VIHTORI KOSOLA

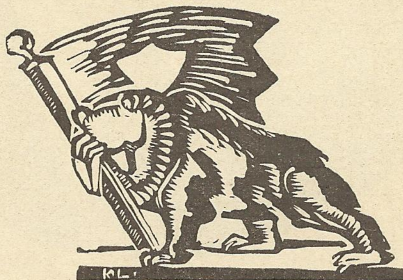

VIIMEISTÄ PIIRTOA MYÖTEN!

Wihtori Kosola

VIIMEISTÄ PIIRTOA MYÖTEN

MUISTELMIA ELÄMÄNI VARRELTA

LAPUA 1935
LAPUAN KIRJAPAINO

Lukijalle

Sinun pitäisi kirjoittaa muistelmia elämästäsi, sanottiin minulle isänmaallisissa piireissä jo muutama vuosi sitten. Torjuin ajatuksen, kunnes se sukelsi esiin jälleen 50-vuotispäivänäni. Mitäpäs siinä, lisänä rikka rokassa, arvelin, kun minua taas ahdisteltiin. Näin on teos saanut alkunsa.

Jos lukija odottaa kirjani sisältävän historiallisesti merkittäviä muistiinpanoja, jotka kestäisivät kirjallisestikin objektiivisen kritiikin, niin hän kyllä erehtyy. Tarkoitukseni on ollut vain piirtää nopein siveltimenvedoin erinäisiä ajankuvia, vieläpä aihepiiriltään täysin rajoitettuja: o m a n e l ä m ä n i eräitä tuokiokuvia. Niiden muotokin voi tuntua lukijasta usein huolettomalta. Mutta kirjan tehtävänä onkin selvitellä, mitä elämäni muistoilla on osuutta siinä tapahtumasarjassa, joka monivaiheisten vuosien summana kantaa ylpeätä yhteisnimeä I t s e n ä i s y y s t a i s t e l u. Sen pyörteisiinhän nuoruuteni ja miehuuteni parhaat vuodet Kaitselmuksen käskystä ovat joutuneet. Tässä tapahtumasarjassa yksityinen ihminen on vain tomuhiukkanen, jolla kuitenkin on tarkoin määritelty tehtävänsä. Me ihmiset olemme paljolta erilaisista rakennuspuista tehtyjä, kukin oman salatun päämaalinsa mukaisesti — näin ajattelen. Ja siten minäkin palvellessani mahdollisuuksieni mukaisesti suurta yhteispäämäärää olen lopultakin vain sitä, mitä olen.

Mutta ei käy kieltäminen, että isänmaantaisteluissa olen joutunut vaiherikkaisiinkin kohtaloihin. Siitä olen kiitollinen. Inhimillisine puutteellisuuksineni olen kuitenkin, se minun on suoraan sanottava, tässä työssä parhaani koettanut pitäen aina ja joka paikassa silmäni tähdättyinä i s ä n m a a n l i p p u u n. Isänmaa, ei vain ihannoituna käsitteenä, vaan elävänä todellisuutena, on ollut

johtotähteni, eivätkä minua ole sitoneet, ainakaan tietoisesti, mitkään sen ulkopuolelta tulleet vaikutteet. Tätä taustaa vasten lukija nämä pikku muistelmani ymmärtäköön. Ne yhdessä loppujen lopuksi muodostavat kokonaisuuden, jonka avulla jossain määrin selvinnee luonnekuvani. Millaisena se jää lukijan mieleen, riippuu hänestä itsestään. Siveellisen oikeuden niiden julkisuuteen saattamiseen antanee kuitenkin se, että ne liittää yhteen „valkoisena lankana“ (ettei aina sanottaisi: punaisena lankana!) ylläviittaamani tapahtumasarja, joka tällä hetkellä ei ole vielä läheskään sivuuttanut viimeistä viittaväliään.

Kun nämä sivut ovat palasia vain omalta elämäntaipaleeltani, joudun siten pakostakin esiinvetämään omaa persoonaani, lukijan mielestä ehkä kiusoittavan paljonkin, mutta sille en voi mitään. Onko näiden kuvailujen „pelastaminen“ julkisuuteen sen arvoinen kuin on oletettu, sekään ei ole ratkaistavissani. Joka tapauksessa pyydän lukijaa mukaan erään eteläpohjalaisen talonpojan elämänretkelle tarjoamalla vain sitä, mitä tarjottavissani on. Nimenomaan viimeisten vuosien vaiheet olisivat tällä retkellä mielenkiintoisiakin, mutta lukijan ymmärtämistä, minusta riippumattomista syistä täytyy niiden seikkaperäisempi selvittely jättää aikoihin, jolloin n.k. poikkeuslakien pykälät jo ovat takanamme — tällä viittavälillä se on mahdotonta.

Lopuksi pyydän kiittää toimittaja Vilho Viitaa, joka nämä muistelmani on koonnut ja painokuntoon järjestänyt.

Lapualla punapaitain riisumisen 5-vuotispäivänä 1934.

VIHTORI KOSOLA

Juurimulta

Kylkehen kyläinen syönti
Hyvissäki vierahissa,
Mies on maallansa parempi,
Kotonansa korkeampi.
Parempi omalla maalla
Vetonenki virsun alta
Kuin on maalla vierahalla
Kultamaljasta metonen.

(Kalevala)

Tuo Vikki se on eri mies, kun se syntyykin, koska tahtoo, sanoi rovasti Kares vaimolleni heinäkuun 10. pnä v. 1934 50-vuotisjuhlassani.

Kolmasti syntynyt

Kas Lapuan kirkonkirjoissa on syntymäni merkitty heinäkuun 21. päivälle. Olipa se vielä joku aika sitten merkitty vuodelle 1885, vaikka vuosiluvun pitää olla 1884. Se johtui siitä, että kirjoja seurakunnasta toiseen muutettaessa sattuu monasti pieni heitto. Oikaistessani vuosiluvun aioin saada muuttumaan päivänkin, mutta kastetodistuksen puuttuessa se ei käynyt päinsä. Vuosiluku taas saatiin oikaistuksi sentähden, että entisen merkinnän mukaan meitä olisi syntynyt kaksi lasta melkein samoihin aikoihin. Itse olen jo kauan aikaa pitänyt syntymäpäivänäni heinäkuun 10. päivää, sillä sen oli sanonut äitini.

Mutta tässä maailmassa on monta merkillisyyttä. „Entinen keisari syntyi kerran, mutta kuoli neljästi“. Minun laitani on päinvastoin. En olekaan päässyt kahdella „syntymällä“, vaan niitä onkin kaikkiaan kolme, ja siten rov. Kareksen sana pitää paikkansa enemmän kuin hän luulikaan. Kun näet

tätä kirjaani varten kävin Härmässä „sukututkimuksella“ ja sain plarattavakseni sikäläiset kirkonkirjat, olikin syntymäpäiväkseni siellä merkitty — heinäkuun 28. päivä. Mikä on totuus? kysyi Pilatus. Totuus löytyi senaikaisesta ohkasesta kastekirjasta: syntymä merkitty 28. päivälle ja kaste jo seuraavalle, siis 29. päivälle — lienen maailmaan tullessani ollut niin heikko, että oli varminta viedä poika heti kasteelle.

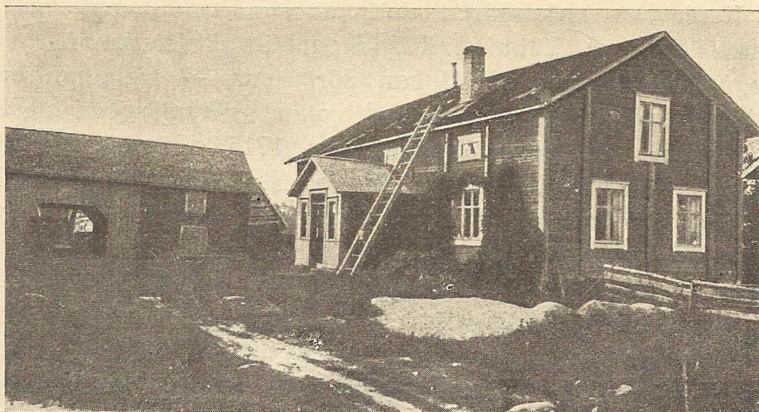
Te ystäväni, jotka heinäkuun 10. pnä v. 1934 siis teitte minusta ennen aikojaan „vanhan miehen“, erehdyitte. Mutta vikahan ei makaa teissä.

Tutkittuani sitten lähemmin tätä merkillistä seikkaa olen muutakin tietä tullut vakuutetuksi siitä, että heinäkuun 28. päivä on oikea. Se näet on Unikeon jälkeinen päivä. Enhän minä ole voinut syntyä Unikeon valmistusaikoina. Sitä vastaan puhuu tempperamenttini. Runoilija Koskenniemen Syntymäpäiväkirjassa taas on heinäkuun 28. päivän tunnuslauseeksi merkitty:

— Toisten kokemukset: pureksittua ruokaa — kuka siitä välittäisi?

Sopii kuin naulankantaan näin „omatekoiselle“ miehelle.

Härmän aukeat on nimitys, joka tunnetaan nykyisin muuallakin maassamme, sillä viimeksi on esim. Samuli Paulaharjun Härmän Kirja kiinnittänyt paperille hersyvin vedoin näillä aukeoilla eläneen kansan omalaatuisuuden. Ylihärmän kirkolta Ylistaroon vievää tietä ajellessasi olet näiden tyypillisten aukeoiden keskellä. Noin 6 km. kirkolta on edessäsi tien molemmin puolin rakennusryhmiä. Olet tullut Kosolankylään. Ei ole kylä erikoisen suuri, tavallinen vain. Taloja kymmenkunta. Ajelet muutaman talon sivuitse, näet oikealla metsikköä, ja kauempana edessäpäin vainioiden takaa piirtyy silmiin jo oikeankin metsän ääriviivoja. Mutta siinä vasemmalla kivenheitto tiestä on vaatimaton eteläpohjalainen tuparati. Se on synnyinkotini. Talo on pienoisella mäenkumpareella. Paikkaa on vanhastaan nimitetty Kaapoonmäeksi sukumme Härmässä eläneen kantaisän Kaaprielin eli Kaapoon mukaan.

Kototalo Härmässä.

Mistä Kosola-nimiset perhekunnat alkujaan ovat Härmään kotiutuneet, sitä eivät kirkonkirjat kerro. Maarekisterien perusteella voisi joku pätevä sukututkija tunkeutua näihinkin sukujuuriin ehkä syvällekin. Senkin aika ehkä joskus tulee — Härmän seutujen talonpoikaissukujen tutkiminen olisi varmaankin mielenkiintoinen tehtävä. Minun kohdalleni osuneen Kosola-suvun suhteen täytyy nyt tyytyä menemään suoraan alenevaa polvea taaksepäin niin pitkälle kuin kirkonkirjat myöten antavat.

Talonpoikaissuku Sippolaa Kauhavalta

Ylihärmän vanhimmat aikakirjat kertovat, että talontytär Maria Matintytär Kosola oli 13. 7. 1794 „hääpuvussa ja hunnussa“ vihitty talonpojan Kaapriel Heikinpoika Sippolan kanssa Kauhavalta, mutta Härmään on nuori pari muuttanut vasta 10. 4. 1797, aikamerkintä Kauhavan kirkonkirjojen mukaan. Tämä Sippola oli siis se Kaappoo, joka otti Kosolan nimen kotivävyksi tultuaan, ja samoihin aikoihin hän näyttää saaneen talon isännyyden, josta sitten johtuu nimitys Kaapoonmäki. Koska minä polveudun suoraan alenevasti tästä miehestä, kuulun siis perimmiltäni Kauhavan Sippoloihin. Ennenkuin jatkan eteenpäin isissäni, lienee paikallaan katsoa, mikä mies tuo toiseen sukuun sukeltanut Sippola oikein on ollut.

Kauhavan kirkonkirjat auttavat siinä muutaman polven menneisyyteen. Vanhin näitä Sippoloita kirjoissa on Juho Yrjönpoika Sippola (Johan Jöransson — kirjathan ovat pitkiä aikoja aivan ruotsalaiset), jonka syntymästä ei ole tietoa, mutta kuolinvuodeksi merkitty 1715. Hänen vaimonsa on ollut Maria Heikintytär (Maria Hindrichsdotter), kuollut v. 1700. Näiden lapsiin kuuluu Heikki (Henrich Johansson Sippola), kuollut 7. 2. 1748 70-vuotiaana. Huomioonottaen nämä vuosiluvut voi päätellä, että hänen isänsä Juho oli syntynyt suunnilleen 1600-luvun keskipaikkeilla. Heikki oli naimisissa Marketta Matintyttären (Margetha Mattsdotter) kanssa, joka kuoli 23. 4. 1749 57-vuotiaana. Heidän poikansa Juho (Johan Hindersson Sippola) on syntynyt v. 1703 ja kuollut 20. 1. 1745, ollut avioliitossa Maria Yrjöntyttären (Maria Jöransdotter) kanssa, joka on syntynyt maaliskuussa v. 1701 (päivää ei ole merkitty) ja kuollut 25. 3. 1769. Kuten huomataan, alkavat merkinnät jo tulla tarkemmiksi osoittaen kirkollisen hallituksen täsmääntymistä. Näiden lapsia oli Heikki (Henric Johansson Sippola), synt. syyskuussa v. 1725 (päiväys poissa), kuoll. 28. 4. 1789. Hän on ollut avioliitossa Susanna Juhontyttären kanssa, synt. 14. 4. 1730 ja kuoll. 4. 1. 1815, siis lähes 85-vuotiaana. Tästä avioliitosta siis on Kaappoo (Gabriel Henricsson Sippola), synt. 17. 10. 1772, jonka muutto on merkitty v:lle 1797, vaikkei kirjoissa kerrota, minne. Muuttohan oli tapahtunut Härmään vaimon kotitaloon. Kaapoon äidin puolelta suku taas oli yhteydessä Pollari-suvun kanssa. Susannan vanhemmat nim. olivat talollinen, lautamies Juho Jaakonpoika (Johan Jakobsson) Pollari, synt. v. 1701, kuoll. v. 1766, ja Vappu Antintytär (Wahlborg Andersdotter), synt. v. 1701, kuoll. v. 1790, siis 89-vuotiaana. Lautamies Pollarin vanhemmat taas olivat Jaakko Martinpoika (Jacob Mårtson) ja Agneta Matintytär.

Ennenkuin jatkan eteenpäin, lienee syytä huomauttaa, että Kauhavan Sippoloissa on maarekisteri- y.m. tietä päästy hyvinkin kauas taaksepäin. Nämä Sippolat ovat aikoinaan tulleet Ulvilan Ravanttilasta Isoonkyröön, jossa Sippolasukua on vieläkin Ulvilan kyläkunnassa. Ulvilan Sippolat näet olivat vouteina panneet osan Pohjanmaata veromaikseen.

Ulvilan Ravanttilan omistajana taas tiedetään myöhemmin olleen Kurki-suvun, jonka nimi alkujaan olikin Sippola! Muuan Matti Sippola oli joutunut erään ryssän kanssa kaksintaisteluun, jolloin häneltä lyötiin oikea käsi poikki. Tällöin Sippola, joka oli vasenkätinen, hypähti hieman taaksepäin ja sieppasi maasta miekkansa. Ryssä huudahti:

— Niinhän sinä hyppäät kuin kurki!

— Voin vielä lentääkin, vastasi Sippola ja iski samassa ryssän kuoliaaksi.

Tästä sai Sippola Kurjen nimen, joka sitten Ravanttilassa jatkui. Historiasta tiedetään, että Kurjet taas olivat sukua m.m. Flemingeille. Tällä tavoin saattaisin siis minäkin olla jonkinlainen „pikku serkku“ itsensä Klaus Flemingin kanssa. Mutta nämä mielikuvat jääkööt asiasta kiinnostuneiden tutkijain mietittäviksi.

Kaapoon suku on puhtaasti talonpoikaista. Eräs haara samasta suvusta on tullut tunnetuksi kansanvalistustyössä seuraavalla tavalla. Kaapoon 20 vuotta vanhempi veli Yrjö Sippola oli lautamies, hänen poikansa talokas Matti Sippola, tämän poika taas talokas Yrjo Sippola ja tämän poika Matti Sippola, synt. v. 1848, kuoll. v. 1908, tunnettu nuorisoseuraliikkeen merkkimies — hänhän perusti maamme ensimäisen nuorisoseuran Kauhavalla. Kaapoon isästä Heikki Sippolasta lukien Matti Sippola siis oli neljättä suoraan alenevaa polvea samoinkuin olen minäkin, joten me olemme neljännen polven serkukset. Kun minun tieni on vienyt valtiolliseen toimintaan, on tämä rinnastus sikäli merkittävä, että suvun haarautuminen ilmenee erilaisuuksissa jo aikaisemmin. Nuorisovalistajaan tultiin lautamies-tietä, mutta jo tämän lautamiehen nuorin veli Kaappoo oli eri maata. Härmän kirkonkirjoissa näin erinäisiä reunamuistutuksia, jotka osoittavat hänen sopeutuneen ympäristöönsä omalla tavallaan. Siellä m.m. mainitaan hänen asuneen jonkun aikaa erossa vaimostaan ja tulleen Lapuan syyskäräjillä sakotetuksi kolttosistaan. Hän näet oli *„rikkonut sabbattia“ ja lyönyt muuatta akkaa* kuusi kertaa korvalle „ilman pahempia seurauksia“. Niinikään sakkorangaistus oli aiheutunut „ensikertaisesta juopumuksesta

Häjyä verta, ryssäviha, Raamattu

ja uppiniskaisen trengin kurittamisesta". Mutta Kaappoo kuuluikin Isontalon vanhan Antin ja Rannanjärven isien aikaisiin „häjyihin". He olivat rohkeita, rentoja ja väkeviä miehiä, jotka varmaan suoraan alenevaan polveen istuttivat sen siemenen, josta sitten niin merkillinen häjyjen puu kasvoi täyteen kukkaansa. Suvussani on tästä kantaisästä säilynyt muistitietona ainakin hänen häjymaineensa sellaisenaan. Äitinikin vielä siitä lapsena ollessani tiesi joskus kertoilla tarinoita.

Kaappoo kuoli 7. 2. 1848. Hänellä oli 6 lasta, joista vanhimman pojan Juhan kuoltua jo v. 1833 talo joutui toiselle pojalle, Kustaalle, joka oli syntynyt 19. 10. 1801 ja vihitty v. 1828 avioliittoon Susanna Aaprahamintyttären kanssa, joka taas oli syntynyt 1. 6. 1804 Ylistarossa. Kustaa oli tasainen, ankara työmies ja jo nuorena hengellisiä asioita harrastava. Mutta hänen vanhin poikansa Juha seurasi nuorempana isoisänsä jälkiä, kunnes vasta 49-vuotiaana sai herätyksen. Niihin aikoihinhan juuri tapahtui häjyjen kääntymisiä, kun Herran tuli voimallisten saarnamiesten, kuten Niilo Kustaa Malmbergin, kautta teki puhdasta jälkeä, jopa siihen määrään, että monista pahimmista tuli esikuvallisia kansalaisia. Juhan käännyttyä kertovat muistitiedot kuitenkin suvussamme vielä jonkun aikaa jatkuneen häjyhaarankin, ja noilta ajoilta kai on peräisin sen „nykyaikaisempikin" tuulahtelu — ehkäpä minunkin vereni kuohahtelevat pisarat ovat perintöä Kaapoosta asti. Mutta kuten jo huomautin, Kustaa isäntä oli jo varhain tunnettu hengellisiin asioihin kiintymyksestään. Hän luki ahkerasti Raamattua ja puhui väelle aamuin illoin lukemansa johdosta. Erikoisesti hänen mainitaan olleen rukouksenmies. Väelle hän teroitti:

— Kun ihminen tekee syntiä joka päivä, tulee hänen myös joka päivä rukoilla anteeksiantamusta.

Kustaa istutti lapsiinsa myös tinkimättömän ryssävihan. Hänellä olikin siihen painava syynsä. Suomensodan aikana hän oli vasta 7-vuotias. Kerran äitinsä ollessa sairaana tuli taloon parvi kasakoita alkaen ahdistella äitiä. Miesväkeä ei ollut saapuvilla, eikä poika yksinään voinut auttaa äitiä.

Mutta siitä hetkestä häneen jäi katkera suuttumus ja pyhä viha ryssiä kohtaan, ja pitkin elämänsä vartta hän muisti levittää sitä ympäristöönsä. Niinpä hän esim. ei sietänyt talossaan laukkuryssiäkään. Kustaa kuoli 10. 1. 1871. Hänen vaimonsa oli kuollut jo 3 vuotta aikaisemmin.

Heillä oli 5 lasta. Vanhin poika Juha, synt. v. 1829, oli vihitty avioliittoon Anna Juhantyttären kanssa Alahärmästä v. 1856 ja saanut silloin myös talon haltuunsa. Toinen poika Kustaa, synt. v. 1837 ja vihitty v. 1869 Maria Kustaantyttären kanssa Alahärmästä, asui läheisessä myllytuvassa. Nuorin lapsista, kolmas poika Iisakki — siis isäni — joka oli syntynyt 1. 1. 1845 ja vihitty 21-vuotiaana v. 1866 Vilhelmiina Kallentytär Yliluoman kanssa samasta kylästä (synt. v. 1843), teki talossa rengintöitä. Mutta vanhin veli Juha köyhtyi takauksissa, niin että nuorin poika sai talon haltuunsa oston kautta. Hinta oli 4.000 mk., josta suurin osa velkana. Täten tuli isästäni Kosolan talon isäntä.

Kitu-Viidan ukko

Myllytuvassa asuneella Kustaa sedällä oli 2 poikaa, joista toinen kuoli nuorena, toinen meni Amerikkaan. Juha setä lapsineen jäi edelleenkin talon töihin. Hänellä olikin suuri perhe. Vanhin lapsista, Kustaa Viita, elää vieläkin 77-vuotiaana samassa kylässä pikku tuvassa. Hän on oikea vanhankansanmiehen perikuva. Isänsä kanssa hän on raivannut kuokalla laajat „Kosoolankylän aukeat", yht. noin 900 tynnyrinalaa — ei siis mikään vaatimaton kaista. Tästä hän aikoinaan saikin Maatalousseurojen Keskusliiton maanraivausansiomitalin. Viita, joka muuten kuuluu körttiläisiin, oli alkujaan nimellä Kitu-Viita viimeisen talonpaikkansa mukaan, jossa oli kitukasvuista koivikkoa, mutta sittemmin hän — kuvaavaa kyllä — pyysi pappia ottamaan nimestä etuosan pois. Hänen seinällään on vieläkin 2 vanhaa ohjelausetaulua, joiden sisältö on koko suvullemme ominainen. Niissä luetaan:

Opi Kärsimään Walittamatta

ja

Älä Sorru Elon Taistelussa

Rehellisyyttä tämä Kustaa muistaa vieläkin juurruttaa kanssaihmisiinsä:

— Kyllä siinä on jo tiukka paikka, kün pitää valhetta nakella, tapaa hän sanoa.

Hänen käytännöllinen „elämänfilosofiansa“ on muuten hyvin selvä:

— Se on sellaasta täs maailmas, jotta esti ollahan nuaria ja sitten tullahan vanhaksi.

„Taidatkos sen selkiämmin sanoa?“

Kun keskustelen hänen kanssaan maamiehen elämäntaistelusta, m.m. siitä työnteosta, joka ukon itsensä koko elämänpäivän on leimannut, sanoo hän:

— Lujas se on maamiehen, kun markka pitää koota penneistä ja satanen markoista. — Sekin viisautta, jota tuskin ytimekkäämmin voi lausua.

Ukon sisukkuutta ja samalla tarkkuutta kuvaa hyvin eräs äskeinen tapaus. Olin pyytänyt hänet 50-vuotispäivilleni. Hän lähtikin, mutta — jalkapatikassa tälle 30 km. taipaleelle. Automatka olisi mielestään tullut liian kalliiksi, samoin muu kyyti. Ukko olikin jo menossa, kun kyläläiset sen huomasivat ja saivat hänet istutetuksi autoon keksimällä, että „sattuu tässä sinne Lapualle muuten vain asiaa.“ Eihän sitä asiaa tietysti ollut, mutta jalansyten ei hänen annettu lähteä pitkälle taipaleelle.

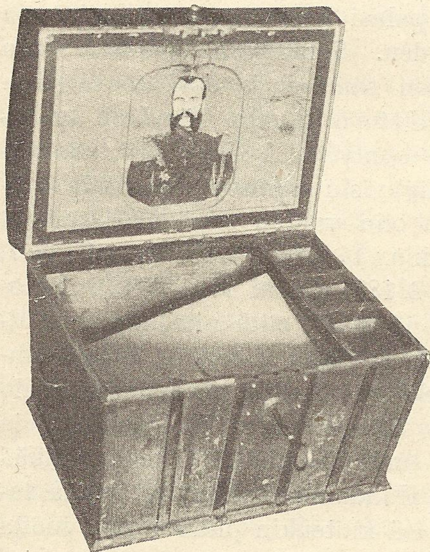
Puntari vei linnaan. — Troijan puuhevonen y.m.

Ollessaan ensimäisessä avioliitossa isäni teki tavanmukaisen hevosmatkan Helsinkiin voita ja lintuja myymään. Siihen aikaan olivat maamiesten voimatkatkin pituudeltaan jotain muuta kuin nykyisin. Retki, joka tapahtui v. 1871, koitui isälleni suureksi onnettomuudeksi. Isäni kertomuksen mukaan oli tapahtuman kulku seuraava:

Torilla joku pääkaupunkilainen ostaja rupesi liiaksi tinkimään isän määräämästä voinhinnasta ja kun ei siinä onnistunut, yritti ryöstää rahat arvellen kai, että ne saa yksinkertaiselta maalaismieheltä helposti. Hän hyökkäsi isäni kimppuun alkaen ahdistella. Silloin isä suoraluontoisena pohjalaisena tempasi pitkän, raskaan puntarinsa ja antoi siitä iskun. Isku

sattuikin „ostajaa“ keskelle päätä, niin että tämä tupertui siihen paikkaan ja heitti henkensä. Tavallinen tappo ei tässä ollut kysymyksessä. Lähellä oli ollut muita ihmisiä, jotka isääni ahdistettaessa olivat juuri alkaneet rientää hänen avukseen kuitenkaan ehtimättä hätään, ja heistä hän olisi saanut todistajat kertomaan asian oikean laidan. Mutta kävikin niin, että oikeudessa nämä henkilöt pantiin vastaajiksi yhdessä isäni kanssa, ja siten isä jäi ilman todistajia. Tuomio: murhasta 12 vuotta kuritushuonetta . . .

Isäni joutui Turun vanhaan linnaan — Kakolaa siihen aikaan vasta rakennettiin. Kokonaisla 11 pitkää vuotta hänen täytyi istua sellissä, vain 1 vuoden sai anteeksi. Nuo vankila-ajan muistot ovat tietysti moninaiset, ja oli isän tapana myöhemmin joskus niistä vähän kertoillakin. Ollen kätevä käsistään hän harjoitti vankilassa useitakin ammatteja. Niinpä hän oppi taitavaksi sepäntöissä ja nikkarina hän valmisti paljon huonekaluja. Vankilalla oli oma huonekalumyymälä, ja lisäksi tuotiin puuseppävankien korjattavaksi usein kalustoa kaupungilta. Korjattavien joukossa oli yhteen aikaan monta kertaa lyhyin väliajoin suuri puuhevonen, tietysti leikkikalu. Lopulta vartijat alkoivat ihmetellä, kun se alinomaan oli remontin tarpeessa. Kerran hevonen tutkittiin ja sen mahasta vedettiin esiin — viinapulloja. Tämä „Troijanpuuhevonen“ pienoiskoossa olikin siis toiminut salakuljettajana. — Suutarinammatinkin isä oppi vankeusaikanaan, jopa siihen määrään, että hän tavallaan vankilasta käsin perusti kaupunkiin kenkäkaupan. Tällä hän ansaitsi n. 4.000 mk., joka siihen aikaan oli pitkä raha. Vapaaksi päästyään hän tällä summalla sitten ostikin talon.

Vankilassa tehty arkku.

Linnassa oli isällä aikaa harjoitella hiukan „taidettakin". Hän valmisti siellä m.m. pienen arkun, jossa oli vaikeasti avattavat lukkolaitteet. Sen kannen sisäpuolelle hän piirusti vankilan kansliassa olevan seinätaulun mukaan silloisen keisarin Aleksanteri II:n hahmon koko prameudessaan ja maalasi piirroksen vesiväreillä. Arkku on minulla vieläkin muistona. Oheinen valokuva ei tietenkään anna aavistusta kuvan väreistä, joissa todellakin on ajan patinoimaa hämyistä loistoa. Itse arkussa on vielä tallella isän vankilanaikaista kirjeenvaihtoa, kellastuneita papereita, joissa omaiset ja ystävät Härmästä kertovat kotokuulumisia ja ajan tapahtumia.

Isän vankilaan joutuminen oli hänen nuorelle vaimolleen kova isku, niin kova, että tämä ennenpitkää, jo v. 1873, kuolikin suruun saamatta enää nähdä miestään. Heillä oli 3 lasta: Kustaa, synt. v. 1867, Kalle, synt. v. 1869, ja Sanna-Maija, synt. v. 1872, kuoll. v. 1874. Molemmat pojat menivät myöhemmin Yhdysvaltoihin, jossa kuolivat kaivosräjähdyksessä v. 1894 Wyomingin valtiossa. Kumpikin oli jo tällöin naimisissa. Perheet tulivat Suomeen. Kallen vaimo ja Kustaan lapsi elää vielä Härmässä.

Härmästä Lapualle

V. 1882 isäni palasi linnasta ottaen haltuunsa talon isännyyden. Seuraavana vuonna hän meni avioliittoon samassa kylässä asuvan lesken Maria Juhantytär Uiton kanssa. Tämä oli syntynyt 4. 4. 1856 Lapualla ollen syntyisin Filppula, siis samaa sukua, jonka hallusta nykyisin minulla oleva talo isälleni joutui. Tästä avioliitosta olin vanhin minä ja Härmässä syntyivät vielä Ernst Aukusti 18. 2. 1886 (kuoli 10. 7. 1894) ja Lempi Maria 26. 2. 1888 (kuoli 17. 4. 1912). Kotitalomme paloi v. 1888. Isäni järkyttyi siitä niin, että möi tilan ja muutti Lapualle ostaen täällä Huhtalan talon Liuhtarinkylästä, noin 2 km. kirkolta. Se oli pienenlainen talo pienine tiluksineen. Samalla isä osti n.k. Ylisen myllyn ja myöhemmin useita muitakin myllyjä, niin että ennenpitkää olivat isäni hallussa kaikki Huhdankosken myllyt kahta lukuunottamatta. Huhtalaa ehti isä kuitenkin pitää vain 2 vuotta tullen senjälkeen nykyisen Kosolan (Filppula n:o 2) omistajaksi. Lapualla syntyivät lapset: Väinö Jalmari 21. 8. 1889

(nyk. maanviljelijä ja liikemies), Sanna Irene 5. 4. 1891, kuoli 10. 9. samana vuonna, Vilho Lauri 26. 8. 1892 (nyk. jääkärikapteeni ja eläinlääkäri), Ernst Jalmari 17. 8. 1894, kuoli 13. 9. 1895, Impi Susanna 24. 8. 1896, kuoli 31. 3. 1898, ja Kustaa Ilmari 24. 18. 1898, kuoli 8. 1. 1900.

Härmässä palaneen Kosolan talon paikalle samalle kivijalalle nousi sitten uusi talo, joka tässä kirjassa on kuvattuna (isän aikaisesta rakennuksesta ei valokuvaa ole olemassa). Tämä talo joutui suvun toisen haaran haltuun ja omistaa sen nykyisin lautamies Juha Yrjänänpoika Kosola. Talo on muuten rakennettu aivan samaan malliin kuin entinenkin, paitsi että siinä isäni aikana ei ollut kuistia. — Lapualle muutettaessa oli isäni omistukseen Härmässä jäänyt eräs talon aittarakennus. Kun isä sitten Lapualla 1. 8. 1901 kuoli ja härmäläiset saivat sen kuulla, nostivat he tuon aitan katolle mustan lipun. Se osoittanee, että isäni oli Härmässä pidetty mies.

Kotipirtistä ja vainioilta

Äitini oli nöyrä, uskovainen ihminen. Joka päivä hän huolehti siitä, että lapset muistaisivat Jumalan. Vielä silloinkin, kun jo itse olin perheenisä, muisti äitini meille kaikille aamuin illoin ruualle mentäessä ja sieltä päästyä kehoittaa:

— Siunatkaa ruokanne!

Joka sunnuntai äiti kävi kirkossa. Tuuli, satoi tai oli pakkanen, aina hän teki kirkkomatkan vielä Huhtalassakin asuessamme. Tärkeimpinä kirkkopyhinä piti lastenkin tulla mukaan. Tavallisina sunnuntaina me taas emme saaneet kirkkoaikana poistua sisältä, vaan meidän oli luettava Raamattua ja Postillaa tai muita hengellisiä kirjoja. Raamatun lukemisesta muistuu mieleeni muuan pikku tapaus. Rippikoulusta päästyäni äiti lupasi ostaa minulle uuden, komean Raamatun, kun ensin olisin lukenut läpi hänen oman, isokokoisen kirjansa (viimemainittu on hallussani vieläkin). Olinkin lukenut kirjaa puoliväliin, kun poikamaiseen päähäni pälkähti „käytännöllinen“ tuuma. Minulla oli hyvä oravarakoira, mutta eräpyssy sensijaan oli kehnonlainen, suusta ladattava luodikko. Olin hyvin innostunut pyyntimatkoihin. Esitin nyt äidille, että hän lupaamansa Raamatun sijasta ostaisi minulle uuden, takaa ladattavan pyssyn. Mutta äiti ei suostunut, ja minä taas olin

Vanhempani.

niin tomeraa poikaa, että lopetin koko lukemisen. Mutta jonkun ajan kuluttua sain kuitenkin hyvän pyssyn, tarkan, takaa ladattavan luodikon meillä asuvalta Eljas Sillanpäältä, joka taas sai vaihtokaupassa koirani. Olin täysin onnellinen ja aloitin jälleen Raamatun lukemisen. Kun olin päässyt kirjani loppuun, sainkin äidiltä luvatun uuden kuva-Raamatun. Hän olikin sen jo ennemmin ostanut, vaikka en ollut siitä tiennyt.

Kotona elettiin yksinkertaista, vaatimatonta talonpoikaiselämää. Ennenkaikkea tehtiin työtä. Äitikin oli kova työihminen, mutta isälle työ oli koko elämä. Hän ei ollut erikoisemmin kirkkoihminenkään. Alkujaan aivan varattomana miehenä hän kiinnitti nyt kaiken huomionsa maahan. Siitähän leipä nousi. Niinpä me lapsetkin saimme jo varhain tottua uhraamaan voimamme yhteiseen pesään ja kasvamaan kiinni turpeeseen. Sunnuntaisin iltapäivällä sai kyllä käydä metsällä lintuja ja oravia ampumassa, mutta aret piti tehdä työtä niin, että eivät kansakoulunkaan kesä- ja joululomat mitään lomia olleet, niinkuin nykyajan lapsilla. Niinpä piti jo alle 10-vuotiaana olla kaikket kesät äestämässä. Kun siinä poikanen väsyi, nosti isä hänet hevosen selkään, mutta kesken ei sarka saanut jäädä. Monasti olin niin väsynyt, että kesken työtä putosin hevosen selästä. Kerran tällöin meni äespiikki reiteeni ja oli vähällä puhkoa vatsankin. — Avojaloin piti kesät olla, sillä oltiin tarkkoja. Ensimäiset varsinaiset kesäkengät sain vasta ripille päästessäni. Ajan „nuukuutta“ kuvaa hyvin m.m. se, että talojen naisihmiset eivät juuri kos-

kaan pitäneet housuja — tai liekö se ollut vain muuten sellainen tapa? Kuitenkaan ei millään lailla tahdottu olla „fiinejä“. Mutta terve oli äitinikin silti aina. Ei tarvinnut siihen aikaan lapsensynnytyksessäkään sairastella, käväisi vain jonkun „paarmuurskan“ kanssa saunassa ja sieltä taas heti töihin. Mitään tupapiikaakaan ei pidetty, kaikki kotiaskareet teki äiti yksin hoitaen lehmätkin, vaikka meitä lapsiakin oli paljon hoivattavana. Olihan meitä isän tästä avioliitosta kaikkiaan 9, vaikka suurin osa heistä kuolikin jo varhain. Äitini kuoli 10. 4. 1923. — Isän ja talon työväen välillä vallitsivat patriarkallisentapaiset suhteet: kunnioitus työväen puolelta, kuri ja hyvä kohtelu isännän puolelta. Muistan, miten isä usein teroitti mieliin, että työväen on syötävä samassa pöydässä kuin oman väenkin ja samaa ruokaa. Myöskään vieraitten suhteen ei tehty eroitusta. Ja pöydän piti olla niin suuri, että kaikki mahtuivat yhtaikaa.

Se henkinen perintö, minkä vanhemmiltani elämäni varrelle sain, on osaltaan kasvattanut luonnettani, ja panenkin sille suuren merkityksen. Kiintymys maakamaraan ja luontoperäinen halu tehdä sen eteen työtä syöpyi vereeni jo varhain. Enhän sitten, lukuunottamatta itse talon isännyyttä, vanhemmiltani saanutkaan mitään näkyväistä henkistä perintöä. Mutta sellainenkin on nyt minulle annettu. Se on se 50-vuotispäivänäni saamani hengellinen teos

Totisten Kristittyin Wälttämätöin ja Jokapäiwäinen Risti ja Kärsiminen,

joka on minulle sitä kalliimpi, kun se vuorostaan on ollut isävainajani ainoa isältään saama perintö, muisto edelläviittaamiltani herätyksen ajoilta. Sen kellastuneet lehdet puhuvat vuosikymmenien takaa omaa ihmeellistä kieltään. Tunnen, että siihen on kätketty koko ihmiselämän salatuin osa, se voima, jolla me olemme menneisiin sukupolviin ja niiden elämänuskoon sidotut.

Isäni oli muuten ankara, oikeudentuntoinen mies. Muistan, miten hän kerran poikasena ollessani piiskasi minua remmillä,

kun olin tehnyt pahaa. Olin nim. hiilihangolla puhkonut kamarin seinäpaperin kohopaikkoja. Siitä saamani kuritus on vieläkin elävästi mielessäni, sillä tajusin jo silloin, että tällainen ilkeys oli kieltämättä pahaa ja rangaistavaa. Eräästä toisesta seikasta on mieleeni jäänyt kuva, joka osoittaa isässäni kauas tähtäävää näkemystä. Niihin aikoihin muutti paljon kansaa Amerikkaan. Siihen oli kyllä omat syynsä, mutta niitä ei isäni sulattanut, vaan hän nimitti noita matkalaisia suorastaan — maanpettureiksi. Tässä yhteydessä hän tapasi sanoa:

— Omasta maastamme tulisi paratiisi, jos kaikki alat pantaisiin viljelykselle.

Juuri viime aikoina ovat nämä sanat syystäkin uudelleen kaikuneet korvissani. Niihin kätkeytyy syvä totuus.

Lapsuusmuistoni Lapualta ovat jo monetkin. Mutta Härmästä muuttaessamme olin vasta 4-vuotias, joten sieltä ei paljoakaan ehtinyt muistilokeroihini tarttua. Sensijaan on sieltä joku pieni lapsenpäivien hahmo vieläkin ihan tarkkaan silmieni edessä. Kototalon palamisen yhteydessä jäi mieleeni aivan selvästi, miten kanat nokkivat palaneita jyviä. Jo varhaisimmilta päiviltä ovatkin juuri kanat muistissani. Ei kai ole niinkään sattuma, että minusta myöhemmin tuli innokas kanamies.

Kaikkien varhaisimpia Härmän-muistojani on kuitenkin erään naapurinpojan luiskahtaminen kotini läheiseen luomaan, jonka reunalla me pikkupojat tapasimme aikaamme viettää virran ihmeellisiä pyörteitä tarkaten. Olin noin puolitoistavuotias, kun tuo luiskahtaminen tapahtui. Se teki nuoreen mieleeni niin voimakkaan vaikutuksen, että voin vieläkin kertoa sen aivan yksityiskohtaisesti, vaikka muistini muuten ei olekaan mitenkään erikoinen. Käydessäni äskettäin vanhaa kotopaikkaani katsomassa kuvailin jo menomatkalla matkatoverilleni tuon luoman rannalla olevat erikokoiset kivet. Kun tulimme paikalle, saimme havaita, että „piirros“ oli sama. Ensimäinen muistielämykseni oli ollut niin syvä, että kivet ja niiden erikoismuodot olivat jääneet tajuntaani todellakin „viimeistä piirtoa myöten“.

Aakkosista maakamaraan

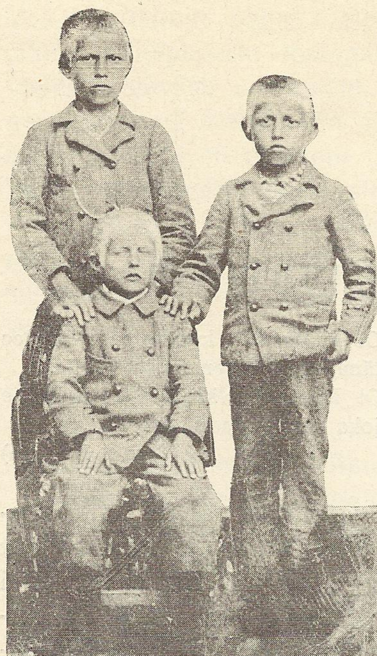
Oi kuulkaatte, kuinka se sykkäilee
tämä maa ja sen musta multa.
Oi kuulkaatte ääntä, mi kuiskailee
joka pellolta perkatulta.
(Eino Leino)

Koulunkäyntini supistui aluksi verrattain vähiin. Kirkonkylässä oli kansakoulu, mutta sitä ennen jo olin saanut olla kahtena vuonna n.k. pikkulastenkoulussa lukkarilla. Sitä piti „väkkäri" Jaakko Wallenberg, nykyisten Vaahtoniemien isoisä, silloin jo varsin vanha ukko. Olin hänen erikoinen lempilapsensa syystä, että jo hänen luokseen tullessani osasin puustavit — äiti oli ne päähäni päntännyt. Kinkerissä tämä „väkkäri" tapasi nostaa minut polvelleen kehuen:

— Tämä poika osaa Katekismuksen kannesta kanteen!

Aleksanteri Suuri ja Sokrates

Kansakoulu ei siten läksyjen puolesta tuntunut enää lainkaan vaikealta. Opettajina olivat Teofilus Haila rouvineen ja Kalle Moberg. Haila oli voimakas opettajapersoonallisuus, jonka vaikutus oppilaitten isänmaallisen mielen kasvattamiseen jätti syviä jälkiä. Vielä nytkin tunnen olevani hänelle suuressa kiitollisuudenvelassa isänmaallisuuskylvöstään. Isänmaanrakkautta hän teroitti meille kertomusten ja juttujen muodossa osaten ottaa sen lähtökohdaksi niinkin „kuivan" aineen kuin luvunlaskun opettamisen. Haila oli hyvin innostunut laulumies johtaen meitä 2-ääniseen lauluun ja pannen siten meissä vireille musiikkiharrastusta laajemmassakin mielessä. Laulujen valinnassa hän kiinnitti päähuomion juuri niiden isänmaasisältöön. Muuten oli H. vaativa, jopa ankarakin opettaja, jota tuli peljätäkin, mutta niinpä

Vihtori, Väinö ja Ville.

minäkin luin läksyni yleensä ahkerasti ja läpäisin koulun hyvin. Erikoisemmin viehättivät minua koulussa historia ja maantieto. Näiltä aloilta ahmin lisätietoja silloisesta nuorisoseuran kirjastosta. M. m. luin täten paksun Yleisen Historian, pienempiä myös mikäli käsiini sain. Historiassa kiinnostivat minua etenkin voimakkaat henkilöt, kuten sotapäälliköistä Aleksanteri Suuri, mutta myös esim. Sokrates oli mieluiseni mies syvine viisauksineen, ja Kreikan kansan elämä yleensä oli lueskeluni kohteena, myöhemmiltä ajoilta taas varsinkin Ruotsi-Suomen historia sotaisine vaiheineen.

Jäsenenä Mobergin henkivartiossa

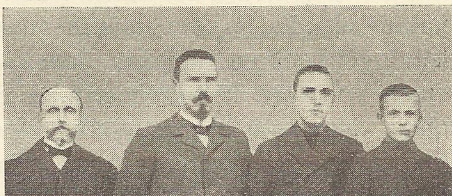
Ei pidä kuitenkaan luulla, että muuten olin mikään mallikelpoinen oppilas. Vaikka opettaja Hailan tunneilla olinkin siivosti, sillä hänen opetustapansa tempasi mukaan, niin opettaja Mobergin tunneilla istui samassa pulpetissa jokseenkin pahankurinen poikaviikari. Moberg, joka oli jo vanha mies, ei saanut pidetyksi tarpeellista kuria, ja kun en hänestä muutenkaan pitänyt suuremmin, olin mukana alituisessa pikku kiusanteossa. Ne oppilaat, jotka olivat „oppositiossa“ Mobergiin nähden, tapasi tämä panna usein koko tuntien ajaksi seisomaan kateederinsa eteen puoliympyrään. Tämä rangaistus saattoi jatkua kerrallaan pari kolmekin viikkoa, ja sanottiin seisojia „Mobergin henkivartioksi“. Monet pojanviikarit joutuivat siinä olemaan päivän parin tunnit kerrallaan, mutta kyllä Kosolan Vikki poika oli jokseenkin vakinainen henkivartion jäsen. Eikä tämä jäsenyys leikkiä ollutkaan. Seistä

piti kolmekin tuntia yhtämittaa liikkumatta, kantapäät yhdessä.

Samalla opettajalla oli toinenkin tehokas rankaisutapa. Se oli jälki-istunto, jossa seistiin kädet eteenpäin ojennettuina, ja „pahimmilla“, kuten minulla, vielä rautaiset voimistelusauvat käsivarsien painona. Tästä muistan erään mojovan tapauksen. Olin poltellut tupakkia noin 10-vuotiaasta lähtien. Salapolttoa me pojat harjoitimme pappilan vainion ojissa. Kerran Moberg pääsi savumme jäljille, ja siitä seurasi tietysti sauvaistunto. Seisottuani siinä hetken rupesi sisuni nousemaan. Opettajan huoneen nurkkauksessa — „istunto“ tapahtui opettajan yksityispuolella — oli kukkaruukussa komea fiikus. Hivutin itseäni hiljakseen eteenpäin ruukkua kohti ja yhtäkkiä annoin sauvojen käsiltäni romahtaa ruukulle, joka tietysti meni tuhannennuuskaksi. Sekös suututti opettajaa, mutta ei suinkaan teon aiheuttajaa. „Motiivina“ tähän romahdukseen oli se, että tahdoin saada aikaan jotain „mainittavaa“, koska olin joutunut yksinäni kantamaan edesvastuun tupakinpoltosta — toiset pojat eivät näet tunnustaneet eivätkä siten myöskään joutuneet sauvaistunnolle.

Muullakin tavoin joskus „kostin“ Mobergille. Niinpä kun hän kerran tapansa mukaan tempasi kiinni rintamuksistani, saikin hän käteensä äkkinäisiä pistoja. Olin nim. etukäteen siltä varalta asettanut takkiini nuppineuloja pistoasentoon. Kerran taas, kun Moberg tähtäsi minuun nyrkiniskun — ruumiillinen kuritushan kuului silloin vielä kouluelämän „muoteihin“ — väistin harkitusti syrjään, ja pedagooginen nyrkki meni ryskähtäen seinään. Siitä seurasi tietysti taas istunto, mutta mitäpä sitten! Olihan se vaihtelua, ja koululaisilla on aina ja kaikkialla omat tapansa sitä hankkia.

Opettaja Haila oli monien harrastustensa ohella myös innokas kunnallismies ja raittiusmies. Lapualla oli siihen aikaan

Vasemmalla opettajat Moberg ja Haila. Äärim. oik. Kosola.

Kun isänniltä otettiin oluet

2 olutprykyä. Nuorisoseuraliikkeen ja raittiuspyrintöjen saatua jalansijaa tuli Hailasta täällä johtaja taistelussa liikanaista väkijuomien käyttöä vastaan. Oluen juonti oli Lapuallakin yleistynyt, ja kun olut silloin oli lisäksi hyvin prosenttipitoista ja sen käytössä mentiin liiallisuuksiin, olivat eräät isännät jo vaarassa menettää talonsa alas kurkusta, jopa muutamille oli niin käynytkin. Haila kehoitti meitä poikia tekemään raittiustyötä omalla tavallamme, ja me tuumasta toimeen. Kun isännät taas kerääntyivät olutjuominkeihinsa jokitörmille, hiivimme me pojat perässä taskut täynnä kiviä. Ykskaks yhteislaukaus — ja ukkojen olutrisuissa vain helähti, kun kallis aine vuoti maahan. Tietysti ukot suuttuivat kauheasti, mutta hekös olisivat meitä kiinni saaneet.

Näin sitä on täytynyt pienestä pitäen „tehdä pahaa", vieläpä opettajan käskystä. Tämä raittiustaistelu sai sittemmin laillisemmatkin muodot. Hailan aloitteesta pantiin toimeen yleinen nimien keräys tarkoituksella saada panimot sulkemaan ovensa ostajien puutteessa — siis olutlakko! Tämä toteutuikin myöhemmin, mutta jo minun kouluaikanani saatiin eräitä rajoituksia, sillä nimien keräys, johon me pojatkin innokkaasti otimme osaa, sai aikaan sen, että maaherra kielsi oluen myynnin pyhä- ja kokouspäivien edellä — tärkeä määräys sikäli, että kokouksia silloin jo, kuten nytkin, oli kunnassa useasti ja toripäivä oli joka perjantai. Siten oluen myynti rajoittui huomattavasti, kunnes sitten loppui kokonaankin. Tässä yhteydessä on huomattava, että nämä toimenpiteet eivät tähdänneet ehdottomaan raittiuteen. Viinan kimppuun ei yleinen mielipide vielä siihen määrin hyökkäillyt, mutta sitä käytettiinkin paljon vähemmän kuin väkevää olutta. — Yleisellä painostuksella jo sinänsäkin oli vaikutuksensa. Niinpä m.m. isäni jätti oluen juonnin, johon hänellä oli ollut taipumusta, oman poikansa kehoituksesta. Kerran hänen päänsä näet tuli tästä väkevästä aineesta aika kipeäksi, ja silloin minä käytin tilaisuutta hyväkseni, vaikka olinkin vasta kansakouluiässä, huomauttamalla hänelle juonnin seurauksista. Siihen kertaan päänkipu jäikin.

Kansakoulutoverini varmaankin hyvin muistavat opettaja

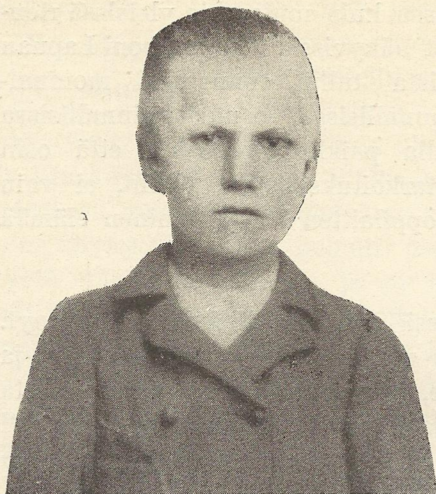
Hailan työn niin isänmaallisissa kuin muissakin yleisissä riennoissa, ja jäljet ovatkin olleet näkyvissä. Onhan moni Lapuan senaikaisista kansakoululaisista tullut tunnetuksi moninaisissa yhteiskunnallisissa, kunnallisissa, osuustoiminnallisissa y.m. pyrinnöissä sekä omalla paikkakunnallaan, että osin kauempanakin. Ja koulun tarkoituksenahan onkin, ei vain tietojen istuttaminen, vaan oppilaitten kasvattaminen elämää varten.

Rippikouluun päästessä piti olla 15 vuotta täyttänyt. Pyrkiessäni sinne olin vähän vaille, mutta pääsin sentään, ja siten satuinkin vuosiluokalle, jolla on hiukan tavallisuudesta poikkeavia muistoja. Pappina Lapualla oli sitä ennen rovasti Oskari Törnudd, joka oli kovettu maamies ja varsinkin metsämies parasta lajia. Lukutaidossa hän oli vaativainen, ja sietikin olla, sillä vastahan moni rippikoulussa opetteli lukemisen aakkoset, kansakoulua kun siihen aikaan kävivät vain vauraampien talojen lapset. Pitkä, hoikka Katekismus ja Raamatunhistoria olivat monelle visaista purtavaa. Tästä juuri johtuu, että rippikoulussa minun sinne tultuani „vanhojen kaarti“ oli tavallista monilukuisempi, joukossa sellaisiakin, jotka oli „pyörrytetty“ koulusta kymmenisenkin kertaa. Vanhimman oppilaan ikä olikin siinä 40 v. vaiheilla.

Kosolan poika ei saa Testamenttia

Rippikoulutalona oli nyk. seurakuntatalo. Koulua pidettiin väliajoin viikko kerrallaan, 4 viikkoa syksyllä, samoin keväällä. Aamuisin oli ensin tunti virrenveisuuta lukkarin johdolla, jona oli aluksi Kahra, sittemmin Maunula. Nyt sattui niin, että juuri veisuun aikana tuli asemalle postijuna eli pasiserijuna, viheltäen tullessaan, kuten sen tapoihin kuuluu. Silloin muuttui rippikoulupoikienkin veisuu vihellykseksi jatkuen hurjana pitkän aikaa, niin ettei siitä tahtonut loppua tulla. Mutta ei veisuutunnilla muutenkaan oltu perin „virallisia“, johtuen juuri tuosta vanhasta kaartista. Tupakkia siellä poltettiin, jotta vaikea oli eteensä nähdä savun seasta.

Rovasti Törnudd kuoli jo ennen rippikoulun alkamista, joten koulua hoitelivat väliaikaiset papit. Heihinkin suhtautuivat pahankurisimmat oppilaat usein varsin yliolkaisesti. Ker-

10-vuotiaana.

ran eräs Matti Keltamäki niminen aikamies sai käskyn poistua pihalle tuntia häiritsemästä. Hän lähtikin, mutta oli se näky kerrakseen. Tanssiaskelin ja huuliharppua soitellen tämä veteraani leijaili ovesta.

Niinpä tämä vuosiluokka olikin ainoa, jonka tunneille täytyi komentaa järjestyksenpitäjäksi — poliisi. Ihan oikea konstaapeli Kero ryssäläisessä virkapuvussaan. Melkein koko koulun ajan hän siellä pitikin järjestystä, ja tuntuvalla tavalla sittenkin. Kun näet kaikki „pojat“ eivät aluksi tätä kiiltonappistakaan ottaneet tarpeeksi vakavalta kannalta, jakeli tämä sellaisia korvapuusteja, että järjestys rupesi taas vallitsemaan. Saattaa tuntua nykyajan ihmisestä kummalta tällainen meno, mutta totta on, että joka päivä tässä koulussa oli pientä ilvettä tai kahakkaakin. Me nuoremmat tietysti olimme mukana pelvolla ja vavistuksella, mutta kerran jouduin minäkin, se on tunnustettava, avoimeen tappeluun. Eräällä välitunnilla syntyi ankara kahakka sivukyläläisten ja kirkonkyläläisten välillä, ja koska kirkonkylän miehet näyttivät joutuvan alakynteen, katsoin minä, ainoana nuoremmasta päästä, „kunniavelvollisuudekseni“ rientää omille miehille avuksi pelastamaan kylän mainetta. Ottelussa sain „ansiomerkkini“ minäkin, sillä paitsi kuhmuja sain reiteeni niin syvän seipäänpiston, että kauan jälkeenpäinkin oli vaikea kävellä.

Viimeisen viikon opetti meitä vappuna Lapualle tullut vakinainen pappi, khra W i l h e l m i M a l m i v a a r a. Kun meidät sitten juhannuksena päästettiin ehtoolliselle, hyväksyi kirkkoherra kaikki oppilaat. Varmaan niin ei olisi käynyt, jos hän olisi ehtinyt meitä kauemmin opettaa. Mutta näin nyt tuo vanhain kaartikin vihdoin läpäisi, ja senjälkeen rippikou-

lussa alkoikin uusi ajanjakso, tämän vuosiluokan jäädessä eräänlaiseksi muinaismuistoksi. Ehtoollistilaisuudessa saivat oppilaat lahjaksi Uuden Testamentin, mutta sen verran kuitenkin annettiin rangaistustakin, että mainittuun kylätappeluun osallistuneet jätettiin ilman kirjaa. Siten saivat muistokirjan kaikki varsinaiset lapsioppilaat paitsi Kosolan poika. Ikävältä asia hiukan tuntui, mutta mitäs mennä poikasen miesten tappeluun!

Lukuhaluani ei tämä vastoinkäyminen kuitenkaan lamauttanut, vaan muistaen isän ehdottoman määräyksen työskentelin kirjojen kimpussa säännöllisesti aina useita viikkoja ennen lukukinkereitä, niin että osasinkin kirjat ulkoa. Tapa menikin niin veriin, että kinkereillä olen ollut säännöllisesti aina viime vuosiin saakka. Ja aina minua on siellä luetettukin.

Nuoruudessani ei Lapualla vielä ollut oppikoulua, mutta muutamat kasvinkumppanini pääsivät jatkamaan opintojaan Kokkolan yhteiskouluun, joka oli vasta perustettu ruotsalaisvastaisen taistelun merkeissä. Minulla oli kova halu päästä mukaan, ja äitikin puolsi arvellen, että koulunkäynytkin voi kuokkaa heiluttaa. Mutta isä katkaisi puheet lyhyeen:

— Herraksi kasvanut ei pysty työhön!

Kouluun, vaikkei herrakouluun

Vaikka lupasin käyttää kaikki loma-aikani maatöihin, ei isä suostunut, ja niin se hanke jäi unelmaksi. Myöhemmin, isän kuoltua, meni nuorin veljeni Ville yhteiskouluun, joka Lapualla aloitti ensimäisen vuotensa. Toinen veljeni Väinö ei hänkään antautunnt kouluteille, kun ei ajoissa päässyt. Isän kuoltua ajattelin lukea ylioppilaaksi ominpäin, mutta sekin tuuma jäi, sillä talohan joutui nyt hartioilleni, ja 15-vuotiaalle olikin siinä tarpeeksi huolta. Eikä äitikään senvuoksi enää suunnitelmaa kannattanut. Siitä huolimatta kypsyi mielessäni päätös lisätä tietojani ainakin maamiehen ammattia varten ja niinpä sitten aikamiehenä menin Orisbergin 2-vuotiseen maamieskouluun, jonka kurssin suoritin vv. 1906—08. Siinäkin yritti tulla este, sillä oli juuri alkanut suurlakko, jonka aiheuttama mielenkiinto oli viedä minut mukaansa

niin, että ajattelin jo luopua menosta. Mutta koulun johtaja Edv. Björkenheim ilmoitti:

— Kyllä täälläkin on mielenkiintoista!

Uusien oppilaitten olikin heti saavuttava, sillä heidän tehtäviinsä kuului koulutilan käytönnöllinen hoito, kun entiset juuri olivat poistuneet. Lakon johdosta eivät junat kulkeneet, joten matka kouluun oli suoritettava hevospelillä.

Näin siis pääsin jatkamaan opintoja. Ahkerasti luinkin maanviljelyksen tietopuolista oppia ja otin innolla osaa käytännölliseen harjoitteluun. Koulun opettajina oli alallaan jo silloin tunnettuja ammattimiehiä. Joht. Björkenheim itse uhkui myös isänmaallista henkeä teroittaen sitä oppilaihinkin. Muina opettajina olivat agronomit Suoma Kyykoski, Antti Rautell, Veikko Lindberg ja Teodor Holmberg, kaikki oppilaihin hyvin suhtautuvia, välittömiä henkilöitä. Holmberg, joka sittemmin meni Suureen Länteen, oli innokas hevosmies ja samalla maailmanmies. Hänen „otteistaan“ voinen kertoa seuraavaa:

Illoin aamuin pidettiin koulussa rukoukset. Ne piti johtaja itse, milloin saapuvilla oli, muulloin toiset opettajat. Kerran oli taas rukouksen pitäjänä Holmberg. Virren mentyä hän avasi rukouskirjan, tapansa mukaan summamutikassa. Eteen sattuikin vihkimärukous. Huomaamatta asiassa mitään ihmeellistä hän paasasi sen yhtäkyytiä, kunnes tuli kohtaan:

— Ja merkiksi siitä annan sinulle tämän sor...

Siinä hän vasta huomasi omituisuuden ja keskeytti puhaltaen lopuksi: amen!

Morsian, varsa ja suutelo

Koulusta päästyäni olin mennyt kihloihin. Ollessani morsiamineni kihlainostomatkalla Vaasaan satuin junassa samaan vaunuun kuin Holmberg, joka nyt kysäsi matkani aihetta. Kuultuaan sen hän sanoi:

— No p—les, kun et sillä rahalla ostanut hyvää varsaa!

Sanoin, että morsiameni on Lagerstedtin tyttäriä. Silloin H. lisäsi:

— No olipa edes hyvä, että on hevosmiehen tytär.

Agr. Lindberg pani suuren painon kotimaisen karjan jalostamiseen. Maatiaislehmäthän olivat siihen aikaan vielä koko

lailla heikkotuottoisempia kuin ulkolainen ayrshirekarja. Lindbergin oli tapana sanoa:

— Jos haluatte maamiehinä saada kukkaroonne nopeasti rahaa, niin ostakaa ayrshire, mutta jos tahdotte tässäkin asiassa katsoa isänmaan parasta, niin jalostakaa kotimaista, ja saatte ainakin vanhoina miehinä iloita hyvistä saavutuksista.

Orisbergin oppilaita, toinen vas. Kosola.

L. oli muuten jonkinlainen „naisvihaaja“:

— Suutelen mieluummin hyvää hevosta kuin naista, sanoi hän meille lähtiäisjuhlassa pöytäpuheitten aikana. — Mutta onpa hänkin sittemmin muuttanut mieltään, koskapa on akottunut. Ei se hevosen suutelo sittenkään taida riittää.

Tästä ammattikoulusta sain voimallisia herätteitä niin maanviljelyksen kuin karjanjalostuksenkin suhteen ruvetenkin niitä heti käytännössä voimaperäisesti toteuttamaan koulusta palattuani.

Kun en ole tämän „korkeampaa“ koulua päässyt käymään, huvittanee lukijaa kenties tietää, miten siellä menestyin. Päästötodistukseni oli seuraava: Käytös 10. Ahkeruus 10. Maanviljelysoppi 10. Kotieläinoppi 9. Metsänhoito 8. Meijerioppi 8. Kirjanpito 10. Kasvitarhanhoito 8. Rakennusoppi 9. Piirustus 9. Yhteiskuntaoppi ja maatalousasetukset 9. Eläinruumiinrakennusoppi 10. Kotieläinten taudit 10. Kengitysoppi 10. Eläinoppi 8. Kasvioppi 9. Fysiikka ja ilmatiede 8. Mineralogia ja geologia 9. Kemia 8. Maanviljelyskemia 9. Aine- ja asioimiskirjoitus 7. Laskento ja mittausoppi 8. Maan mittaus ja punnitus 9. Veisto 9.

Olen myöhemmin tuumiskellut, viittaisivatko näistä arvosanoista mitkään valtiollisiin harrastuksiin, joihin olen joutunut. Mutta useinhan on niin, että koulunumeroissa ei sinänsä näy selvä suhde kansalaisen yksityisharrastuksiin. Ehkäpä

Kosolan talo.

tässä ilmatieteen „kahdeksikko“ sentään osoittaa, että diplomaattinen „ilmain haistaminen“ ei ole minulle luontaista. Eteenpäinpuskeva valtiollinen suuntailu sensijaan voitaneen jotenkin yhdistää „kengitysopissa“ saamaani täyteen osumaan.

Nykyisin omistamani Kosolan talo on Lapuan kirkonkylässä Filppula nro 2. Se oli joutunut isälleni v. 1890 oston kautta. Talo näet oli huudettava, kun isä oli siinä suurimpana takaajana. Takauksista syntyneet vaikeudet näyttävät suvussamme seuranneen jo vanhoilta ajoilta. On liiaksi luotettu kanssaihmisten rehellisyyteen, joskin tietysti aikojen huonouskin on osaltaan ollut tähän syynä. Tiukalla piti, että tämä talo isänikään hallussa pysyi. Poika-ajoilta vielä muistan, miten äiti itkeskeli isän arvellessa, että täytyy jo jättää vararikkoanomus. Hartiavoimilla maahan iskien vaara sentään vältettiin. Kun isäni sitten elok. 1 pnä v. 1901 kuoli, jouduin perikunnan vanhimpana ottamaan taloushuolet nuorille hartioilleni. V. 1912 tila varsinaisesti siirtyi vaimoni ja minun sekä Väinö-veljeni omistukseen.

Itse talo, joka sijaitsee asemalta n. 600 m. päässä, joenposkessa vastapäätä kirkkoa, on seutukunnan tunnetuimpia taloja, kuten osoittaa m.m. nimitys Kosolan tienristi. Aikaisemmin olivat talon tilukset varsin suuretkin, mutta torpparilain voimaanastuttua erotettiin siitä 7 torppaa. Erotus teki yht. 120 ha, suurin määrä koko pitäjässä. Lain sallima hinta siitä oli vain 24.000 mk. — olisi oikeastaan pitänyt olla kymmenkertainen. Tulkoon sanotuksi, että olin itse alotteentekijänä erottamisessa, sillä ajattelin, että torpat itsenäistyneinä paremmin vastaisivat tarkoitustaan. Ilomielellä niistä luovuin, pitihän silläkin lailla hävittää marxilaisuutta ja „rauhoittaa yhteiskuntaa“. Hyvät toiveet eivät maailmassa silti useinkaan toteudu. Päinvastoin on pettymykseni juuri tässä suhteessa ollut suuri, sillä seudun suurimmat kommunistit ovat olleet juuri näissä lahjoitustorpissa. Esimerkkinä siitä olkoon Järvenpään torppa. Siellähän asusteli v. 1930 eräs muualta Suomesta pääni menoksi lähetetty kommunistinen attentaattori. Suunnitelma paljastui ajoissa, mutta mies ehti livistää.

Maan kimpussa

Erottamisen jälkeen on tilan kokonaispinta-ala 380 ha, josta viljeltyä 54 ha. Pellot ovat tasaisia savi-, suo- ja multamaita, suomaita tästä neljä viidesosaa. Tilaa olen koettanut hoitaa maamiehen nykyaikaisten päämäärien mukaisesti soveltaen siinä mahdollisuuksien mukaan tarpeellisia uudistussuunnitelmia. Niinpä taloni siten pitkät ajat on luettukin maakunnan mallitalojen joukkoon. Suurena tukena tässä työssä on ollut vaimoni, kova työihminen. Hänen hartioilleen sälytettiin raskaat velvollisuudet esim. Shpalernaja-aikoinani. Myös Väinö veljeni otti aikanaan voimalla osaa talon töihin, mutta myöhemmin liikepuuhat veivät häneltä enimmän ajan. Ilman työnjohtajaa on näihin asti toimeentultukin, mutta myönnettävä on, että isännänapua talo enemmän kaipaisi, sillä valtiolliset harrastukseni pakottavat minun olemaan varsin paljon poissa kotoa. Sen vuoksi onkin Väinö nyt taas mukana isännänhommissa vaimoni huolehtiessa „ulosmenoista“.

Itse maanviljelyksestä puheenollen tilallani on toimitettu ensimäinen s a l a o j i t u s maakunnassa, ja jo 5 vuotta sitten ovat kaikki viljelysmaat salaojitetut. Viljelty maa jakaantuu nykyisin suunnilleen kuten vuoden 1932 taulukko osoittaa:

Metsänkylvöä meillä.

ruista 4.5 ha, kauraa 10, ohraa 2, sekaviljaa 3.5, perunaa 2.2, rehujuurikasveja 2, heinää 20.3, laidunta 5, kesantoa 4.5 ha. Puutarhassa on kymmenkunta omenapuuta ja 250 marjapensasta.

Metsänhoitoon olen kiinnittänyt erikoista huomiota. Sitä ohjaamassa ovat olleet E. P. Maanviljelysseuran metsänhoitajat. Seuran alueelle v. 1929 jaetusta 5 Tapion metsänhoitokunniamerkistä sain minä yhden. Metsänkylvöjä, -istutuksia ja ojituksia toimitetaan joka vuosi. Niinpä ryssänmaalla vankilasta käsin panin tänne alulle metsänkylvöjä, ja sillä paikalla onkin nyt jo vahva metsä.

Karja talon kaunistaa

Karjamiehenä kuitenkin lienen aikaansaanut huomattavimmat tulokseni talonpojan tehtävissä. Talon karja oli alkujaan sekarotuista, kuitenkin lähellä maatiaiskarjaa, ja parhaat lehmämme ovat edelleen tätä vanhaa perua. Karjakantamme polveutuu lehmästä, joka tästä samasta silloisesta Filppulan talosta v. 1890 huutokaupassa ostettiin. Sonnit taas olivat omasta karjasta aina vuoteen 1906. Kun sitten L. S. Karjanjalostusyhdistys perustettiin, tilasin Urjalasta maatiaissonnin, ja sittemmin ovat sonnit olleetkin parasta laatua, mitä maassa on saatavissa ollut. Järkiperäinen karjanjalostus talossa on siis ollut käynnissä jo noin 30 vuotta. Samoihin aikoihin alettiin pitää koelypsyjä, ollen karja senjälkeen kuulunut tarkastusyhdistyksiin. Jalostusta aloitettaessa oli karjan keskituotanto vuosittain 1220 kg., kohoten siitä sitten niin, että se korkeimmillaan on ollut 3928 kg. maitoa ja 153.3 kg. voirasvaa, rasvaprosentin tehdessä 3.9. Siten on tuotanto lähes nelinkertaistunut. Tilan karja hyväksyttiin v. 1925 LSK:n siitoskarjaksi ja tila harjoittelutilaksi. Lehmäluku on ollut 22 vaiheilla. Muu kotieläimistö on niinikään kauttaaltaan maatiaisrotua. Vuoden 1932 taulukko osoitti eläinten luvun: hevosia 5, lehmiä 18, sonni, 10 sikaa, 10 lammasta, 500 kanaa, 2 mehiläisyhteiskuntaa. Kanalani on rakennettu 700 yksilölle. Tällä alalla voinkin pitää itseäni maakunnassa ja koko maassakin uranuurtajana. Niinpä v. 1924 sain 1. palkinnon sarjassa A I koko maata käsittävässä kanatalouskilpailussa Suomen Siipikarjanhoitajain Liitolta. Tämä harrastukseni on pe-

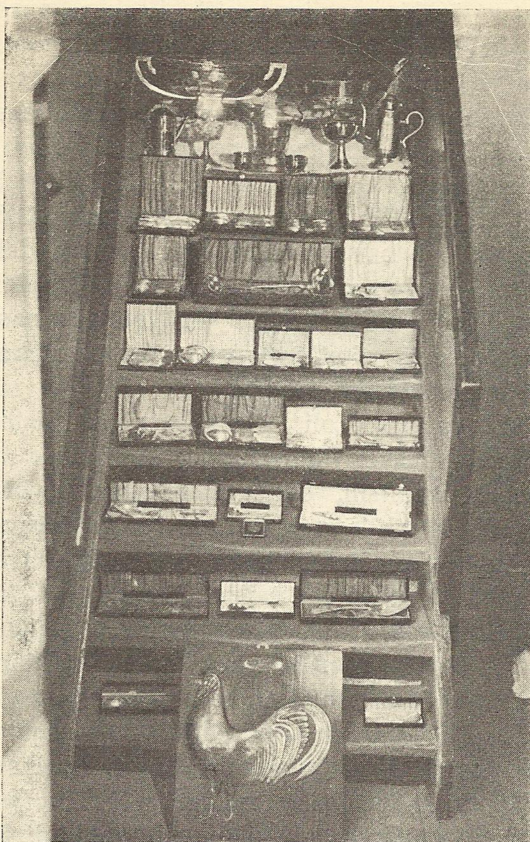
räisin jo v:lta 1912. Rotu on ollut enimmäkseen leghorn, maatiaisrotu on parhaillaan jalostuksen alaisena. Viimeksimainittuna ei koko kanakantaa vielä toistaiseksi voida pitää, sillä sen munimiskyky kasvaa hitaasti. Kanamiehenä olen tuloksiin päässyt oma-alotteisesti kokeilemalla, ilman esikuvia. Tuloksena on ollutkin, että kanalani on ollut ensimäinen siitoskeskuskanala maassa ja väliin hyvinkin tuottoisa. Edellämainitun liiton kokovuotisessa tuotantokilpailussa vv. 1928—1929 oli tarkastusasemalla Hämeenlinnassa kunniapalkintoina 6 hopeapokaalia, joista kanaryhmäni sai 4 kpl. Nykyisin kanalani toimii uusien suhdanteiden mukaisesti n.k. talouskanalana, s.o. vientimunia varten.

Hevoseni ovat kantakirjaa tunnetuista suvuista Voima, Eino-Vakaa, Murto y.m. Aikoinani kävin usein kilpa-ajoissa saaden paljon palkintoja, ja hevosharrastukseni vei jo niin pitkälle, että yhteen aikaan oli hevosteni luku lähes sama kuin lehmieni, toistakymmentä. Mutta mitä hevosasioihin muuten tulee, niin pienviljelijänä minun täytyy sanoa, että mitään muita puuhiani en elämässäni ole katunut kuin yletöntä kilpa-ajoissa kulkemista, sillä ei siihen tavalliselta maamieheltä liikene raha eikä aika. Hevoskasvatus sinänsä on tietysti kokonaan eri asia.

Maatalous- ja karjanäyttelyillä on tärkeä merkitys maamiehen eteenpäinpyrinnöissä. Senvuoksi olen minäkin niihin osallistunut sekä paikallisiin ja maakunnallisiin että maata käsittäviin. Maataloustuotteista olenkin saanut yli 400 palkintoa ja kunnniakirjaa, niistä suurin osa 1. palkintoja. Niinpä yksistään Lahden näyttelyssä sain 32 palkintoa, joista 4 kunniapalkintoa.

„Sementtityöläisenä“. — Saunan vihkiäiset

Taloni Lapuanjoen rannalla on tyypillinen eteläpohjalainen rakennusryhmä. Päärakennuksessa on 25 huonetta. Navetta v:lta 1904 on ensimäinen sementtipermantonavetta paikkakunnalla. Kun sitä rakensin, varoittelivat kylän isännät sellaisesta „rahantuhlauksesta“. He olivat vanhanajan ennakkoluulojen vallassa. Eräälle heistä sanoikin Hangasmaan Iisakki, joka oli rakennuspuuhissa kanssani:

Palkintokokoelmaani, etupäässä hopealusikoita.

— Jos sun s—nan pitäisi ostaa simenttinelikko, niin sulta pääsis itku.

24 tynnöriä sementtiä siihen meni, mutta onpa se kestänytkin. Itse tein tallin v. 1910 ajanmukaisine sisustuksineen kaikkiinkin ulkorakennuksiin ja sikalan v. 1917. Navetta uusittiin v. 1929, jolloin panin sinne automaattiset vesilaitteet. Kun uusi sikala tehtiin v. 1923 sementtisisustuksella, herätti sekin täällä ihmetystä. Näissä hommissa olin saanut mainitulta Iisakilta innostusta ja oppiakin, ja kuvaavaa lienee, että kun tällöin itse ryhdyin „sementtimestariksi", sain nämä kaikki

aikaan 10 tynnörillä sensijaan, että Iisakin kanssa tehdessä oli navetta yksinään vienyt 24 tynnöriä. Rakennushommissakin ihminen viisastuu.

Tähän „restaurointiin" sisältyi myös sauna, ja sen valmistumisella v. 1926 onkin oma muistonsa. Se näet oikein „vihittiin". Kutsuvieraina olivat m.m. J. S. Kivimäki ja Artturi Leinonen Härmästä mukanaan „puketti", joka juhlallisesti avattaessa havaittiin hyväksi saunavihdaksi. Läsnä oli myös past. Kalle Seppälä, joka piti juhlallisen „vihkimispuheen". Juhlallisuus johtui siitä, että saunassa näet oli oikein herraskaisesti laitettu vesiautomaatti suihkulaitteineen, jotka itse olin konstruoinut.

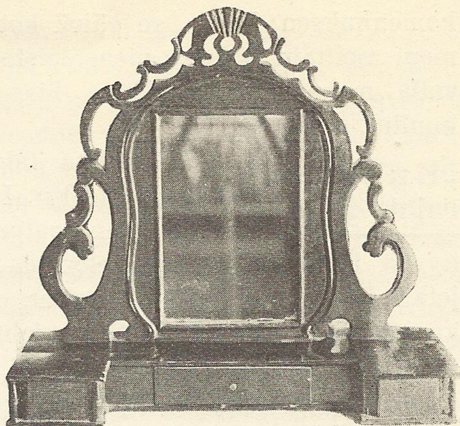
Entiselläkin saunalla oli erikoislaatuinen historiansa. Ei sen syntymisellä, vaan kuolemalla. Kun nim. tulin kotiin Shpalernajasta, havaitsin, että ryssät olivat poissaollessani keltään kysymättä vallanneet saunan ja leivintuvan. Silloin otin rautakangen ja löin kiukaan alas. Ryssät tulivat taas saunaan kylvettääkseen saastaisia kroppiaan. Nähdessään kiukaasta jälellä vain raamit he molottivat pahan kerran. Tolkkasin, että he itse ovat sen niin pahoin polttaneet, että se romahti. Ja uskoohan ryssä puheen, kun vaan painokkaasti sille selittää. Leivintuvan uuninperän taas puhkaisin, joten siitä loppui veto. Ryssät ihmettelivät pitkän aikaa, miten se niin yht'äkkiä tuli käyttökelvottomaksi. Näitä „fysiikan lakejahan" ryssä ei ymmärrä. Se pikemminkin luuli tässä olleen jotain noituutta.

On oltu nikkarinakin

Olen näin joutunut hieman esittelemään taloani ja tilaani jopa numerotiedoinkin. Lukija voi vetää tästä mitä johtopäätöksiä tahansa, mutta kun kirjani tarkoituksena perimmiltään on antaa sen tekijästä jonkunlainen luonnekuvaus, lienee paikallaan, että „kansanyllyttäjä" tunnetaan osaltaan myös siitä ammatista, joka hänen leiviskäkseen on pantu. Ilman tätä ja muutakin jutelmataustaa luonteeni ääriviivat jäisivät monelle epäselviksi.

Että minä tässä „kissanhännän nostamisessa" en rajoittuisi vain maa- ja karjamiesominaisuuksiini, voin hienoisella ylpeydellä kehua omaavani jonkun määrän nikkarinkin vikaa —

liekö sitten isältä perittyä? Jo kansakoulussa olin verrattain kätevä veistelijä ja samaan aikaan näpertelin kotona m.m. tässä kirjassa kuvatun pikku toiletin visakoivusta. Sen kaiverrettu kehyskin on „omasta päästä". Aioin viedä sen tutkintotyöksi, mutta opettaja ei ottanut sitä vastaan väittäen, että kansa ei kuitenkaan uskoisi sitä 13-vuotiaan tekemäksi. En tahtonut väitettä oikein uskoa, sillä olinhan koulussakin valmistanut m. m. 4 omasta mielestäni komeaa tuolia. Kotiin se siis jäi ja on täällä vieläkin „flikkain yliskamarissa" — sopii käydä katsomassa. Aikamieheksi tultuani jatkoin puusepänharrastuksiani. Täytyihän talossa valmistella yhtä ja toista tarpeellista. Niinpä pitkät ajat tein itse talon kaikki reet. Niitä valmistui aina yksi vuodessa. Niinikään tein käsiharavat, viikatevarret, kärrylavat j.n.e. Mutta jokapäiväisestä työajasta ei näihin tunteja otettu, ne tehtiin puhdehetkinä. Ei ole vielä monta vuotta siitä, kun Ilmajoen näyttelyyn innostuin valmistamaan kirkkokiesit. Oli tullakin kiire, sillä aikaa oli enää vain 2 viikkoa. Mutta valmistuivat ne vaan sivutöinä ja saivatkin 2. palkinnon.

Poikasen käsialaa.

Niin, yrittää on pitänyt yhtä ja toista. Semminkin, ettei olisi yritteliäisyydessä jäänyt jälkeen elämänkumppanista. Sillä täytyy tässä sanoa, vaikka en sitä aina kotona tapaa tunnustaakaan, että „Kosolan emäntä" on aloittelias naisihminen. Emännyyden ohella hän on monasti kuin mies ottanut osaa tilan hoitamiseen ja siinä sivussa tehnyt hyviä „kauppojakin". Eelinin kukka- ja kasvitarhatuotekauppa ei ole ollut mikään heikko yritys, ja kukkia meillä viljelläänkin pohjalaisiin oloihin nähden „silmäähivelevästi". Kyläläisille on tehty hautaseppeleitä, joiden nauhojen tekstaamiseen minäkin saan

komennuksen harva se päivä kotosalla ollessani. Onpa vaimoni ajoittain pitänyt pienenlaista vaatekauppaakin vaihtelevalla menestyksellä. Antaa liian paljon luottoa, mikäli olen kuullut.

„Luokkarajat" pois? Eräs seikka talonpidossa tulkoon vielä luvun täytteeksi. Isä vainajan opetukset muistaen olen palveluskunnalta vaatinut aina hyvää työtahtia. Laiskottelemista en suvaitse. Mutta niille, jotka leviskänsä hyvin hoitavat, olen aina koettanut maksaa kunnollisen palkan. Tästäkin johtunee, että palvelusväki on tavallaan kasvanut taloon kiinni. Joskus on sattunut, että esim. vilpin takia on täytynyt erottaa joku työstä, mutta eivätpä nekään ole mielellään lähteneet, vaan ovat yrittäneet viivyskellä talon liepeillä. Pitäisikö isäntäväen ehkä olla hiukan jäykempi alamaisiinsa nähden, se on kysymys, jossa on tuumimisen aihetta. Meillä ovat suhteet olleet kenties liiankin välittömiä, eikä sekään aina ole onneksi. Mutta sellainen tapa kuin Kosolassa jo isäni aikana on ollut, että kaikki syövät samassa pöydässä ja samaa ruokaa, on omiaan kitkemään pois „luokkarajoja" ja lähentämään talon jäseniä ikäänkuin samaan perheeseen kuuluviksi. On sattunut, että joku entinen palvelijani on tullut uskonnolliseen herätykseen, ja silloin hänen askeleensa ovat vieneet vanhaan taloon tunnustamaan, jos joskus jotain vilppiäkin oli tullut tehdyksi. Näin läheiseen suhteeseen päästään, kun isäntäväki pyrkii toimimaan oikeudenmukaisesti ja inhimillisesti. Nykyisin uudestaan luotavassa Suomessa — kuten sinimusta tunnuslauseemme kuuluu — tämä olisi huomioonotettava pyrkimys kansakokonaisuutta kasvatettaessa.

Maamiehen velvollisuuksia Maamies joutuu pakostakin mukaanvedetyksi moniin yhteisiin rientoihin, ennenkaikkea oman ammattinsa kohentamispyrkimyksiin. Ja kun maamies menestyy, tekisi hän väärin, jos sulkeutuisi kuoreensa ja „istuisi pankkitiliensä päälle". Minulla noita tilejä ei ole ollutkaan, mutta joka tapauksessa olen aina tuntenut maamiesten yhteistoiminnan tarpeellisuuden. Se vei minut paikalliseen maamiesseuraan, jossa olinkin puheenjohtajana toistakymmentä vuotta. Ja M. F. Talvitien kuol-

tua olen nykyisin seuran ainoa kunniajäsen. Etelä-Pohjanmaan Maanviljelysseuran johtokunnassa olin jäsenenä 6 vuotta. Pyysin jäsenyydestä eron v. 1932, kun en muitten harrastusteni takia enää saanut siihen aikaa riittämään. Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton taholta tehtiin minulle esitys, että minä maamiesseuran puheenjohtajana ottaisin Lapualla ajaakseni maatalouskerhoasian. Kutsuin koolle Lapuan maamiesseurojen puheenjohtajat asiasta keskustelemaan, ja niin päätettiinkin Lapualle tämä tärkeä kerho perustaa. Jouduin sen puheenjohtajaksi, jossa toimessa olinkin useita vuosia, aina kansanliikkeen alkuun saakka. Pois jouduin siitä senvuoksi, että eräät katsoivat puolue-etujen vaativan syrjäyttämistäni. Alkuaikoina siinä oli runsaasti työtä, sillä asiaa oli vietävä eteenpäin ilman ulkoapäin tulevaa avustusta. Varat oli siis hankittava keräämällä, kunnes myöhemmin saatiin palkattu kerhoneuvoja. Kerhon johdossa ollen tein aloitteen maakunnan kerhopiirin perustamisesta yhdyssiteeksi eri kerhojen välille ja voidaksemme sen kautta perustaa kerhot sivummalla oleviin pitäjiin, joissa tätä työtä juuri kipeimmin tarvitaan. Näin saikin alkunsa E.P. Maatalouskerholiitto, johon myös Keski-Pohjanmaa yhtyi. Jouduin senkin puheenjohtajaksi, mutta sanouduin toimesta irti, kun en saanut aikaa sen hoitamiseen. Näissä asioissa, sekä paikallisen kerhon että piiriliiton puolesta, olin usein kosketuksissa K.M.L. L:n sihteerin kouluneuvos Mandelinin kanssa apurahaanomuksia tehden, ja auliisti hän aina pyrintöihimme suhtautuikin. Tämä nuorison tärkeä kasvatusala on maakunnassa kantanutkin hyvän sadon.

Kun maatiaiskarjan jalostaminen alkoi, ajattelin asiaa syvästi. Näin siinä huomattavan kansallistaloudellisen työmaan, josta ajanmittaan nousee maallemme suuria arvoja. Jo periaatteelliselta kannalta näin siinä seuraavaa:

— Täällä pohjoisessa, karussa maassa on oma kotieläinrotumme meidän kanssamme elänyt, yhdessä on täällä esi-isien aikana kärsitty nälkää ja vilua. Me olemme toisiimme kaukaa sidotut, ja meidän ihmisten tulee kohottaa avutonta eläintä, meidän ystäväämme ja palvelijaamme.

Aloitteestani perustettiinkin sitten Etelä-Pohjanmaan

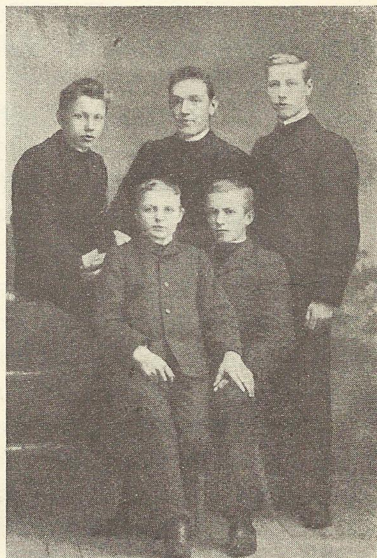
M a a t i a i s k e r h o, jonka puheenjohtajana toimin niinikään kansanliikkeen syntymiseen asti. Noin 10 vuoden ajan kuljin viikkokaupalla maakunnassa pitäen esitelmiä maatiaiseläintemme jalostamisen tärkeydestä, ja paljon saatiinkin aikaan. Kerhon toiminta oli erittäin vilkasta, järjestettiin näyttelyjä omassa piirissä, kustannettiin palkintoja maata käsittäviin näyttelyihin j.n.e. Asiaa hoitelevat nyt toiset, kyllä pätevät henkilöt, ja olen iloinen voidessani todeta, että tälläkin alalla on päästy jo kauaskantaviin tuloksiin.

Sitkeyttä, uutteruutta vaatii jokapäiväinen työ maamieheltä, sillä leipä on lujassa. Kun ankarista ponnistuksista huolimatta vielä yhteisin voimin koetetaan viedä kehitystä eteenpäin, niin voidaan olla tyytyväisiä uhrauksiin ja jättää tämä rakas maakamara luottavaisesti jälkipolville. Siltä pohjalta on sitten hyvä ponnistaa muissakin pyrkimyksissä kohti isänmaan valoisampaa tulevaisuutta. Työmiehiä täytyy riittää!

Etelä-Pohjanmaa on n u o r i s o s e u r a l i i k k e e n k i n kehto. Lapuallakin oli nuoruudessani kasvavan polven monitahoisten valistusrientojen vaalijana juuri nuorisoseura. (Nykyisinhän nuorisoseuraliikkeenkin merkitys on suuresti vähentynyt ajan vaatimusten tuodessa esiin jämerämpiä tehtäviä.) Seuran jäsenistöön liityin minäkin itseäni kehittämään. Mitään kehoitusta en siihen tarvinnut, se oli minulle luontaista.

„Tuukkalan tappelussa“. P a s u u n a metsässä ja m a r s s i l l a

Nuorisoseuran n ä y t t ä m ö l l ä toimin yhtämittaa n. 15 vuotta, aivan nuoresta pitäen, vieläpä avioliittoonkin mentyäni. Vaimonikin oli jonkunverran mukana —

Rippikoulupoikia, edessä oik. Kosola.

mehän olimme „riijanneet“ jo ennen rippikoulua. Näyttelin monenlaisissa tehtävissä. Muistelen olleeni m.m. Joukahaisena Kullervossa, isäntänä Roinilan talossa, Tuomaana Seitsemässä veljeksessä, Mikko Vilkastuksena Nummisuutareissa, lisäksi m.m. näytelmissä Tuukkalan tappelu, Karkurit, Tukkijoella. „Pelattiin“ siis siihen aikaan vaativiakin näytelmiä. Suuresta „taiteellisuudesta“ ei kai tietoa ollut, mutta olosuhteet huomioonottaen — kuten arvostelutermi kuuluu — nuorta mieltä tyydyttävää ja varmasti innostavaa tämäkin puuhailu oli. Eikä kukaan väittäne, ettei sillä myöskin olisi ollut merkitystä kansallisen mielen kasvattamisessa.

Jo kansakoulua käydessäni olin liittynyt nuorisoseuran torvisoittokuntaan. Alotin B-kornetilla, mutta „löysin“ pian huulilleni sopivamman torven, basson, jota puhaltelin n. 13 vuotta. Tätäkään työtä ei otettu leikitellen. Meitä oli muutamia poikia, joita kotona kiellettiin pasuunan ääniä päästelemästä, joten meidän täytyi sunnuntaisin harjoitella metsässä, jotta olisi täysin valmennuttu soittokunnan yhteisharjoituksiin. Soittokuntaamme johti aluksi kanttori Maunula, sittemmin liikemies Valfrid Antila, teht. Vihtori Sillanpää y.m. Esiintymisemme ei rajoittunut Lapualle, kävimme naapuripitäjienkin juhlissa, soitimmepa useita 1. palkintoja E. P. Nuorisoseuran laulu- ja soittojuhlissakin. Alkuaikoina oli riveissämme punaisiakin, sillä työväenyhdistyksellä ei ollut omaa soittokuntaa. „Vastapalvelukseksi“ siitä oli meidän kaikkien oltava soittamassa punaisten vappumarssilla ainakin vv. 1908—09. Luokkarajat eivät näet silloin vielä olleet perin kireät, mutta sapetti se kumminkin. — Soittoharrastuksissa pääsin verrattain pitkälle, jouduinpa sitten maamieskoulussa johtamaan pienehköä oppilassoittokuntaakin.

Nuorisoseuratyöhön osallistumistani ei kotona muuten vastustettu, vaikka isäni olikin kaikin puolin n.k. vaahankansan mies. Päinvastoin hän ymmärsi sivistysrientojakin. Niinpä kun ensimäistä nuorisoseurataloa Lapualla rakennettiin talojen yhteistä kökkätapaa noudattaen, pani isänikin kökkäpäivinä hakemaan talomme metsistä hirsiä viidellä hevosella.

Nuoruusvuosinani olin innostunut myös urheiluun, joka silloin teki tuloaan maahamme. Aktiivinen urheilutoimintani

Penkkiurheilijana: 24.000 mk.

jäi kuitenkin sangen vähäiseksi saatuani niskaani isännyyshuolet jo 15-vuotiaana. Mutta asiaa eteenpäin viemässä olin sikäli kuin ehdin. Siten olin mukana m.m. urheilukenttähankkeessa. Ja kentän vihkiäisjuhlaan kävin pyytämässä suurjuoksija Ville Ritolaa Peräseinäjoelta montakin kertaa, ennenkuin hän lupautui. Juhla onnistuikin niin hyvin, että sen nettotulo oli 24.000 mk. — niissä oloissa harvinainen summa. Nämä kisat jäivät suurimmiksi, mitä Lapualla on pidetty. Missä lie syy siihen, että nykypolven innostus näyttää jääneen enimmäkseen puulaakinäpertelyksi? Kentästä vielä. Kun sitä laitettiin, aikoivat asianomaiset teettää vain itse radan, joten sen sisään olisi jäänyt puisto. Silloinen sk.-aluepäällikkö Similä ehdotti koko kentän tasoittamista, mutta siihen ei aluksi suostuttu. Olin siihen aikaan sk:n esikunnan jäsenenä ja jouduin kokoukseen juuri joltain matkalta palattuani. Kinastelu oli parhaillaan käynnissä. Esitin jyrkän mielipiteeni:

— Puut kaadetaan!

Ja ne kaadettiinkin. Saatiin niissä oloissa tarkoitustaan vastaava kenttä, eikä kellään liene myöhemmin ollut mitään päätöstä vastaan. Usein vain puuttuu tarpeellista kaukonäköisyyttä yhteisissä asioissa.

Urheiluelämälle panen vieläkin suuren arvon. Itse olin tehnyt itseni „rikki“ työllä, joten minusta ei tullut aktiiviurheilijaa, mutta mielenkiinnolla olen aina seurannut maamme urheiluelämän suurta kansallista nousua pitäen sitä eräänä tärkeänä tekijänä koko yhteiskuntaruumiimme tervehdyttämisessä. Rohkeasti siinäkin vaan on astuttava eteenpäin.

Orisbergin koulun torviviisikko, äärim. vas. Kosola.

Suojeluskuntatyössä olen ollut mukana sen al-

kuhetkistä saakka. Olinhan, kuten tuonnempana selviää, „palokunnan“ syntyajatuksen lausuja paikkakunnalla. Vapaussodan jälkeen valittuun esikuntaan en heti tullut jäseneksi. Mutta kun monet valitut eivät ottaneet kokouksissa käyntejä oikein toden kannalta, pyydettiin minut mukaan epävirallisena, etupäässä siksi, että Lapualle oli hankittava Vapaussodan muistomitaleja tavallista huomattavampi määrä, 600 kpl., ja siinä tarvittiin rivimiestuntemustani. Senjälkeen kuuluin esikuntaan virallisestikin aina kansanliikkeen alkamiseen asti. Paljon jouduin uhraamaan aikaa m.m. sk:n suurarpajaisten hyväksi. Nykyistä nuorisoseuran taloa kuntoonlaitettaessa tuli velkaa lähes 600.000 mk. Tuloja ei näyttänyt aluksi tulevan juuri mistään, joten velka uhkasi jäädä takaajain niskoille. Kun itse olin ollut innokkaimpia talon rakentamisen vaatijoita, katsoin velvollisuudekseni keksiä myös keinoja tuon velan maksuun. Eräänä päivänä oli luonani aluep. Similä, ja silloin teimme rohkean päätöksen: jättiläisarpajaiset! Vielä samana iltana lähdimme Riihimäelle sikäl. aluepäällikön, jääk. kapt. Kästämän luo, jonka tiesimme siellä onnistuneesti järjestäneen suuret sk-arpajaiset. Saimmekin häneltä hyviä neuvoja, m.m. sen, että miljoona-arpajaisiin ryhdyttäessä pitää asianmukainen voittomäärä olla taattu jo ennen luvan hakemista. Kun tarkoituksenamme oli myydä 600.000 arpaa, edellytti se 1/2 milj. mk. voitot. Kotiin tultuamme esitimme asian esikunnalle, joka valitsi arpajaistoimikunnan, mutta kun sen jäsenet saivat kuulla noin suuresta riskistä, jättäytyi suuri osa heistä syrjään, ja hanke jäi yksinomaan esikunnalle. Työtä siinä olikin, ja se joutui enimmältä osalta minulle. Mutta kun toista vuotta ahkerasti huhkittiin, tuli puhdasta jälkeäkin: nettovoitto yli 700.000 mk. Suojeluskunta otti talon veloista suurimman osan, eivätkä takaajat siten joutuneet kärsimään. Arpajaisten loppuselvittelyt kyllä jäivät kesken — ja kesken ne kuuluvat vieläkin olevan.

Suojeluskunnassa

Arpajaisvoittorahoilla päätettiin rakentaa myös ampumarata ja sen yhteyteen kilpa-ajorata Huhdannevalle. Työtä tehtiin talkoilla, nevaa salaojitettiin jo n. 30 ha. Kilparadasta piti tulla oikein „Lapuan stadion“, ja alkoikin sen

hahmo jo olla valmiina, kunnes tuli erimielisyyttä. Ampumarata, jonka lisärahoitukseen minäkin olin toimittanut keräyksiä hyvin tuloksin, rakennettiinkin valmiiksi, mutta eräät sk:n ampujat kielsivät jatkamasta „stadionin“ rakennustöitä, sillä heidän mielestään ei näitä rahoja sopinut käyttää mihinkään muuhun kuin ampumaharrastuksen hyväksi. Niin jäi muutamien itsepäisyyden vuoksi Lapuan suurkenttähanke toistaiseksi lepäämään. Nyt kenttää kyllä jo kiireesti tarvittaisiin.

Kuudesti kuolemaan komennettuna

Alkaa olla jo aika siirtyä koskettelemaan valtiollista toimintaani. Sitä ennen sopinee tähän kuitenkin vielä piirtää luvun höysteeksi muutama pikku muistelo. Moni kiihkomielinen vastustajani on saattanut toivoa, että „kun tuo Kosolan Vikki olisi edes kuollut nuorempana“. Eipä se kaukana ole ollutkaan.

Ollessani nelivuotias, siis pian Lapualle muuton jälkeen, oli isäni tehnyt minulle komean puuhevosen, kätevä kun oli kynsistään. Laivan puutteessa uitin hevosta joessa pitäen sitä rannalla nuorasta kiinni. Mutta kosken virta tempasikin hevosen mukanaan niin lujasti, että itsekin nuoran päästä syöksyin virtaan. Oli onni, että tämä tapahtui kotorannassa. Sattui näet niin, että naapuritalon, Toimelan, Sanna-Liisa tyttö, minua hiukan vanhempi, näki puuhevosen uiskentelevan joessa. Kun otus läheni rantaa, kiskoi hän sen kuiville — ja sen jälestä pulpahti pinnalle pieni poikakin käsi lujasti nuoraan tarrautuneena. Tyttö ei ollut nähnyt putoamistani, joten saattaa arvata hänen hämmästyksensä. Tuli siihen vanhempaa väkeä avuksi, ja tiedoton poika saatiin virkoamaan. Tämä oli hukkumisyritykseni n:o 1.

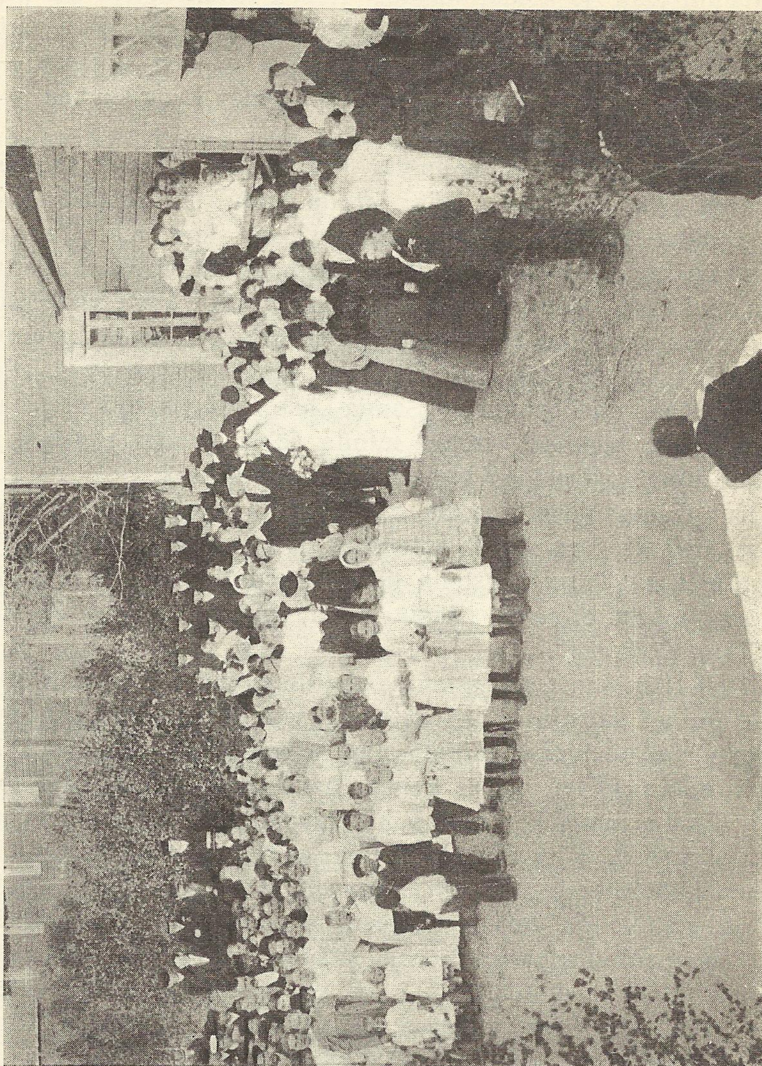
N:o 2 tapahtui puolitoista vuotta myöhemmin syystalvella. Joki oli jo jäässä, mutta heikosti. Me lapset laskettelimme töyräältä jäälle pulkassa, ja sekös oli riemua, kun uhmaten luistimme yli avantopaikankin. Olin pulkan kannoilla, kun kerran sala-avannon kohdalla rysähtikin ja minä samassa putosin pulkasta molskahtaen sulaan veteen. Virta lähti nopeasti kuljettamaan minua jään alla. Toimelan Sanna-Liisa tuli taas pelastajakseni. Hän oli istunut samassa pulkassa

ja juoksi nyt alempana olevalle avannolle, johon matkaa vajoamispaikaltani oli n. 50 m. Siinä tyttö odotteli, kunnes poikanen jään alta tuli kohdalle, kumartui ja veti minut jäälle. Tietenkin olin jo tiedottomana. Nopea tekohengitys sai kuitenkin hengen palaamaan. Huhdankoskessa käy kova virta ja sentakia liukumiseni jään alla kävi sangen nopeasti — muussa tapauksessa tuskin jääkylmän veden kangistamaa poikasta olisi enää henkiin saatu.

Mutta ei kaksi kolmannetta saman Sannankaan suhteen henkeni pelastamisessa. Niin tarulta kuin kuulostaakin, toistui tapaus vieläkin. Oli seuraava kesä, kun n.k. Tupu-Jussin myllyn vesihilalta kurkottelin joesta virran kuljettamia upukoita. Molskahdinkin veteen, ja pian kova virta painoi minua vesihilaa vasten niin voimakkaasti, etten kyennyt nousemaan hilalle takaisin. Hullusti siinä olisi käynyt, ellei taas paikalle olisi osunut — Sanna-Liisa. Hän sattui olemaan kotoportilla, huomasi, miten minun kävi, juoksi rantaan ja kiskoi minut pyörteiden kynsistä viime hetkessä.

Kun Lapuanjoen vanhaa kirkkosiltaa tehtiin, oli poikasia tietysti joen äyräillä touhua katselemassa. Joki oli jo jääriitteessä. Taas tepastelin liian varomattomasti ja suistuin jokeen, mutta onneksi pääsin omin voimin kuivalle. Se oli neljäs „yritykseni".

Vielä Huhtalassa asuessamme ajettiin pappilan Porttiinin-pelloille lantaa pappilasta. Ajajana oli usein pappilan isäntärenki. Kerran hän oli ajossa 2 hevosella. Hänen palatessaan juoksin minä erään toisen pojan kanssa hevosten perään, joista toinen, Kana nimeltään, tuli jälkikärryjen edessä ilman ohjaajaa. Hyppäsin kärryille, tempasin suitset ja annoin Kanalle pienen kehoitusrapsun. Nyt Kana laukkaamaan täyttä vauhtia ja yrittämään toisen hevosen edelle! Tiellä oli melkein heti n.k. Laakin mutka, jyrkkä käänne, johon vastakkaiselta taholta liittyy laskuoja. Oli juuri kevätpaisunnan aika, joten suuri oja oli veden vallassa yli partaitten. Mutkassa Kana tempautui niin hurjaa vauhtia, että kärryt sinkosivat ojaan, aisat poikki ja kärrylava mäskäksi. — Pian renki katsahti taakseen ja ihmetteli, mihin se Kosolan poika oli joutunut, olihan hän nähnyt pojan hyppäävän Kanan kärrylavalle. Mutta eipä

Kuva häistäni.

Kanalla enää näkynyt koko kärryjäkään. Renki pyörsi takaisin, *tuli mutkaan: siinähän olivat kärrynpyörätkin. Renki* kiskoi nyt ne ojasta, ja niiden altapa tuli jo näkyviin poikakin, mutta varsin kurjassa tilassa. Vedessäolo sinänsä oli jo ollut tukehduttaa, mutta lisäksi oli kurkkuni melkein poikki, sillä se oli joutunut kinoraudan puristukseen, joka oli viiltänyt syvän haavan. Kurkusta vuoti veri virtanaan. Selvisin sentään tästäkin uhkaavasta onnettomuudesta rengin näin ehdittyä paikalle ajoissa. Naapurissa asuva Maijastiina, joka oli tunnettu hyvien voiteiden tekijänä, kuroi kurkkuni kiinni, ja haava paranikin verrattain pian, sillä olin silloin vasta 7-vuotias. Mutta muistona tältä sukellusmatkaltani on leuassani tänäkin päivänä vankka arpi.

Poikavuosieni onnettomuussarjaan lisään vielä yhden tapauksen. Jo pienenä pantiin minut usein viemään kirkolle myllyyn jyväkuormaa, toisinaan taas kuljin hevosella Alajoella viemässä eväitä vainioilla työssä olevalle väelle. Ollessani kerran tällaisella matkalla pelästyi hevoseni jotain n.k. Turjan mutkassa. Tie vie rautatieylikäytävän kautta, jonne mutkasta on matkaa n. 350 m. Asemalta oli juuri juna lähtenyt, mutta kun se samassa palasi uudestaan takaisin, arvelin voivani yrittää käytävän yli ennenkuin juna lähtisi uudelleen. Panin hevosen juoksuun, mutta samassa lähti junakin. Nyt näytti hetki arveluttavalta, mutta annoin kuitenkin mennä. Täperälle ottikin, sillä kun olin päässyt ylikäytävän kohdalle, porhalsi siihen jo juna. Sekuntin murto-osa — ja jo oli hevonen ja kärryjen etuosa hypähtänyt yli raiteiden, mutta kärryperän ehti juna tölvätä murskaksi. Miten olisi käynyt, jos tuota sekuntin murto-osaa ei olisi ehditty? Shpalernajan vankiluettelossa ei olisi mainittu ainakaan Vihtori Kosolaa.

Lapualaiset häät — lähtökohta marxilaisvastaiseen taisteluun

Kesällä v. 1908 vietettiin Eelin Lahdensuon (Lagerstedt) ja Iisakki Vihtori Iisakinpoika Kosolan häitä morsiamen kotona, nyk. Emäntäkoulun talossa. Ne olivatkin oikeat pohjalaiset häät hyppelyineen. Kartanolla hypeltiin tavanmukaiset

ukkojen ja poikien ringit. Kun nyt ukkomiehet aikoivat nostaa sulhasen ilmaan, panivat poikamiehet kampoihin, ja siitä syntyi kahakka, joka jakoi hääjoukon kahteen „puolueeseen“. Ajat olivat raittiusvuosia, joten häissäni ei tarjottu viinantippaakaan, eikä täälläpäin käytetty edes vaarinkaljaakaan. Mutta siitä huolimatta ottelu sai pian puolittain toden leiman. Rotevat ukot paiskelivat poikia ilmasta käsin pitkin pihan laitoja, jotta tömäji, huudettiin ja hihkuttiin, kuten asiaan kuului, monet takinhihat halkeilivat ja paidanrinnukset repeilivät nappien sinkoillessa pitkin piennarta. Sulhanenkin joutui miesröykkiön alle niin pahaan puristukseen, että vähään aikaan ei henki kulkenut mistään reiästä. Selvittiinhän siitä sentään lopulta, mutta niin totinen paikka tämä käsirysy oli ollut, että ainakin Lapualla nämä häät jäivät lajissaan viimeisiksi, ikäänkuin hihkujaisvihkimisten loppukaneetiksi. Mutta olihan „tyyliltään“ viimeiseksi jäänyt rippikoulunikin.

Eräällä tavalla hääni taas muodostuivat enteellisiksikin. S o s i a l i s m i n nimellä oli marxilaisuus jo muutaman vuoden rehoittanut Lapuallakin kenenkään nousematta sitä erikoisemmin vastustamaan. Näihin aikoihin sosialistit olivat soluttaneet koko väkensä paikallisen o s u u s k a u p a n vuosikokoukseen ja vallanneet sen hallituksen enemmistövallan. Kun temppu havaittiin, nosti se yleisesti pahaa verta. Sattuivat juuri silloin hääni, ja niissä asia otettiin puheeksi, eikä vain puheeksi, mutta ryhdyttiin ensimäisen kerran sanoista tekoihin. Laadittiin maaherralle osoitettu valituskirjelmä, jonka alle häävieraat panivat puumerkkinsä. Ja seurauksena tästä olikin, että maaherra kumosi vaalin. Liike jäi edelleen entiseen hallintaan, ja sosialistit perustivat oman liikkeensä. Tunnettu osuustoimintahajaannus maassa oli alkanut. Näin siis hääpäiväni muodostui ikäänkuin lähtökohdaksi siinä sitkeässä marxilaisvastaisessa taistelussa, jota omalta osaltanikin olen joutunut suorittamaan.

Tässä yhteydessä sopinee huomauttaa, että k o m m u n i s m i s t a ei silloin vielä tiedetty mitään — se nimityshän esiintyi vasta Vapaussodan jälkeen. Kun sitten Lapuan Liike nousi marxilaisuutta maahan lyömään, on monikin hyväksynyt sen otteet niin pitkälle kuin ne koskivat vain kommunismia, mutta

sosialidemokraattista „suuntaa“ vastaan heidän mielestään ei saisi lainkaan taistella. Ottaen huomioon, että meillä sosialismi sinänsä oli jo melkein ensi askeleistaan saakka samaa marxilaisuutta kuin mitä sen „poikanen“, kommunismi, on, ei ole muuta kuin luonnollista, että kansanliike L.L.:n jälkeen järjestäydyttyään on suunnannut toimintansa marxilaisuutta vastaan kaikissa sen ilmenemismuodoissa. Se „talonpojan kunniasana“, josta eräät arvostelijamestarit ovat pitäneet niin suurta ääntä, annettiin ensimäisen kerran jo häissäni ja se koski koko punaisen rintaman murtamista.

Tällaisin menoin ja entein avioliittoni solmin. Tähän sopinee liittää perheeni henkilötiedot. Vaimoni Eelin Olga Katariina Lahdensuo on syntynyt 23. 7. 1887. Lapset: Pentti Vihtori synt. 1. 5. 1909. Niilo Vilho synt. 17. 2. 1911. Oma Maria Kaarina synt. 16. 4. 1914, kuoli 6. 3. 1919. Veli Iisakki synt. 19. 4. 1916, kuoli 5. 3. 1919. Kirsti Ilona synt. 15. 11. 1920.

Emme me ihmiset syyttä ole jonkun verran „taikauskoisiakin“. Voin tunnustaa itsekin kääntyneeni tietäjien puoleen. Nuoruudessani annoin kerran mustalaiseukonkin povata kohtaloani. Ikäänkuin taustaksi se ensin lateli jo kokemiani tapahtumia, ja tiesi se peijakas. Sanoi sitten näinkin:

— Kohta tulee levoton aika, ja sinäkin joudut vankilaan suurien vesien taakse.

Pian tulikin maailmansota, ja minä päädyin Shpalernajaan, Nevajoen taakse. Tiesi akka muutakin samanlaista. Hän oli Unkarin-mustalaisia ja Lapualla käymässä vasta ensimäistä kertaa. Taksa oli markka kuten muillakin heimolaisillaan.

„Piirilääkäri“ ja „hammastenkiristäjä“

Mutta mennäkseni varsinaisiin parantajiin — on niistäkin kohdalleni sattuen apua lähtenyt. Lapualla onkin useita tietäjiä omasta takaa. Kuuluisin heistä on Ojutkankaan tietäjä eli Klasi-Jussi, jonka luona käy kansaa parannuksella pitkienkin matkojen takaa, aina naapurimaita myöten, niinkuin ainakin Pohjanmaalla hyvin tiedetään.

Klasi-Jussi, joka työskentelee vieläkin, on niin kätevä, että moni oikea lääkärikin sanoo potilaalleen tiukan paikan tullen:

— Menkää piirilääkäriin!

Klasi-Jussin „piirinä“ näet on koko Suomi.

Kerran paras lehmäni sairasteli ankarasti jaloistaan, eikä lääkäri saanut taudille mitään. Haettiin Jussi Ojutkankaalta.

— Tässähän on lettotauti, sanoi Jussi, hännänpääkin on jo pehmeä ja hampaat melkein irti.

Jussi teki voiteet, ja kun lehmä oli päivän lepäillyt, oli se täysin terve.

Pojillani oli nuorempana jotain rupea, jota ei saatu lähtemään millään lääketieteen konsteilla. Haettiin salvaa Jussilta, ja parannus tuli taas heti. Edellisenä syksynä olin pelastanut erään kommunistin jääsohjosta, ja tällöin, hypätessäni joesta jäälle, oli sen terävä reuna riipaissut säärestäni pois suuren nahanpalan. Vaikka kävin koko talven lääkärissä, ei jalka parantunut. Kun pojat nyt saivat tuota salvaa, otin paperin, jonka reunoissa sen jätteitä vielä oli, ja sivelin sillä yli kipeän paikan. Ei aikaakaan, niin nahka kasvoi entiselleen.

Tämä on tietenkin n.k. luonnonparannusta, joka ei ole mitään erikoista ihmettä, mutta jos menet Klasi-Jussin „parantolaan“, näet, miten mies osaa lukea loitsujakin yrttipulloonsa sylkiessään. Ja ne kuuluvatkin auttavan, siitä tietävät paikkakuntalaiset kertoa tapauksia vaikka miten paljon. Mutta miestä nimitetään aiheettomasti Ojutkankaan noidaksi. Ei hän mikään noita ole, vaan t i e t ä j ä. Kas ero on siinä, että noita palvelee pahaa, tietäjä taas hyvää.

Toinen luonnonparantaja Lapualla on L a a k i n J u s s i. Ennen Talonpoikaismarssia tuli sormeni niin kipeäksi, että sitä särkeä jomotti. Matkoillakin täytyi kättä pitää aina ylhäällä heiluttaen. Tultuani eräänä aamuna matkalta oli pakotus niin kova, että lähdin Laakin Jussin luo klo 5 aamulla. Mies asuu n. 1/2 km. kirkolta. Hän nukkui vielä. Tultuaan alusvaatteissaan ovea avaamaan hän ensi töikseen huusi:

— Piruakos täällä heilut?

Selitin asian. Jussi lupasi parantaa sormen, joka oli jo ihan mustana, 15 minuutissa. Teki sekotukset ja asetti kää-

reen. Ja kun 15 min. oli kulunut, poistui särky — sormi oli aivan terve.

Lapuan Alapäässä taas asui Kiviston Maija, joka oli mekkari hammaslääkärin ammatissa, sanottiinkin „hammastenkiristäjäksi“. Lapsena oli hampaitani särkenyt vuosikausia. Lapualla ei silloin vielä ollut hammaslääkäriä, ja muutkaan tohtorit eivät mahtaneet kivulle mitään. Lopulta turvauduttiin Maijaan. Hänet pyydettiin kotiini. Ensin hän pani minut seisomaan suureen korvoon haaleaan veteen, jossa hän pesi ruumiini höplöttäen hiljakseen „lukujaan“. Sitten seurasi toimituksen pyhin vaihe, jolla piti ajaa hampaista pois „kylmänvihat“. Maija otti 9 tulitikkua, löi niihin tulen ja kiersi sitten pääni ympäri 3 kertaa myötä- ja samoin vastapäivään. Senjälkeen hän yht'äkkiä karjaisi selkäni takana hurjalla, ihan selkäpiitäni karmivalla äänellä:

— Sano mun sanani,
piru söi mun mahani,
perkeles mun leukaperäni!

Ja sillä hetkellä laukesivat tuskat. Sen koommin en niitä ole enää tuntenut, joten ne menivät todellakin „viimeistä piirtoa myöten“.

Isänmaa kutsuu

Kun painui päät muun kansan, maan,
me jääkärit uskoimme yhä.
Oli rinnassa yö, tuhat tuskaa, vaan
yks aatos ylpeä, pyhä:
Me nousemme kostona Kullervon!
(Heikki Nurmio)

Amerikkaan meno oli nuoruudessani hyvin yleistä. Siellähän ansaittiin. Moni palasikin sieltä varakkaana miehenä ja lunasti itselleen tilan. Siten hän myös toi maahan uutta pääomaa. Tältä kannalta katsoen siirtolaisuuden ymmärtääkin. Mutta isäni, kuten jo sanoin, katseli asiaa rajoitetusta näkökulmasta ja ehkä ennenkaikkea periaatteen kannalta.

— Lähtevät täältä parhaassa iässä ja tulevat sitten, jos tulevat, tänne rahojensa päälle makailemaan, tapasi hän sanoa.

Ja niinkuin jo kerroin, hänhän piti Suureen Länteen menijöitä jopa maanpettureina. — Kyllä kotimaassakin saa leivän irti, tilaa kyllä on, jos yrittää. — Näin hän arveli. Vanhimman veljensä ja tämän pojan elämästä hän näkikin puhuvan esimerkin.

Mutta kun niin moni nuorukainen lähti, olin minäkin aluksi rauhaton isän mielipiteistä huolimatta. Rippikoulusta päästyäni ja isän kuoltua vei levottomuuteni jo niin pitkälle, että eräänä syyspäivänä perunapellolla ahertaessani tuumin:

— Huomenna lähden hakemaan kuvernööriltä passia.

Jätin siltä päivältä kuokkimisenkin kesken. Mutta yöllä valvoen miettiessäni palasivat isän sanat eteeni kuin tulikirjaimin. Äitikin nuorempien lasten kanssa jäisi turvattomaksi, jos lähtisin — sekin painoi vaa'assa jotain. Ja aamulla

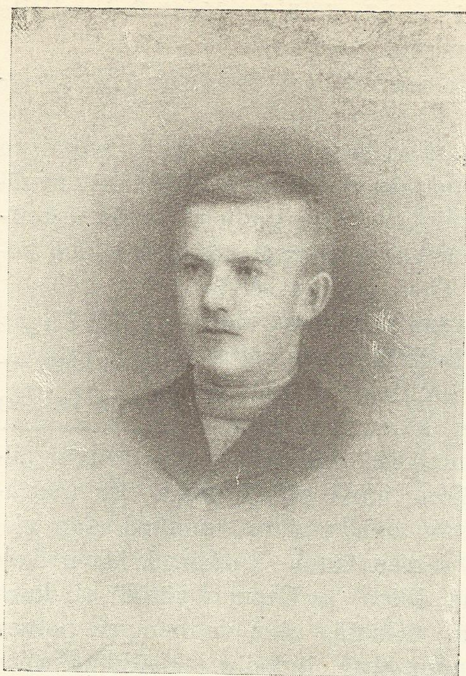
herättyäni olin itselleni aivan häpeissäni. Mentyäni pellolle iskin kuokkaani kahta lujemmin.

Tämä oli ratkaiseva taisteluni. *Maan kutsu oli voittanut.*

Isänmaallisuuspohjani laskemisessa pidän tätä ratkaisua varsin tärkeänä. Kun jo opettaja Hailan työ oli jättänyt syvät jälkensä ja kodin suoraviivainen, äidin puolelta myös uskonnollinen kasvatus antanut oman osuutensa, alkoi asioiden kokonaisuus minulle valjeta. Tieni oli nyt selvä.

Tähtäys viiriin. — Suurlakko

Ryssän sortoaika vuosisadan vaihteessa ulotti siipensä yli koko maan herättäen vastustusmieltä. N. k. Helmikuun manifesti v. 1899 ja sen synnyttämä aktiivinen kansamme herääminen, Suurlakkoajat, Voimaliiton toiminta y.m. jättivät jälkensä Lapuallekin, ja vaikka minä silloin vasta olin nuorukaiseksi kehkeytymässä, sain olla osaltani mukana ajan virtauksissa. Huomattava on nimenomaan *Voimaliiton* suorittama työ. Yhdysmiehenä liiton ja Lapuan välillä oli kunnanlääkäri S. *Niskanen*. Miehiä, niin vanhempaa polvea kuin nuoriakin, koottiin ampumaharjoituksiin. Meillä oli vain luodikoita, mutta kehittiväthän nekin silmää ja kättä. Vähän aikaa harjoiteltua otettiin tavaksi järjestää sunnuntaisin ampumakilpailuja Ritamäellä Laksosen lehmihaassa. Aina ennen kilpailuja piti jokaisen osanottajan panna markka yhteiseen pohjarahastoon, jolla m.m. hankittiin palkintoja, ja muistaakseni kertyikin täten huomattava summa, mikä puolestaan osoittaa, että harrastus asiaan oli Lapualla voimakas. Pääasianahan ei kuitenkaan ollut itse ampuminen. Jo miehiä kerättäessä puheltiin asiat halki, vaikka ensin varovaisesti ikäänkuin pohjaa koetellen. Selostettiin, että toiminta tapahtuu *itsepuolustuksen* merkeissä, siltä varalta, että jouduttaisiin uhkaavan vaaran eteen: Venäjän kaksipäisen kotkan liitely oli muodostunut yhä synkemmäksi. Perimmäistä tarkoitusta, valmentautumista sopivan aktiivisen tempauksen varalle, ei tietenkään alussa avoimesti uskallettu kaikkiin piireihin ilmoittaa. Mutta kun kantajoukko saatiin varmistetuksi, ei enää kainosteltu, vaan yhteen hiileen puhaltaen toiminnan sisin tarkoitus kiteytyi jokaiselle yhä selvemmäksi: ryssän katalat

15-vuotiaana.

pyyteet on lyötävä maahan! Maan ryssänvallan alaisuudesta kokonaan erottamista ei silloin vielä voitu suoraan toivoa, mutta mielessä kypsyi luottamus johonkin tulevaan ratkaisuun.

Kun tämä puuhailu kävi ampumaharrastuksen nimessä, olisi luonnollisesti ollut vaarallista, jos viranomaiset olisivat lukeutuneet Suomisyöjiin, kuten asianlaita oli monella paikkakunnalla. Täällä oli siinä suhteessa verrattain vapaat kädet. Niin nimismies Vikman kuin poliisitkin olivat yleensä kannallamme, jopa aktiivisesti mukanakin. Omalta kohdaltani olen Voimaliitolle kiitollinen paitsi aatteesta myöskin ammunnassa saamastani edistyksestä. Sopinee mainita, että yksinänikin harjoittelin tarkkuusammuntaa, jopa niinkin ymmärtämättömästi, että tähtäilin kotorannalta joen toisella puolen olevan kirkon tornin viiriin. En suinkaan tuota nyt millään ihailulla muistele — onhan kirkko sentään kirkko — mutta ymmärtäähän poikasen. Ja tarkkuuteeni olinkin tyytyväinen — sitä todistaa vieläkin keskellä viiriä oleva ampumareikä. Mitä vielä tulee ampumaharrastukseen, olen sittemmin näköni heiketessä jättänyt tämän jalon urheilun, mutta Vapaussodan aikanahan tarvittiin tarkkaa kättä, ja silloin varmasti Voimaliiton ajoilta peräisin ollut uurastus oli onneksi suureen päämäärään tähdättäessä.

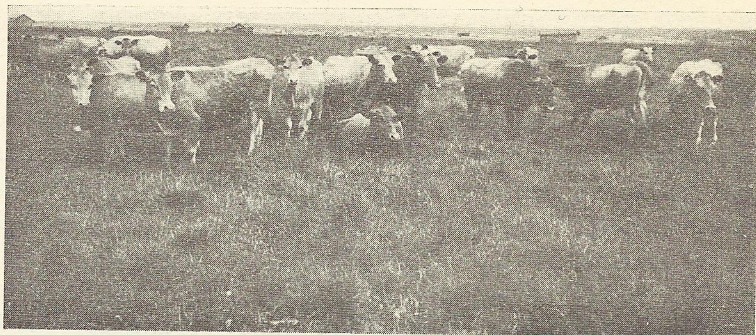
Ryssän määräämät laittomat asevelvollisuuskutsunnat alkoivat v. 1902. Minuahan ne eivät persoonallisesti

koskeneet, mutta niitä vastaan syntyneessä kansanliikkeessä olin minäkin m.m. silloin, kun Lapuan nuorukaiset oli määrätty saapumaan kutsuntatilaisuuteen Kauhavalle.

Jo joitakin aikoja ennen kutsuntaa tuli tieto, että yritetään saada aikaan koko maan käsittävä kutsuntalakko. Lapualaiset olivat silloin kutsunnassa Kauhavalla. Päätin mennä mukaan sinne ja tiedoitin muutamille kutsuntaiässä oleville naapureille, joilla ei ollut hevosta, että saavat kyydin reessäni. Samalla ilmoitin heille, että matkaan lähdetään jo klo 5 aamulla saadaksemme enemmän aikaa toiminnalle arvannostopaikalla. Matkaa oli 16 km. Olin kuormineni ensimäisenä paikalla. Jonkun aikaa odoteltuamme alkoi paikalle saapua kutsuntaiässä olevia miehiä. Kuljin ryhmästä ryhmään kuunnellen, mitä mieltä yleensä ollaan tarkastukseen menosta. Selvisi, että mukana oli joukko sellaisia, jotka pelkäsivät tarkastuksesta poisjäämisen aiheuttavan raskaita seurauksia: joko viedään väkisin Venäjälle sotapalvelusta suorittamaan tai jollakin muulla tavalla rangaistaan. Näitä arkaluontoisia oli kylläkin vain pieni prosentti. Ilmoitin havainnoistani Jalmari Lahdensuolle. Hän nim. oli Vihtori Niemen apumiehenä, Niemen, joka johti lakkopuuhaa. Alkoi ankara „agitatsioni“ lakon puolesta. Kutsunnan alkamiseen oli enää vain tunti aikaa, kun kutsuntalaiset ja lakon värvärit menivät pitämään kokousta kutsuntapaikan lähitaloon. Tästä kokouksesta sitten lähetystön kautta ilmoitettiin kutsuntaviranomaisille, että lakossa pysytään, tuli mitä tulikin seuraukseksi. Osaltani ehkä vaikutin, että jäätiin pois tarkastuksesta lukuunottamatta yhtä miestä, joka ei tiennyt päätöksestä naapuritalossa.

Siitä alkoi värväystoimintani, jota on kestänyt läpi elämäni.

V:n 1906 Suurlakon aikana pidettiin Lapuallakin vahtipalvelusta. Meitä nimitettiin kansalliskaartilaisiksi. Johtokunnan muodosti joukko vanhempia miehiä, m.m. Jalmari ja Kustaa Lahdensuo. Kaikkialla oli liikenne seisauksissa, mutta kansa oli jalkeilla. Päiväthän olivat kansallisen innostuksen suuria koetushetkiä. Meidän nuorempien mieli paloi aktiivisempaankin toimintaan, josta kerrottakoon kohdaltani pieni esimerkki. Suurlakkoviikolla saimme tietää, että eräs juna kuitenkin oli tulossa pohjoisesta. Se nim. oli

Kosolan talon karjaa.

korkeiden rautatieherrojen ylimääräinen juna, jonka piti pysähtyä Lapuan asemalla hetkeksi. Oli saatu kuulla, että junan viimeisenä vaununa on umpivaunu täynnä aseita, kuuluisia Grafton-kivääreitä. Nehän olisi sopivaa saada kaartille, arvelin. Siksipä teinkin ehdotuksen, että kun juna lähtee asemalta edelleen, joku hyppää puhvelien päälle ja irroittaa vaunun. Tempaus olisi ollut sangen yksinkertainen suorittaa. Mutta ehdotustani ei hyväksytty. Vanhemmat miehet pelkäsivät yritystä nimenomaan mainittujen herrojen vuoksi, koska siitä voisi johtua pahakin selkkaus. Ja niin se jäi toteuttamatta. Asemalla nämä herrat sitten pitivät jonkinlaisen tilannepuheen, josta kuvastui toivomuksena laajemman autonomian saaminen maallemme, mutta ei mitään sen pitemmälle tähtäävää. Lakkoviikon kestäessä minun pitikin lähteä maamieskouluun, kuten jo olen kertonut.

„Laiskat“ kannuja valamassa

Isänmaankutsuni merkillisimpiin ja voimakkaimpiin perusvaiheisiin kuuluu kuitenkin osanottoni n.s. Laiskain seuraan, jonka työ alkoi jo ensimäisinä routavuosina. Lapuan merkillinen, harvoin mainittu Laiskain seura kuvaa hyvin sen ajan nuorison aatteellista valmentautumista. Seura ei ollut sen kummempi kuin että muutamia nuoria miehiä otti tavakseen käydä toistensa luona iltaisin, talvisaikaan monasti joka päiväkin, keskustelemassa isänmaanasioista. Mikään „virallinen“ seura siis ei ollut, eikä mitään pöytäkirjaakaan pidetty. Kylän muu väki ihmetteli sitä, että miehiltä riitti aikaa tarinointiin,

ja siitä seuran nimityskin johtuu. Sikäli seura kuitenkin muodostui tiiviiksi, että sen jäsenistö pysyi koko ajan samana. Siihen kuuluivat Saaren, Turjan ja Alajoen veljekset, Aukusti Antila, Jussi Uitto ja minä joukosta nuorimpana. Pohdimme innokkaasti eri alojen kysymyksiä, alussa m.m. kunnallisia ja osuustoiminnallisia, kunnes ennenpitkää sai jalansijan kokonaan itsenäisyyskysymys. Joukkomme oli jyrkästi ryssäläisvastainen koettaen omalta osaltaan pohtia keinoja venäläistämistoimenpiteiden ehkäisemiseksi. Itsenäisyysajatus kehkeytyi vähitellen kuin itsestään. Tuloksena seuramme työstä voidaan pitää jo sitäkin, että keskuudestamme nousi eturivin miehiä moniin yhteiskunnallisiin harrastuksiin paikkakunnalla. Mutta ennenkaikkea oli tärkeätä, että seura muokkasi ympäristössä ja kauempanakin maakunnassa maaperää isänmaallisuustaistelulle.

Laiskain seura pysyi koossa useita vuosia. Suurlakon aikana valtiollinen innostuksemme oli suuri, samoin silloin, kun ryssä kävi onnetonta sotaansa Japanin kanssa. Silmä kovana silloin sanomalehtiä seurattiin ja japanilaisten voitoille hurrattiin. Usein myöhään Laiskat istuskelivat siirrellen sotakartan neuloja Nipponin pojan etenemisen mukaisesti.

Kerran sattui Laiskoillekin — aatteellinen hairahdus. Maamieskoulussa ollessani seuran jäsenet nim. alkoivat kallistua aika lailla vasemmalle. Toverini olivat kaikki työväenasialle lämmenneitä nuoria miehiä ja innostuivat sosialismiin huomaamatta, että siinä piili vaara, marxilaisuus, joka työväen yhteisrientoihin melkein alusta alkaen maassammekin oli solutettu. Koulusta tultuani yrittivät he minuunkin istuttaa marxilaismyötämielisyyden basillia, mutta asetuin jyrkästi sitä vastaan. Syvennyimme asiaan yhdessä lähemmin sillä seurauksella, että toverini huomasivat erehtyneensä. Suurlakkohan oli jo kaikkialla kuumentanut päitä, jotka pian kyllä jäähtyivät. Tällaiset hairahdukset voi kyllä ymmärtää syystä, että työväenliikkeessähän vielä jälkeenkin päin oli kansallisia yhteispiirteitäkin, vain huomattavimmat johtajat olivat jo aluksi ovelasti lähteneet kuljettamaan liikettä vaarallisille poluille.

Syttyi sitten vihdoin Maailmansota. Se oli lopulli-

sesti ratkaiseva käänne minunkin valtiollisten harrastusteni sanoista tekoihin-otteissa — tällä välin tapahtunut osittainen puoluetoimintani ei tässä tapahtumasarjassa merkitse varsinaisesti mitään. Kun sota alkoi, oli saksalaisystävällisyys maassamme ainakin julkisesti verrattain vähäistä. Nöyräselkäisyys ryssää kohtaan oli näet saanut sittenkin paljon aikaan, kun routavuosien tapahtumat olivat häipyneet taka-alalle. Kansallisesti tietoisimmat, aktiiviseen toimintaan tähtäävät kansalaisemme tietysti alunperin käänsivät silmänsä Saksan puoleen, vaikka toiveet eivät perin ruusuisilta näyttäneetkään, ottelihan Saksa melkein koko muuta maailmaa vastaan. Laiskat-seuran perintönä kuitenkin alkoi saksalaisystävällisyys Lapuallakin saada hienokseltaan jalansijaa, tosin rajoitetuissa piireissä. Mutta suurelta osaltaan kuitenkin seuran toiminta oli hedelmöittänyt maaperää nyt syntyvälle aktivismille ja jääkäriliikkeelle, joka näillä main lähti matkaan varmoin ottein.

Jääkäriliikkeen ja -värväyksen alkuhistorioita en lähde tässä kuvailemaan, vaikkakin se silloisten olojen ymmärtämiseksi olisi paikallaan — näitä aikojahan on selostettu jo niin monissa teoksissa, että ne ovat tulleet nuorenkin polven tietoisuuteen. Rajoitun vain kertomaan omasta osanotostani siihen.

Ekola värvää Kosolan värväriksi

V:n 1915 alkupuolella oli jo ylioppilaita lähtenyt Saksaan upseerikasvatusta hankkimaan. Niinkauan kuin tämä „partiolaisjoukko", lukumäärältään vielä pienenä, valmistautui siellä tulevia tehtäviä varten, ei varsinaista jääkärivärväystä harjoitettu. Se aloitettiin vasta sitten, kun Pfadfinder-joukko laajennettiin Saksan korkeimman sodanjohdon määräyksellä suomalaisten aktivistien toivomalla tavalla: päätettiin perustaa suomalainen jääkäripataljoona. Nyt oli toiminta ylioppilaspiireistä laajennettava maan muunkin väestön keskuuteen. Tarvittiin värväreitä ja etappimiehiä.

Jo vähän aikaisemmin olin saanut tietoja ylioppilaitten salaisista hankkeista. Niistä kertoi minulle syyskuun puolivälissä v. 1915 Lapuan nimismies Ossi Hjelt kerran pääkaupungista palattuaan. Muutama viikko myöhemmin tuli luok-

seni Etelä-Pohjanmaan vanhin aktivisti Juho Ekola Härmästä. En miestä vielä silloin tuntenut. Kievarissani oli silloin juuri koolla maakunnan meijerimiehiä. Kun vanhemmat ihmiset maakunnassammekin tällöin vielä olivat enimmäkseen venäläisvallan kannalla, Ekola arkaili miehiä ja kutsui minut kahdenkeskeiseen puheluun. Johdattaen ensin jutun päivän sotatapahtumiin hän vähitellen alkoi tunnustella kantaani. Iskin silloin itse reippaasti asiaan sanomalla:

— Kyllä Suomi voisi tulla itsenäiseksi, jos ryssä sodassa häviäisi!

Se puhe kelpasi Ekolalle. Hän vastasi:

— No mehän olemmekin samaa mieltä. Olenkin tullut luoksenne juuri näissä asioissa.

Ekola kertoi sitten saaneensa Helsingistä määräyksen ruveta muokkaamaan maakunnassa mieliä jääkäriliikkeen puolelle ja käyneensä Lapualla ensin ent. opettajansa Mobergin luona, joka kuului nuorsuomalaisiin. Häneltä oli Ekola tiedustellut sopivaa miestä värväystoimien keskustukimieheksi Lapualla, ja oli Moberg suositellut minua sanoen tuntevansa minut isänmaanasioissa tinkimättömäksi jo kouluajoilta. Asia oli sitä myöten selvä. Otin Ekolalta tehtävän vastaan, ja sen päälle löimme kättä. Siitä hetkestä alkaen meistä tulikin eroamattomat ystävät. Vähän senjälkeen tuli luokseni ylistarolainen lääketieteenylioppilas Jussi Malkamäki asettuen asumaan majatalooni. Hänet nim. oli ylioppilaspiirien puolesta lähetetty maakuntaan varsinaiseksi värväriasettajaksi.

Nyt alkoi itse työ. Koko syystalvi meni alkuvärväyksissä. Etsittiin lähiseuduilta sopivia miehiä, jotka sitten pohjoisia etappiteitä lähetettiin edelleen päämäränään Saksa. Miehet laittelivat ensin muutaman päivän kamppeitaan kuntoon Lapualla ollen piilossa aluksi meijerillä, sittemmin talossani, johon pian koko värväys keskittyi. Joulukuun puolivälissä tuli tieto, että Tornion etappi oli jotenkin „klikannut“. Sieltä oli jo moniaita ylimenijöitä palautettu takaisin tyhjin toimin. Lähdin Kustaa Lahdensuon kanssa, joka oli yksi paikkakunnalla näitä puuhia varten ympärilleni ryhmittyneistä värvärikumppaneista, pohjoiseen etsimään uutta ylimenopaikkaa. Virallisena asianamme oli muka munakauppa.

Etelä-Pohjanmaan aktivisteja I. vuosijuhlassaan v. 1919. Edessä toinen oik. Kosola, äärim. vas. Isontalon Antti.

Menimme L:n ent. kansanopistotoverin maanv. Liakan luo Ylitorniolle ja sieltä saimmekin onkeemme sopivan reitin. Sitä piti ruveta heti käyttämään, mutta pian aukenikin jo tunnettu Kemin etappitie, ja sinne ohjautuivat sitten meidänkin lähetyksemme.

Mutta jo tammikuulla v. 1916 tukkeutui tämäkin tie. Santarmit olivat päässeet sen perille. Tiedon tästä toivat Lapualle eräät vasta lähetetyt miehet, jotka töintuskin olivat onnistuneet välttämään santarmien asettaman loukun. Tilanne näytti nyt sangen toivottomalta. Mitä tehdä? Työ oli ollut jo hyvällä alulla, ja jääkäripataljoonaan odotettiin kiihkeästi lisämiehistöä. Ei ihme, että Helsingissä Aktiivisessa Keskuskomiteassa (A.K.), josta jääkäriliikkeen langat lähtivät, oltiin hermostuneita, sillä olihan Kemin etappi ollut tähän asti tärkein ylimenokeskus.

Lapuan etappipäälliköksi

Mutta oli tulossa kova pakkastalvi, ja se pani meidät odottamaan ihmettä, Merenkurkun jäätymistä. Sehän tapahtuu aniharvoina talvina, mutta nyt, kun toiveet siihen kiinnitettiin, se tapahtuikin. Merenkurkku jäätyi ylimentäväksi,

ja niin pääsin taas jatkamaan miesten värväämistä ja lähettämistä. Ei ehtinyt kulua montakaan päivää, kun Helsingistä tuli kiireellinen määräys, että sinne on annettava tiedoksi uusi reitti, koska tarjokkaita ilmaantui keskeytymättä. Tässä on huomattava, että työni tähän asti oli käsittänyt vain oman maakunnan.

Määräyksen johdosta pantiin kapula kiertämään: naapuripitäjien aktivistit saapukoot salaiseen kokoukseen, joka kaiken yllätyksen varalta pidetään Ylistarossa. Lähdön sinne piti tapahtua salaa iltayöstä, niin että miehet ehtivät takaisin jo ennen aamua. Tarkoituksena oli koota miehiä enemmänkin, mutta kun asialla oli kiire, ei ehditty saada sanaa kuin Lapuan ja Ylistaron aktivisteille, viimemainitut olivat kutsuneet lisäksi pari miestä Isostakyröstä. Meitä lapualaisia saapui 4: Aukusti Antila, Jussi Talvitie, Ossi Hjelt ja minä. Menimme Ylistaron pappilaan, jossa siihen aikaan juuri ei ollut pappia, virkaa hoitelivat väliaikaiset, ja talo oli Ahto Sippolalla vuokralla. Hänen lisäkseen olivat paikalla ylistarolaiset Aukusti Kärnä, Vihtori Herttua ja Jussi Malkamäki, joka oli toiminut varsinaisena hälyttäjänä. Erinäisistä syistä ei sinne kuitenkaan jääty, vaan syötyä mentiin Herttuan taloon, jossa siis tämä ensimäinen maakunnan aktivistien yhteinen neuvottelukokous pidettiin.

Tässä yöllä pidetyssä neuvottelussa sitten järjestettiin kauaskantoinen etappitoiminta seuraavien ohjeiden mukaisesti: Värvärit maan eri puolilta lähettävät värvättyjen ryhmien päämiehet, n.k. kärkimiehet, Lapualle, josta etapin hoitaja taas määrää heidän matkansa Volttiin. Sillä aikaa odottavat itse ryhmät Seinäjoen seuduilla johtajiansa. Jos kärkimiehiä yksiin aikoihin on enemmälti, lähetetään ne Lapualta ensin Kauhavalle ja Härmään, mahdollisesti Ylistaroonkin, ja kun he sitten ovat miehineen saapuneet Volttiin, jatkuu matka sieltä Oravaisten kautta rannikolle, josta Merenkurkun yli Uumajan kohdalle. Millä tavoin miehet Lapualta lähetetään eteenpäin, siitä ei tieto saa levitä ulkopuolelle tämän aktivistijoukon.

Etappipäämaja Lapualla olisi luonnollisesti vaarallinen hoitaa. Että se tehtävä tulisi minun osakseni, siitä oli jo annettu

Helsinkiin A. K.:lle lupaus etukäteen, ennenkuin ehdotus nyt minulle esitettiin. Otin tehtävän vastaan ilman muuta, niin uskallettu kuin se ehkä olikin, mutta tässähän kerrankin oli kysymys miesten teoista, ajattelin.

Lapualla täytyi matkaajat varustaa tarpeellisin välinein ja kyyditä sieltä alkutaival. Näin joutui taloni tänä miesten keskuspaikkana tulevien ja menevien kievariksi, mutta kun se muutenkin oli kievarina, palveli se tarkoitustaan hyvin. Öisin kyydittiin miehet eteenpäin hevospelillä, toisinaan he päivisin jatkoivat matkaa junilla. Ajoihin käytin omia hevosiani, mutta kun ne useinkaan eivät riittäneet, lainasin hevosia Oskari Lahdensuolta. Majatalossani alkoikin niin oikea todellinen kyytiliikenne. Mutta suuren työn antoi Merenkurkun vaikeaa ylimenoa varten sopivan vaattehiston ja välineiden hankkiminen, sillä Saksaanmenijät eivät useimmassa tapauksessa olleet paljoakaan etukäteen varustautuneet, joko huomiota matkalla välttääkseen tai sitten lähemmin ajattelematta retken vaikeuksia. Kun Merenkurkun yli oli mentävä ahtojääröykkiöistä „tietä“ pitkin, usein purevassa pakkasessa, piti olla varustettuna senmukaisesti lämpimin taminein, joihin kuuluivat ehdottomasti villapaita, tarpeeksi lämpimät sukat, karvalakki, hyvät hiihtokengät, lapaset j.n.e. Erikoisen tärkeät olivat lumipuvut mahdollisten takaa-ajajien varalta. Niihin tarvittiin paitoja, mutta ylimääräisiä paitoja ei miehillä yleensä ollut. Minun paitavarastoni hupeni sangen pian eikä se edes riittänytkään, muualta hankkimalla ja ostamalla oli saatava lisää. (Tässä sopinee mainita, että kun Shpalernajan-vankeudesta kotiuduin, oli ensimäisenä tehtävänä paitojen osto, sillä yhtään ei ollut jälellä). Varusteita varten tarvittiin rahaa, ja sitä oli näissä oloissa vaikea saada, piti panna omista, vieläpä antaa monasti miehille käsirahaakin matkan varrelle. Kun tulin lähettäneeksi kaikkiaan n. 250 miestä, voi arvata, että sai siinä markkakin vilahtaa. Niinpä tästä puuhasta alkoikin köyhtymiseni. Siihen asti oli talo ollut melkein velaton.

Tulijoilla ei tietysti ollut muassaan suksia, nekin siis oli hankittava. Ja siinä ei ollutkaan mikään pieni työ. Niiden rahoitusta en voinut enää yksinäni ottaa niskoilleni, joten

piti viedä asiaa eteenpäin keräyksellä. Suksien tekoa varten otettiin aluksi käytäntöön Ahon puusepänverstas, jossa yötä päivää työskenteli parikymmentä miestä. Mutta tarve kasvoi yhä, joten työvoimaakin oli lisättävä. Siksi vuokrasin värvärikumppanini Esa Viitalan kanssa työhuoneiksi Hissan urkutehtaiden rakennukset sanomalla tehtaan konkurssipesän uskotulle miehelle, jona oli Matti Laurila, että kysymyksessä oli „suuri suksitilaus ryssän sotalaitoksen tarpeeksi". Siellä puuseppä Aho, joka myöhemmin osoittautui punaiseksi, johti töitä, mutta käytti myöhemmin Shpalernaja-aikanani työhuoneita omiin tarkoituksiinsa, niin että lopulta jouduin maksamaan yksinäni vuokran koko tuolta ajalta tehden se 500 mk. silloista rahaa kuukaudelta, yht. 13 kk. ajan. Tehdas valmistikin suksia nopeasti, siinä kun oli m.m. höyry- ja höyläkoneet, ja etapin toiminnan katkettua jäi varastoa Vapaussotaankin käytettäväksi.

Pienen pennin suuri voima

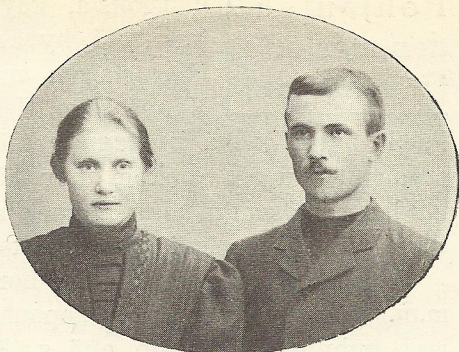
Ylistaron kokouksessa oli sovittu tarkoista ohjeista, miten kärkimiehiin nähden menetellään, jotta kaikkialla nuuskivat ryssänsantarmit ja muut vakoilijat saataisiin eksytetyiksi. Määrättiin, että matkalle pyrkivän tulee Lapualla talooni saavuttua näyttää kahvia ostaessaan tai tervehtiessään 25 pennin raha ja sanoa minulle sen vuosiluvusta kahden viimeisen numeron summa. Vain tämän salamerkin havaittuani voin ruveta asianomaisen kanssa pitempiin juttuihin. Merkki ilmoitettiin Helsinkiin A. K.:lle, joka sen antoi värvätyille alkuosviitaksi. Mutta huomattava on, että se olikin värvätyillä ainoana tietona siitä, mitä heidän tulee tehdä Lapualle saavuttuaan. Mitään lähempää, puhumattakaan reitin suunnasta t.m.s., he eivät tienneet. Kaikki täytyi pitää vain muutamien tietona, ettei hankkeista vuotaisi mitään ryssille. Miten tarkoin oli huolehdittava siitäkin, että erinäiset etappien päämiehetkään eivät joutuisi tarpeettomaan kosketukseen toistensa kanssa, siitä esimerkkinä mainitsen, että Voltin silloista asemapäällikköä, Oiva Suosalmea, joka kauppias J. E. Härmäsen kera toimi Voltin tukikohdan keskusmiehenä ja jolle siis tulin miehiä Lapualta käsin lähettäneeksi, en persoonallisesti enkä edes ulkonäöltä tuntenut ennenkuin

Vapaussota oli päättynyt. Näissä asioissa jouduin joskus itsekin käymään Voltissa, tavallisimmin hevospelillä. Kerran kävin siellä junalla, mutta palatessani en edes itse mennyt asemalle junalippua ostamaan, etten olisi tavannut asemapäällikköä. Tämä oli tärkeätä senkin vuoksi, että mahdollisen kiinnijoutumisen sattuessa ei kummaltakaan puolelta olisi ollut vaaraa toisten ilmitulemiseen. Tässähän pelattiin korkeata peliä, jossa itse päämäärä oli tärkein. Juuri nimiä ei saanut käyttää keskusteluissa lähetettävien miesten kanssa. Kun nuorukaisia luokseni tuli, en koskaan kysellyt heidän nimiään, vaikka sovittu merkki olikin jo esitetty. Monasti nuoret miehet kuitenkin itse olivat halukkaita lähempään tuttavuuteen. Kun joku heistä esitteli itsensä, jopa kotipaikkansakin, tiuskaisin: — En ole kysynyt nimeänne! — Näin Saksaanmenijöitä jo alkumatkasta opastettiin varovaisuuteen.

Mainitun asemapäällikkö Suosalmen tapasin sitten ensimäisen kerran omituisissa olosuhteissa, joiden kertominen tässä yhteydessä on ehkä paikallaan. Kun Vapaussodassa oli Tampere vallattu, pääsivät lapualaiset lyhyelle lomalle, ja tätä matkaa varten tilasin erikoisjunan. Asetimme ehdoksi, ettei junaan laskettaisi ketään muita. Junan ollessa lähtövalmiina menin erääseen 3. lk. vaunuun ja näin siellä vieraan miehen. Aloin häätää miestä pois, mutta hän pani vastaan. Kun jyrkästi selitin asian, poistui hän viimein, mutta meni junan loppuun liitettyyn postivaunuun. Aioin seurata häntä sinnekin ottaakseni selvää, mikä mies oikein oli, kun hän noin itsepintaisesti halusi kanssamme matkustaa, mutta samassa tuli siihen Lapuan asemapäällikön poika kapt. Väisänen sanoen: — Etkö tuntenut? Sehän oli Voltin asemapäällikkö Suosalmi. — Heti hain miehen takaisin vaunuuni ja esittelin itseni. Ei näet hänkään ollut minua tuntenut, niin paljon kuin olimmekin etappiaikoina joutuneet yhdessä työskentelemään. Nyt tietysti ilo oli molemminpuolinen, ihan toistemme kaulaan kapsahdimme. Suosalmikin oli ennen Vapaussotaa joutunut vangiksi ja viety Katajanokalle, mutta silläkään matkalla en ollut hänen pariinsa joutunut, koska minut samoihin aikoihin jo oli ehditty passittaa Venäjälle.

Tällaista saattoi siis värvärien kesken tapahtua. Että ää-

rimäinen varovaisuus olikin tarpeen, selviää siitä, että jääkäriliike sittenkin oli sangen harvojen käsissä. Jälestäpäin on luultu ja usein julkisuudessakin kerrottu, että esim. Lapualla kansa olisi yleensä ollut siinä mukana. Se ei ole totta. Päinvastoin, vaikka meitä olikin määrätty joukko „uskottuja miehiä“, niin toimintatausta sinänsä oli varsin synkkä. Monet, jotka asioista tiesivätkin, vain harvassa tapauksessa uskalsivat tulla aktiivisesti mukaan. Mutta lisäksi useat paikkakuntalaiset vihasivatkin jääkäriliikkeen miehiä aina Vapaussodan alkamiseen saakka, jolloin asia vasta yleisemmin valkeni. Myötämielisyys ei niihin asti ollut lainkaan yleistä. Kun olin joutunut ryssäin vangiksi, sanoivat eräät hyvinkin vaikutusvaltaiset henkilöt, sukulaisenikin:

Eelin ja Vihtori aktivistiaikoina.

— Se oli oikein, mitäs narraili poikia Saksaan!

Lapuan mainetta jääkäriliikkeessä on liiaksi ihannoitu, tulkoon se tässä suoraan sanotuksi. Mutta, kuten jo mainitsin, ympärilläni oli kuitenkin luotettujen piiri, eihän työ muutoin olisi sujunutkaan. Näihin kuuluivat m.m. maanviljelijät Esa Viitala, Aukusti Antila, Kustaa ja Oskari Lahdensuo ja eläinlääkäri Jukka Talvitie huomattavimpina. Paikallisista poliisikonstaapeleista oli tähän aikaan osa „virkaintoista“, ja senvuoksi taas oli hyvä, että nimismies Hjelt oli myötätuntoinen. Hän tapasi kutsua Viitalan ja minut usein postin tultua luokseen lukemaan saapuneita virkakirjeitä. Ja kun niissä myös oli salaisia, Saksaanmenijöitäkin koskevia kiertokirjeitä, pysyimme näin ajan tapahtumain tasalla. Muuten ei nimismies kyllä voinut toimintaamme osaaottaa.

Tällaiset ajat ovat aina huhujen kulta-aikoja. Kun ihmiset olivat silloin, niinkuin yleensä ainakin ovat, varsin herk-

Pohjantähden mysterio ja mauseri

käuskoisia, käytimme me aktivistitkin joskus tätä hyväksemme saadaksemme ryssäläisvastaisen mielipiteen voimakkaammaksi. Niinpä esim. Helsingistä käsin laskettiin liikkeelle huhu, jonka mukaan ryssät aikovat saapua Etelä-Pohjanmaalle suurin joukoin hävittämään maan tasalle Pohjanlahden rantaseudut aina Lapuaa myöten. Tämä tieto aiheuttikin eräissä piireissä aika tavalla päänvaivaa.

Toisaalta taas kansalaisten herkkäuskoisuutta kuvaa hyvin m.m. seuraava muistamani tapaus. Vastapainona jo kertomalleni huhulle levisi tieto, että saksalaisetkin puolestaan hyökkäävät maahan ja ovat jo sitä varten yhteydessä meikäläisten piirien kanssa harjoittaen värväystä lentokoneillakin, joista „kyllä Kosolan isäntä tietää". Eräänä tähtikirkkaana yönä Vilho Annala y.m. miehiä oli ajamassa Honkimäkeen. Saavuttuaan sinne he viittasivat talon emännälle ja isännälle Simsiötä. S. on Lapualla oleva, maakunnan huomattavin „vuori". He kehoittivat katsomaan, miten vuoren laella loisti.

— Katsokaa nyt, tuo valo Simsiön yllä on saksalainen lentokone, joka parhaillaan lastaa täältä miehiä.

— No enpä olisi tuotakaan uskonut, ellen olisi omin silmin nähnyt, vastasi Jalo-isäntä.

Nyt huomautti Annala, että eihän lentokone noin voi pysyä paikallaan, ja antoi selityksen:

— Sehän on vain Pohjantähti!

Ja sehän se vain olikin, oli isännänkin myönnettävä. Mutta näin sai Pohjantähtikin hetken olla mukana jääkärivärväyksessä.

Varovaisuutta työssämme silmällä pitäen täytyi toisinaan ryhtyä oma-alotteisiinkin „käännytyksiin" jonkun epäillyn henkilön suhteen. Muuan poliisi H. seurusteli paljon ryssien ja santarmien kanssa. Kun hänellä oli myös tapana kurkistella talojen akkunoiden takana, päätin kerran ottaa selkoa, mikä hän oikein oli miehiään. Yhteisissä asioissa pidettiin kerran neuvottelua Leskelässä. Mukana oli m.m. Ahto Sippola Ylistarosta. Hän löi molemmin puolin pöytää komeat revolverit sanoen:

— Pojat, tällaiset teidänkin pitää hankkia!

Muistui nyt mieleeni tuo poliisi ja ehdotin Sippolalle, että hän menisi revolvereineen miestä vähän pelottelemaan, sillä vieraan tekemänä tällainen retki varmaankin tepsisi. Sippola, vaikka muuten oli remseä mies, ei kuitenkaan jostakin syystä lähtenyt, jonka vuoksi kotiin tultuani aamuyöstä herätin erään luonani majailevan Saksaanmenijän ja pyysin häntä tehtävään. Mies suostuikin heti. Päivällä lähdimme hevosella Alajärven tietä, jonka varrella H:n talo oli. Seuralaiseni käteen olin antanut suuren mauserin. Tultuamme lähelle taloa toverini meni sisään ja mauseriaan näyttäen sanoi H:lle:

— Sinua epäillään ryssäin urkkijaksi. Elleivät tapasi muutu, tulen pian uudelleen ja silloin ammun sinut.

Oliko mies ollut lähemmissä puuhissa ryssäin kanssa, en tiedä, mutta sen tiedän, että tämän jälkeen hän kokonaan muuttui, ei enää kurkistellut ihmisten akkunoista eikä muutenkaan antanut syytä epäilyihin. Mauserilla oli „taivaallinen voima“.

Ryssät takovat jalkarautoja

Miesten lähetys Lockstedtiin jatkui yli Merenkurkun. Varovaisia oltiin, mutta tekijöitäpä olivat ryssätkin. Santarmeja vilisi koko maa. Aikahan oli sellainen, että monet hyvätkin ystävät saattoivat epäillä toisiaan santarmiurkkijoiksi, joiden kurjaan ammattiin useat suomalaisetkin tosiaan olivat rahan houkutuksesta tai ilkeyksissään antautuneet. Santarmit olivat jo ilmeisesti saaneet jotain vihiä talossani tapahtuvasta liikehtimisestä, joka oli paljon suurempaa kuin kievareissa yleensä voi olla. Epäilyttäviä henkilöitä alkoi Lapuallakin liikuskella yhä useammin. Kerrankin talossani parhaillaan istui aterialla joukko jääkäripataljoonaan pyrkivä nuorukaisia, kun ovesta astui sisään muuan vieras luoden pöytään merkillisiä silmäyksiä. Vaimoni sattui juuri tällöin tuomaan pöytään ruokaa, ja havaittuaan tilanteen vakavuuden hän tokaisi nuorukaisille:

— Kaikki pienet puut ovat lopussa. Kun olette syöneet, menkääkin niitä pilkkomaan!

Vaimoni kekseliäisyys tuli pelastajaksi. Vieras, joka ilmeisesti oli urkkija, poistui nolostuneena saman tien.

Nyt virittivät ryssät ovelan ansan. Lapualle saapui eräänä päivänä hiihtopukuinen mies, joka junan Seinäjoelta lähdettyä oli vaunussa piiloutunut penkin alle ja Lapualla juoksi heti asemalta läheisen tavaramakasiinin alle. Arvellen, että vieras ehkä kuului meikäläisiin, päätin Esa Viitalan kanssa ottaa hänet haltuumme. Hän viipyi yhä piilopaikassaan. Menimme makasiiniin ja lattianraosta huusimme:

— Jos aiotte ulkomaille, ilmoittautukaa vaan, kyllä me teidät hoidamme.

Mies vastasi jotain puheenparrella, joka oli niin epäilyttävä, että päätimme hänet urkkijaksi, ja luovuimme aikeesta. Oltuaan makasiinin alustassa koko päivän hän sitten illalla kömpi sieltä esiin ja antautui poliiseille. Kahleissa hänet vietiin santarmien toimesta junalla etelää kohti. Mutta epäilyksemme osoittautuivat pian oikeiksi. Seuraavassa pohjoiseen menevässä junassa nähtiin saman miehen matkustavan vapaana santarmien kanssa ystävällisesti jutellen. Tällä kertaa oli ansa kuitenkin vältetty.

„25 pennin pakettien“ lähetys jatkui. Oltiin helmikuun loppupuolella. Aamujunassa 22. p:nä tuli etelästä käsin talooni tavallista suurempi nuorukaisjoukko, noin parikymmentä miestä. Samassa junassa oli tullut asemalle eräs työmiehen näköinen keski-ikäinen mieshenkilö, jonka santarmit heti asemalaiturilla vangitsivat. Asiasta soitettiin minulle heti puhelimella asemalta. Kuka vangittu oli, sitä ei tiedetty. (Myöhemmin vasta selvisi, että hän oli ollut Luoto-niminen kivityömies, joka pyrki Saksaan kuten monet muutkin.) Kävin itsekin sitten asemalla ja panin merkille m.m. kaksi siellä olevaa ryssänetsivää.

”Lötty” ja Fischer tulevat

Kotona otin nuorukaiset vastaan kädestä tervehtien niinkuin tapana oli, ja useimmilla olikin kourassaan tuo 25-penninen. Heidät ohjasin matkustajahuoneisiin lähempiä toimenpiteitä varten, muut saivat jäädä odotushuoneeseen. Yksitellen sitten otin miehet käsilleni peräkamariin. Joukossa oli m.m. eräs lihavahko mies, joka kyllä näytti rahaa sanomatta numerojen summaa, mutta kysyi minulta, tunnenko tämän merkin. Koska

merkki näin oli vain puolinainen, en sanonut tuntevani, vaan rupesin tutkimaan miestä lähemmin. En käskenyt häntä heti poistumaankaan, sillä näyttihän hänellä kuitenkin olevan jonkun verran asioista vihiä, ja vaikka mielessäni olikin herännyt epäily, päättelin, että täytyy kuitenkin ottaa asiasta varma selko. Mies tolkkasi nimeäänkin, tullen siitä hänen puheessaan Lötty. (Myöhemmin selvisi, että hän oli yrittänyt esiintyä Luodon nimellä, mutta alkujaan virolaisena ei osannut lausua nimeä oikein.) Kuitenkin hän muuten puhui aika sujuvaa suomea. Kertoi olevansa lääket. ylioppilas Lindénin lankomies. L. oli muka hänet lähettänyt tänne kysymään tietä Saksaan, sillä hänellä oli Helsingissä joukko samaan päämäärään pyrkiviä, jotka Lindén oli värvännyt. Ne hänen olisi haettava saatuaan tietää tien, joten hän tulisi miehineen viikon päästä uudelleen. Sanoin nyt miehelle, etten tiedä tietä, mutta käskin hänen mennä rannikolle, ehkäpä sieltä jotenkin pääsee.

— Minnekä olisi parasta mennä? kysyi mies.

— Menkää esim. Volttiin.

— Mitenkäs sieltä pääsen edelleen?

— Näyttäkää vaikka tuota samaa rahaa kuin minullekin, vaikka en minä kyllä tunne koko rahan juonta.

— Kenelle sitä näytän?

— Näyttäkää kenelle tahansa.

Saatuaan kuulla tämän mies alkoi tehdä poislähtöä sanoen, ettei hän uskalla jäädä luokseni seuraavan junan lähtöön asti, koska asemalla on juuri muuan mies vangittu ja hänelle voisi käydä täällä samoin. Senvuoksi hän kertoi menevänsä odottelemaan johonkin kahvilaan.

Mennessään odotushuoneeseen hän nikkasi silmää eräälle siellä istuvalle nuorelle miehelle, mutta siinä hetkessä en kiinnittänyt asiaan enempää huomiota, arvelin silmäniskun vain tarkoittavan sitä, että mies oli iloissaan saaden asiansa järjestykseen. Eihän hän sitä erikoisemmin „järjestykseen“ ollut saanut, mutta kun hänen mainitsemansa Lindén kuului pääkaupungin keskeisimpiin värväreihin, oli se sentään suositus, jonka takia olin yrittänyt häneen jotenkin suhtautua.

Nyt kutsuin puheilleni nuorukaisen, jolle hän oli silmää

Nurkkaus ruokasalista.

iskenyt. Tämä esitteli itsensä Fischeriksi. Kertoi olevansa Saksaan matkalla ja tuntevansa tuon rahan merkityksen. Hän puhui hyvin pitkään ja näytti m. m. nahkaista koteloa, jossa oli hänen valokuvansa. Kotelon hän kertoi saaneensa santarmihallituksesta erään santarmin kautta siinä tarkoituksessa, että voisi joutuessaan mahdollisesti kiinni todistaa olevansa ryssäin palveluksessa. Kotelo oli todellakin oikea spionin valtakirja. Oletpa ovela mies, arvelin, mutta sittenkin asia tuntui minusta kummalliselta, kunnes hän toisella tavalla vielä yritti todistella luotettavuuttaan. Hän nim. sanoi matkustaneensa pääkaupungista yhdessä jääkäri Yrjö Könnin kanssa, jolla oli tuotavana joukko miehiä, mutta oli eksynyt heistä Toijalassa.

— Miksi ette mennyt Könnin luo Ilmajoelle? kysyin.

— Olen kuullut, että täältä pääsee suoraan eteenpäin, vastasi nuori mies.

Nyt sattui niin, että talossani olevien miesten joukossa oli juuri sillä kertaa Yrjö Könnin veli Eero. Menin hänen kanssaan sivuhuoneeseen ja kysyin, oliko Yrjön joukosta joku mies

eksynyt. Niin todellakin oli käynyt, kertoi Eero. Se ratkaisi asian. Päättelin Fischerin puhuneen totta.

Fischer kertoi nyt, että hänellä olisi Alavuden tienoilla miehiä, jotka lähtevät hänen mukanaan, ja kysyi senjälkeen tietä pohjoiseen. Kun miehiä tällä kertaa oli tavallista enemmän enkä yhdelle asemalle voisi lähettää kerrallaan muuta kuin 2—3 miestä, päätin nyt ottaa avuksi myöskin Jepuan aseman — tie, jota tähän mennessä en vielä kertaakaan ollut käyttänyt. Kun olin järjestellyt muiden miesten matkan, m.m. käskenyt Eero Könnin viedä miehensä Ilmajoelta Volttiin, sanoin Fischerille, että entiset tiet eivät ole oikein kunnossa, joten on mentävä uutta reittiä, nim. Jepuan asemalle, jossa kävelee eräs mylläri laukku selässä, lisämerkkinä vielä: kädet takintaskuissa, peukalot ulkona taskuista. — Tällaisen merkin olin saanut tietää, vaikken myllärin nimeä tuntenutkaan. — Ficher lähti nyt pois.

Viikon verta kului ilman mitään erikoista. Yöllä 28. päivää vasten soitettiin minulle Voltista, että siellä oli käynyt urkkija, joten sieti olla varuillaan. Tiedon tultua lähti Viitala ottamaan asiasta selkoa.

„Lötyn" toinen vierailu

28. päivän aamuna saapui Lapualle kymmenkunta nuorukaista tullen talooni. Joukossa oli myöskin mainittu „Lötty". Ensi töikseen hän pyysi puhutella minua kahden kesken peräkamarissa. Siellä hän esiintyi hyvin pahoillaan olevana ja kertoi, että oli mennyt sopimuksen mukaisesti Voltin asemalle ja näytellyt 25-pennistään, mutta hänelle oli vain pudisteltu päätä. Lopuksi oli eräs siviilipukuinen poliisi uhannut vangita hänet Saksan vakoojana ja saattaa viranomaisten käsiin.

— No, älkäähän hätäilkö, kyllä asia tästä selviää, sanoin miehelle käskien hänen olemaan kamarissa.

Oliko mies Saksaanmenijä? tuumailin. Siltä ainakin tuntui hänen tästä kertomuksestaankin päättäen. Ainakin hän oli hyvin huolissaan tapahtuneesta. Mutta kyllähän asia selviäisi, kunhan Viitala tulisi Voltista ja kertoisi lähemmin, minkälainen urkkija siellä oli käynyt. Häntä odotellessani järjestelin muiden miesten matkaa ja panin heidät viettämään

aikaansa yhteen kamariin, jonne myöskin „Lötty“ tuli. Tässä tein pahan v i r h e e n. Tapani oli ollut aina sanoa miehille, että he eivät talossanikaan ollessaan saa kertoa kenellekään matkansa tarkoitusta, mutta nyt en huomannut nuorukaisjoukolle ilmoittaakaan tätä varoitusta. (Myöhemmin Shpalernajassa havaitsin, mitä oli tapahtunut. „Lötty“, joka olikin virolaissyntyinen santarmiurkkija nimeltä S o d n i k, kertoi raportissaan, että huoneessa oli joku ensin ehdottanut ajan tappamiseksi kortinpeluuta. Mutta eräällä helsinkiläisnuorukaisella oli ollut punssia, jota hän tarjosi toisille — ja pian se kihahti päähän niin, että poikain kielenkantimet irtaantuivat. Joku oli sanonut menevänsä S a k s a a n, ja toiset vuoronsa perään olivat ilmaisseet saman päämaalin. Se oli nostanut toverillisen mielialan. Eräs menijöistä, P i r i n e n, oli vielä kertonut, että hänen pitää ensin hakea joukkonsa Seinäjoelta. Täten santarmit pääsivät apajaan kiinni ja m.m. P i r i s e n Seinäjoelle saavuttua saivat vangiksi siellä häntä odotelleen R o s s i n.)

Illalla oli luonani yläkerrassa muutamia aktivistitovereitani, m.m. kelloseppä V i l l e M ä k i Voltista ja eläinlääkäri J u k k a T a l v i t i e. Sinne tuli nyt matkaltaan Viitalakin kertoen Voltin tapahtumista ja mainiten, että epäilty urkkija varmaankin olisi joku nyt luonani olevista miehistä. Sanoin epäilleeni kyllä aluksi „Löttyä“, mutta tulleeni siihen tulokseen, että ehkä hän sittenkin kuuluu meikäläisiin. Päätimme lähteä alakertaan miesten puheille. „Lötty“ kutsuttiin ruokahuoneeseen, jossa hän jatkoi kertomuksiaan. Hän sanoi m. m., että Seinäjoella odotti häntä eräs Venäjältä sotavankeudesta karannut s a k s a l a i n e n u p s e e r i, jonka piti välttämättä päästä matkaan. Talvitien tiedusteltua, mistä mies tunnettaisiin, sanoi L., että hän käyttää kultasankaisia silmälaseja. Itse ei L. vielä pääsisikään matkaan, koska hänellä oli Helsingissä pieni sekatavarakauppa, jonka asiat ensin pitäisi järjestää. Tähän Talvitie tiuskaisi:

— Mikäs p—le sinä olet, kun et itse lähdekään?

L. vain oli olevinaan pahoillaan, mutta sanoi tulevansa myöhemmin. Asia jäi siihen. Talvitie kyllä lausui vielä hienon epäilynsä, mutta minä sanoin lopuksi, että jos tässä jo-

kaista loppuun asti epäillään, niin eihän kukaan lopulta läpäise. — Miehet lähtivät nyt hiljalleen matkaan, ja niin painui „Löttykin“ — Seinäjoelle saksalaistaan tapaamaan.

Yöllä tuli luokseni Voltista konstaapeli Juho Aalto, intomielinen aktivisti, kertoen samaa kuin Viitalakin. Hän juuri oli ollut se siviilipukuinen poliisi, josta „Lötty“ oli kertonut, ja sanoi vahvasti epäilevänsä juuri tätä. Aalto pelkäsi pahinta olevan tulossa, mutta kun minä nyt olin lähettänyt miehet matkaan, päätin aamujunalla lähteä itsekin Volttiin seuraamaan tapausten kulkua.

— Jos „Lötty“ on vakooja, niin tapetaan se, sanoin Aallolle — ja niin lähdimmekin aamulla matkaan. Minulla ei asemalle mennessäni sattunut olemaan edes matkarahaa, jonka vuoksi Aalto lainasi minulle lipun hinnan verran.

Juna saapui Lapuan asemalle. Eräällä vaununsillalla näin „Lötyn“, joka tervehti minua kohteliaasti. Astuin junaan hänen kohdallaan. Aukaistessani oven näin heti vaunussa istumassa ne kaksi ryssäläistä etsivää, jotka olin viikko sitten pannut merkille Lapuan asemalla. Samassa, aivan jälessäni, tuli vaunuun myös „Lötty“ paiskaten oven lujasti kiinni. Käännyin katsomaan taakseni ja havaitsin, että hän iski silmää etsiville, jotka olivat osaston toisessa päässä. Nämä painoivat päänsä alas huomattuaan L:n varomattoman silmäniskun.

Venäjän kruunun vanki

Älysin samassa silmänräpäyksessä, että nyt olin satimessa. Ajatukseni alkoivat kiertää nopeasti. Istahdin penkille vastapäätä „Löttyä“. Suunnitelmani olikin heti valmis: Kauhavan asemalla hyppään junasta, kävelen kohti hevospuomeja — siellähän on aina valmiina rivi raisuja hevosia kaiken varalta — otan niistä yhden ja laukkaan eteenpäin Volttia kohti varoittaakseni tovereitani, ehkäpä ryssät hölmistyksessään eivät ehdi estää pakoani.

„Lötty“ keksi nyt jotain juttelemisen aihetta viitaten puheessaan „upseeriinsakin“ y.m. Vaununsillalle tultuani juna juuri nousi Jänismäkeä, jossa olisi helposti voinut hypätä alas, mutta päätin kuitenkin jatkaa Kauhavalle asti arvellen, että jos vainoojani tulee sielläkin jälessäni, niin ehkäpä tarjoutuu

minulle tilaisuus ampua kuula hänen kalloonsa. Menin seuraavaan vaunuun ja — mies tuli myöskin ruveten taas tarinoimaan. Mutta samassa jo saavuttiinkin Kauhavalle. Laskeuduin vaunusta asemalaiturille ja aloin rivakasti kävellä hevosriviä kohti. Mutta jo samassa lähestyi takaani kannusten kilinä. Ennenkuin ehdin hevosten luo, tartuttiin olkapäihini lujasti takaa ja huudettiin:

— Stoi!

Santarmien kädet olivat olkapäilläni. Olin lopullisesti satimessa. Tämä tapahtui siis helmikuun 29. p:nä — oli karkausvuosi. (Täsmälleen samana päivänä v. 1932 — myös karkausvuosi — minut määrättiin vangittavaksi Mäntsälän kahakan alussa. Merkillinen yhteensattuma.)

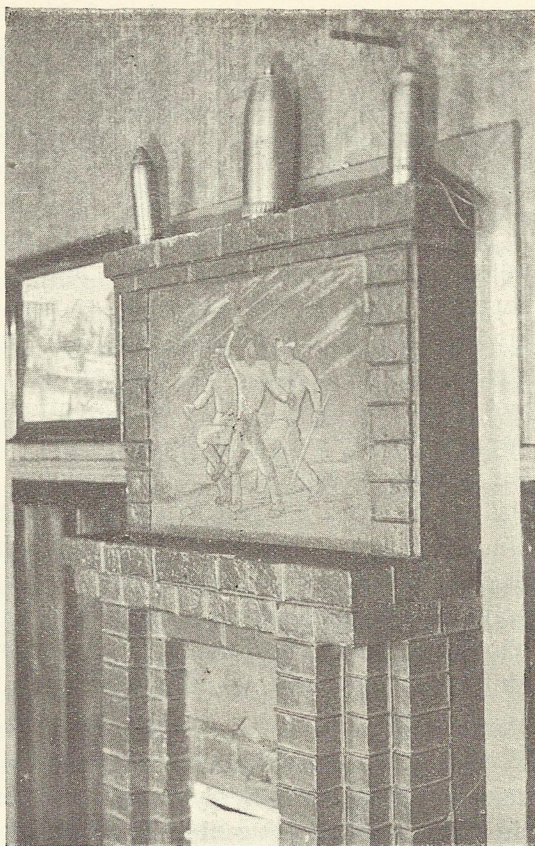
Ryssät raahasivat minut nyt vaunuun „Lötyn" tullessa irvistelemään heidän sivulleen:

— Saatana — perkele, jos pääset karkuun! — Näin hän hoki koko ajan minua vaunuun kuljetettaessa. No, olihan hänellä nyt saalis hallussaan. Kannatti lasketellakin voimasanoja.

Minut vietiin erääseen etupään vaunuun, jossa oli vain venäläisiä sotamiehiä ja pari santarmia. Sotamiehet olivat nähneet tapauksen vaunnunsa akkunasta, ja muutamien kasvoilla luin ilmeisen säälin tunteen. Mutta santarmien komennuksesta oli työtä jatkettava: minut riisuttiin aivan alasti ja koko ruumis tutkittiin, että vain kaikki „vaarallinen" paljastuisi. Kello, tyhjä kukkaro, avaimet, kaikki otettiin takavarikkoon, ja herra „Lötyllehän" ne näkyivät taskuihin sujahtavan.

Saavuttiin Volttiin. Minut vietiin 2. lk. odotushuoneeseen, jonne tuotiin muutamia muitakin miehiä samasta junasta, jossa heidät oli pidätetty matkan varrella. Voltissa laiturille astuessani havaitsin, että junasta oli laskeutumassa myös muutamia miehiä, jotka tunsin ennestään näöltä. He olivat nuorukaisia, jotka olivat pari viikkoa aikaisemmin olleet meillä „puiden pilkkojina". Huomatessaan minun kohtaloni he eivät astuneetkaan junasta, vaan välttivät vaaran ja siten pääsivät jatkamaan pohjoiseen. Eräs heistä kyllä, nimeltään Happonen, oli liian varomaton. Hän oli jo laskeutunut

laiturille ja oli tarkastelevinaan vaunujen höyryjohtoja, mutta salaa vilkuili minua kohti. Hän herätti santarmien huomiota ja joutui seuraani.

Ruokasalin uuni, jossa taiteilija K. Lamminheimon freskomaalaus.

Päiväsydämen sain olla aseman odotushuoneessa, mutta iltapäivällä tuli pohjoisesta sekajuna ja kaikki vangitut kävelytettiin siihen. Kuinkahan olisi käynyt, jos meitä olisi pidetty Voltissa iltajunaan saakka! Olisi tainnut käydä ainakin ryssille hyvin ohraisesti, sillä jälkeenpäin olen kuullut seuraavan suunnitelman:

Kun Härmän aktivisteille levisi heti tieto vangitsemisestani jo Kauhavalta käsin ja paikkakunnalla sattui oleskelemaan kotonaan komennuksella oleva kuuluisa jääkäri Isontalon Antti, päättivät uljaat Härmän pojat vapauttaa kaikki vangitut. Sitä varten he kiireesti ajoivat Jepualle neuvottelemaan teht. C. J. von Essenin luo. Ukko von Essenin kanssa — koko von Essenin perheen nimihän liittyy niin monin tavoin jääkäriliikkeen vaiheisiin — tehtiin suunnitelma, jonka mukaan ryssille Voltissa tarjotaan ensin rahaa ja, ellei se auta, vahvasti konjakkia, jota von Essen lupasi hankkia. Jos lahjomiskonsti ei pysty, temma-

taan aseet ja vangitut otetaan vapaiksi väkirynnäköllä, jonka jälkeen ryssät viedään etappireittiä myöten rannikolle ja upotetaan meren avantoon. Suunnitelma piti toteuttaa illalla ennen Pohjanmaan-junan tuloa. Mutta ennenkuin ehdittiin poistua von Essenin luota, tulikin tieto, että meidät oli viety tavarajunalla. Siten mainio aie meni myttyyn.

Kiinni siis olin. Tällä hetkellä en vielä tajunnut selvästi, miten langat olivat kiertyneet, mutta että „Lötty" oli tässä sopassa ollut eräänä kokkina, se oli selvä noin ylimalkaan. Myöhemmin Shpalernajassa tämä asia minulle lopullisesti selvisi. Tuli nim. ilmi, että Lapuan etappitoiminnan olivat tulleet tunnustaneeksi eräät kiinnijoutuneet meikäläiset. Mutta itse omakohtainen pidätyksenikin sai täyden valaistuksen sitten samaisen Sodnikin raporteista. Niissä näet väitettiin, että minä olisin hänelle neuvonut Jepuan reitin. Kuitenkin olin sen neuvonut ainoastaan Fischerille. Tältä siis Sodnik oli saanut kuulla asiasta ollen F. siten santarmien palveluksessa todellisuudessakin eikä vain muodollisesti, kuten hän oli minulle kertonut. Eräässä kuulustelussa sitten tutkintuomari asettikin minulle seuraavan kysymyksen:

— Mikä on Jepuan aseman myllärin nimi?

Kellekään muulle kuin Fischerille en ollut puhunut sanaakaan koko mylläristä. Nyt vasta ymmärsin Sodnikin ja Fischerin välisen silmäniskunkin. F. oli S:n kätyri ja ilmankos hän Lapualta sen tien oli hävinnytkin. Sama Fischer toimi sitten Vapaussodan jälkeen sk.-rautatiepataljoonan päällikkönä. Kaikkihan tässä maassa on ollut mahdollista. Myöhemmin olen saman herran kerran tavannut, ja taisi siinä tulla vähän puhe menneistäkin asioista.

Tässä on paikallaan kertoa myös lyhyesti, mitä tapahtui kotonani senjälkeen, kun sieltä olin poistunut. Vankeuteni päätyttyä vasta nämäkin tapahtumat ensi kertaa sain kuulla.

Santarmien mellastelu Kosolassa

Lötty-Sodnikin tarkoituksena oli ilmeisesti ollut ensin vangituttaa muutamia miehiä Voltissa ja palata sitten kotiini katsomaan, miten hänen kätyrinsä siellä olivat onnistu-

neet minuun ja Talvitiehen nähden, eihän hän näet etukäteen tiennyt, että saisi napata minut kiinni junassa. Talvitien hän taas arvasi vaaralliseksi jo niistä puheista, joita T. oli hänelle singonnut. Minun vangitsemiseni olikin kaikesta päättäen hyvin valmisteltu jo sillä viikolla, kun Sodnik oli Lapualta poissa ensimäisen käyntinsä jälkeen. Sillä siinä junassa, johon minä Lapualta Volttiin-matkalleni astuin, olikin tullut Lapualle, vaikka en asemalla sitä tietystikään tavallisessa väentungoksessa huomannut, muuan suomalainen poliisi, jonka on saatu tietää olleen Sakkolasta. (Hän muuten istuu parhaillaan vankilassa poikansa murhasta.) Poliisin seuralaisena oli siviilipukuisia santarmeja, nähtävästi pääkaupungista, jossa Sodnik tietenkin oli ollut retkeä valmistamassa. Nämä kaikki menivät nyt talooni ja mahtipontinen konstaapeli ryhtyikin siellä toimenpiteisiin „kaikkien taiteen sääntöjen mukaisesti“. Puhelintorvien langat sekä ala- että yläkerroksessa katkaistiin ja kaikin tavoin „varmistettiin“ talo uusien tulokkaiden kortteeriksi. Isäntää ei tavattu, mutta joko sitten Sodnik jo aikaisemmin oli määrännyt eläinlääkärin pidätettäväksi tai ainakin hän viimeksi täältä poistumisensa jälkeen, siis edellisen yön tienoissa, oli niin tehnyt — hänhän oli kuullut Talvitietä mainittavan eläinlääkäriksi, vaikka ei ollut kuullut tämän nimeä — joka tapauksessa yritettiin nyt ensi töiksi eläinlääkäri pyydystää. Tässä sattui santarmeille aluksi pahanlainen kommellus.

Edellisenä päivänä oli Lapualle saapunut Uudenkaarlepyyn eläinlääkäri Laurell muutamien miesten kanssa hevosia ostamaan. Miehet olivat n.k. Boströmin miehiä. Heidän tehtävänään oli hankkia hevosia, joilla ryssän sotatarvevarastoa piti kuljettaa Norjasta Suomen puolelle. Tämä Kilpisjärven tapahtumahan on itsenäisyystaistelun historiasta yleisesti tunnettu. Hevosia tarvittiin tähän tarkoitukseen kaikkiaan parisensataa, ja siten ostoja suoritettiin monessa pitäjässä. Mainittuna päivänä eläinlääkäri Laurell oleskeli juuri meidän pihassamme. Saatuaan kuulla, että mies oli eläinlääkäri, santarmit ilman muuta arvelivat juuri hänen olevan se tärkeä saalistettava. Senvuoksi he pidättivätkin hänet ja veivät lukittuun sivukamariin. Vaimoni viedessään hänelle

ruokaa ihmetteli tapahtumain merkillistä kulkua, johon Laurell vastasi:

— Väärän miehenpä ottivat, mutta hyvähän on, että Talvitie näin saa tilaisuuden paeta, vaikka kyllähän minä itse asiassa olen häntä vaarallisempikin. — L. oli todellakin ottanut osaa värväyspuuhiin omalla paikkakunnallaan, vaikka nämä ryssät eivät sitä tienneet — kun eivät häntä tunteneetkaan. Myöhemmin hän joutui kyllä kiinni ja tuli karkoitetuksi Vjatkaan.

No niin. Siitä tavarajunasta, jossa minua ja vangittuja tovereitani kuljetettiin, oli Sodnik astunut pois Lapuan asemalla, rientänyt kotiini ja kysynyt heti sisääntultuaan, oliko eläinlääkäri saatu kiinni.

— Joo, vastasi poliisi, tuolla on lukitussa kamarissa. — Käsiään tyytyväisenä hykerrellen Sodnik meni kamariin, jossa Laurell oli.

— Kuka te olette? kysyi Sodnik huomaten, että hänen edessäänhän olikin kokonaan toisennäköinen mies kuin se eläinlääkäri, jonka tuttavuutta hän vasta oli saanut maistaa.

Laurell selitti henkilöllisyytensä ja asiansa, eikä auttanut muu kuin laskea hänet vapaaksi. Mutta kovasti ryssät kiroilivat.

Sodnik rupesi nyt „parantamaan“ jo alotettua „varmistusta“ toimittaen talossa perinpohjaisen tarkastuksen. Raakimuksia nämä kotitarkastuksen pitäjät tosiaan olivat. Vaikka Sodnikilla, kuten jo kerroin, oli taskussaan kaikki avaimeni, ei niitä käytetty, vaan kirveellä lyötiin lukot auki ovista ja laatikoista. Mitään vaarallista eivät santarmit kuitenkaan löytäneet. Lukuunottamatta muuatta heille käsittämätöntä karttaa, jossa kyllä oli Merenkurkun ylimenopaikan viivoituksia, saivat he käsiinsä vähemmänarvoisia papereita, kuten Yhteiskoulun osakekirjoja, muistikirjoja y.m.s. Mutta Sodnik teki tarkkaa työtä. Hän rupesi selailemaan m.m. valokuva-albumejani, ja silloin miehen kasvot kirkastuivat: hän näki siellä erään värväämäänlähtökuvan, jossa oli Talvitiekin. — Vot tässä oikea eläinlääkäri, ihastui Sodnik.

Nyt vasta alkoi ajojahti. Saatuaan kuulla, että kuvassa oleva eläinlääkäri on nimeltään Talvitie, määräsi Sodnik rys-

sät etsimään miestä kaikkialta läheisistä taloista, sillä kotoaanhan häntä ei tietysti enää tavattu. Santarmit olivat raivoissaan ja alkoivat kuljettaa meille naapuritaloista väkeä kuulusteltavaksi. Ketään tuotua ei heti laskettu pois, joten talo oli pian niin täynnä väkeä, että vaimolleni ja lapsilleni ei tahtonut enää olla sijaa missään. Mutta selville ei asiaa saatu, sillä kuulusteltavat laskivat luikuria parhaansa mukaan. Täten voitettiin aikaa, ja Talvitie pääsi pakenemaan päätyen lopuksi seikkailurikkaan matkan jälkeen Locktedtiin. Mutta ryssät havaitsivat helposti, että kuulusteltavat johtivat heitä harhaan, ja sentakia monille määrättiinkin rangaistuksia, saivatpa muutamat, kuten Talvitien veli Toivo, istua jonkun aikaa vankilassakin.

Sangen vaarallista olisi ollut tähän aikaan Saksaanyrittäjäin saapua Kosolaan, suoraan suden suuhun. Jo asemaseutuvilla parveili ryssiä tarkaten, oliko outoja tulijoita matkalla. Senvuoksi paikkakunnalle jääneet värvärikumppanini ryhtyivät vastatoimenpiteisiin. Junien tuloaikoina he kävelivät asemalla ja hokivat kansanjoukossa kovalla äänellä:

— Kevarin isäntä on vangittu, kevarin isäntä on vangittu!

Tätä lausetta toistivat pian kaikki asemalla kävelijät ja siten ne matkustajat, joilla oli ollut aikomus tulla talooni, saivat varoituksen ja painuivat muille teille. Ryssien oli tyydyttävä pitämään vain kotitarkastuksiaan, joita he nyt jatkoivat naapuristossa ja lähipitäjissä. Niiden yhteydessähän vangittiin m.m. Isontalon Antin äitikin Härmässä, kuten näitä aikoja koskevassa kirjallisuudessa on lähemmin kerrottu.

Vähitellen ryssät tyhjin toimin poistuivat talostani, jossa etappitoiminta nyt kuitenkin oli katkennut. Aika kului aina syksyyn asti, ennenkuin tapahtui mainittavampaa. Silloin kohtasi taloani uusi isku, vaimoni vangitseminen. Se johtui eräästä ilmiannosta.

Vaimoni saa kyydin Vaasaan

Isäni eläessä oli meillä ollut kasvattina, siis kasvinkumppaninani, eräs Antti Star niminen poika, jota kutsuttiin Possu-Tiinan Antiksi. Sittemmin hän oli asustanut Lapuan Tiistenjoella, kunnes mennyt asumaan jonnekin Pohjois-Suo-

Eelin nuorena emäntänä.

meen. Jääkärivärväyksen alkuaikoina hän oli ollut käymässä Tiistenjoella ja siellä joltain henkilöltä kuullut puuhistani. Poistuttuaan hän oli tehnyt Oulun läänin kuvernöörille ilmiannon vaimoani ja minua vastaan Saksan hyväksi tapahtuvasta „vakoilusta". Aika oli vierinyt kuitenkin jo niin pitkälle, että oli syyskesä, kun Lapuan nimismiehelle tuli määräys vangita vaimoni.

Oli Mikkelinpäivä. Vaimoni oli jossain kylällä. Sillä aikaa kokoontui meille joukko hänen sukulaisiaan, joille nimismies jo oli ilmoittanut saamastaan vangitsemismääräyksestä. Kun Eelin illansuussa tuli kotiin, olivat kaikki vieraat hyvin vakavia, joten hän jo ajatteli pahinta, nim. että minut olisi Venäjällä hirtetty! Kun sukulaiset sitten ilmaisivat hänelle asianlaidan, pääsi häneltä helpotuksenhuokaus. Mutta eihän tämäkään tieto virkistävä ollut. Talon hoito oli melkein yksinomaan emännän hartioilla, ja lapset vielä pieniä, vanhin heistä 7-vuotias, nuorin vasta 4 kk. ikäinen. Koti jäisi nyt jokseenkin avuttomaan tilaan.

Seuraavana aamuna, Mikkelimaanantaina, vaimoni sitten vietiin poliisien saattamana Vaasan lääninvankilaan. Tapahtuman johdosta olivat kirkonkylän asukkaat sinä päivänä pukeutuneet mustiin. Mukaan lähtivät maisterit Hilja Riipinen ja Jalo Lahdensuo arvellen, että jotain voitaisiin vangitun hyväksi ehkä vielä tehdä.

Vaasassa vankilaan päästyä toimitettiin ensin huolellinen ruumiintarkastus. Kohtelu oli varsin raakaa, varsinkin kun-

nostautui siinä eräs alajärveläinen vanginvartija. Yksin hiusnutturakin hajoitettiin „Saksan-basillien“ etsimistä varten, ja lopuksi päälle vanginpuku kuten rikolliselle ainakin! Naiselle ei tuollainen kohtelu ollut suinkaan rohkaisevaa. Tulevaisuus näytti kaikin puolin synkältä: puoliso jossain Venäjän vankilassa virumassa, pienet lapset kotona, nuorin vielä imeväinen.

Samana päivänä oli vankilaan tuotu santarmien suomalaisten ilmiantajien avustuksella pidättämät jääkärit Heiskanen, Relander ja Sihvo Jyväskylästä. Heidän takiaan tuli sinne kuulusteluja pitämään surullisenkuuluisa tutkintotuomari valtioneuvos Mashkevitsh, johon pian tutustumme lähemmin. Hänen silmiensä eteen joutui vaimonikin. Kenties olisi vaimoni vankeusaika venynyt pitkäksikin, ellei maisteri Hilja Riipinen olisi yhtämittaa käynyt vaatimassa kuulustelujen aloittamista, jotta Eelin voisi toteennäyttää syyttömyytensä. Muutaman päivän aikana hän kävi siellä vaatimuksineen melkein joka tunti, ja se auttoikin lopulta. Kuulustelut pantiin käyntiin.

Eniten pelkäsi vaimoni sitä, että santarmit olisivat saaneet käsiinsä jääkärit Antti Kärnän, Isontalon Antin ja veljeni Villen, jotka olivat äskettäin olleet komennuksella ja käyneet talossamme. Jännitys kuitenkin laukesi, kun tutkija ei näyttänyt tietävän asiasta mitään. Kuulustelija kyllä kysyi, oliko meidän kauttamme yleensä kulkenut miehiä Saksaan, mutta tähän vaimoni vastasi tietysti kieltävästi. Lähemmin kysyttäessä kertoi vain jostain lukeneensa ryssäläisestä lehdestä lainatun uutisen, jonka mukaan Saksaan päin olisi miehiä mennyt. Senjälkeen häneltä tiedusteltiin, tunteeko hän eräitä nimeltä mainittuja Saksaanmenijöitä. Näitä hän ei todella tuntenutkaan. Vielä kysyttiin, oliko eläinlääkäri Talvitie tuttu. Tottahan oli, koska oli lapsuudentoveri, selitti Eelin, mutta sen enempää hän ei tiennyt. Lopulta maisteri Hilja Riipisen tarmokkaiden ponnistusten avulla tuli vapaus, mutta vain sukulaisten antamaa takuuta vastaan, ettei vaimoni saa poistua Lapualta. — Tämä takuu on muuten edelleenkin voimassa, sillä ei sitä ole kukaan peruuttanut.

Mutta palaanpa vielä muutamalla sanalla itseeni. Tavarajuna, jolla Voltista lähdimme, pysähtyi Kauhavalla. Siellä tuli junaan kolme nuorukaista, jotka aikoivat Lapualle. Lötty-Sodnik oli päässyt niin saaliin makuun, että nappasi heidät kiinni ilman muuta, vaikka miehet kertoivat olevansa Amerikkaan menossa olevia töysäläisiä ja aikovansa vain matkan varrella käydä asioillaan Lapualla. Mitään Saksan-agentteja he eivät olleetkaan, se olisi jo pitänyt nähdä siitäkin, että he pelkäsivät hirveästi — näytti aivan siltä kuin he olisivat tulleet hulluiksi. Mutta aina Katajanokalle asti he saivat seurata meitä, kunnes siellä asia selvisi.

En tiennyt L a p u a n ohi matkustaessani, mitä kotona oli tapahtunut. Surin vain kotini puolesta sitä epätietoisuutta, joka siellä nyt vallitsi. Ja vahvasti kiehui sisikunnassani sinä helmikuun viimeisen päivän iltana, kun vankivaunu lähti kuljettamaan minua ja kohtalotovereitani Seinäjoelta e t e l ä ä n. Näyttihän siltä kuin olisi isänmaan hyväksi tehty työ, joka näin minunkin kohdaltani nyt katkesi, vuotanut hiekkaan. Mitä toisi tullessaan valkeneva päivä? Synkät ajatukset risteilivät mielessäni. Kotini, perheeni, oman pitäjän, koko isänmaani tulevaisuus näytti oman maakunnan viimeisten rajaviivojen kera häipyvän pimenneessä illassa ikäänkuin tiheään sumuverkkoon . . . viimeistä piirtoa myöten . . .

Hirsipuun varjossa

Mut Herra on suuri ja väkevä,
ja kerran on päivä se saava,
jona sortajan silmä on näkevä,
miten koski sen kirvehen haava
ja kuinka sen leikkasi sydämeen,
joka väkisin viety ois orjuuteen.
(Ilmari Kianto)

Talvinen aamu, maaliskuun 1. päivän aamu. Mitähän mahtavat pääkaupunkilaiset ajatella työhön rientäessään, kun kolkko vankivaunu vierii asemalta kadulle? Mitäpä nuo ajattelisivat! Rikollisiahan siinä viedään. Tai ainakin „isänmaankavaltajia“. Sehän oli niin jokapäiväinen näky siihen aikaan.

Paljoa ei ehdi haistella Helsingin ilmaa vaunuoven auettua. Pian jo istutaan santarmihallituksen (nyk. sotaministeriö) suuressa salissa vieretysten sivupenkillä. Nyt viedään meistä yksi jonnekin. Hetken kuluttua hänet tuodaan takaisin — sormenpäät mustina — ja kuljetetaan huoneen toiselle puolelle. Niin käy vuorollaan jokaiselle. Mielikuva kidutuksesta välähtää aivoissa. Mutta selviäähän seikka, kun itse joutuu tekemään tuon matkan. Ei muuta kuin käytetään yläkerroksessa jonkinlaisessa laboratoriossa valokuvauskoneen edessä. Samalla otetaan sormenjäljet ja sitävarten sormenpäät on ensin piettävä mustiksi.

Nyt tulee komeasti puettuja ryssiä. Meidät komennetaan seisaallemme. Ovi aukeaa, kuuluu huuto:

— Smirnaa!

Sieltä astuu joku varsin suuri sotaherra. Eräs toinen viittiloi tälle meitä ja irvistelee:

— Saksalaisi upseeri!

Muodollisuuksien jälkeen takaisin vaunuun ja — Katajanokan vankilaan. Kaikkia ei kuitenkaan viedä samalla kertaa, minut jätetään vielä saliin. Ratsumestari F e o d o r o v pitää näet minua „kuulustelussa“. Oikein rukoilemalla pyytää minua kertomaan, missä ovat Saksaanmenijäin etappitiet. Mutta mistäs minä sellaisia olisin tiennyt! Siis Katajanokalle vaan!

Vankilaelämä alkaa. Elämyshän se on sekin ennen siellä käymättömälle. Vähitellenpä kuitenkin tottuu vankilan säännölliseen, tylsään päiväkiertoon. Kun koppiin jouduin, nukuin kuitenkin aluksi 3 vrk. yhtäkyytiä. Se vasta laukaisi jännityksen. Olinhan kahden viikon aikana nukkunut kotona vain nimeksi laitellessani vaimoni kanssa miehiä Saksan-matkalle.

Pappi lohduttamassa. — Kirkas aamu-aaria

Kohtelu oli yleensä verrattain suopeaa ja vartijat inhimillisiä. Vahtimestari S t å h l b e r g kävi päivisin lohduttelemassa, kertoili hiukan tapahtumista vankilan ulkopuolella, pisti joskus käteen karamellin t.m.s. Mutta toisenlainen mies oli vankilan pastori. Hän tuli eräänä päivänä luokseni sanoen vankilan johtajan pyytäneen hänen käymään meikäläisten kopeissa lausumassa lohdutuksen sanoja. Ja hän lausahtikin:

— Te olette joutuneet kiinni vaarallisista vehkeilyistä. Se on teille itsellenne ja maalle sangen paha. Voittepa joutua h i r t e e n k i n.

— Näinkö meitä suomalainen pappi lohduttaa? vastasin ja käskin miehen ulos, sillä sellaista „lohtua“ en suinkaan kaivannut.

Ruoka oli ravitsevaa, vaikkakaan ei maukasta. Mutta ajanoloon se rupesi lihottamaan. Puhtauskin oli moitteetonta ja makuulavitsa liiankin hyvä. Ei vanki sellaista tarvitse. Jo silloin tein havainnon, että jos vankiloissamme olisivat ulkonaiset olosuhteet hiukan vaatimattomampia, niin varmaankaan ei niin moni sinne pyrkisi.

Joka päivä tuotiin minulle termospullossa kaakaota. Kun kysyin, mistä se tulee, sanottiin, ettei tiedetä muuta kuin että muuan pikku tyttö sen käy tuomassa. Sen mukana oli joskus

muutakin suuhunpantavaa. Vielä tänäkään päivänä en tiedä, kuka oli tuo tuntematon hyväntekijäni. — Jonkun aikaa vankilassa oltuani alkoi aamu- ja iltarukouksen veisuun suorittaa kirkas tenori. Tiedustelin vartijalta, kuka tämä oli, ja sain kuulla, että sehän olikin itse laulaja Väinö Sola. Hänkin oli joutunut ryssien loukkuun. Mutta nyt aamu- ja iltahetket muodostuivatkin juhlahetkiksi, joita vieläkin mielelläni muistelen.

Melkein joka päivä tuotiin Katajanokalle lisää „maanpettureita“, monia tuttuja aktivistitovereitakin joukossa. Näistä kuten päivien vietosta täällä kertovat lähemmin monet shpalerniitit Sulo-Veikko Pekkolan reippaassa teoksessa Kalterijääkäreitä I ja II, jossa sitten etenkin Shpalernajan oloja selostetaan kunkin omakohtaisin muistelmin.

Mutta tärkeintä tietysti oli tuleva kohtalomme. Siitä saimme esimakua kuulusteluissa, joita pidettiin santarmihallituksessa, jonne meitä kuljetettiin autolla. Näillä matkoilla sai vilaukselta nähdä Helsinkiäkin, ja ensimäisen kerran eläessäni m.m. näin nyt kuuluisan Havis-Amandan. Autossa oli saattajina santarmeja, jotka kehoittivat tunnustamaan kaikki — „kyllä sitten vapaaksi pääsee“, johon minä vastasin, että tietysti tunnustan kaikki, mitä tiedän, mutta enhän minä mitään tiedäkään! Eräältä puheliaalta santarmilta tiedustin, mistä hän oli kotoisin. Sanoi olevansa Warsovasta. Kun Warsova juuri silloin oli joutunut saksalaisten käsiin, mies kiroili germaaneja, jolloin kysyin:

— Kumpi sitten on parempi isäntä, ryssä vai saksmanni?

— Tjaah — levitteli mies käsiään, vastaamatta sen kummempaa. Ei näet tainnut ryssänkään isännyys olla kovin kehuttavaa.

Kun sitten kuulustelusta palattiin, kysäsi santarmi:

— Mitä sanoitte?

— Kaikki.

— No sepä hjuva.

— Kai minä nyt sitten pääsenkin vapaaksi?

— Kyllä hjuu, sanoi santarmi lisäten, että vain muodon vuoksi käytetään linnassa.

Kaksi vihaista sonnia

Mutta se „muodon vuoksi“ venyi venymistään. Kuulustelut jatkuivat. Eivätkä ne olleetkaan mitään huvitilaisuuksia. Niihin haettiin vanki aina iltaisin juuri uneen päästyä, ja kesti tämä „tentti“ koko yön, noin 10 tuntia. Tunnettu ryssäläinen „oikeudenkäyntikaari“! Kuulustelijana oli kaikkien aktivistien yhteinen kauhu, valtioneuvos Mashkevitsh, josta shpalerniittitoverini Ahlholm on muistelmissaan antanut seuraavan sattuvan luonnekuvan: „En koskaan ole nähnyt ketään, joka siinä määrässä muistuttaisi itse Pää-pahaa kuin hän, kuulustellessaan lävistävin silmin, pirullisin ilmein, hermostuneesti imien savukkeen toisensa jälkeen. Laihat kasvot, leukaparta, pystytukka, pienet pistävät silmät, ohuet huulet ja harvat hampaat. Kaikki tämä yhdessä vaikutti siltä kuin olisi nähnyt pirun ilmielävänä edessään. Ainoastaan sarvet puuttuivat“. — Niin, todellinen pelsepuuppi M. oli. Hän saattoi tuijottaa uhriinsa mitään sanomatta 15 min. yhtämittaa, ja ainakin minun silmissäni hänellä silloin oli sarvetkin, nuo pirulliset, pistävät hiuskiehkurat. Ensin hän oli olevinaan hyvin kohtelias, ikäänkuin pitäisi syytetyn puolta, mutta siitä hiljalleen tiukkeni kammottavaksi.

Tulkkina toimi saksalaissyntyinen Krohin, ja hän tuntui olevan toista maata. Niin minulle kuin muillekin syytetyille hän ilmoitti, ettei Mashkevitsh osaa sanaakaan suomea, ja että meille itsellemme on parempi, kun vastailemme vain lyhyesti. Niinpä sitten käytinkin vastauksissani etupäässä vain kahta sanaa: On tai Ei. Havaittuaan sen kuulustelija muuttui tiukemmaksi ja tuijotti yhä enemmän. Mutta minä otin merkistä vaarin ja aloin tuijottaa vastaan. Ja niin siinä seistiin lopulta kuin kaksi vihaista sonnia. Lienenkö minä ollut sonneista sittenkin vihaisempi, mutta lopulta M. laski silmänsä alas, ja sen jälkeen hän vähensikin mulkoiluaan. Joka tapauksessa nämä yölliset kuulustelut olivat hyvin piinaavia, joten täytyi keskittää koko tahtovoimansa pysyäkseen valppaana. Niiden jälkeen maistui uni sellin seinävuoteessa koko seuraavan päivän.

Mistä meitä sitten syytettiin? Minua ainakin syytettiin Venäjän rikoslain 100. ja 101. §§. nojalla, joista edellisessä m.m. sanotaan: „Henkilö, joka kuuluu järjestöön, jonka tarkoituksena on jonkun valtakunnanosan erottaminen viholli-

sen asevoiman avustuksella, tuomitaan vähintäin 8 vuodeksi pakkotyöhön ja korkeintaan kuolemanrangaistukseen". 101. §:ssä on alkuosa sama jatkuen: „— ja jos tavataan itse teossa, tuomitaan kuolemaan". Itse teossa! Mitäs muuta oli jääkärivärväys? Tässä ei siis ollut kysymys enemmästä eikä vähemmästä kuin — hirsipuusta, jos nim. ryssät saisivat päteviä todisteita. Ja mitäpä ryssä niistäkään, tunnettiinhan sen menettelytavat ennestäänkin. Tämä tietoisuus ei vangitulle ollut suinkaan kohottava...

Venäjän kruunun vankina.

Katajanokalla muuten näin ensimäisen kerran lentokoneenkin. Kun kuulin ilmassa oudon hyrinän, vedin itseni ylhäällä vinosti aukenevaan akkunaan, mutta tempasin tällöin akkunasta niin voimakkaasti, että lasit helähtivät rikki, raamit vain jäivät kaulalleni. Lasit oli tietysti maksettava. Olin juuri saanut kotoa pienen rahalähetyksen, ja se menikin tähän maksuun pennilleen. — Kun vangiksi jouduin, ei minulla ollut yhtään rahaa matkassa, kun Voltin-matkalle ei näet ollut sattunut kukkaroa mukaan, ja senvuoksi lippurahakin piti asemalla lainata. Kuulusteluissa olin sanonut olleeni Voltissa vain hevosia ostamassa.

— Kuinka se on mahdollista, kun teillä ei ollut rahaakaan? kysyi kuulustelija, johon vastasin:

— Pohjanmaalla tehdään kauppoja enemmän hyvällä nimellä kuin rahalla.

Tällainen puhe tuntui tietysti ryssistä perin ihmeelliseltä.

Kun unohdin R-kirjaimen

Olin ollut Katajanokalla päivälleen 7 viikkoa. Loikoilin juuri aamiaispuuron jälkeen lavitsalla, kun oveen koputettiin. Vartija tuli ilmoittamaan:

— Tavarat kokoon, tästä tulee nyt lähtö!

Iloitsin jo hengessäni, että vihdoinkin koittaa vapaus, sillä eihän minua vastaan ole ilmennyt mitään sen paremmin kuin kai muitakaan meikäläisiä, vaikka jonkun verran „vuotoa“ olikin tapahtunut, mikäli kuulustelumatkoilla olin havainnut. Mutta vartija näytti vakavalta. Kun käännyin vielä hänen puoleensa, hän jatkoi:

— Komendanttihallituksesta on tullut määräys viedä teidät kaikki sinne.

— Mikä se sellainen laitos on?

— Se on venäläinen virasto, jonka kautta kuljetetaan vankeja Venäjälle.

Iloni muuttui samassa synkäksi tuskaksi. Muistelin kuulleeni — ja mieleeni välähtivät painetutkin kertomukset — siitä, miten mustat vaunut vierivät sisään venäläisen vankilan portista — salaperäisistä vankikammioista tuskin kukaan enää elävänä palaa. Hirsipuu!

Kokoilin tavaroitani ja aioin kirjoittaa kirjeen kotiin ilmoittaakseni edessäolevasta kaameasta matkasta. Mutta niin hämmennyksessä olin, että en muistanut R-kirjainta, jolla kirjeen olisin aloittanut. Kirjoittaminen jäikin siihen.

Hetken kuluttua olin jo vankilan kansliassa. Koppiini oli unohtunut tyynykin, joka kotoa oli lähetetty. (Kun sitten v. 1932 jouduin Mäntsälän-jutun johdosta uudelleen samaan vankilaan, kysyin leikilläni, olisiko siellä vielä tyynyni, jota taas tarvitsisin. Eihän sitä tietysti enää ollut siellä.)

Toistakymmentä aktivistia sullottiin umpinaiseen vaunuun, jonka katossa oli pieni akkunantapainen. Matka piti komendanttihallitukseen. Mennessä sain kysytyksi tovereiltani, keneltä heistä oli „vuotanut“. Eräistä Mashkevitshin kysymyk-

sistä nim. olin päätellyt, että joiltakin syytetyiltä varmasti oli lipsahtanut tunnustuksia. Eräitten tovereitteni kasvot kalpenivat nyt huomattavasti. Se ei pitemmän päälle tietäisi hyvää.

Komendanttivirastossa tehtiin joitain virallisia merkintöjä, ja niin lähdettiin asemalle jalan kuuden sotilaan saattaessa meitä paljastetuin miekoin. Panivatpa soltut meidät kantamaan omia limppu- ja voipakettejaankin — he olivat varanneet ryssänmaalle lähdettäessä mukaansa suomalaisia sapuskoita. — Mahtoi tämä joukkueemme olla näky kerrakseen.

Junassa meidät pantiin ensin vankivaunun pieniin koppeihin. Kun tarkastus oli suoritettu ja juna lähti liikkeelle, pääsimme kaikki samaan suureen koppiin. Matkan varrella saimme ostaa postikortteja kirjoittaaksemme omaisillemme kotiin, ja niin minäkin jo löysin kirjaimet. Kirjoitin korttiin lyhyesti:

— Olen matkalla Pietariin kohti tuntematonta tulevaisuutta. Muuten voin hyvin.

Tällä kortillakin on oma muistonsa. Siinä näet ei ollut postimerkkiä, sillä minullahan ei sen ostoon ollut enää rahaa. Kortin oli sitten postista lunastanut vaimoni äiti, mutta kun hän luki sen sisällön, ei hän antanutkaan sitä vaimolleni, tämä kun oli sairaana synnytettyään juuri Pietariin lähtöpäivänäni pojan, joka sitten hänen Vaasan linnaan joutuessaan oli, kuten jo mainitsin, nelikuukautias. Vaimoni äiti oli sanonut, ettei kortissa mitään erikoista ollut, talon asioita vain. Vuoteesta käsin vaimoni sitten oli kirjoittanut minulle kolmekin kirjettä, jotka hänen äitinsä kuitenkin pidätti lähtemästä. Vasta lapsivuoteesta parannuttuaan Eelin sai nähdä lähettämäni kortin. —

Pakosuunnitelma jää toteuttamatta

Asemalla ennen lähtöä kuulimme — virrenveisuuta. Se teki kaamean vaikutuksen juuri sillä hetkellä, sillä mielikuvituksessani kiersi ajatus, että jotkut kansalaiset olivat tulleet laulamaan — meille, kuin ruumiille ikään. Veisuu johtui kuitenkin siitä, että junassa oli oikeakin ruumisvaunu. Tätä laulua saimme vielä kuunnella vaunun pikku kopeista, jotka avattiin vasta junan liikkeelle lähtiessä, jolloin muodostui yhteinen suurempi selli. Eräs koppi jäi kuitenkin

vartijoilta huomaamatta kiinni. Vasta kovan mölyn sieltä kuultuaan ryssät huomasivat erehdyksensä ja aukaisivat sen oven. Koppiin oli pantu nuori Ravantti niminen poika, joka myöhemmin vankeudessa menetti vähäksi aikaa järkensä. Nuo kopit olivat muuten niin pieniä, että niissä ei käynyt lainkaan seisaalla oleminen. Sellaiset ne ovat aina olleet junavankikopit, joten turhaa oli sitten Lapuan Liikkeen päivinä marxilaislehtien valitella, että heikäläisiä muka „sorretaan“ vankilaan vietäessäkin pitämällä ahtaissa kidutuskopeissa. Ovat niihin saaneet tutustua isänmaanmiehetkin.

Niin. Olimme siis matkalla Venäjälle, mutta lähempää matkanpäätä emme tienneet. Joukossamme oli myös yliopp. Esko Riekki, joka tapasi esitellä itsensä:

— Varakkaan kauppiaan poika Oulusta. — Hän osasi melko hyvin ryssää ja sai saattajiltamme tietää, että matkamme piti — Shpalernajan vankilaan. Tieto oli omiaan huolestuttamaan, sillä olimme kuulleet, että juuri siinä vankilassa säilytetään pahimpia rikollisia, m.m. kuolemaan meneviä. Ajatuksemme alkoivat kiertää tavallista nopeammin. Kun ryssät pelattuaan aikansa korttia alkoivat vetää hirsiä lattialla sinelliensä päällä, tuli pakoajatus kuin itsestään mieleemme. Ehdotettiin m.m. junasta hyppäämistä. Mutta se keksittäisiin piankin. Senvuoksi ehdotin minä Vilho Mäelle, että hypätään vaan, mutta turvataan ensin selkäpuoli tappamalla ryssät. Heitä oli 6, meitä 12, mutta heillä oli pistimet ja Naganrevolverit. Mutta jos jakaisimme joukkomme kaksi miestä aina yhtä ryssää kohti, yksi hyökkäisi ryssäänsä kituumiin kiinni ja toinen ampuisi kuulan kalloon sen omalla aseella ja varmuuden vuoksi vielä ryssät naulattaisiin lattiaan pistimillä, niin suunnitelma onnistuisi varmasti. Vankivaunuhan jäisi Pietarin ratapihalle ja voisi kestää kauankin ennenkuin santarmien ruumiit sieltä ilmitulisivat. Sillä aikaa me ehtisimme vaikka päivällisille Saksan keisarin hoviin! Esitimme nyt ehdotuksen toisillekin, ja he hyväksyivät sen kaikki muut paitsi Riekki, joka lupasi herättää ryssät heti, jos vain yrittäisimmekin moista. Tämän soraäänen takia tuumasta luovuttiin, mutta toteutettuna se varmaankin olisi muuttanut monen miehen elämänhistoriaa. En tiedä, katuvatko muut vielä, ettei sit-

tenkin Riekistä huolimatta ryhdytty temppuun, mutta minä ainakin kadun. Riekistä itsestään kumminkin on sittemmin tullut suuri herra, etsivän keskuspoliisin päällikkö.

Yksitoikkoisen junamatkan jälkeen saavuttiin seuraavana aamupäivänä Pietariin ja miekkain välissä lähdettiin taas mittaamaan outoja maailmankaupungin katuja. Kaduilla kulki hevosia loppumattomat jonot, kärryt täynnä piikkilankarullia. Ryssä näet varusti suurella touhulla Pietarin ympäristöä, peläten saksalaisten maihinnousua. Niin tulimme viimein komean kivitalon rautaiselle portille. Siitä sisään! Hetken jo olimme saaneet nauttia kevätpäivän ensimäisistä säteistä suuren ryssänmaan pääkaupungissa. Ovi linnan sisimpään aukeni, ja taaksemme jäi valo. Olimme kolkossa Shpalernajassa...

Ryssäläisessä maanpäällisessä helvetissä 11 kuukautta — niin pitkäksihän olomme täällä muodostui. Kunpa olisi edes osapuilleen tiennyt etukäteen, kuinka kauan täällä pitää olla ja pääseekö täältä ylimalkaan milloinkaan pois muuten kuin ruumiina — mutta mistäpä tiesit! Tuo epätietoisuushan poliittisen tutkintovangin, vallankin ryssänaikana, pahin toveri olikin. Mutta siitä huolimatta kohtalo oli otettava vastaan sellaisena kuin se tuli. Oli totuttauduttava tämänkin tyrmän tavoille. Suomalaisessa kirjallisuudessa on useita shpalerniittien kertomuksia sikäläisistä oloista, m.m. Kyösti Vilkunan laaja teos „Kahdeksan kuukautta Shpalernajassa", ja niistähän saisikin jokainen siellä ollut jo omalta kohdaltaankin kokoon teoksen. En puolestani tässä enää rupea pitkiin selontekoihin, mutta kuitenkin kerron jotain kokemuksistani tältä ajalta — ovathan ne elämäni kuvakirjassa omalla tavallaan muistorikkaita sivuja.

Torakka, lutikka, makarooniliero

Neljännen kerroksen selli n:o 175 tervehti minua ja koppitoverikseni joutunutta Esko Riekkiä sangen eloisasti. Pöydällä ruuanjätteissä heiluttelivat torakat sarviaan. Sängyssä lutikat pitivät marssiharjoitusta. Lattialla tuumanpaksuinen pikimäinen likakerros. Katonrajassa olevasta pikku akkunasta pilkisti hiukan valoakin. Asunto tämäkin! Jos ei ensimäisenä yönä uni tullut muutenkaan, niin ei ruumiskaan

oikein tahtonut sopeutua makuulavitsaan, sillä patja ja tyyny olivat täytetyt kovilla rottinkipuikoilla.

Seuraavana aamuna peseydyttyämme vaatimattomassa kaukalossa pyysimme kasvopyyhkeitä. Vartija toi: pyyheliinan virkaa toimitti miehen alushousujen takamus, noin kymmenesti paikattu. Puhdas se kyllä oli, mutta väri oli kuin kahvisäkissä. Ellotti sillä kasvojaan koskettaa, mutta mikäpäs auttoi! Riekki sai pian kotoaan lähetetyn viltin sänkyynsä, jota piti päivisinkin alaslaskettuna. Kun koppi oli kapea, niin heti „aamumarssillani" kopin lattialla hipaisi jalkani tuota vilttiä. Riekki, joka oli „nuuka" mies, kivahti:

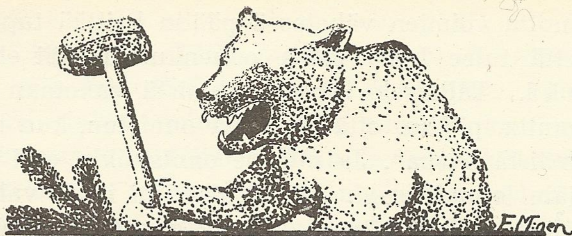
— Älä, älä sinä raski kulkea noin likeltä vilttiä, se voi kulua! Se on sileävillainen hoito, jonka isä on lähettänyt minulle, ja sen karva voi hankaamisesta kulua.

No, en minä enempää häirinnyt. Sensijaan pyysin häntä opettamaan minulle vähän ryssänkieltä, joka tässä talossa ilmeisesti olisi hyödyksi. Hän antoikin aakkoset, ja pian opin seuraavat tärkeät sanat:

— Nje panimaaju pa ruski ja toljko kavarit pa finski. (En ymmärrä ryssää, puhun ainoastaan suomea.)

Pääsihän silläkin vartijan kanssa hyvään alkuun.

Ruokakomento ei ollut kehuttava. Aamiaiseksi pari litraa kuumaa vettä, suolaa ja leipää, joka oli paksua ryssänlimppua, hurjan hapanta ja usein homehtunutta. Päivälliseksi tarjottiin parin litran vetoisesta kuparikattilasta hapankaalia t.m.s. höystettynä pahanhajuisella vahalla tai parafiinilla. Sopan nimi riippui siitä, mitä kattilassa likaisessa vedessä kulloinkin uiskenteli: silakan ruotoja (kalasoppa), lihansirusia, makaroonia tai muuta. Varsinkin tuo makaroonisoppa oli kummaa syötävää. Makaroonit, jotka olivat ohuita kuin sukkapuikot, luikertelivat niin, ettei niitä millään hinnalla ollut saada vedestä kiinni. Täytyi kallistella astiaa W.C:n päällä, jotta haiseva, likainen liementapainen menisi sinne pois puikkojen tieltä, mutta silloin luikersivat samaa tietä makaroonilierotkin. Illallisen taas muodosti puuro, tavallisimmin tattaria, sikäli kuin sitä yleensä voi puuron nimellä kunnioittaa. Se näet oli vain kasa ryynejä hieman „ylöslämmitettynä". Senkin höys-

Poliittisen vangin tulevaisuudenkuvia.

teenä oli vahaa, ja sitähän ei saattanut suomalainen suuhunsa panna. Useimmat annokseni jätinkin syömättä viskaten ne Nevan kaloille, jotka varmaankin niistä kohtuullisesti lihosivat. Puuro tuotiin tinalautasella. — Kun tästä huushollista muuten kirjoitin v. 1933 IKL:n Joulu nimisessä julkaisussa tunnelmapalan, sain taiteilija A. Tuhkalta muistoksi harvinaisen lahjan. Se oli tuo sama sellini tinalautanen. Mitenkäkö se oli taiteilijalle joutunut? Hän oli sen Pietarissa vallankumouksen jälkeen temmannut muistoksi sellistäni, silloin kun siellä yhtä ja toista otettiin „arkistoihin", ja nyt saatuaan kuulla, kenen lautanen oli, hän kiikutti sen oikealle omistajalleen.

Vankilan johtaja oli afäärimies pitäen omaan laskuunsa ruokakauppaakin vankilassa. Sieltä sai eri maksusta tilata lisäruokia, ja jonkun verran niitä ostin minäkin rahaa saatuani. Niissä oli m.m. leikkeleitä, tosin homehtuneita. Saimme ostaa sinappiakin, ja tarkka toverini Esko varoitteli minua tässäkin tuhlaavaisuudesta, minä kun olin hanakka sinappia syömään levittäen sitä leivän päälle mieleni hyvitteiksi. Mutta tavara tässä „kaupassa" oli tavattoman kallista. Suomessa maksoi voikilo silloin 2 mk., ja kun nyt ostin 1/2 kg., maksoi se 6 ruplaa. Rupla teki meidän rahassamme 2: 65, joten voille näin tuli 15-kertainen hinta. Mutta joskus teki sentään mieli tilata lisäsapuskoita kurjan vankilaruuan vaihteeksi, kun juomavesikin oli likaista ja pahanmakuista.

Kehnon ruuan takia rupesivat voimat piankin heltiämään. Tästä johtui tupakkalakkoni. Jo kouluiässä olin poltellut puolitoista Armiro-askia päivässä. Se oli aikamoinen rahanmenokin, sillä Armiro maksoi silloista rahaa 50 p. askilta. Iän varttuessa sitten muutin väkevämpään, nim. sikaareihin. Mustia, väkeviä Suomi-sikaareja, joita 7 kpl. annos kesti minulla vain puoli päivää. Shpalernajassakin aluksi poltteli,

mutta voimien vähetessä päätin heittää tupakin pois arvellen, että tulee k u o l e m a ennenkuin ryssät ehtivät minut h i r t t ä ä. Tällaisen lakon tekemistä sanotaan yleensä vaikeaksi, mutta päätin, että se kyllä onnistuu, kun ei vedä sitä „ensimäistä savua". Ja niin se onnistuikin, että tupakoimattomaksi jäin loppuiäkseni. Mutta nikotiini iskee vahvasti vereen, sillä vielä n. 3 vuotta senjälkeen olin tupakanhimossa, ja jos nytkin joudun olemaan vahvassa sikaarinsavussa, tunnen miten helposti jälleen lankeisin, jos vain yhdenkin sauhun vetäisin. Tupakkalakosta vankilassa oli sekin helpotus, että mielitekoa vastaan taistellessa henkinen kärsimyskin väheni ankaran todellisuuden hiukan unohtuessa. Oli kuin olisi hirsipuu loitonnut kauemmas.

Aluksi meni aika osittain mukavastikin, kun oli koppitoveri, mutta sitten jouduin y k s i k s e n i. Se johtui seuraavasta. Oltuamme vankilassa kuukauden päivät tultiin Riekille ilmoittamaan, että hänen isänsä ja morsiamensa olivat tulleet häntä tapaamaan. R. vietiin vastaanottohuoneeseen. Tulijat eivät vielä olleet siellä, mutta kyllä itse M a s h k e v i t s h, joka tietysti oli tullut perässämme kuin verikoira kuulustelujamme jatkaakseen. Hän kielsi Riekkiä puhumasta vieraitten kanssa mitään politiikkaa koskevaa. Minä taas olin antanut Riekin tehtäväksi pyytää hänen isäänsä Suomeen tultuaan ja Lapuan ohi matkatessaan viemään k o t i i n i tiedon, että hengissä täällä vielä ollaan ja hyvin voidaan. R. kysyi nyt valtioneuvokselta, saako näin tehdä. Mashkevitsh hämmästyi. Hän ei lainkaan tiennyt, että suomalaisia „rikollisia" on pantu samoihin koppeihin. Näin oli tapahtunut ilmeisesti vain erehdyksessä. M. kielsi jyrkästi terveisten lähettämisen, ja seurauksena oli lisäksi, että Riekki vietiin toiseen selliin ja kaikki muutkin suomalaiset, joita oli tullut yhä lisää, erotettiin toisistaan. Poisvietyjen tilalle pantiin venäläisiä vankeja.

Kraatari ja savuketyöläinen

Jonkun sattuman kautta minä kuitenkin jäin aivan yksin, mutta pienen ajan kuluttua tuotiin minullekin toveri, muuan ryssäläinen räätäli. Töikseen tämä paikkaili vanhoja vankien pukuja, jotka olivat niin likaisia ja pölyisiä, että huone oli

pian paksun pölypilven peittämä. Miten saisin ryssän pois? Siihen tulikin pian tilaisuus. Tällä kraatarilla oli niin toverillinen tapa, että hän teki W.C.-tarpeensa aina silloin, kun minä aterioin. Se kiukutti minua lopulta niin, että kerran, kun ryssä taas näin osoitti kohteliaisuuttaan, tempasin käteeni työvälineeni, savukeaskien tekolaitteen, ja nostin sen uhkaavasti räätälin päätä kohden, luvaten murskata miehen, ellei peli lopu. Emme tietysti ymmärtäneet toisiamme sanaakaan, mutta kyllä ryssä liikkeeni ymmärsi ja alkoi huutaa. Apuun säntäsi vartijoita, joille sain näytetyksi miehen metkut, ja siitä seurasikin, että tämä vietiin johonkin muuhun koppiin. Olihan noilla vartijoilla, niin raakoja kuin he muuten olivatkin, sentään hiukan ihmistunteita.

Savukerasioiden teko, johon viittasin, oli jokapäiväinen ammattini senjälkeen, kun olin ensin alkuajan ollut joutilaana. Pienessä työntouhussa kului aikakin paremmin kuin laiskana. Ja olihan työstä pieni „maksukin“. Tuhannelta rasialta sai kokonaista 10 kopekkaa. Hommassa tulinkin niin käteväksi, että valmistin päivittäin rasioita 30 kopekan arvosta, siis 3.000 kpl. Se olikin Shpalernajan ennätys. Joku ryssä kuului siihen asti päässeen 2.500 kpl:een päivässä. Mutta ahkeroida siinä sai. Piti tehdä oikein „hevosenkengänmuotoisia“ päiviä tähän tulokseen päästäkseen. Kun olin jonkun aikaa valmistanut näitä käsiteollisuudennäytteitä, muutin pahvikotelojen alalle. Niitä tarvittiin patruunia varten, yksi kotelo 15 kpl:lle. Hinta kotelolta oli sama kuin savukerasialtakin. Kun olin näissä puuhissa työskennellyt vuoden loppupuolelle, tein taas „lakon“. Lopetin nim. koko työnteon arvellen, että turhaa tässä on ryssän sotatarveteollisuuden eteen hikeä vuodattaa. Työ ei ollutkaan pakollinen, ja siten ehdin tyrmässäni vielä kolmisen kuukautta „laiskotella“.

Kirjeenvaihto kotiin oli sallittu, mutta hidasta se oli. Kesti usein 3 kuukautta ennenkuin kotoa lähetetty kirje tuli perille. Kirjeet näet makasivat vankilan kansliassa, eikä herroilla ollut mitään kiirettä niiden tarkastelussa. Ollessaan Vaasan linnassa vaimoni kirjoitti minulle sieltä, mutta kirjeestä ei kuitenkaan ilmennyt, minne hänet oli viety. Vain se selvisi, että kiinni on:

— Olen samanlaisessa paikassa kuin sinäkin, mutta lähempänä kotoa, kirjoitti Eelin. — Vasta pitkien aikojen kuluttua sain kirjeen, jossa hän kertoi olevansa taas vapaana lastemme luona.

Rohkea pappi. Tatjanan kunniapamaus

Valoisia muistoja sellielämästä jäi hyvin vähän. Niihin kuului m.m. suomalaisen papin käynti vankilassa. Hän oli, kuten sitten ilmeni, silloinen Pietarin ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherra M a l i n. Hänelle oli kerran annettu lupa pitää jumalanpalvelus Shpalernajan käytävällä. Meidät suomalaiset komennettiin silloin sinne yhteen riviin, ja me marssimmekin yhtäjalkaa kuin sotaan, niin että vartijat, jotka yleensä pitivät meitä saksalaisina vakoojina, pilkkasivat marssiamme huudellen:

— Luuletteko saatanat olevanne Saksassa!

Komea marssimme näet harmitti heitä tavattomasti. Mutta me saimme sillä kertaa arvokasta hengenravintoa ei vain uskonnollisessa, vaan kansallisessakin mielessä. Khra Malin näet piti harvinaisen rohkean puheen. Hän uskalsi lopettaa jopa tähän tapaan:

— Sota on jo saattanut valtakunnat ahdinkoon. Se voi loppua hyvinkin pian, ja silloin teillekin vankilan portit aukeavat. Asianne tulee viemään voittoon ja k u l t a k i r j a i m i n kirjoitetaan työnne Suomen historiaan!

Tämä puhe rohkaisi suuresti lannistumaan pyrkiviä mieliä ja viritti toivoa tulevaisuuteen. Muistoksi käynnistään khra Malin antoi jokaiselle s u o m a l a i s e n v i r s i k i r j a n. Se on vieläkin hallussani kalliina muistona tuosta päivästä.

Vapautus ei kuitenkaan vielä ollut ovella, mutta jokainen pienikin huhu tapahtumien kehityksestä sotanäyttämöllä jännitti kopin yksinäistä asukasta kasvattaen toivoa. Olihan Saksa edennyt voimallisesti Pietaria kohti jo siihen aikaan, kun ryssät minut vangitsivat, niin että tämän vankeuteni alkuaikoina laskin saksalaisten jo kohta paukuttelevan kaupungin porteilla. Eräänä aamuna alkoikin aivan lähettyvillä kuulua t y k i n l a u k a u k s i a. Luulin saksalaisten ja jääkäriemme jo olevan lähellä pommittamassa ja riemuissani liitin käteni ristiin tuumien:

— Menköön tämä linna mäsäksi ja vaikka minäkin sen mukana, kunhan ryssästä vaan tulee selvää jälkeä.

Mutta äkkiä ammunta taukosi. Odotin sen päälle kuularuiskun rätinää, mutta sitä ei annettu. Kun vartija hetken päästä tuli tuomaan ruoka-annostani, otin häneltä kopissani jo silloin olleen suomalais-venäläisen tulkkikirjan avulla asiasta selvän. Sain tietää, että laukaukset oli ammuttu vain jonkun keisarillisen naikkosen, Tatjanan t.m.s., syntymäpäivän kunniaksi.

— Helvetin Tatjana!

Eräänä päivänä tuotiin koppiin herkkuja: suuri nisulimppu, voita ja maitoa. Vartijan molotuksesta sain selville, että Rumania oli päättänyt lähteä sotaan „Suuren Venäjän“ puolesta. Mukavalta tuntui syödä pullaa, mutta sen aihe ei tuntunut lainkaan mukavalta. Jos sensijaan olisi ilmoitettu, ettei Rumania ryssän yllytyksestä huolimatta lähdekään sotaan, niin ilomielellä olisin paiskannut nisunkin takaisin.

Mutta ei siitä kovin pitkää aikaa kulunut, kun saimme tietää, että samaisen Rumanian olikin käynyt hullusti. Sehän oli saanut ryssältä lupaan suuren määrän aseita — eihän se muuten olisi sotaan yhtynytkään — mutta sen koko komea asevarasto Arkangelissa räjäytettiin eräänä kauniina päivänä taivaantuuliin. (Tämän kuuluisan räjähdysretkikunnan mukanahan oli niittänyt mainetta suomalainenkin jääkäri.) Mutta luuletteko, että meille nyt annettiin maitoa ja pullaa? Päinvastoin.

„Puhelinverkostomme“

Edellisestä jo selviää, että sain tyrmääni jonkun verran tietoja ulkoapäinkin. Helppoa se ei alussa ollut, mutta vankilassahan oppii pian konstit. Vartijain kautta ei kyllä saanut paljoa tietoonsa, lukuunottamatta erästä virolaissyntyistä Omnapuu nimistä vartijaa, joka oli meikäläisille ystävällinen ja puheli aina jotakin. (Pekkolan Kalterijääkäreissähän kerrotaan, miten Urho Massinen oli lahjonut Omnapuun, niin että sai salaa välitetyksi kirjeellistäkin yhteyttä Pietarissa olevain sukulaistensa kanssa.)

Mutta vanhassa vankilassa on omat edellytyksensä yhteyk-

Shpalernajasta käsin kylvämääni metsää.

sien saantiin muun maailman kanssa. Tunnetuimpia keinoja ovat koputussysteemit. Mutta minä olin sattunut joutumaan koppiin, jossa oli apua vuoteestakin. Rautasänkyä seinään aamuisin kiinnitettäessä satojen vuosien aikana oli pulttimutteri seinässä höltynyt aika lailla. Samoin oli käynyt viereisessä kopissa, jossa vuode oli samalla kohdalla. Täten oli seinään syöpynyt iso läpi, josta hyvin kuuli kuiskauksenkin. Naapurikopissa oli helsinkiläinen kirjaltajaoppilas Forsman, joka Saksaan yrittäessään oli napattu kiinni Seinäjoella. Hänen koppitoverinaan taas oli venäläinen metallityömies, jota tervehtimässä kävi noin kahdesti viikossa tämän sisar kertoen kaupungin kuulumisia. Kun ryssä toisti ne Forsmanille ja hän taas minulle, olin minäkin siten koko lailla selvillä yleisen tilanteen kehityksestä, ainakin ajoittain. Tietysti koetin puolestani lennättää kuulemani edelleen, mikäli mahdollista. Siinä käytin sekä koputusta että W.C:tä. Koputuksen „avaimen“ olin saanut heti vankilaan tultuani kävelykopissa, johon se heitettiin pikku paperissa aitauksen yli. Tuo toinen keino taas oli itse asiassa hyvin yksinkertainen, kun sen ensin hoksasi. Härmäläinen Vilho Mäki asui suoraan allani 2. kerroksessa.

Kun minun oli päästävä hänen kanssaan yhteyteen 4. kerroksestani, iskin kengänkorolla kovasti lattiaan 3 kertaa. Kuultuaan tämän merkin Mäki alkoi rievulla tyhjentää W.C:tä, ja minä samoin. Kumpikin pisti nyt päänsä hartioita myöten tähän tuoksuputkeen. Vaikka kuiskailimme hiljaakin, kuulimme toistemme sanat aivan hyvin. Samaa ja muita menetelmiä käyttäen Mäki sitten taas raportteerasi kuulemansa asiat eteenpäin.

Ajanoloon suomalaiset täten olivat keskusteluissa toistensa kanssa „puhelinverkoston" kautta, vaikka yhden miehen yhteys aina rajoittuikin korkeintaan muutamaan kärsimystoveriin. Kun varoi vartijoita, sai häiritsemättä harjoittaa keskusteluja naapurien kanssa, mutta joskushan joku yllätettiinkin, ja siitä seurasi tavallisesti siirto toiseen selliin, ellei rangaistustakin. Minä sain olla samassa kopissa koko ajan lukuunottamatta muutamaa päivää ennen poispääsyä. Ryssä sai näet vasta silloin selville seinähaastelureikäni, ja minut siirrettiin toiseen selliin. Rangaistukseksi määrättiin minulle myös pimeä koppi 2 vuorokaudeksi, mutta siellä ei minua ehditty vielä käyttää, kun olosuhteet jo muuttuivatkin.

Kiihkeimmin tietysti odotimme v a l l a n k u m o u s t a, josta epämääräisiä huhuja jo alkoi liikuskella. Mutta uskomattomalta sen mahdollisuus sittenkin tuntui. Luonnollisesti saksalaisten tunkeutuminen Pietariin saakka tai ryssien muuten kärsimät suurtappiot olisivat voineet saada jotain aikaan, mutta päivät muuttuivat viikoiksi, viikot kuukausiksi, eikä mitään erikoista kuulunut. Toisaalta ei kuitenkaan, niinkuin vapaaksi pääsyä muuten olisi halunnutkin, ollut mitään kiirettä meidän puoleltamme lisäkuulustelujen aloittamiseen, sillä nehän eivät varmaankaan tienneet hyvää juuri kenellekään. Ja niinpä kenties, jos ryssäin laajat pöytäkirjat olisivat valmistuneet jo s y y s t a l v e l l a v. 1916, olisi kohtalo tavannut meidät ennen vallankumouksen puhkeamista. Ettei niin käynyt, vaan että ryssä tunnettuun tapaansa h i t a i l i, se koitui onneksemme. Tuohon hitauteen vaikutti paljon sekin, että yhä uusia miehiä tuotiin vankilaan, milloin suomalaisia, milloin venäläisiä vallankumousmiehiä, joiden myös epäiltiin sotkeutuneen meikäläisten salapuuhiin. Ja olihan työmme kyllä ainakin

sikäli yhteistä, että se kummallakin tähtäsi tsaarivallan kukistamiseen, vaikka itse vallankumouksellisten kanssahan ei suomalaisilla aktivisteilla sitten Suurlakkoa ollut erikoisia kanssakäymisiä ollutkaan. Aktivistien luku nousi Shpalernajassa vuoden 1916 lopulla 70:een. Lisäksi oli, kuten tiedetään, meikäläisiä vangittuina m.m. Krestyssä ja osa karkoitettuna Siperiaan. Mutta nämä olivat „vaarattomampia", Shpalernajassa istuivat pääsyylliset, itse teossa tavatut.

Marssi maan alla. Hirsipuu lähenee

Vasta helmikuun loppupäivinä v. 1917 alkoi meille ratkaiseva aika, pöytäkirjojen lukeminen, jota piti seurata lopulliset kuulustelut ja — tuomiot. Kuulustelupaikkana oli Pietarin Oikeuspalatsi. Tie sinne vei pitkälti maanalaisia käytäviä myöten suoraan vankilasta. Saattajina oli sotilaita paljastetut miekat olalle nostettuina. He kohtelivat meitä raakamaisesti, ja usein oli siinä sukeutua ilmi tappelu. Kerrankin muuan sotilas, asettuessani toiseen riviin kuin oli käsketty, tuuppasi minua siksi lujaa, että sisuni kuohahti. Olin iskeä soltun nuuskaksi ja annoinkin hänen jo ymmärtää aikeeni, mutta hillitsin kuitenkin suuttumukseni. Jälkeenpäin tein asiasta virallisen valituksen, ja ihmeekseni mies erotettiinkin toimestaan.

Kun ensimäisen kerran tulimme oikeustaloon, selitti tulkki, että venäläisen oikeudenkäyntikaaren mukaisesti meille luetaan ensin kaikki tähän asti syntyneet kuulustelupöytäkirjat ja me saamme tehdä niiden johdosta muistiinpanoja varsinaista loppuistuntoa varten. Valtavan suuri olikin se paperimäärä, jonka nyt edessämme näimme. Pöytäkirjat käsittivät 14 suurta nidosta, kukin noin 2 tuuman paksuinen röykkiö suuria arkkeja. Näiden lukeminen siis nyt aloitettiin. Kahdessa viikossa sitä ehdittiin päästä vasta puoliväliin, kun jo vallankumous puhkesi. Mutta kyllä nämä „bumaagat" olivatkin perinpohjaiset. Sekä Suomesta että Venäjältä oli niihin muistiinmerkitty jokainen käsiinsaatu liikettämme ja meitä pidätettyjä koskeva tieto, huhu ja ilmianto.

Jo ennen lukemista näin muutamien tovereitteni kasvoille lehahtavan punaista. Pian sen käsitinkin. Pöytäkirjoista näet

lopullisesti selvisi, että muutamat olivat puhuneet puutaheinää ja muutakin, alentuneet oman henkensä pelossa raukkamaisesti kertoilemaan tapahtumia, jopa suorastaan ilmiantajiksikin. Tässä tein havainnon, että kuta o p p i n e e m p i mies kyseessä oli, sitä ilkeämpi oli hänen kertomuksensa. Muutamien miesten kohdalla paperit koskivat minuakin, ja niinpä eräät kärsimystoverit tulivatkin pyytämään minulta puheitaan anteeksi. Eräs kuvaava tapaus muistuu tässä mieleeni. R a v a n t t i, josta jo oli ennemmin puhe, oli ensin vangiksi jouduttuaan hyvin pitänyt kutinsa, mutta menettänyt tyrmässä joksikin aikaa järkensä, jolloin M a s h k e v i t s h oli käyttänyt tilaisuutta hyväkseen ja onkinut pojalta avoimen tunnustuksen. Ravantti tuli nyt oikeussalissa luokseni ja kertoi menettelynsä, jolloin minä kehoitin häntä peruuttamaan kertomuksensa. Niin tekikin Ravantti, kun Mashkevitsh astui sisään. Tälle hän nim. sanoi:

— Valtioneuvos kai tietää, ettei hullun puheille voi antaa mitään arvoa?

Mutta M. oli ovela kettu. Kaikkien kuullen hän kysäsi R:lta:

— Kuka teidän käski näin sanoa?

— K o s o l a, vastasi yksinkertainen poika ja menetti siten pelin omalta kohdaltaan.

Pöytäkirjoista selvisi myös, että minun vangitsemiseni ja koko L a p u a n e t a p i n poikkimeno oli alkujaan johtunut erään miehen tunnustuksista, joka nykyisin on sangen huomattavassa asemassa. Hän tuli myöskin puhumaan asiasta kanssani sanoen, ettei hänellä ollut kiinnijouduttuaan muuta vaihtoehtoa kuin joko joutua hirteen — sanoi ikäänkuin jo tunteneensa köyden kaulallaan — tai sitten tunnustaa vapaaksipääsyn toivossa. Siten hän tuli suoraan ilmoittaneeksi lähettäneensä miehiä Kosolaan eteenpäin vietäviksi. Tietysti puolestani annoin anteeksi ymmärtäen luonteen heikkouden.

Erästä joukostamme, nuorta ylioppilas E r i k B r u u n i a, on yleisesti pidetty toveriensa ilmiantajana. Bruun, joka kaatui Viron vapaustaistelussa, ei ole voinut puolustautua syytöksiä vastaan, joten minun, joka satun tietämään totuuden tässä, sallittaneen puhdistaa hänen maineensa. Totuus on se,

Shpalerniittejä (myöhemmin valok.): Kosola, Vilkuna ja Heiskanen.

että nämä tunnustukset teki hänen koppitoverinsa, joka oli ollut hyvin peloissaan, jonka vuoksi B. oli häntä lohdutellut kertoen, miten puuhiemme takana on suurempiakin herroja, yliopistomiehiä j. n. e., ja luetellutkin sitten värväreidenkin nimiä. Kuulusteluissa tämä koppitoveri oli paljastanut kuulemansa, Bruunilla ei asiassa ollut enempää osuutta. — Hyvin tarkkaan oli kertonut asioistamme m. m. eräs kansakoulunopettaja, joka sittemmin kyllä on ylpeillyt aktivistiansioillaan. Mutta tavalliset kansanmiehet sensijaan pitivät suunsa tiukasti kiinni samoinkuin monet muutkin, jotka olivat enemmän kansan parissa eläneet. Näitä viimemainittuja oli m. m. kirjailija Kyösti Vilkuna. Kun pöytäkirjoihin oli merkitty, että Vilkuna kuului syytteenalaiseen aseelliseen järjestöön, jonka tarkoituksena oli irroittaa Suomi Venäjästä väkivalloin, saksalaisen asevoiman avustuksella, vastasi Vilkuna:

— Kylläpä onkin sopiva järjestö, ihan tarpeellinen, ikävä vain, etten ole päässyt siinä toimimaan.

Omaan tiliini oli merkitty m.m., että kun minä olisin lähetellyt miehiä Volttiin, olisi siellä niiden vastaanottajana ollut kelloseppä Mäki. Tässä ryssät olivat panneet omiaan voidakseen siten vain pitää Mäkeä vangittuna. Tosiasiahan oli, että Voltin etapissa toimivat vastaanottajina asemapäällikkö Suosalmi ja kauppias Härmänen. Mutta täten Mäestä tuli kohtalotoverini. Eipä silti, etteikö hänellä olisi ollut „istumisansioita“. Olihan hän muuten reippaimpia aktivisteja Etelä-

Pohjanmaalla. Ja hyvällä huumorillaan, joka m.m. ilmeni hauskojen viisujen sepittämisessä, Mäen Ville vankeusaikana virkisti toveriensakin mieltä. Tunnettuhan on hänen pitkä viisunsa Katajanokalta. Sitä oli miehissä lauleskeltu jo Pietarinmatkalla.

Kuulustelupäivien ajoilta muistan erään aikomuksen, joka oli vähällä viedä ikäviin seuraamuksiin. Vaimoni oli tullut tapaamaan minua Shpalernajaan. Hänen poistuttuaan kuulusteluhuoneesta vakuutin Mashkevitshille syyttömyyttäni, jolloin hän kysäsi, voinko todistaa sen. Sanoin voivani, mutta ketä todistajat ovat, en sanonut sillä kertaa muistavani.

— Voitteko kirjoittaa minulle nimet kopissanne? kysyi M.

Lupasin sen. M. lähetti nyt koppiini paperin kirjoittaakseni siihen nimiä. Mutta kun tarkemmin asiaa ajattelin, huomasin taas M:n oveluuden. Olin jo kirjoittanut eräitä nimiä, kunnes päähäni iski, että tietenkin M. nämä lapualaiset raahaisi tänne, jossa meitä jo ennestäänkin oli riittämiin. Minua se ei vähääkään hyödyttäisi, mutta yhteiselle asialle tekisin siten karhunpalveluksen. Mitä nyt tehdä paperille? Paperithan piti aina jo saadessa kuitata ja palauttaa ajallansa takaisin. Revin paperini pieniksi palasiksi ja hävitin sen. Mashkevitshin kysyessä taas asiaa vastasin vain, että mustepullo kaatui paperille, ennenkuin ehdin mitään kirjoittaa, ja että heitin paperin W.C:hen. Kun M. nyt uudelleen tiukkasi nimiä, sanoin, etten sentään keksikään ketään todistajaksi sopivaa.

Näin kuluivat kuulustelupäivätkin, ja olo tuntui yhä kiusaavammalta. Tiesinhän, että ratkaisun hetket lähenisivät — kunnes sitten yhtäkkiä puhkesikin vallankumous, joka käänsi asiat päälaelleen. Mutta ennenkuin palaan siihen, piirrän vielä muutaman muistikuvan vankilassa saamistani henkisen elämän kokemuksista.

Nuoruudessani olivat uskonnolliset harrastukseni olleet uinuvassa tilassa huolimatta äitini hurskaasta uskosta, jonka sellaisenaan olin kyllä omaksunut. En kuitenkaan ollut vielä joutunut läheisesti omakohtaisiin hengellisiin kokemuksiin. Vankilaelämä, joka panee ihmisen yksinäisyydessä tilit-

tämään entisyyttä, vie hänet useinkin kosketuksiin korkeimpien voimien kanssa. Sen voin minäkin eri aikoina sattuneista vankilaelämyksistäni todistaa. Kun esim. v. 1932 olin Turussa „hallituksen panttivankina“, näin jo alkukesällä unia, joiden perusteella sanoin kohtalotovereilleni, että pois pääsemme vasta sitten, kun lehdet ovat kuihtuneet ja hiukan luntakin satanut. He eivät ottaneet uskoakseen, mutta vetosin Shpalernaja-näkyihini. Ja kuinka kävikään! Vapautus tuli vasta syksyllä, kun jo ensimäinen lumikin oli ehtinyt pudota maanpinnalle.

Uneni kotiintulosta ja paosta

Shpalernajassa näin monasti ihmeellisiä unia. Eräs niistä koski vapautumista ja kotiintuloa. Olin jo tulevinani kotiin ja näin itseni aterialla vaimoni ja Väinö veljeni kanssa. Söimme sianlihaa ja makaroonia. Siihen ilmestyi mies, jolla oli musta takki ja viheriät housut. — Kun sitten v. 1917 keväällä tulin kotiin, niin seuraavana päivänä todellakin istuin aterialla vaimoni ja Väinö veljeni kanssa, ja — ruokalajit olivat juuri samat. Ja silloin tuli meille, talo kun oli vielä kievarina, muuan matkustavainen täsmälleen sellaisessa puvussa kuin olin nähnyt. Huomautin tästä heti vaimolleni ja kerroin, miten Shpalernaja-uneni oli jatkunut. Sen mukaan sanoin, että pian tulee tänne 2 miestä ja sitten sivuhuoneeseen kolmas, jonka johdosta minulle tulee äkkilähtö ontuvalla hevosella. (— Ei meillä ole ontuvaa hevosta, sanoi vaimoni.) Tiellä tulee vastaan musta hevonen, jolla jatkan matkaa taloon, missä paljon soitetaan ja veisataan. Talon muodon ja rakennukset muistin unesta tarkasti.

Mitenkäs kävi! Vielä samana päivänä tuli meille kaksi lapualaista, Matti Laurila ja Nestori Lapinjoki. Juttelin heidän kanssaan juuri vankilakokemuksistani, kun ruokahuoneeseen tuli Ernst Saari. Menin heti hänen puheilleen. Hän kertoi saaneensa Vaasan lääninhallituksesta puhelintiedon, että kenraalikuvernöörin apulainen Lipskij oli antanut määräyksen vangita jälleen shpalerniitteja, m.m. ins. Kalle Roosin, kelloseppä Vilho Mäen ja minut. Huomenna tulee Lapuan nimismiehelle virallinen määräys, mutta kertoi Saari saaneensa tehtäväkseen varoittaa meitä

etukäteen. — Tämän kuultuani menin takaisin mainittujen miesten luo ja sanoin, että nyt minun on heti paettava. Sen teinkin. Saari olikin oikeassa, sillä jo seuraavana päivänä sai nimismies Hjelt vangitsemismääräyksen ja lähetti siitä Kosolaan tiedon, että ehtisin paeta, ennenkuin hän itse tulee. Olin kuitenkin jo paennut. Toimiakseen „viran puolesta“ nimismies kuitenkin pani poliisin kylille, m.m. Alapäähän, kyselemään, oliko Kosolan isäntää niillä main nähty.

Mutta palaanpa pakomatkaani. Lähtiessä sanoin vaimolleni, joka tuli minua saattamaan, että nyt otetaan se ontuva hevonen. Eelin vielä vakuutti, ettei meillä sellaista ole. — Mutta valjastettuamme hevosen havaitsimmekin sen ontuvaksi. Se oli nyrjäyttänyt jalkansa tallissa. Ajoimme sillä jonkun matkaa, kun ylioppilas Jussi Malkamäki ajoi meitä vastaan — mustalla hevosella. Hän oli kuullut kotiintulostani ja lähtenyt minua tapaamaan. Vaimoni palasi nyt kotiin ontuvalla hevosella, ja minä istuin Jussin hevoseen, jolla ajoimme hänen kotiinsa Ylistaroon. Ennemmin en ollut siellä koskaan käynyt, mutta heti tunsin rakennukset unennäköni perusteella. Ja talossa, joka on tunnettu, herännäistalo veisattiin ja soitettiin urkuharmoniolla aina iltaisin. Uneni oli toteutunut täsmälleen.

Älä katso Helsinkiin! Samuel vastaa

Toinen merkillinen näkyni Shpalernajassa tapahtui selvällä päivällä, valveilla ollessani. Jo tyrmään tultuani olin hirsipuumahdollisuutta ajatellessani joutunut synnintuskiin. Uskonnollinen minuuteni heräsi toimimaan. Aloin tutkia ahkerasti Raamattua, mutta minulle tuotti tuskaa ajatus, etten osaa edes rukoilla oikein. Kuinka oppisin siihen? Eräänä päivänä, ristiriitaisten ajatusten mielessäni liikkuessa, liimaillessani parhaillaan savukerasioita kuulin selkäni takaa ikäänkuin huminaa. Näin selvästi, kuinka seinä edessäni avautui ja siihen muodostui kaksi aukkoa. Toisesta näkyi koko Shpalernaja, toisesta Helsingin kaupunki ja sieltä rautatie Seinäjoelle ja kotiin. Kuulin äänen takanani sanovan:

— Älä katso Helsinkiin, katso Shpalernajaan, siinä on pelastuksesi!

Tuijotin Shpalernajaan, mutta vilkaisin kuitenkin hiukan Helsingin aukkoonkin, vieläpä hymyillen. Ääni uudistui:

— Älä katso sinne! Olet syntinen ihminen, mene ja muista lankeemustasi!

Samassa tunsin, että jos olisin voittanut kiusauksen „katsoa Helsinkiin", en tätä ääntä olisi kuullut toista kertaa. Ikäänkuin vain välähdyksenä tämä ajatus ehti käydä tajunnassani, kun äkkiä voimani herpaantuivat. Havaitsin voimakkaalla tuntemattomalla tempauksella lentäneeni sellin ovinurkkaan. Sitä ennen olin istunut pöydän ääressä, jossa työkamppeeni olivat.

Tämä näkemys vaikutti minuuun järkyttävästi. Olin ensin hyvin masentunut. Tajusin ihmisen voimattomuuden. Ajattelin sitten:

— Tämän täytyy olla Jumalan johdatusta. Ihminen itsessään on heikko ja aivan avuton.

Aukaisin virsikirjan. Ehkäpä jo osaan rukoilla, arvelin. Kirja aukeni rukouspuolelta. Silmiini sattui kohta, jossa opetuslapset kysyvät Jeesukselta, kuinka heidän on rukoiltava, ja jossa Jeesus vastaa:

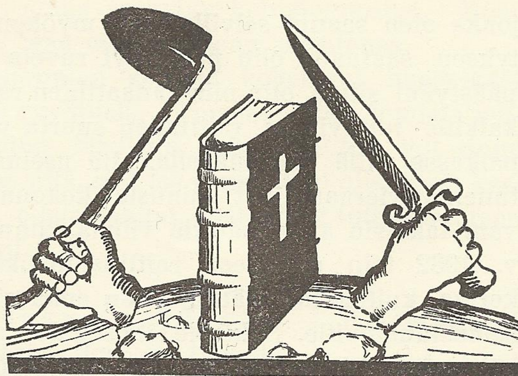
— Isä meidän, joka olet taivaissa — j.n.e.

Nyt tunsin saaneeni rukouksenvoiman. Olin tullut vakuutetuksi, että Jumalan sanasta aukeavat vastaukset kysymyksiin.

Eräänä päivänä mietin taas tuttua kysymystä: hirtetäänkö minut täällä vai pääsenkö vielä vapaaksi? Avasin virsikirjan. Huomioni kiintyi rukousten kohdalla erääseen tekstiin, jonka olin monasti jo lukenut huomaamatta siinä mitään erikoisempaa. Mutta nyt tuntui vastahakoiselta kääntää lehteä muualtakaan. Ihmettelin, mitähän tästä löytäisin. Laskin kirjan käsistäni, mutta uudenvuodenaattona tutkin jälleen samaa sivua. Siinä kohdassa, joka ikäänkuin tartutti minut, viitattiin muutamaan tekstiin Uudessa ja toiseen Vanhassa Testamentissa. Uutta Testamenttia minulla ei ollut. Päättelin siis, että vastaus täytyy ilmetä Vanhan Testamentin viittauksesta. Se oli Samuelin kirjan 7. luvun 12. jae.

Avasin kohdan ja luin:

— Ja Samuel otti kiven ja pani sen Mispan ja Senin välille ja antoi sille nimen Eben-Eser ja sanoi: ,,tähän asti on Herra auttanut meitä".

Elämän voima.

Tässähän oli kysymykseeni vastaus päivänselvänä: tähän asti on Herra auttanut meitä. Auttaa siis edelleenkin, jos asiamme on oikea. Miksi turhaan olla epätoivossa?

Tulin nyt yhä varmemmaksi asiasta ja senjälkeen hain samalla tavoin vastauksen moneen muuhun mielessäni pyörivään kysymykseen. Tai sitten sain sen unen tietä. Esimerkkinä siitä, miten taistelin itseni kanssa monessa pikkuasiassakin, kerron pienen tapauksen.

Pieksujeni pohjat olivat kuluneet rikki. Kun pihalla olevan kävelykopin lattia oli märkä, kostuivat jalkani pahasti. Olisinhan voinut hankkia kalossit, mutta pidin turhana k o r e i l u n a tuottaa niitä vankilaan. Mieltäni ajatus kuitenkin kiusasi:

— Onko koreilu aina syntiä?

Unessa oli sellin seinä avautuvinaan ja sen takaa tuli näkyviin — kenkäkauppa. Kysyin, myydäänkö täällä kalosseja. Olihan niitä siellä. Herättyäni katsoin saaneeni vastauksen „koreilukysymykseen" ja tilasinkin kalossit.

V a p a u t u m i s e s t a n i k i n näin unen. Olin kuulevinani kovaa ryminää vankilassa. Aluksi en saanut siitä selvää, joten hyppelin akkunaan ja oveen udellakseni, mitä se oli. Kun sitten kopin ovi avattiin, oli edessäni suuri väentungos. Tieni vei yli palaneiden esineiden, ja paetessani oli mukanani — viinapullo. Siihen heräsin. — Kun sitten vallankumous tuli, toistui tapaus todellisuudessa sellaisenaan viinapulloa lukuunottamatta. Mutta silläkin oli oma merkityksensä,

jonka olen saanut selville vasta myöhemmin. Täällä näin herätyksen saatuani olin päättänyt ruveta raittiiksi. Kotiinpäästyäni sitten olin niin fanaattinen raittiusmies, että tyrkytin kaikille tuttavilleni raittiuden suurta merkitystä aina ja joka paikassa sillä seurauksella, että useimmat tuttavani kiusaantuneina vieraantuivat minusta kokonaan. Saadakseni tuttavani takaisin aloin nauttia viinaa, kunnes taas Turun linnassa v. 1932 tein uudelleen raittiuslupauksen, joka pysyy. Sillä kertaa kuitenkin päätin, etten enää sillä tavoin tyrkytä katsomustani muille. Enkä ole sitä sellaisenaan tehnytkään. Unessa näkemäni viinapullo merkitsi ilmeisesti tuota lankeemusta. Raittiusasia oli minulle Shpalernajassa valjennut vain osaltaan.

Kyselin myöskin, mitä minun on tehtävä vapauduttuani. Unessa sain vastauksen, jossa kehoitettiin olemaan rauhallinen, sillä pian tulee uusia tehtäviä. Tulee sota, johon minäkin joudun: ensin on tavallisia pikku kahakoita, sitten oikeita taisteluita, joissa ympäriltäni kaatuu paljon miehiä, mutta itse en kaadu. Myöhemmin taas Jumala kyllä antaa viittauksen, mitä pitää tehdä.

Kun tulin kotiin, kerroinkin, että pian syttyy maassamme sota. Sitä pidettiin mahdottomana, sillä luultiinhan suursodan pian loppuvan, ja rauhanpohdintakin jo oli käynnissä. Naapurit arvelivat, että olin vankeudessa liiaksi hermostunut. Mutta kylläpä he sitten ihmettelivät, kun sanani kävivät toteen.

Vapaussodassa myös tulin tuntemaan Jumalan ihmeellisen johdatuksen, kuten tuonnempana nähdään. Senjälkeen taas asetin kysymyksen, tarvitaanko minua vielä näissä yhteisissä isänmaantehtävissä. Sain vastauksen unessa:

— Ole vaan rauhallinen, kulje tietä, joka sinulle viitoitetaan.

Ja niin olen vielä myöhemminkin saanut tuta tämän varman sanoman merkityksen sekä valtiollisessa toiminnassa että yksityisissäkin kohtaloissa. Tunnettuhan on, että muutamat henkilöt näkevät unessa m.m. omaisten kuoleman. Niihin kuulun minäkin. Useita sellaisia tapauksia voisin kertoa, mutta en tahdo niillä pitkittää tätä lukua. — Nykyisin en enää tunne yhtä herkästi. En jaksa aina olla niin läheisessä

Jumal-yhteydessä kuin noina raskaina kohtalovuosina. Maailma on niiden jälkeen taas ottanut oman osuutensa.

Mutta juuri Shpalernajan sellissä kokemani hengelliset elämykset olivat hyvin syvällisiä. Tunsin, miten ihmistä johdetaan ylhäältä ja miten läheisiin suhteisiin hän voi sinne päästä. Olen vakuutettu siitä, että jos vankeuteni olisi vielä kestänyt useitakin vuosia, olisin saanut vastaukset tulevaisuuteen kaikissa kysymyksissäni.

Enteelliset aamuhetket

Oli päästy maaliskuun 12. päivään v. 1917. Pietarin ilma on talvella kostea, kylmänraaka. Kesällähän siinä taas on likaisuudesta nouseva ammoniakin löyhkä. — Mutta edellisyönä oli ollut pakkanen, joten ahtaassa akkunassa oleva venttiili antoi aamulla hiukan raitista ilmaa komerooni. Ahminkin sitä kuihtuneisiin keuhkoihini, minkä sain, asettamalla suuni venttiilin eteen. Vereni alkoivat kiertää nopeammin. Vaivuin ajatuksiin: milloinkahan tämä kurjuus oikein loppuu? Muistin pyhää kirjaa, ja se antoi uusia voimia. Havahduin ajatuksistani, kun käytävältä kuului tavanmukainen huuto:

— Hljep! (leipää!)

Aamiainen työnnettiin luukusta. Limppu oli viime aikoina pienenemistään pienennyt kuin se tunnettu pyy maailmanlopun edellä. Forsmanilta olin kuullut, että elintarpeet alkavat Pietarissa olla hyvin tiukalla ja yleinen levottomuus kasvamassa. Nälkäisiä laumoja vaeltelee kaupungilla, tehtaita on lakossa, jopa raitiotieliikennekin seisauksissa. Vangille tällaiset tiedot tietysti olivat mannaa: jotakin oli siis tekeillä! Niinpä tänäkin aamupäivänä kiipesin yhä useammin akkunaan saadakseni jonkun toivoa herättävän valonkipinän kalterimaailmaani. Akkunastani oli hyvä näköala kävelykoppeihin. Tällä kertaa en nähnyt niissä muita suomalaisia kuin nuoren Erik Bruunin. Lukemattomat kerrat olin nähnyt tuon nuorukaisen kävelevän siellä masentuneena, allapäin, katse maahan luotuna. Mutta nyt hänessä oli tapahtunut ihmeellinen „muodonvaihdos“. Katse oli suuntautunut ylös koppien laseja kohti ja mies — hymyili.

Samassa alkoi kuulua kaukaista jyminää, joka hiljal-

leen läheni. Kuului joku yksityinen kiväärinlaukauskin. Se ihan säpsähdytti. Tuntui kuin jotakin merkillistä ukkosta olisi ilmassa. Jouduin heti niin voimakkaasti näiden uusien tunnelmien valtaan, etten kuullut käytävältä tavanmukaista lähestyvää huutoa, jolla kutsuttiin kävelemään, ennenkuin se oli aivan oman koppini oven takana. Katseleminen akkunasta oli ankarasti kielletty, mutta vartija ei tällä kertaa kiinnittänyt siihen erikoista huomiota, heittipä muuten vain sanansa vihaisesti.

Hengitin pian taas raitista ilmaa kävelykopissa ja astelin reippaasti. Äsken kuulemani jymy alkoi uudelleen, entistä voimallisempana. Jotain läheistä katua marssi ilmeisesti joukko laulaen — vallankumouksellisia säveliä! Vähitellen laulut taas lakkasivat. Yhtäkkiä kuulin ylhäältä miehekkään äänen:

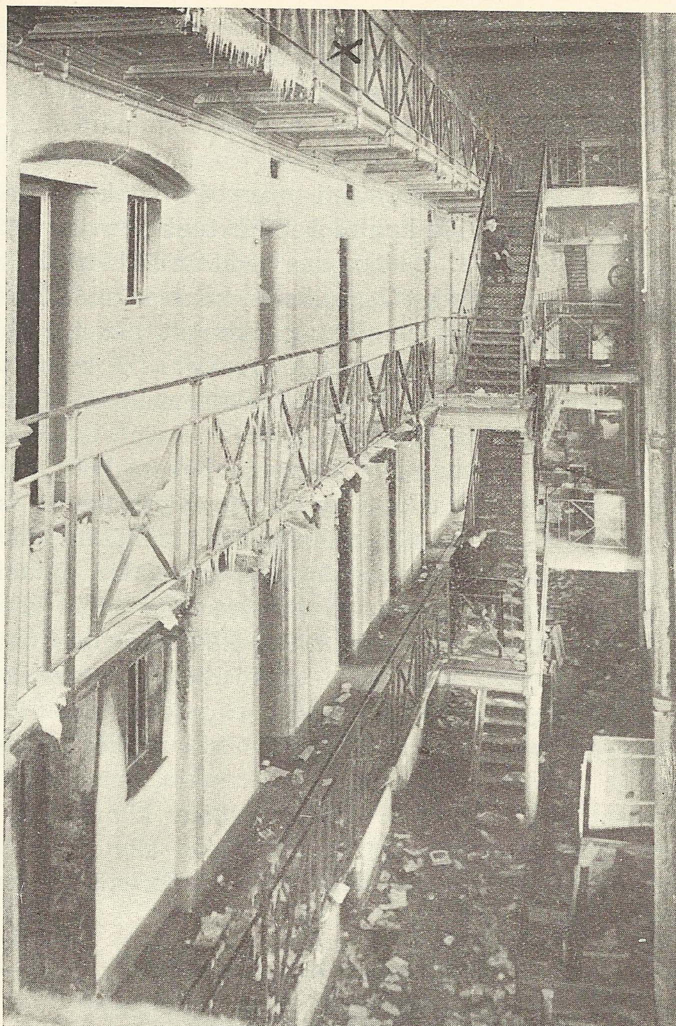
— Olen levoton kuin juoksijaori karsinassa.

Ääni tuli Kyösti Massisen akkunalasissa olevasta ilmaventtiilistä. Tuntiessaan minut oli Kyösti näin huudahtanut. Muisteliko hän kavaluudella menetettyä orittaan Tahtia — hänhän oli innokas hevosmies — tai oliko hänkin saanut sähköisen virran aivoihinsa? Kun ajanmittaan olin oppinut tuntemaan useimpien meikäläisten akkunat, käänsin katseeni nähdäkseni Mäen Villenkin. Siellähän mies olikin akkunassaan — hymyili ja heilutti kättään. Mutta Rex Strömberg, proviisori, huusi rohkeasti:

— Eläköön vapaus!

— Hei huminaa, pohjalainen! säesti siihen Urho Massinen.

Jotain oli ilmeisesti tekeillä, eikä niin pientäkään. Vartijatkaan eivät kiinnittäneet lainkaan huomiotaan tällaiseen vallattomuuteen, joka vielä eilen olisi vienyt pimeään koppiin. — Mutta 15 minuuttiani oli kulunut. Marssin takaisin selliini. Aivoissani jyskytti. Ovi aukeni, ja selliin astui pari miestä, toisella — puukko kädessä. Takki komennettiin yltäni, vasen paidanhiha ylös, ja puukkomies leikkasi käsivarteeni 3 haavaa, ristinmerkkikuvion venäläiseen tapaan. Toinen pisti haavoille pullosta jotakin nestettä. Mitähän varten minut nyt rokotettiin? Saastaisen likaista hommaa toimitus kuitenkin oli, joten kiiruhdin itse puhdistamaan rokotuksen jäljet niin hyvin kuin taisin.

Shpalernaja hävityksen jälkeen. × *Kosolan koppi.*

Taas kuului huminaa, joka kasvoi kasvamistaan. Joukko tuntui lähenevän vankilaa. Pysähtyisiköhän se vai menisikö taas ohitse? Hyppäsin akkunaan ja kuuntelin. Pysähtyi se. Kuului jo huutoja. Mielenosoitustako vain? Mutta nyt kuulin jo selvästi sanan: s v a b o o d a — v a p a u s! Joukko ei

enää edennytkään, vaan tuntui lähestyvän porttia. Hermoni jännittyivät äärimmilleen. Avasin Raamatun. Silmiini tulivat sanat:

— Joka miekkaan tarttuu, se miekkaan hukkuu . . .

Kalterit murtuvat. Jälleen vapaana!

Nyt ihan varmasti murrettiin vankilan portti. Käytäviltä kuului jo niihin tunkeutuvien askelten töminää. Kauempana helähti rikki lasia. Lähempänä ryskettä, pauketta, huutoa, kahleitten helinää. Eri puolilta paukkuvat äänet paisuivat muutamassa hetkessä hurjaksi meluvirraksi. Oli kuin syvyyden voimat olisivat äkkiä päässeet laukkaamaan irrallisina ja linna olisi nyt niiden käsissä. Koppien ovia alettiin aukoa rautakangeilla ja moukareilla. Jossain ovessa kiertyi avainkin. Lähes puoli tuntia kesti ryske, ennenkuin se oli minun koppini kohdalla. Mutta sillä välin halusin minäkin „edistää" asiaa. Taoin sellini akkunat tuhannen nuuskaksi antaakseni vapaan ilman virrata sisään. Nyt väännettiin oveni kangella auki. Eteeni hyppäsi verinen sotilas kädessään pistinniekka kivääri. Hän molotti jotain, jota en käsittänyt, ja viittiloi minulle. Ensin arvelin hänen uhkaavan minua, joten päätin taistella viimeiseen hengenvetoon: yhdestä ryssästä aina selviytyisin, ja saisipa niitä tulla kymmenenkin, ennenkuin henkeni menisi. Mutta ryssä ei hyökännytkään kimppuuni, tempasi vain takkini kauluksesta ja veti minua käytävälle.

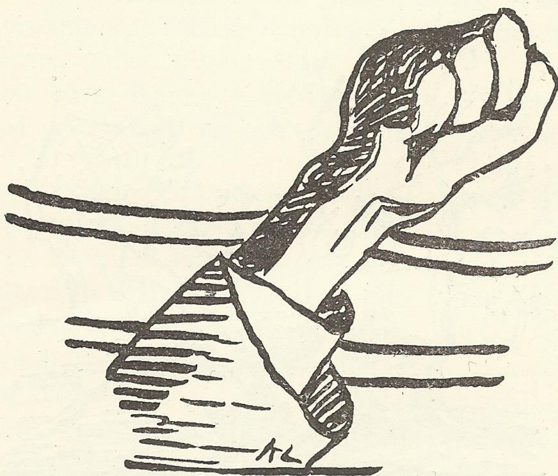
Eräs viisuntekijä muuten lauloi tästä rytäkästä seuraavankin säkeistön:

— Shpalernaja kun poltettiin
ja kalterit lyötiin rikki,
niin siellä myöskin mukana
oli Kosolasta Vikki.

Kerroksessani oli vain noin metrin levyinen käytävä koppirivin seinämällä varustettuna rautasuojuksella. Loin silmäni alempiin kerroksiin. Sieltä aukeni eteeni hurja näky. Tuhansia ihmisiä oli alhaalla särkemässä mikä neulomakoneita, mikä suutarinkoneita, mikä hakkaamassa poikki kaltereita, mikä missäkin remussa. Hälinä ja pauhu oli korvia särkevä. Alim-

massa käytävässä, n.k. *rautavankien* kerroksessa, juoksenteli vankeja raahaten perässään katkottuja kahleitaan, jotka lattialle kolisten antoivat oman osansa tähän helvetilliseen sinfoniaan.

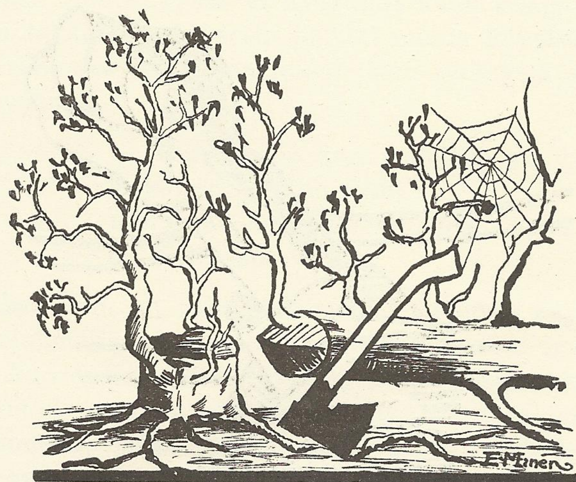
Ryssänsolttu tarjosi minulle *revolveria*, mutta muistaen äsken Raamatusta lukemani kohdan en huolinut asetta. Hoitakoot ryssät kapinansa itse! Naapurikopista pistäytyi nyt esiin karvanaamainen ryssänmatruusi, jonka riemulla ei ollut rajoja. Tämä suuri miehenrötkäle sulki minut syliinsä ja painoi karvaisen turpansa kasvojani vasten aikoen tietysti antaa juhlallisen toveripusun. Tempauduin irti tästä vähemmän miellyttävästä tarjouksesta ja lähetin suustani aika syljen päin ruokotonta naamaa. Hyppäsin takaisin selliini, puin palton ylleni. Mukaani otin Vanhan Testamentin, virsikirjani ja seinällä riippuvan jumalankuvan muistoksi. Kaikki muu sai jäädä. Niinpä jäi sinne muistiinpanovihkonikin, sillä arvelin sen voivan paljastaa henkilöllisyyteni. Enhän voinut tietää, mikä kohtalo ulkopuolella odotti. Juoksin alakertaan. Kun siellä näkyi jo kaikki särjetyn, mikä särjettävissä oli, pistettiin lopuksi koko vankila tuleen — ja vasta sitten alkoi ihmisvirta työntyä ulos. Tungos oli hirvittävä, jalat eivät aina ottaneet maahan. Niin tultiin sekasorrossa, suomalaisten rykelmät rys-

sien suuren lauman seassa, suurena hyökyaaltona kadulle. Ihmisvirta vieri eteenpäin...

Vilkaisin taakseni. Tulenlieskat nousivat korkeuteen kivilinnan laseista, jonka komeroissa aikojen kuluessa niin paljon tuskanhikeä oli vuodatettu ja lukemattomat luut vuosien mittaan valjenneet. Yhä kohoavien liekkien räiskinään ja niiden uhkaavaan, salaperäiseen tuli- ja savuverhoon jäivät minunkin synkkien vankeuskuukausieni vaihtelevat elämykset.

Olin vapaana. Vapaana! Haihtuivatko nuo kauhunajat nyt todellakin viimeistä piirtoa myöten?

Tähtäin paikalleen

Ken vaivojansa vaikertaa,
on vaivojensa vanki.
Ei oikeutta maassa saa,
ken itse sit' ei hanki.

(Kaarlo Kramsu)

Pietarin Suomen-asemalla, rautatieläisten talossa, heräsin suoraan sanoen tainnoksista. Olin näet menettänyt tajuntani jännityksen siellä lopullisesti lauettua. Juuri sinne päästyämme meille oli m.m. ilmoitettu, että enää ei ole mitään hätää, sillä tsaari Nikolai Verinen on luopunut valtaistuimestaan veljensä Mikaelin hyväksi ja kulkee nyt itse eversti Nikolai Romanovin nimellä. Matkalta asemaa kohti en muista juuri mitään, vain sen, että kuorma-auto täynnä remuavia ryssiä oli väentungoksessa ajanut ohitsemme ja eräs siinä ollut siviili nuorukainen kivääriä heiluttaen oli huutanut meille:

— Hurraa, poijat!

Hän oli Erik Bruun — poika oli siis jo päässyt kiväärin omistajaksi ja osaltaan myös „teki vallankumousta".

Kumousta „syvennetään". Lehti kääntyy hra Seynille

Suomen-aseman virkamiehet ottivat meidät huostaansa. Ensimäiset yöt saimme nukkua 2. lk. makuuvaunuissa, joihin meidät, noin 70 suomalaista, sijoitettiin hyville patjoille. Ratapihalla oli useita maitovaunuja. Niistä otimme ilman muuta pullokoreja ja joimme kylläksemme maitoa, joka pitkästä aikaa maistui ihan taivaalliselta. Sitä olikin niin runsaasti, että joku jo ehdotti kasvojenpesua sillä.

Sittemmin sijoitettiin osa suomalaisia maanmiestensä asun-

toihin. Mashkevitsh oli nim. jo raportteerannut uusille vallanpitäjille: „70 saksalaista vakoilijaa päässyt pakenemaan Shpalernajasta". Sen vuoksi meidän piti olla varuillamme. Osa, johon minäkin kuuluin, jäi edelleen rautatieläisten taloon. Päivisin teimme tarkastusmatkoja kaupungille, missä kumousta parhaillaan perusteellisesti vietiin eteenpäin. Näyt, jotka saimme kokea, eivät olleet ilahduttavia, niin tsaarivallan vihollisia kuin olimmekin. Hyvä, että minä Mäen Villen kanssa sain oppaaksi kondukt. Vihtori Laurilan, Lapualta, muuten tässä sekasorrossa olisi meillekin voinut käydä huonosti. Näytelmien esimakua saimme jo erään suuren liikkeen edessä. Tihutöitä suorittava joukko meni liikkeestä etsimään jotakin kiinniotettavaa miestä. Kun kauppias ilmoitti, ettei miestä siellä ole, ammuttiin hänet siihen muitta mutkitta. Näimme myös, miten eräs poliisipäällikkö otettiin kadulla kiinni — tuossa tuokiossa oli villiintynyt lauma repinyt hänet sananmukaisesti kappaleiksi. Hurraahuutojen kaikuessa kannettiin miehen lakkia pistimennenässä uusiin etsintöihin juostessa. Näinä kolmena neljänä päivänä näimme lukuisia raakoja ryöstöjä ja murhia. Ryöstöistä puheenollen: olisipa siinä metakassa kuka hyvänsä meistäkin voinut „pukeutua" miten hienoksi tahansa, mutta ei meitä haluttanut. Kuitenkin eräs hyvin tunnettu shpalerniitti ilmaantui eräänä päivänä majapaikkaamme yllään komeat supsiiniturkit! Hän kertoi, että roskaväki oli tunkeutunut erääseen kauppaan ryöstäen sen putipuhtaaksi, ja hänellekin oli siinä kohussa tyrkätty turkki. Mitäs muuta, hän otti, sillä jokuhan sen kuitenkin olisi „omistanut". — Kolmantena päivänä jo päätimme lähteä Suomeen menevässä junassa. Mutta viipurilaiset veturimiehet varoittivat kertoen Suomessakin jo rytäköitävän, joten tilanne oli vielä vakava. Emme lähteneetkään, ja se koitui onneksemme, sillä myöhemmin kuulimme, että kun juna oli saapunut Viipuriin, oli asemalla sitä vastassa ollut parisataa ryssänsolttua.

Saimme sitten tietää, että tunnetut Suomi-syöjät Seyn ja Borovitinov tuodaan vangittuina Suomesta Pietariin, ja osa meitä lähti aseman läheiselle torille katsomaan tätä „riemukulkua". Mukanamme oli ent. Vaasan lääninhallituksen „salaisten asiain esittelijä" Ladau, joka itsekin oli alkujaan

ryssä, mutta oli auttanut pakoon eräitä meikäläisiä, m.m. toimittaja Sundqvistin Vaasassa, ja siitä syystä joutunut vankilatoveriksemme kenraalikuvernööri Seynin toimesta. Hän pyysi nyt saada pitää Seynille „tervetuliaispuheen“, koska Seyn oli hänet vankilaan lähettäessään pirullisesti lausunut: „Tervemenoa“. Kun tämä kukistunut suuruus nyt rouvineen marssi asemalta torin poikki kansan keskellä, pysähtyi Ladau hänen eteensä ja huudahti pari kertaa:

— Tervetuloa! Tervetuloa!

Velka oli siis maksettu. Vangittuja lähdettiin nyt kuljettamaan Taurian palatsiin. Pitkän matkan takia Seynin rouva pyysi saada ajurin. Silloin muuan solttu tyrkkäsi hänet lumeen huomauttaen:

— Kävele vaan, on sitä meidänkin ennen pitänyt kävellä.

Ja niin saatoimme näitä ylhäisiä vankeja jonkun matkaa mekin. Masentuneita he olivat paitsi Borovitinov, joka yhäkin pirullisesti hymyili.

— Finljandskij tsar! (Suomen tsaari) — y.m. pilkkahuutoja kuului joukosta Seynille pyörtäessämme takaisin majapaikkaamme kohti.

Odottelimme taas sopivaa lähtöhetkeä. Pian saimmekin kuulla, että Suomeen lähtisi juna mukanaan komennuskunta, jonka piti puhdistaa Suomen puoleisia asemia santarmeista. Kun tässä junassa ei tietenkään olisi passintarkastusta, päätimme lyöttäytyä sen mukaan. Näin pääsin minäkin jättämään Pietarin yhdessä muutamien vankeustoverieni kanssa, osahan jäi vieläkin kumousta katselemaan. — Komennuskunta tekikin tehtävänsä. Santarmit karkoitettiin verrattain suoralla tavalla. Niinpä Rajajoen asemalla saimme nauttia näystä, joka sinänsä ei ollut mikään kaunis. Paareilla makasi santarmi m.m. toinen silmä puhkottuna. Mies eli vielä.

Suomeen saavuttua shpalerniitit hajaantuivat, useimmat ottivat kurssin kotiseudulleen. Asemilla pitkin matkaa, missä vain oli tulostamme tietoa, oli kansaa kokoontunut juhlallisiinkin vastaanottoihin. Uteliaina kyselivät kansalaiset, millainen vankeutemme Pietarissa oli ollut.

— Sian ruoka ja hevosen kohtelu, vastailin minä. Yleis-

arvostelunahan se olikin oikea. Seinäjoen asemalla oli kansaa jo mustanaan, puheita pidettiin, torvet soivat.

Niin saavuin vihdoin Lapualle, kotiin. Mutta ränsistynyt oli mies, laihtunut ja pitkäpartainen. En ollut kiireisellä kotimatkalla edes parturiin haaskannut aikaa. Jo Katajanokalla kyllä olin ollut aikeissa siistiytyä parran suhteen, mutta juuri silloin tuli lähtö Pietariin, ja siellä taas ei annettu koskea Katajanokalla kasvaneeseen naamakoristukseeni, sillä ryssät olivat jo panneet papereihinsa tuntomerkikseni m.m.: „täysi parta". Niinpä nyt kotiintultuani eräs nuorimpia lapsiani heti sanoikin:

— Ei tuo ole minun isäni, se on Iikan isä.

Iikka oli poika, joka syntyi vangiksi joutumiseni jälkeen. Miehenalku jo kävelyä harjoitteli, kun hänet nyt ensimäisen kerran näin.

Vallankumoushumalaa Lapualla

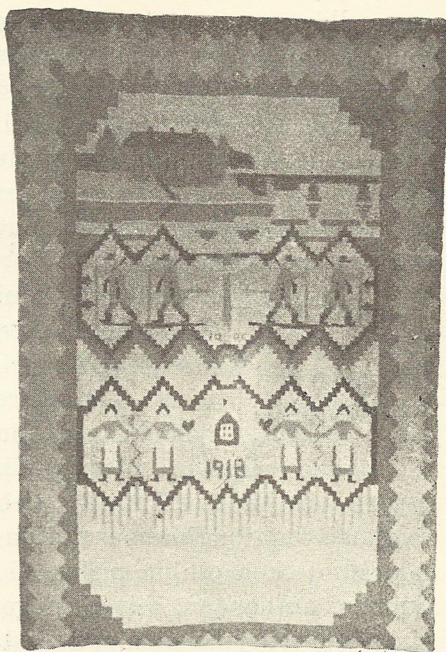
Kun joutuu toista vuotta virumaan vankeudessa ryssän pimeimpänä sortokautena ja sitten vallankumouksen hulinassa pääsee vapauteen, on maassa tietysti tapahtunut paljon, jonka selville ottaminen ensi kädessä on tärkeätä. Kotityöt olisivat luonnollisesti nyt vaatineet kaiken aikani. Ja jos kyläläisiin olisi voinut uskoa, niin ei muuta kuin asettua vaan arkiteloilleen. Eihän muka enää ollut mitään vaaraa. Nythän aukeni Suomelle paratiisi — se oli yleinen mielipide kaikkialla maassa. Vallankumoushumala oli levinnyt joka kolkkaan, eikä ihme, että ryssää syvemmältä tuntemattomat ihmiset uskoivatkin pimeiden päivien jo menneen ohitse. Mutta sitä eivät uskoneet ne, jotka olivat m.m. olleet Pietarissa vankeina ja nähneet siellä myös vallankumouksen alkusoittopäivät. Venäjähän oli edelleenkin sodassa Saksan kanssa, jääkärit taistelussa jossain kaukana itärintamalla. Työhän oli siis aivan kesken. Nyt vasta ratkaisun ajat lähestyivät.

Lapuallakin oli tsaarivallan kaatuminen synnyttänyt yleisen svaboodahumalan. Olin vasta päivän ollut kotona, kun eräs huomattava henkilö tuli luokseni ja sanoi, että nyt on jo pa-

rasta tyytyä, sillä onhan „saavutettu“ kaikki, mitä on pyydettykin. Vastasin:

— Tulen taistelemaan, kunnes Suomi on itsenäinen!

Samana päivänä oli Yhteiskoulussa kansalaisjuhla. Katoilla liehui Suomenlippuja. Paikkakunnan n. k. sivistyneistö juhli vallankumouksen saavutuksia. Minuakin tietysti pyydettiin sinne, mutta en lähtenyt, vaan sanoin, ettei minulla ole vielä mitään juhlimisen syytä enkä myöskään liputa taloani. Tunsin ryssän jo tarpeeksi. Tuli siihen muuan paikkakunnan punaisten johtomiehiä kavereineen. Miehet seisoivat hetkisen pihallani. Kun menin sinne, sanoi joukon johtaja, Singer-Saareksi kutsuttu:

Ryijy Kosolan salista. Emännän kutoma.

— Kyllä isännänkin nyt on vedettävä katolleen punainen lippu, sillä työväestöhän on teidät vankeudesta vapauttanut, ilman sitä olisitte vieläkin Pietarissa.

— Ei tule tapahtumaan, vastasin. — Ja niine hyvineen miehet lähtivät mennessään vielä muristen.

Kuten aikaisemmin jo kerroin, en ehtinyt olla kotona juuri nimeksikään, kun tuli pakomatka. Itsenäisyysliikkeen miehien vangitsemismääräyksen oli antanut Venäjän uusi hallitus, jolla ei ollut aikomustakaan muuttaa Suomeen nähden tsaarinaikaista politiikkaa. Ne juudaksensuudelmat, joita sinä keväänä esim. Kerenskin ja Tokoin välillä vaihdettiin, sokaisivat suuren osan kansaamme, mutta eivät aktivisteja. Pakomatkani kesti kolmisen viikkoa, joista olin Malkamäessä kaksi ja kolmannen Aukusti Antilan luona. Sitten katsoin olojen senver-

ran selkiytyneen, että velvollisuus vaati palaamaan. Työtähän oli jatkettava. Nyt alkoi ankara maaperän muokkaus. Piti raksia suomukset kansalaisten silmistä, ja vähitellen vallankumoushuumauksesta selvittiinkin. Irti ryssästä täydellisesti — se ajatus oli meikäläisten nyt iskettävä kansaan. Etappiyhteydet oli uudelleen solmittava ja niiden kautta valmistauduttava voimakkaaseen nousuun. Näissä puuhissa minultakin keväiset päivät vierähtivät nopeasti.

Uusia yliloikkareita. Muutama hajamuisto

Vallankumouksen myrskyissä oli myös monien saksalaisten ja itävaltalaisten sotavankien onnistunut karata laajan Venäjänmaan vankileireistä, ja heidän tiensä kävi enimmäkseen Suomen kautta. Kajaanin etappi oli näihin aikoihin vilkas kulkutie, mutta myöskin Lapuan etappi oli joutunut heidän tietoonsa, ehkä aikaisemman toimintansa kautta rintamasoturien tietä, kirjevaihdolla tai muuten. Moni siten ottikin pisteensä tänne. Miehet, joita näin jouduimme auttamaan, olivat sangen kiitollisia avusta, moni kärsimysvuosien jälkeen aivan ilosta itki. Homma oli sikäli vaarallista, että näihin aikoihin oli jo Lapuallekin majoitettu ryssiä, noin puolisentuhatta solttua. Pakomatkalla olevilla sotavangeilla oli tullessaan tietysti ryssäläiset vaatteet, jotka täällä sitten vaihdettiin. Kerran jäi pyykkiimme joukko ryssänpaitoja, ja kun pyykkiakat ne huomasivat, levisi pian huhu, että Kosolassa on tapettu ryssiä! Ei niitä nyt silloin vielä tappaa uskallettu, jos mielikin olisi tehnyt. Mutta varovainen tässä puuhassa sai olla. — Tulkoon muuten mainituksi, että jo jääkäriliikkeen alkuaikoina oli muutamia sotavankeja kuljetettu yli Pohjanlahden. Yliviejänä oli m.m. eräs puujalkainen Gustafsson niminen mies, joka joutuikin työssään kiinni. Hänet vietiin ensin Shpalernajaan, mutta siirrettiin pian Krestyyn, jossa hänet, suoraan „rysän päällä“ tavattuna, hirtettiin!

Kesällä v. 1917 toimitettiin maassa majailevan ryssäläisen sotaväen lihojen tarpeeksi lehmien pakko-ottoja. Niinikään piti halkoja luovuttaa heidän kasarmeihinsa. Kun Lapuallakin oli tähän alistuttu, minä kerran esitin kunnanmiehille, että moisesta ryöstöpolitiikasta on tehtävä loppu: viedään lehmät metsiin, eivät kai sieltä niitä saa käsiinsä! Mutta

kunnanmiehet eivät uskaltaneet asettua tätä „esivaltaa“ vastaan, ja niin ryssät tekivät lihoja lapualaistenkin karjoista. Vasta kun kaikkialla muuallakin nousi yleinen mielipide voimakkaasti vastahankaan, kieltäydyttiin täälläkin karjaa luovuttamasta. Mutta silloin oltiinkin jo ratkaisujen ovella.

Syystalvella olivat maan kievarinpitäjät päättäneet tehdä „lakon“. Se johtui alhaisista taksoista, jotka kievareissa edelleen asetuksen mukaisesti olivat voimassa. Esimerkkinä siitä mainitsen, että kun ateria jo tällöin hintojen kaikkialla kohottua saattoi hotelleissa maksaa 40—50 mk., maksoi se kievareissa vain 2 mk. Kyydin taksa taas oli 14 penniä kilometriltä, kun muualla jo otettiin 2—3 mk. Minuakin kievarinomistajana kehoitettiin lakkopuuhiin. Harkitsin asiaa, mutta tulin siihen johtopäätökseen, että lähestyvien tapahtumien takia oli vaaranalaista lisätä mitään kahnauksia, päinvastoin täytyi nyt yksityisedut syrjäyttää yhteisen suuren asian tieltä ja koettaa sensijaan lietsoa kansaan yksimielisyyttä. Kirjoitin asiasta Ulvilaan, josta käsin lakkohanketta hoideltiin, ja perustellen kantaani ilmoitin jyrkästi, että lakko on rikottava. Asiaa ruvettiin nyt ajattelemaan syvemmin muuallakin. Seuraus oli, että hankkeesta, joka vielä ei ollutkaan laajalle levinnyt, luovuttiin.

Ennenkuin jatkan isänmaanasioihin, panen tähän vielä pienen muistelon Lapuan kirkkoherrasta, rovasti Vilhelmi Malmivaarasta. Keväällä kotiin tultuani oli rov. Malmivaara luvannut tulla meille parin päivän kuluttua pitämään seurat tuloni johdosta. Mutta minähän jouduinkin pakomatkalle heti. Siitä huolimatta Malmivaara aikoi tulla ne pitämään. Vaimoni kerrottua hänelle Shpalernaja-unestani, joka koski pakomatkaa, sanoi Malmivaara:

— Se on Jumalan johdatusta.

Ajateltuaan kuitenkin mahdollista välikohtausta ryssien kanssa rovasti järjesti seurat pappilaan.

Myöhemmin jouduin usein kosketuksiin Malmivaaran kanssa. Hän tapasi käydä luonani nuhtelemassa minua siitä, että olin taas liiaksi antautunut „maailmaan“:

— Muista liittoasi, jonka Shpalernajassa teit, hän sanoi.

Aina kuolemaansa asti hän neuvoi ja ohjasi minua kohti

oikeata tietä, ja nämä ajat olivatkin minulle hyvin kasvattavia. Rovasti vainaja on edelleenkin rakkaassa muistossani.

Maan ensimäinen suojeluskunta syntyy

Jo kesän alussa oli aktivistipiireille selviö, että maan irroittaminen Venäjästä ei vallankumouksesta huolimatta tule tapahtumaan minään ryssän lahjana. Siihen tarvitaan oma-alotteisuutta, ehkä raskastakin taistelua. Sitähän varten meillä oli Saksassa jääkäripataljoona, joka itärintamalla maamme perivihollista vastassa oli jo saanut verikasteensa ja siten valmentautunut kansamme aseisiin nousun johtoon. Mutta emme mekään kotimaassa saaneet toimettomia olla. Juuri tuo aseellinen nousu oli nyt, jos koskaan, saatava syntymään. Tällä hetkellä ei ollut vielä mitään takeita siitä, että suomalaiset valtiomiehet uskaltaisivat ryhtyä ratkaiseviin tekoihin edes itsenäisyyskysymyksen diplomaattista tietä esille ottamiseksi. Ratkaisu tulisi niinollen olemaan kansan itsensä käsissä. Suurta hetkeä oli ruvettava kiireesti jouduttamaan ja sitä varten hankittava — kättäpitempää! Ohjeita saatiin aktivistipiireihin Saksasta käsin. Sieltä lähetettiin Voima niminen vihkonen, joka sisälsi joukkomuodostelmien alkeet, komentosanat j. n. e.

Ensimäinen tehtävä oli siis joukkojen kokoaminen. Mutta miten se kävisi päinsä ryssäläisen sotaväen silmien edessä? Tätä seikkaa pohdittiin vilkkaasti aktivistipiireissä, jotka pitivät yhteyttä pääkaupungissa sijaitsevien keskuselinten kanssa. Käytännössä tärkein niistä oli se salainen yhtymä, joka oli toiminut ja edelleen toimi jääkäriliikkeen johdossa kotimaassa — Aktiivinen Komitea (A. K.). Alkoi suojeluskuntien perustaminen!

Ensimäinen sellainen perustettiin Lapualle. Se tapahtui kesäkuun 29. p:nä v. 1917 minun alotteestani pidetyssä neuvottelussa, jossa päätettiin perustaa „Lapuan Palokunta“. Sopiva muodollinen sysäys siihen oli juuri sattunut suuri tulipalo, ja siten ryssätkään eivät päässeet todellisen tarkoituksen perille. Kun tähän „palokuntaan“ oli kirjoitettu jäsenet, harjoiteltiin aluksi silmänlumeeksi palosuojelutemppuja, jotka tietysti sinänsäkin olivat hyviä. Mutta pääpaino pantiin joukkomuodostel-

mien harjoittamiseen silmälläpitäen s o t i l a a l l i s i a tehtäviä. Tästä kantajoukosta sitten kehittyi varsinainen Lapuan Suojeluskunta, joka pian sai seuraajia maakunnassa, niin että voitiin perustaa koko maakunnan suojeluskuntien keskuselin seuraavana syksynä. Lapuan sk:n päällikkönä toimi ent. kaartinvääpeli M a t t i L a u r i l a. Itse otin näihin puuhiin ja harjoituksiin osaa rivimiehenä. En koskaan ole pyrkinyt mihinkään päällysmiehen tehtäviin, kahdestakin syystä. Niihin pyrkijöitä on aina ollut muutenkin tarpeeksi, ja toisaalta olen katsonut voivani edistää yhteisiä pyrkimyksiä paremmin esimerkilläni tavallisena aktiivisena työntekijänä.

Graftoneita. Protaaplii! Ilmiantoja

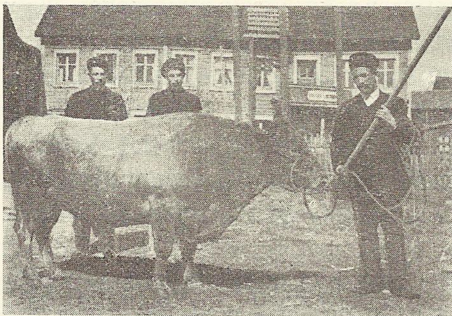
Mutta emmehän voineet sotilaallisesti valmentautua, ellei saatu a s e i t a. Niitä ei meillä aluksi pitkään aikaan ollutkaan, mutta valtiollinen asema kehittyi viikko viikolta yhä kriitillisemmäksi, joten niitä oli saatava. Syksy vierähti kuitenkin jo myöhäiseksi, ennenkuin varsinaisiin käyttöaseihin päästiin käsiksi, sillä ryssähän oli maassa takavarikoinut kaikki luodikotkin. Lokakuun alussa sain tiedon, että rannikolta saisi ostella Voimaliiton aikaisia Grafton-kiväärejä, joita siellä vielä oli piilossa menneiltä vuosilta. Otin useilta paikkakuntalaisilta sanallisen sitoumuksen, että he lunastavat kiväärin, ja lähdin V i l h o M ä e n kanssa matkaan. Noin 6.000 mk. arvosta niitä ostimmekin, mutta useimmat miehet eivät niitä lunastaneetkaan kuultuaan, että pian olisi maahan tulossa saksalainen aselasti, josta jaettaisiin kiväärejä ilmaiseksi. Kun olin ostoa varten kiinnittänyt kaikki liikenevät rahani, vieläpä tehnyt velkaakin, tuli minulle suuri vahinko. Varakkaatkaan eivät pitäneet sanaansa, niinpä jätti ostoksen tekemättä m. m. eräs lapualainen, josta myöhemmin tuli tunnettu poliitikko. Näinollen haltuuni jäi joukko kivääreitä ja pienempi määrä revolvereita, ja niitä sitten Vapaussotaan lähdettäessä jakelin pojille.

Ilman Mäkeä olisin tässä asehankinnassa tuskin onnistunut. Hän oli tämäntapaisia tehtäviä varten erikoisen sovelias keksien eri tilanteissa tarvittavat keinot. Aseet toimme kaikessa hiljaisuudessa rannikolta V o l t t i i n, jossa ne lastasim-

me salaa puutavaravaunuihin lautojen ja tukkien välikköihin. Niiden purkaminen Lapualla oli yhtä salaista, eikä niitä tällä tavoin tietenkään saatu kerrallaan kuljetetuksikaan suuria määriä, vaan matkoja oli tehtävä useasti. Niinpä kerrankin oli meidän lähetettävä aseet kylmästi rahtitavarana. Oli jo tulla paha paikka, kun lähetys joutui Lapuan aseman makasiiniin. Punaiset asemamiehet haistoivat raskaissa laatikoissa jotain kiinnostavaa ja alkoivat nostella niitä makasiinin vintille omia tarkoituksiaan varten, kun samassa asemapäällikkö Väisänen, jonka poika oli tapauksen nähnyt, järjesti miehet pois, niin että sain laatikot haltuuni.

Näitä kiväärejä koetimme Laksosen lehmihaassa ampumalla niillä puuhun, paperista tehtyyn pilkkaan. Kerran sattui kummallinen välikohtaus. Muutamilla miehillä oli tapana toisten tähdätessä härnäillä vieressä, jotta huomio hajaantuisi ja osuma tulisi epävarmaksi. Ollessani näin erään kerran juuri tähtäysasennossa kiljaisi Oskari Huhtala selkäni takaa:

— Protaa plii! — Se oli venäläinen komennussana ja nauratti minua, joten laskin pyssyni. Samassa pistää pilkkapuun takaa esiin elävä ryssän naama ihmettelevänä. Solttu oli ollut marjoja etsimässä ja hiipinyt puun taa näkemättämme. Ellei Huhtala olisi sattunut kiljaisemaan „protaapliitänsä“, olisin juuri ampunut, ja olisipa siinä tainnut ryssän käydä pahastikin. Nyt hän vain näytti hölmistyneeltä, mutta kyllä harjoituksemmekin sillä kertaa loppui, pinkasimme piiloon, minkä ennätimme, sillä eihän olisi ollut mukava joutua ryssäin kuulusteluun.

Matti 154, josta karjani suurelta osalta polveutuu.

Kuten jo sanoin, oli vahinkoni tästä aseostosta tavattoman suuri ja se sattui sangen pahaan aikaan, sillä olin muutenkin tukalassa taloudellisessa asemassa. Ennen

vangiksi joutumistani oli takaustietä joutunut haltuuni kaksikin taloa. Ne olivat vankeusaikanani vuokralla, mutta vuokria ei juuri kukaan maksanut, sillä aikaisemmin suksitehtaani töissä ollut Aho oli vallankumousinnoissaan yllyttänyt vuokralaisia:

— Nythän on sellainen aika, että talot ja tavarat pian tasataan, ei kenenkään tarvitse enää mitään maksella.

Toisen taloista maa-alueineen osti minulta Osuusliikkeen hallinto 26,000 markasta. Vankeusaikanani olivat talojen hinnat kuitenkin kohonneet niin paljon, että tähänkin summaan olisi oikeastaan pitänyt lisätä perään nolla, mutta en tiennyt asiaintilaa vielä, ja niin sain siinäkin suuren tappion. Mainitun Ahon kyllä määräsin sitten muine vehkeilijätovereineen muuttamaan talosta, ja palkaksi siitä hän teki minua vastaan ilmiannon, Vaasan läänin kuvernöörille Torpalle osoitettuna, erään Vaasassa asuvan sos.dem. tuomarin välityksellä. Ilmiannossa mainittiin, että olin värvännyt miehiä Saksaan, ja papereihin liittyi vielä erään kelloseppä Viitiön ilmianto, jossa todistettiin, että olin toiminut Venäjän vihollisen hyväksi lähettämällä m.m. tämän apulaisen Huhtalan Saksaan. Ilmiantajille kävi kuitenkin nolosti, sillä tuo tuomari lähettikin paperit minulle ilmoittaen, että vaikka hän onkin sosialisti, niin ei hän voi ryhtyä noin kataliin hommiin. Ja silloin tuli miehille äkkilähtö huoneistani ja koko paikkakunnalta. Ei siinä tarvittu poliisia. Myöhemmin näistä Aho toimi armeijan soittokunnassa, kunnes sai sieltäkin matkapassin.

Mutta palaanpa asehankintoihin. Ryssiltäkin yritimme ostaa aseita, ja saimmekinhan muutaman kiväärin ja kuularuiskunauhoja ammuksineen, mutta tämä kauppa oli kuitenkin varsin pientä. Edellä jo viittasin Saksasta saatavaan aselastiin. Tieto siitä oli tullut minulle jo syyskesällä. Määräyksen mukaan piti minun valita Etelä-Pohjanmaalta 4 luotettavaa miestä lastin vastaanottajiksi. Saapumisajasta ei kumminkaan ollut lähempää tietoa. Päätin ryhtyä toimeen itse ja valitsin tovereikseni Jussi Malkamäen sekä jääkärit Yrjö Könnin Ilmajoelta ja Vähäpassin Kauhavalta. Viimemainitut olivat silloin Suomen-komennuksella maakunnassamme. Lokakuun 30. p:nä tuli Pietarsaaresta puhelinmääräys olla

Juhlayö Larsmon saaristossa

aamulla lähtövalmiina. Retkelle sonnustauduttiin kaikessa hiljaisuudessa, ei edes kotiväki tiennyt siitä. Saavuimme Pietarsaareen seuraavana päivänä. Asemalla muuan tuntematon mies kuiskasi meille kaupunginhotellin erään huonenumeron. Ohjeiden mukaan menimme hotelliin, koputimme määrätylle ovelle kolmasti ja pääsimme sisään. Huoneessa oli keskiikäinen, reipaseleinen mies, joka käski meidän olla talossa klo 4:ään aamuyöstä, jolloin oli lähdettävä läheisen metsän reunaan, josta saisimme oppaan rantaan. Mukana piti olla taskuaseet ryssäin varalta, ammuttava oli heti, jos he meidät yllättäisivät. Saimme myös kuulla, että ryssäin varuskunta oli parhaillaan tukkihumalassa soltuille vartavasten hankitusta suuresta viinamäärästä, jonka he jo olivat pulputtaneet alas kurkuistaan, ja että ryssäin moottoriveneetkin oli tehty käyttökelvottomiksi. Mutta ryssillä oli urkkijansakin liikkeellä, kuten saimmekin pian kokea. Muutamat oudot miehet hotellin lähistöltä nim. yrittivät päästä kanssamme juttusiin, mutta me vältimme ansan. Aamuyöllä sitten lähdimme metsän reunaan, josta opas ohjasi meidät rannalle erääseen tyhjään huvilaan. Siellä värjöttelimme kylmässä iltapäivään, jolloin luoksemme saapui pietarsaarelaisia aktivisteja jahtipukimissa — näyttääkseen olevansa metsästysretkeläisiä. Matka piti nyt ulkosaaristoon. Kiihkeän jännityksen valtaamina astuimme moottorivenheisiin, jotka monituntisen ajon jälkeen veivät meidät Larsmon saaristoon. Sen seutuville näet oli saksalaisen aselaivan määrä saapua samana iltana klo 9.

Lankesi hämärä. Tähystelimme rantakallioilta ulapalle. Pian näkyikin viitisen kilometriä länteen tumma hahmo, laivan ääriviivat! Se voisi kuitenkin yhtähyvin olla ryssäläinenkin alus, joka olisi saanut vihiä suunnitelmistamme. Hetki kävi yhä jännittävämmäksi, kunnes yhtäkkiä mustasta laivasta leimahti sovittu valomerkki: valkoista—punaista—valkoista! Riemuiten annoimme polkupyörän karbiidilyhdyllä valkoisen vastamerkkimme, jonka valon sopimuksen mukaan kolmasti lakillani peitin ja sitten jätin palamaan. Senjälkeen lähetimme luotsin. Kohtapuoliin laiva lähestyi, saksalaiset komentosanat jo kajahtelivat terävinä pimeään iltaan. Laiva

laski ankkurinsa — samaan lahteen, jossa kuuluisa aselaiva John Grafton toistakymmentä vuotta aikaisemmin oli ankkuroinut ja upotettu meren pohjaan. Vastaanottajien joukossa oli osaksi samoja miehiäkin kuin silloin.

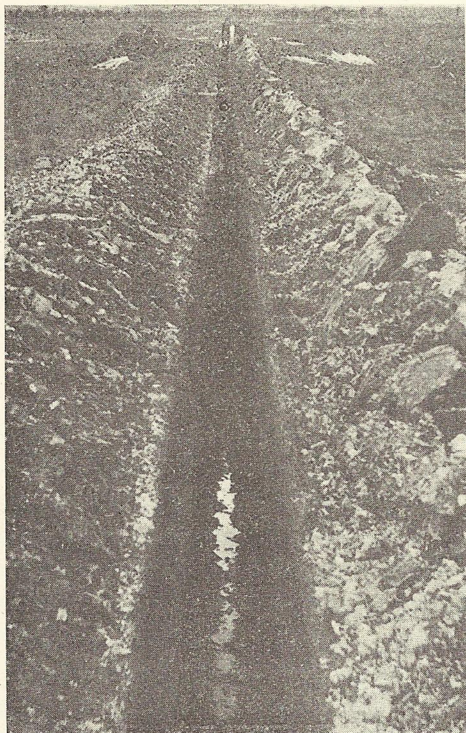
Saaristossa venheet ja proomut työntyivät laivan sivulle siitä laskettujen moottorien vierelle. Kalliin lastin purkaminen alkoi. Olisivatpa ryssät tienneet, mitä heidän nenänsä edessä tapahtui! Tunnelma oli suorastaan juhlallinen. Suuren saksalaisen teräshöyryn nostoranat kitisivät salaperäisesti aaltojen musiikin vyörynnän väliin. Sitä mukaa kohosi rannalle röykkiöitä: kiväärejä, konekiväärejä, ammuksia, käsikranaatteja, ratapommeja, moottoripyöriä y.m. sodassa tarvittavaa tukevaa tavaraa. Ja paljon sitä olikin. Kun soudimme laivaan, tapasin siellä ensiksi jääkäri Heiskasen, jonka kättä olin viimeksi puristanut Shpalernajan portilla erotessamme, niinikään muita jääkäreitä. Ihmettelimme saksalaisten anteliaisuutta. Mutta laivan kapteeni naurahti selittäen, että tavarahan oli vain ryssältä saatua sotasaalista, heillä oli ollut työnä vain sen kuljettaminen tällä laivalla, jonka saksalaiset niinikään olivat ryssältä kaapanneet Hiidenmaan meritaistelussa. Selvisi myös, että osa lastista oli jo purettu Westerössä, jossa myös 3 jääkäriä oli astunut maihin. Mutta meillekin jäi vielä noin 50,000 kg. Kiväärejä oli 6,500 kpl., konekiväärejä 30, käsikranaatteja 4,500, pistooleja 500, panoksia pari miljoonaa, lisäksi 8 moottoripyörää, radioasema, bensiiniä y.m. Viivyttyämme jonkun aikaa saksalaisten parissa astuimme, mukanamme nyt 5 jääkäriä, venheisiimme, ja Equity — se oli laivan nimi — höyrysi aavalle kohti uusia seikkailuja. Me aloitimme kotimatkan, josta selvittiinkin kommelluksitta. Arvokas lastimme jäi aluksi Pietarsaaren saaristoon, ja suurin osa siitä kuljetettiin maihin vasta Vapaussodan aikana jääkärien pääjoukon saavuttua. Muu osa jaoiteltiin maakuntaan eri keskuspaikkoihin, etupäässä Jepualle, Ylihärmään ja Vöyriin.

Tältä yölliseltä merimatkalta vielä pikku muisto. Matkalle lähtiessä olin ottanut mukaan eväitä. Voita oli puisessa pyöreässä rasiassa, jollaisia meillä päin käytetään. Laivassa oli viinoja, m.m. oikein hyvää rommia, ja miehet halusivat sitä

mukaansa, kun sitä ensin oli hiukan maisteltu laivatuopista. Mutta mukaan annettavaksemme ei ollut mitään astiaa, ei edes pulloa, sillä aine oli tynnörissä. Itsehän olin tällöin raitis, mutta luovutin sitä varten voirasiani, puhdistettuani sen vedellä. Tuulessa ja myrskyssä lämmin rommi olisi ollutkin poikaa, mutta kun sitten tarjosin sitä jollekin toverilleni siemauksen, pulpahti aine heti pois suusta. Voinkäyttö oli ajanmittaan kyllästänyt rasian niin suolaiseksi, että rommi maistui senmukaiselta. Kaloille olikin koko hienous heitettävä.

Muistoja öisiltä hevosmatkoilta

Näiden aseiden tuonti Lapualle tapahtui Ylihärmästä, ja oli retket tehtävä öisin hevospelillä. Ensimäisellä kerralla tuomamme kiväärit sijoitimme Sinnemäen ja Talvitien riihiin sekä Puhdon makasiiniin. Kun ne näissä suojissa olivat verrattain näkysällä, peittonaan vain olkia, siirrettiin ne myöhemmin varmempiin säilytyspaikkoihin. Toisen kerran haimme ammuksia Vöyriltä, jota varten oli matkaan lähdettävä jo päivällä. Aamuyöllä palatessamme herätimme vuoteesta Toijan talon isännän — talo on Lapualta n. 7 km. Ylistaroon — ja määräsimme hänet ottamaan ammukset huostaansa. Isäntä ei olisi uskaltanut, mutta suostui lopulta puoliväkisin. Tässä lähetyksessä oli myös kiväärilaatikoita 10 kpl. ja käsipommejakin.

Salaojitusta Kosolon tilalla.

Ne päätimme viedä Ville Talvitielle. Aamu jo valkeni, kun sinne saavuimme. Täälläkään ei isäntä tahtonut ottaa millään tavaroita aittaansa, jonka katsoi soveliaimmaksi paikaksi, lattiasta kun vei luukku aitan alle, jossa aseet olisivat varmassa tallessa. Ollen hyvin salaperäisen näköinen isäntä tuntui pelkäävän mukanani ollutta Auk. Antilaa. Avasimme luukun, ja silloin asia valkeni. Alhaalla oli kätkössä jyviä. Tosin ne olivat talon omia, mutta juuri siihen aikaan toimivat elintarvelautakunnat, jotka olivat määränneet talojen viljat mitattaviksi pakko-ostoon. Talvitie, niinkuin kai moni muukin, oli „pimittänyt" osan jyviään omiin tarpeisiinsa luovuttamatta niitä lautakunnalle. Kun Antila taas kuului tuohon lautakuntaan, oli Talvitie hämillään. Mutta Antila sanoi:

— Tänne nämä pommit pannaan! Pidä jyväsi vaan, en minä niistä hiisku mitään.

Nämä muuten olivat ensimäisiä näkemiämme saksalaisia käsipommeja, jonka vuoksi emme olleet tulomatkalla malttaneet olla niihin tutustumatta, niin vaarallista kuin niillä kokeilu olikin. Mutta mukanamme ollut jääkäri Könni vihki meidät heittosalaisuuksiin, niin että matkalla me pojat präiskyttelimme niillä useita kertoja. Komeaa jälkeä ne jättivät, mutta onneksi eivät sivulliset kuulleet räjähtelyjä.

Samaan Talvitien aittaan sijoitimme jonkun verran kiväärejä ja patruunia, jotka sittemmin ovat tulleet eräällä tavalla „historiallisiksi". Osa niistä jäi sinne Vapaussodan jälkeen, kunnes ne siirrettiin Ilkan taloon. Kun sitten kesällä v. 1932 oli n.k. „Honkimäen sota", niin „laillisuuskaarti" haki patruunat Ilkasta. Ne olivat juuri samaa varastoa, josta oli jo puhe. Kohtalon oikusta siis Honkimäkeä puolustettiin Saksasta lähetetyillä apuneuvoilla!

Jo nämä ensimäiset asekuljetukset olivat monasti hankalia toimittaa. Niinpä kun ensimäisen lähetyksen kiväärilastia Puhdon makasiinista myöhemmin alkutalvesta siirrettiin varmempaan talteen, kaatui eräs hakijoista, Eljas Latvala, kuormineen liukkaalla savikuopan jäällä, ja kiväärit sinkosivat pitkin jään pintaa. Vain pitkillä seipäillä saatiin ne rantaan.

Kun matkat oli tehtävä öisin, olivat punamieliset renkimmekin ihmeissään nähdessään aamuisin hevoset tallissa matkasta kuumiltaan vaahtoavina. Eivät kuitenkaan vielä uskaltaneet laulaa epäilyksiään julkisemmin.

Kolmas hakumatka johtui jääkäri Könnin aloitteesta. Hän tuli luokseni pyytäen, että Ilmajoellekin saataisiin kättäpitempää. Mitäs siinä, soitin jääkäri Heiskaselle, joka piti majaa Kauhavalla. Hän lähti matkaan hevosella ja yhdyimme Ylihärmässä. Sieltä lähdimme Vöyrille, jossa oli vielä varastoituna useita satoja kiväärejä. Mutta niitä ei enää tahdottu luovuttaa, koska ne oli aiottu rannikkoseutujen suojeluskuntia varten. Asiasta neuvoteltiin niin kauan, että kun vihdoin saimme luvan ottaa niitä, oli jo aamu, ja meidän oli odotettava se päivä Härmässä. Könni lähti hakemaan hevosia Ilmajoelta ja veikin sitten sinne ensimäisen aselähetyksen, saaden tästä teosta Vapaussodan jälkeen kutsun Ilmajoen sk:n kunniajäseneksi. Osa kivääreistä taas tuotiin yöllä Lapualle, jossa ne sijoitettiin Toijan ja Ville Lahdensuon riihiin. Lastissa oli tällä kertaa myös kiväärinpanoksia ja käsipommeja. — Neljäs matka tehtiin eräänä yönä Kauhavalle. Toimme sieltä Antilan ja minun makasiiniini suuren määrän kiväärinpanoksia.

Täten alkoi Lapualla jo olla aseita varsin runsaasti. Syyspuolella oli saatu lisäksi pienehkö määrä Ruotsistakin, josta jääkäri Jussi Sihvo oli niitä kuljettanut moottoriveneellä rannikolle. Näinollen ei enää tarvinnut ostaa ryssiltä. Sensijaan kerran otettiin niitä ryssäin varastosta omin luvin eräänä yönä. Tähän mielenkiintoiseen kaappausretkeen en ehtinyt mukaan, sillä olin matkasta väsyneenä nukahtanut eikä minua herätettykään sovittuun aikaan.

Tulikukko. Taavetin „tykkivaunu"

Kiväärejä ammuksineen siis oli, samoin pienempiä tuliaseita ja käsipommejakin joku määrä. Mutta ei ollut vielä — kuularuiskuja. Sain kuulla, että pari sellaista kapistusta oli tuotu Kauhavalle. Toinen niistä pitää saada Lapualle, ajattelin. Ryhdyinkin tuumasta toimeen. Neuvoteltuani Heiskasen kanssa sain kutsun tulla eräänä yö-

nä Kauhavalle päin vanhaa maantietä. Ja niin kävi, että ennenkuin aamu valkeni, olin ruiskuineni kotona, jossa sen sijoitin taloni yläkertaan. Mutta sitähän piti oppia käyttämäänkin. Kutsuin luokseni sitä varten jääkärit Vähäpassin ja Komosen, muutaman kerran Heiskanenkin oli mukana, ja jonkun aikaa yhdessä eräitten toverieni kanssa harjoiteltuani olin jo „mestari" käsittelemään tulikukkoa. Ampumaharjoitus ei tietystikään käynyt päinsä huoneessa, jossa vain opeteltiin teoreettiset alkeet. Mutta ryssäin silmät välttäen kuljetimme ruiskua reessä Ristijärvelle Kauhavan tietä ja siellä treenasimme innostuneina, hikihatussa. Lopulta kuitenkin saivat ryssätkin asiasta vihiä, koskapa he kylällä juttelivat:

— Kosolassa on kuularuisku, mutta ei se haittaa mitään, meillä niitä on paljon enemmän. — Heillähän olikin Lapualla oikein ruiskukomennuskunta. Eivät ihme kyllä tulleet harjoituksiamme häiritsemään.

Kaikki nämä asekuljetukset tapahtuivat ennen joulua, ja sen jälkeen aseet pienin erin jaettiin paikkakunnan miehille salaisesti, jotta he edes jonkun verran ehtisivät näitä tuliputkia käsitellä ennen sodan syttymistä. Ryssäin takia täytyi tämän käsittelyn tapahtua metsiköissä ja kaukaisemmilla vainioilla. Ajanmittaan tulimme yhä rohkeammiksi. Jo heti joulun jälkeen panimme toimeen oikein taisteluharjoituksenkin. Se pidettiin n.k. Longinoikoosella Tiistenjoen poikain ja kirkonkyläläisten välillä. Varmaankin se oli ensimäinen laatuaan tähän aikaan koko maassa, ainakin sellaisella paikkakunnalla, jossa majaili puolisentuhatta hyvin aseistettua ryssää.

Aivan Vapaussodan kynnyksellä tuli Lapualle vielä huomattava aselähetys. Sain nim. tammikuun loppupuolella tiedon, että Pietarsaaresta pitäisi hakea ylimääräisellä junalla kiväärilasti ja passittaa se edelleen Itä-Suomeen Taavetin asemalle, niillä seuduin kun punaiset olivat jo aiheuttaneet väestössä suurta levottomuutta „rankaisuretkikuntineen". Lähetimme parikymmentä miestä ja nuorukaisia, Yhteiskoulun Junkkareita, junalla Pietarsaareen. Siellä olikin kaikki valmiina. Rautatievirkamiehet olivat järjestäneet ylim. junan, jossa oli 2 vaunua, toinen aseilla lastattuna, toinen saattajia

varten. Juna tuli onnellisesti Lapualle, jossa olin sitä vastassa. Juuri silloin tuli tieto, että Viipurin seudut ovatkin jo punaisten hallussa. Senvuoksi lasti purettiinkin Lapualla. Asemalla oli junan tullessa punaisia paikkakuntalaisia, mutta heidät me säikäytimme hyvin yksinkertaisesti huutamalla kuuluvalla äänellä, että „tuo tykkivaunu jätetään Lapualle". Vaunu sisälsi sekä kiväärejä että ammuksia, jotka purettiin L a u r i l a n ja K u s t a a I l k a n makasiineihin. Nyt oli meillä aseita jo niin paljon, että tästä lähetyksestä voitiin antaa muuallekin. Niinpä saivat kuortanelaiset kuormallisensa. Muista pitäjistä kävi nim. usein miehiä Lapualla aseita tiedustelemassa. Siten vähän tätä ennen tuli miehiä Keuruulta asti. Heidät neuvoin Kauhavalle, josta he saivatkin mukaansa asekuorman. — Nämä Kauhavalta tuodut kiväärit näyttelivät muuten tärkeätä osaa Haapamäen valtauksessa, kuten Vapaussotaan mentyämme saimme kuulla samoilta keuruulaisilta tavatessamme heidät Vilppulassa.

Senaikaisia aseita ei enää nykyisin ole hallussani sanottavasti. Voimaliiton mausereita, jotka olivat jo tähän aikaan olleet maahan kätkettyinä n. 12 vuotta ja siten jonkunverran ruostuneitakin, on muutama kappale vielä vintissä multakerroksen kätköissä, niinkuin joitakin ammuksiakin. Ne lepäävät siellä historiallisina muistoina, kunnes jälkimaailma ne ehkä löytää. On siellä kai joku pomminkuorikin n.k. Kosolan pommitehtaasta, josta tässä ei vielä ole tullutkaan mainituksi. Siitä sopinee kertoakin hiukan seikkaperäisemmin.

Pommitehdas. Ryssät kuivaavat „r u s a k a n m y r k k y ä"

Jo saman vuoden heinäkuulla olin ruvennut miettimään, mistä saisi suojeluskunnalle edes jonkinlaisia aseita. Kutsuin E s a V i i t a l a n ja J u s s i M a l k a m ä e n kerran kuun lopulla luokseni neuvottelemaan asiasta. Malkamäki, joka luki lääketiedettä, sanoi tällöin voivansa hankkia reseptin, jonka mukaan voi ilman suurempia koneita tehdä voimakasta räjähdysainetta. Eihän räjähdysaineella tietysti ampuma-aseiden puutetta voi poistaa, mutta olisi sekin sentään jotain. Innostuimme asiaan ja kehoitimme Jussia hankkimaan reseptin. Tästä kehit-

tyi „K o s o l a n p o m m i t e h d a s“, joka heti elokuulla aloitti toimintansa. Se sijoitettiin yläkertaamme. Kalustona oli joitakin ämpärejä, saavi, suurenlainen pesuvati, vesikannu ja pesusoikko. Nämä tarvekalut hankki vaimoni E e l i n, joka otettiin tehtaaseen „passaajaksi“, kun piiatkaan eivät olleet oikein luotettavia. Mutta päävälineet puuttuivat: räjähdysaineen valmistukseen tarvittavat hapot! Viitala soitti puhelimella apteekkiin.

— Apteekkari telefuunissa, oli vastaus.

— Onko lusikkavettä suurenlainen varasto?

— On kyllä.

— Entäs rikkihappoa?

— Vaikka paljonkin.

— Kuinkas on laita karbolihapon?

— No sitäkin on, että se ainakin sinulle riittää.

— Hyvä on, sanoi Viitala — ja miehissä lähdettiin apteekkiin.

— Laitas, Eelin, sillä aikaa hellaan valkea ja kanna saavi täyteen vettä. Meidän miesten ei sovi niin tehdä, ettemme kiinnittäisi ryssäin huomiota tarpeettomasti.

Apteekkarilta pyydettiin aluksi 5 l. kutakin sorttia.

— Mite herrantähde te niin paljo karpulihappo tee? Ei ole kun 2 litra. — Apteekkari oli hieman ruotsinvoittoinen.

Malkamäki käski heti tilata sitä useita kymmeniä litroja. Mutta apteekkari sanoi, ettei hän sitä näin sota-aikana mistään saa. Nyt otti peijakas, ja ryssät kun odottelivat pommia töppöstensä alle! Ei auttanut muu kuin Esa kiertämään moottoripyörällä kaikki lähipitäjien ja -kaupunkien apteekit, jotka pian tyhjentyivätkin karbolihaposta.

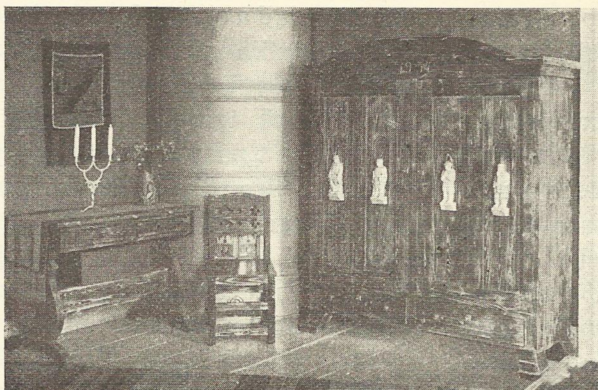
Kemistinä toimi tietysti Malkamäki. Jo alkoi padoissa ja kattiloissa kiehua.

— Haepas, Eelin, jäitä! komensin.

— Meijeristäkö?

— Niin, mee jo äläkä siinä kysele, täs on kiirus!

Malkamäki selitti juurtajaksain valmistuksen: kaikki käy helposti paitsi lopuksi, kun karbolihappo soppaan sekoitetaan, jolloin koko satsi voi epäonnistuakin. Siinä tapauksessa nousee hirvittävänpaksu, kuparinkeltainen, tukehduttava savu,

Polttopintakalustoa Kosolassa.

jolloin on kiireesti lyötävä lasit rikki ja paettava toisiin huoneisiin.

Nyt tuli Eelin läähättäen jää-ämpäreineen ja mökötti:

— Kun pitää hypätä, jotta ittensä tappaa teirän takia, ja jos siitä ei vielä tuliskaan mitään?

Ensimäinen satsi näytti tosiaankin epäonnistuvan, mutta lopulta kaikkemme yrittäen onnistuimme: astian pohjalle laski paksu 'keltainen sakka.

— Tämäkö sitä nyt on? utelin.

— Niin, mutta sitä on pestävä ja huuhdottava monella vedellä.

Niin tehtiinkin. Mitä enemmän siitä pesemällä saatiin erkanemaan kuona-aineita, sitä voimakkaampaa tuli räjähdysaine.

Eräänä varhaisaamuna sitten sattui tapaus, joka oli pilata koko homman. Oli pantu kiehumaan tavallista suurempi satsi, jota alettiin keittää jo puoliyön tienoissa. Aamulla siihen sekoitettiin karbolihappoannos. Panos oli liian suuri, sillä vaikka kuinka olisimme valelleet sitä jääkylmällä vedellä ja hinkanneet jäillä, nousi lämpö karbolihapon sekottuessa liian korkealle, ja sopasta alkoi tulla sellainen savu kuin olisi 5-sylinen olkilato palanut. Ei muuta kuin lasit auki ja porstuaan! Mutta Jussi ei ehtinytkään. Hän hätääntyi akkunalle, josta lykkäsi ruhonsa ulos niin pitkälle, ettei varsin tasapai-

noaan menettänyt. Siinä hän aivastella präiskytteli, jotta koko kylä kaikui.

— No, voi iankaikkinen, ryssät ovat pihalla, kivahdin minä kiirehtien emäntäni ja Viitalan kanssa pihalle niitä suhdittamaan. Ne molottivatkin jo täyttä kurkkua, että Kosolan talo palaa!

— Ei hätää mitään, koetin heille solkata, siellä vain tohtori tappaa kaasulla keuhkotaudin basilleja, tuohon huoneeseen kun on monta poikaa kuollut keuhkotautiin.

— Kyllä se niin on, vakuuttivat toisetkin lisäten:

— Tuo mies, joka meinaa lasista pudota ja on tukehtumaisillaan, on juuri se tohtori.

Keltainen savu syöksähteli edelleen ulos akkunan täydeltä.

— Eiköhän siellä nyt se pasilli kuole, alkoi Eelin puhella.

— Akat ei saa sekaantua asioihin, olin komentelevinani ja määräsin vaimoni keittämään kahvia luvaten ryssillekin kupin kuumaa. Vähitellen iivanat rauhoittuivatkin ja menivät talosta valloittamaansa leivintupaan leipomaan ryssänlimppuja, joita sitten varastelivat ja möivät kyläläisille pilkkahinnasta.

— Olipa siinä hullusti käydä, pahoitteli Malkamäki toisten tullessa tehtaaseen. Emäntä sai nyt määräyksen kantaa koko myrkkypanoksen tunkiolle.

Niin jatkettiin taas uusien panosten kanssa, ja pian oli meillä sakkaa aika runsaasti.

— Milläs, isäntä, tämä valmis taikina kuivataan? tiedusteli Malkamäki. Tämä massa muuttuu kuivuessaan jauhomaiseksi aineeksi eikä kaipaa enää senjälkeen käsittelyjä, mutta kuivattaessa pitää olla tasainen lämpö, jatkoi hän viisaan kemistin näköisenä ja lisäsi:

— Uskaltaisikohan yrittää leivintuvan uuniin?

— Kyllä minä käyn sinne ryssien puheille, vaikka henki menisi, olenhan isäntä talossani.

Meninkin leivintupaan Eelinin kanssa. Eräs ryssistä osasi vähän suomea, ja kun molemmat kielet pantiin yhteen, niin toimeen tultiin. Sanoin ryssille:

— Minä olen emäntäni kanssa laittanut rusakanmyrkkyä,

jota pitäisi yön aikana uunissa kuivata. Koko sodan aikana ei ole kaupoissa ollut rusakanmyrkkyä saatavana.

Emäntä katseli nisupeltejä kehuen, miten niiden päällä olisi hyvä kuivata. Naisen vaikutus ryssään on suuri, siksi olinkin ottanut Eelinin mukaani. Ja ryssät lupasivatkin uunin, suostuivatpa vielä itse panemaan räjähdysaineella täytetyt pellit illalla uuniin ottaen ne taas aamulla pois. Näin joutuivat ryssät kuivailemaan räjähdysaineen omaksi tuhokseen.

Ryssät antavat pomminkuoretkin

Muutaman vuorokauden kuluttua oli varastomme kuivattu ja valmista kuoriin pantavaksi. Mutta mistä saada pomminkuoria? Monta päivää tuumittiin sitäkin.

— Teettäkää sepällä, kehoitti Eelin.

— Aina tuon eukon pitää olla suinensa joka paikassa, äksyilin minä. — Lopulta päätettiin, että Viitalan, jolla oli polkupyöräkorjaamo, on ruvettava tekemään pomminkuoria pyöräputkista. Mutta siihen ei tarvinnutkaan ryhtyä, sillä avuksi tuli onnellinen sattuma. Laitumella olivat lehmämme menneet kaurapeltoon, ja Eelin komensi minut „joutilaimpana" ajamaan ne pois. Vainiolle oli mentävä ratapihan poikki. Mennessäni huomasin ratapihalla erään avovaunun täynnä pyöreitä rautapalloja. Mitähän merkillisiä nuo ovat? ajattelin. Pitääpä koettaa saada yksi niistä käsiinsä. Kun vaunua vartioiva ryssä lähti kävelemään etäämpänä olevien heinäryssäin luo, otin pari nopeata harppausta, sain taskuuni pallon ja painuin halkopinojen väliin sitä tarkastamaan. Vähäinenpä ei ollut hämmästykseni: pallo oli selvästi — pomminkuori! Nuolena kiidin kotiin, missä tehtailijatoverini istuskelivat nyrpeinä. Lehmät jäivät kaurapeltoon.

— Nyt meillä on kaksi vaununlastia pomminkuoria! huudahdin.

Kuin nälkäiset sudet harasivat Malkamäki ja Viitala pallon kimppuun, ja siihen jo ehätti Eelinkin sanomaan:

— Enkös ole sitä aina sanonut, että Jumalan sormi on mukana hyvissä asioissa.

— Niin on, vahvistivat tehtailijat.

Asemalta pohjoiseen jyrkässä Jänismäessä oli tavara-

junan täytynyt pyörtää takaisin ja jättää 2 viimeistä vaunua asemalle, kun ei ollut jaksanut niitä vetää mäen yli. Siinä koko sattuman salaisuus. Vaunut olivat pomminkuorilla lastatut ja nyt heinäryssien vahdittavina, sillä huomenissa piti ne jo vietämän eteenpäin. Nyt oli edessä kysymys, miten lastit voitaisiin sopivimmin purkaa.

Muistin Yhteiskoulun Junkkarit. Nehän ne tässä avuksi otetaan. Illalla myöhään joukko Junkkareita saapui eri teitä ilmoittamalleni paikalle asemalla. Minä menin heinäryssäin luo, tarjosin tupakkaa ja vähän väkevämpääkin, ja sillä aikaa pojat kuljettivat pomminkuoria vaunuista nuolen nopeudella, muutamia satoja kappaleita. Varastamistahan tämä kai oli, mutta laadultaan sellaista, ettei siitä Jumala voi rangaista, ajattelin. Se oli isänmaan pelastamistyötä.

Junkkarit olivat suorittaneet työnsä ja hajaantuneet. Nostin ryssille kohteliaasti lakkia ja painuin jälessä.

Vielä samana yönä latasimme yhden pommin ja menimme Simsiön taakse metsään koettelemaan sitä. Räjähdys oli voimakas. Pomminkuoren sirpaleet lävistivät vahvoja puita. Tuskinpa voi kukaan olla tyytyväisempi kuin me tehtailijat sinä hetkenä.

Kun vaan olisi tarpeeksi saatavissa karbolihappoa, niin kyllä nyt pommit syntyisivät. Se oli näet jo lopussa. Mutta melkein samalla hetkellä sekin asia järjestyi. Seuraavana aamuna tuli junasta mies kantaen raskasta kapsäkkiä. Tultuaan meille hän tiedusteli isäntää ja esittäytyi minulle: eläinlääkäri Engdahl Turun puolesta.

— Käyn suoraan asiaan käsiksi, hän aloitti. Olen saanut tietää, että teillä valmistetaan käsipommeja, ja minun on saatava niitä.

— Odottakaas vähän, käväisen ulkona, vastasin.

Hain Viitalan ja Malkamäen kamariin, jossa vieras taas jatkoi:

— Meidän puolen hulikaanit ovat tulleet aivan villeiksi, ei niitä pitele enää pirukaan. Tuliaisiksi toin teille kantamuksen Graftonin panoksia, sillä täälläpäinhän on näitä kivääreitä kyllä saatavissa.

Vieras tuntui oikealta mieheltä, ja tarpeenhan meille olisi-

vat panokset niihin muutamiin Grafton-kivääreihin, joita meillä jo silloin oli. Hyväksyimme vaihtokaupan, mutta vaadimme vielä, että eläinlääkärin pitäisi toimittaa meille joitain kymmeniä pulloja karbolihappoa. Sen hän lupasi ja täyttikin lupauksensa.

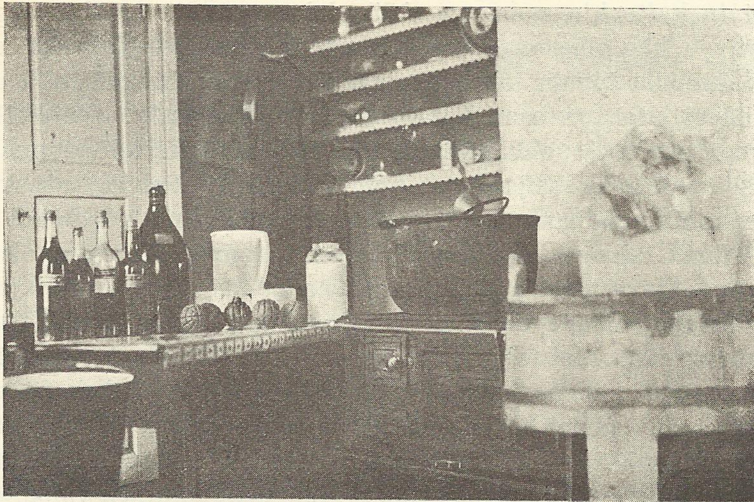
Näin järjestyivät asiat taas parhain päin. Vielä seuraavanakin päivänä tuli meille muuan mies Raahesta pommeja pyytämään. Mutta hän vaikutti niin kovin „kämpläriltä", ettemme antaneet. Huhut tehtaastamme olivat siis joka tapauksessa jotenkin päässeet leviämään kauaskin.

Jonkun ajan kuluttua tehdas varovaisuussyistä siirrettiinkin Nestori Lapinjoen taloon, mutta olikin sen toiminta melkein heti lopetettava, koska huhut ehtivät kulkeutua jo ryssäinkin korville. Oikein raskasta oli tämän mielenkiintoisen hommailun jättäminen. Mutta joka tapauksessa tehtaan olemassaolo jo sinänsä oli moraalisesti kannustava. Ja itsenäisyystaistelun vaiherikkaassa historiassa laitos varmasti kuuluu ainutlaatuisimpien joukkoon.

Pommit jokeen! Junkkaripartiot

Kuten jo kerroin, oli aseiden tuonti ja jakelu alkuaikoina toimitettava hyvin salaisesti. Ihmisethän ovat aina kärkkäitä hölyämään kaikenlaista, vaikkapa olisivat kyseellisen asian takanakin. Erittäin tärkeätä Lapuallakin oli, että vältettäisiin näiden hankkeiden joutuminen ryssäin tietoon. Siihen aikaan Lapuallakin jo punaiset ainekset jonkun verran veljeilivät näiden karvanaamojen kanssa, joten vaara monasti oli sangen lähellä. Kerron jonkun esimerkin.

Jo joulukuun puolivälissä tuli tieto työväentalolta, jossa punakaarti piti harjoituksiaan, että suunnitteilla on Kosolan ja muiden „porvaritalojen" polttaminen asujamineen päivineen — vain talossani asuva leipuri Salomäki saisi jäädä henkiin, mutta hänhän lukeutuikin silloin marxilaisiin. Kuultuani asiasta lähdin kaiken varalta varmistamaan näitä „porvaritaloja". Nostin varastostani rekeen pommilaatikoita ja kiertelin noissa uhatuissa taloissa jaellen kuhunkin 5—10 pommia siltä varalta, että jotain hyökkäystä todella yritettäisiin — saattoihan näihin aikoihin odottaa mitä tahansa. Klo 11 aikaan illalla sähkön sammuttua oli osa pommeista vielä

Pommitehtaan „salaisuudet“.

jakamatta, joten päätin jatkaa kierrosta seuraavana iltana — päivisinhän se ei käynyt laatuun. Yöksi vein pommit erääseen heinälatooni. Aamulla kuulin palvelusväeltä, että ladossa olikin yöllä makaillut muuan r y s s ä jonkun flikan kera, tapaus, joka ei ollut mitenkään harvinainen Lapuallakaan. Mutta ryssältä oli latoon jäänyt pistin. Hän oli sen tietysti irroittanut vyöltään, sillä eihän sitä rakastellessa tarvittu. Punaiset renkini olivat lähteneet etsimään pistintä ladosta ja saman tien löytäneet — pommeja. Tilanne oli nyt arveluttava, jos ryssät saisivat nähdä pommit, sillä kyllä kai he tunsivat saksalaisen tavaran, ainakin jos olisivat käväisseet itärintamilla. Tässä kysyttiin kekseliäisyyttä. Menin renkien puheille ja vaadin pommit takaisin. Sainkin ne puoliväkisin ja kuljetin ne sitten juhlallisesti renkien nähden kirkkosillalle, josta paiskasin ne jokeen sulasta kohtaa. Se tepsi sillä kertaa.

Mutta tehtailija N i s k a l a oli ajattelemattomasti kätkenyt saamansa pommit kivijalan kissanreikiin niin huolimattomasti, että yksi pommeista oli aivan tehtaalaisten nähtävissä. Tämäkin antoi uutta vauhtia huutoon, jonka punaiset ja eräs poliisi levittivät kylällä, että „Kosolan talo ja koko kirkonkylä on täynnä pommeja ja porvarit aikovat tappaa kaikki työläiset“.

Satuin kuitenkin saamaan vielä yhden pommin eräältä rengiltäni — hän oli sen jättänyt äsken antamatta — ja vein senkin samalla tavoin jokeen antaakseni heidän havaita, että minulla ei ollut „tavaran kanssa mitään tekemistä“. Vähitellen rauhoituttiin, ja ehkäpä nuo pommit kuitenkin olivat punaisissa nostaneet sellaisen kunnioituksenkin, etteivät he uskaltaneet sitten ainakaan ennenmainittua uhkausta toteuttaa.

Nämä tällaiset tapahtumat aiheuttivat meikäläisten puolelta kumminkin sen, että järjestimme vahteja eri puolille kylää pitämään silmällä punaisia. Patrullipoikina käytettiin etupäässä Junkkareita. Muistan, miten kerran Esa Viitalan kanssa päätin mennä kokeilemaan, olisiko pojissa miestä tiukan paikan tullen. Oli pimeä ilta. Eräässä kulmapartiossa oli 4 poikaa, m. m. Reino Ala-Kulju, silloinen yhteiskoululainen. Hiivimme heidän lähelleen huomaamatta. Äkkiä leimahuttaen valon taskulampuista kohotimme revolverit ja huusimme:

— Kädet ylös!

Mutta pojatpa eivät pahasti säikähtäneetkään, ei muuta kuin tempasivat aseensa hekin valmiina ottelemaan. Nyt purskahdimme nauruun ja selitimme asian. Mutta olimmehan saaneet varmuuden siitä, että „viel’ elää isäin henki“.

Valmiina oltiin näihin aikoihin ja kaikkien yllätysten varalta. Tammikuu v. 1918 kului nopeasti jännittävien päivien kiitäessä. Sen 20. p:nä tuli luokseni tehtailija Sievo Turusta kertoen senpuolen hulikaanien tihutöistä. Kun kansa siellä päin eli pelon vallassa, ehdotti Sievo, että kokoaisin Lapualta 100-miehisen joukon, joka lähtisi sinne pitämään järjestystä, sillä pohjalaisia kai siellä sentään hiukan uskottaisiin. Matka- y. m. kuluiksi lupasi hän järjestää koko ajalta 2000 mk. miestä kohti. Ei tarvittu erikoisia kehoituksia: seuraavana päivänä oli lähtövalmiina satakunta nuorukaista varustettuina taskuaseilla ja käsipommeilla. Mutta kun juuri silloin täällä annettiin ensimäinen koko seutukuntaa koskeva suojeluskuntahälytys, ei Turunmatkasta tullut mitään. Turkulaiset saivat itse hoitaa hulikaaninsa.

Ennenkuin päädyn varsinaisiin Vapaussodan alkamishetkiin, muistelen vielä joitain pikku piirteitä edeltäneiltä lähiajoilta, mikäli itse niissä mukana olin.

Kaaran männikkö ja Rahjan viinat

Jo kesällä v. 1917 olivat valkoisten ja punaisten ainesten välit alkaneet kiristyä kiristymistään. Punaiset olivat jo etelässä toimeenpanneet tunnettuja maatalousryöstöjään ja yksityisiä veritöitäkin. Veljeily maassa riehastelevien ryssien kanssa tuli päivä päivältä yhä silmiinpistävämmäksi. Että Etelä-Pohjanmaalla taas valmistauduttiin tekemään leikistä selvää, senhän tiesivät punaisetkin omalla tavallaan. Varsinkin juuri Lapua oli silloin punaisten vihaama paikkakunta. Kun marxilaisilla sitten joulukuun alussa oli joku suurehko kokous Tampereella, suunniteltiin siellä „rankaisuretkikunnan" lähettämistä Pohjanmaalle, eritoten Lapualle! Ei ollutkaan kysymys vähemmästä kuin ottaa hengiltä ainakin „pahimmat" aktivistien johtomiehet. Kokouksessa oli eräs Lapuankin työväenyhdistyksen edustaja. Mutta hän tunsi paikkakuntansa ja lausuikin kokouksessa:

— Jos tällä uhalla Lapualle lähdette, niin varatkaa mukaanne toinen junalasti ruumisarkkuja, sillä kyllä teidät itse siellä tapetaan.

Kokouksen menosta ja puheista sain tiedon puhelimitse Tampereelta samana iltana eräältä henkilöltä, joka ymmärrettävistä syistä ei ilmoittanut nimeään. Hän kehoitti kuitenkin meitä pitämään varamme. Kun luokseni sattui heti tulemaan Antila, esitin hänelle, että jos sellainen punaisten juna tänne tulee, on se sopivasti „otettava vastaan". Hän hyväksyi ehdotukseni, ja niin päätimme käydä n. k. Kaaran-männikön luona, joka on jonkun matkaa Lapualta Nurmoon päin. Hevoseni olivat juuri ajossa, mutta siinä katsellessamme ajoi Jalo Lahdensuo hevosellaan ohi, ja Antilan ehdotuksesta otimme hänet kuskiksemme. Kun olimme saapuneet metsikköön radan lähelle, karkasikin Lahdensuon hevonen rataa pitkin laukaten yli rautatiesillankin, niin että se saatiin kiinni vasta asemalla. Tarkasteltuamme paikan kävelimme takaisin. Voiko tuota hevosen karkaamista pitää jonkinlaisena enteenä, mutta niin vain kävi, että suunniteltua punaisten rankaisujunaa ei kuulunutkaan. Tuntematon tamperelainen oli luvannut

etukäteen heti ilmoittaa, jos se lähtisi matkaan, mutta senkoommin ei siinä enää tapahtunut mitään. Punaiset olivat nähtävästi harkinneet asiaa vielä kerran. Ja varmasti tulisen vastaanoton he olisivatkin saaneet, jos tänne olisivat ajaneet.

Samoihin aikoihin soitettiin minulle Riihimäeltä, että sinne on saapunut Pietarista juna, jossa on väkijuomia. Niitä kuljettaa punapäällikkö Jukka Rahja Kokkolan, Oulun, Pietarsaaren y. m. seutujen ryssille, jotta nämä viinan voimalla ryhtyisivät tihutöihin Pohjanmaalla. Tämän kummallisen tiedon johdosta soitin puheilleni Lapinjoen ja Viitalan. Kun saattoi odottaa mitä tahansa, teimme päätöksen, että viinat eivät tule menemään määräpaikkoihinsa, vaan ne kaadetaan maahan, vaikka sitten olisi kaadettava koko juna. Lapualla kun oli suuri ryssäin varuskunta, katsoimme sopivaksi kaappauspaikaksi Kauhavan ja ilmoitimme asiasta jääkäri Heiskaselle sinne kehoittaen häntä kokoamaan miehiä — me tulisimme täältä kyseellisessä viinajunassa, ja yhdessä sitten Rahjan jalot nesteet kaapattaisiin. Viitala ja

Suomen karhu valmistautuu iskuun.

minä menimme asemalle. Kysyimme asemapäälliköltä, onko tulossa ylimääräistä junaa. Oli kylläkin, matkalla pohjoiseen, seisoisi täällä 20 min.

Asiassa taisi siis olla perää. Ja pianhan tulikin synkännäköinen juna. Veturin jälessä oli tavaravaunuja, vain yksi henkilövaunu, sekin pimeänä. Ennen junan lähtöä hyppäsimme käsipommit taskussa tarkastukselle vaununsillalle, johon samassa tuli vaunusta pari matruusia. He puhuivat suomea, jolloin välillämme syntyi seuraava keskustelu:

— Teillähän kuuluu olevan junassa venäläisiä viinaksia?

— Joo, ne ovat Englannin kuninkaan viinoja Pietarista, viemme ne pohjoiseen, josta ne kuljetetaan Englantiin asti. Me olemme vahteina.

— Mutta junassahan on mukana Rahjakin?

— Rahja? Ei ole Rahjaa. Emme mekään punaisia ole, suomalaisia kyllä, vaikkakin venäläisessä väessä. Te olette erehtyneet.

Miehet vaikuttivat rehellisiltä, joten uskoimme heitä. Emme siten lähteneetkään junan mukana pohjoiseen, vaan soitimme Heiskaselle asiankäänteestä. Hän taas ilmoitti, että kyllä Kauhavalla nyt miehiä koolla on. Osa oli tullut oikein hevosilla tuumien, ettei viinoja niin vaan kaikkia maahan asti kaadeta, parempiin suihin ne pannaan.

Kuulimme jälkeenpäin, että kauhavalaiset olivat kovasti kiroilleet saatuaan Heiskaselta kuulla asian oikean laidan. Myöhemmin totesimme myös matruusien puhuneen totta. Viinat kuuluivat todella Englannille, jos ei ehkä itse kuninkaalle, niin ainakin Englannin Venäjän-lähetystölle, joka melskeiden jaloista toimitti ne takaisin omaan maahansa.

Kohti ratkaisun hetkiä

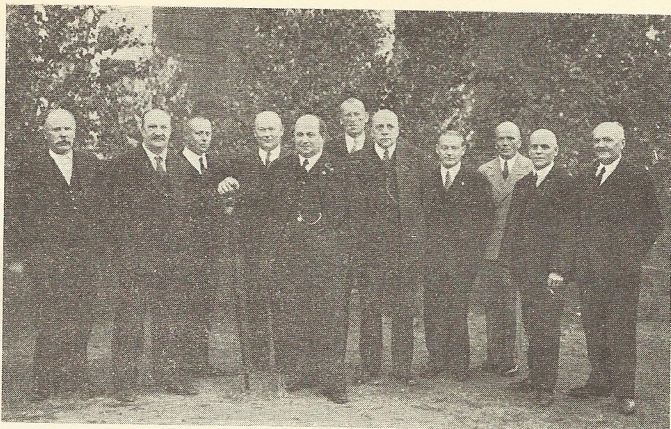
Yhteyteni Saksaankin käsin oli jatkunut edelleen. Syystalvella oli sieltä komennettu Suomeen jääkäri L. Nordensvan siltojen räjähdyttämistarkoituksessa. Sitä ennen jo oli Jussi Malkamäki tuonut haltuuni sinikopiot maamme rautatiesiltojen kartoista. Ne oli tarkoitusta varten „otettu“ rautatiehallituksesta. Malkamäki kertoi, että niitä tullaan luotani kyllä hakemaan, ja kun Nordensvan sitten tuli komennukselle, saapuikin hän

luokseni juuri näissä asioissa. Piirustusten mukaan hän Vapaussodan alkupäivinä toimittikin tunnetut siltain räjähdyttämiset tulilinjoilla.

Punakaartit olivat laajemmassa mielessä syntyneet vasta loka-marraskuulla. Sitä ennen ne jo oli päätetty perustaa eräässä Tampereella pidetyssä neuvottelussa, ja Tampereellahan niiden ylin orgaani alkujaan olikin. Lapuan punakaarti muodostui niinikään syystalvella ja harjoitteli työväentalossa, kuten jo mainitsin. Kun kesällä oli perustettu suojeluskunta, olivat olot punaisten leirissä olleet vielä koko lailla sekavat. Lapuankin suojeluskuntaan oli liittynyt joukko marxilaismielisiä, mutta kun sitten tuli punaisten päämajasta käsky oman kaartin muodostamiseen, erosivat nämä suojeluskunnasta ja liittyivät punakaartiin. Näiden kaartien perusteleminen yli maan kiirehti tietysti puolestaan tulevia ratkaisuja, ja siksi valkoisten puolella aseellisen nousun ajatus pian saikin yhä laajemman kannatuksen. Ryssähän piti ajaa maasta pois, mutta nyt oli myös otettava huomioon, että sillä oli henkiystäviä yhä järjestyvissä punaisten joukoissa.

Syystalvella oli luokseni tullut Helsingistä toht. Bergman kertoen suunnitelmasta järjestää jonkinlainen sotakoulu. Siitä oli m.m. Ahto Sippola eräiden muiden aktivistien kanssa tehnyt esityksen. Tarkoituksena oli sijoittaa koulu jonnekin syrjäseutuun varsinaisten suojeluskuntapitäjien selän taa, jotta aseharjoituksia voitaisiin pitää rauhassa uteliailta. Asiaa oli juuri pohdittu m.m. Kauhavalla ja ehdotettu Vimpeliä sopivaksi paikaksi. Nyt kysyttiin minunkin mielipidettäni. Harkittuani asiaa asetuin minäkin kannattamaan Vimpeliä, jonne sitten pian muodostettiinkin Vimpelin kurssit eli Vimpelin Sotakoulu. Itse en sinne muiden kiireellisten järjestelytöiden takia ehtinyt, mutta lähetin sen kantajoukkoon Lapualta 3 nuorukaista.

Tapaukset kiihtyivät nyt jo nopeassa tahdissa. Marraskuun lakkolevottomuudet, punakaartien mellastelut ja tihutyöt Etelä-Suomessa olivat viestejä, jotka kehoittivat valkoista kansanainesta asettamaan tähtäimen paikalleen! Eduskunta julisti maan itsenäiseksi joulukuun 6. p:nä, ja tammikuun alussa ryssäkin antoi julistukselle „tunnustuksensa“. Mutta yhä sel-

Maakunnan aktivisteja ja jääkäreitä 50-vuotispäivilläni.

veni meikäläisissä ajatus, että paperipäätöksillä on vain oma rajoitettu arvonsa. Vaikka sitten suurvaltain tunnustuksiakin tuli päivittäin, oleili ryssän sotaväki yhä maassa kuin kotonaan. Mitä sellaisella itsenäisyydellä oli virkaa?

Ei, selvä tästä leikistä tulla piti, maksoi mitä maksoi! Ensimäinen pikainen tehtävä oli ajaa ryssä pois omaan kaalimaahansa. Ja että se myös käytännössä jotain merkitsee, pitää sen tapahtua viimeistä piirtoa myöten!

Konekiväärituulta

Poiat kansan urhokkaan,
min verta joi jo Puolan, Lützin, Leipzigin
ja Narvan multa,
viel' on Suomi voimassaan,
voi vainolaisen hurmehella peittää maan.
Pois, pois rauhan askar jää!
Jo myrsky käy, jo tanner järkkyy, jyskää
tykki surman tulta.
Eespäin rinnan rientäkää!
Meit' urhoiks' isäin urhohenget tervehtää!
(J. L. Runeberg)

Niistä hetkistä, jolloin oltiin jo valmiina iskemään ryssää vastaan, alkaa oma lukunsa itsenäisyystaistelujen vaiheissa — ja siis myös tässä kirjassa. Ennen Vapaussodan alkamista jouduin minäkin mukaan muutamiin „iskuharjoituksiin". Jo joulukuun alkupuolella oli vähällä syntyä pahanlainen rytäkkä. Kauhavalainen aktivisti Orrenmaa ilmoitti minulle puhelimitse, että Lapuan suojeluskuntalaisten pitäisi lähteä Jepualle ja ottaa mukaansa aseita, m. m. käsipommeja, sillä ryssät ovat päättäneet mennä sinne polttamaan von Essenin tehtaat. Sehän kuulosti joltakin! Koko suojeluskunnan hälyttämistä emme sentään pitäneet tarpeellisena, koska naapuripitäjistäkin tulisi miehiä mukaan. Meitä kokoontui vain 15 miestä, jotka lähdimme Jepuaa kohti resiinalla. Sivuuttaessamme Härmän kuulimme mielenkiintoisen uutisen: maakunnassa hyvin tunnettu ryssänkätyri Syynimaa Härmästä oli juuri ammuttu. Se aiheutti hurraahuutoja meidän puolellamme. Tulimme sitten Voltin asemalle, mutta siellä oli vastassa miehiä, jotka pysäyttivät meidät ilmoittaen, ettei matkaa

Ryssäin tihutyö-aikeet estetään

tarvinnutkaan jatkaa, koska ryssät olivat jo poistuneet Jepualta pantuaan toimeen vain kotitarkastuksen. Heillä oli kyllä ollut hävitysaikomus, mutta he eivät olleetkaan uskaltaneet sitä toteuttaa, kun kansaa oli sinne kokoontunut runsaasti. Ilmeisesti ryssät olivat laskeneet, että olisi syttynyt heti tiukka yhteenotto. — Eipä siis muuta kuin paluumatkalle heti samalla resiinalla. Ilta oli jo myöhäinen. Tällä välin oli satanut lunta, joka aiheutti sen, ettei resiina heti lähtenytkään liikkeelle, pyörät vain pyörivät yhdessä paikassa. Täytyi kävellä ja samalla lykätä resiinaa mukana. Yötä myöten sitten näin saavuimme lopulta kotiin. Olihan tämä kuitenkin jonkinlaista esimakua siitä, mitä „sodassa“ voi sattua — voi joutua vaikka junaa lykkimään.

Ensimäiseen varsinaiseen „kanssakäymiseen“ jouduttiinkin ryssäin kanssa pian. Tammikuun alkupäivinä soitettiin minulle Pännäisistä, että ryssäosasto sieltä poistuessaan oli sytyttänyt kasarmitalonsa, erään meijerirakennuksen, palamaan toimittaen samalla ryöstöjä. Heillä oli jokin siirtokomennus etelään päin, ja oli pelättävissä, että he Etelä-Pohjanmaallakin mennessään antautuisivat tihutöihin. Ryssät tulisivat aamulla matkustajajunassa. Kutsuin koolle muutamia miehiä tekemään „sotasuunnitelmaa“. Sen mukaan sitten meitä lähti viisi miestä mausereilla varustettuina asemalle. Junan saavuttua asetuimme siihen, minä kahden toverini kanssa ryssäin vaunun takapään sillalle, kaksi muuta etusillalle. Tarkoituksena oli ampua ryssäin kalloon kuula, jos nämä yrittäisivät pois vaunusta. Junan lähdettyä liikkeelle tunsimme pian kovaa jyskytystä oveen vaunun sisältä. Arvellen ryssien yrittävän pois uhkasin jo ampua heitä oven läpi, mutta toiset pidättivät minua vielä. Se olikin onneksi, sillä sain sitten kuulla, että ne olivat tovereitani, jotka tehtyään tarkastusmatkan vaunussa aikoivat tulla seuraamme. Seinäjoelle tultua ryssät työntyivätkin vaunusta pois, eikä siinä enää käynyt ampuminen. Asemalla oli suuri tungos kansaa. Ryssiä ei missään tapauksessa saisi päästää paikkakunnalle, se oli päätöksemme. Matti Laurila huusi väkijoukkoon ilmoittaen ryssien aikeista, ja niin saatiin soltut piiritetyiksi.

Näille apuun riensi jo paikallisia ryssiä, mutta tungoskäsikähmässä he eivät päässeet näitä vapauttamaan. Ryssät työnnettiin takaisin vaunuun, jonka ovet lukittiin. Seinäjoelta astui taas vaunuun uusia saattajia, ja tarkasti vartioituina jatkoivat soltut matkaa edelleen, kunnes he vasta Tampereella pääsivät tovereittensa vapauttamina pois vaunusta. Sen osaston tihutöiltä saatiin ainakin Etelä-Pohjanmaa näin suojelluksi.

Mauserit takovat ryssäin kalloja

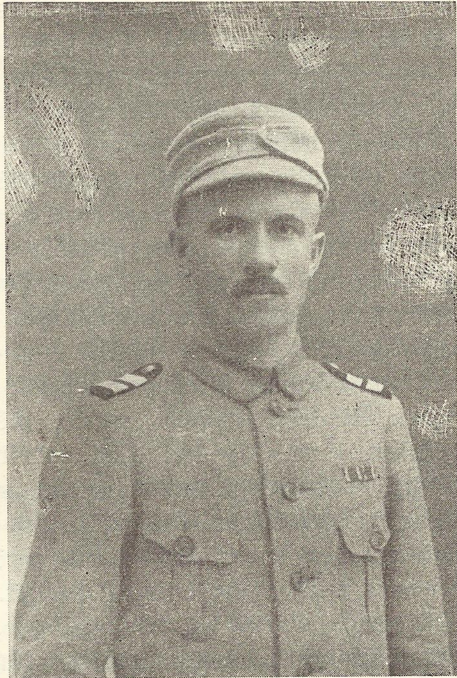
Ensimäinen varsinainen sk-hälytys, joka samalla johti oikeaan käsikähmään ryssäin kanssa, tapahtui tammikuun 20. p:nä. Asemapäälikkö tiedoitti puhelimessa minulle saapuneen erittäin tärkeän, kiireellisen sähkösanoman Torniosta. Se kuului: „Ryssät vanginneet 2 jääkäriä Torniossa Ruotsin rajalla. Niitä tuodaan vangittuina postijunassa koneesta lukien ensimäisessä 3 lk. vaunussa. Vapauttakaa ne". Tässähän oli mieluinen tehtävä. Kutsuin kiireesti luokseni sk.-esikunnan jäsenet Matti Laurilan, Esa Viitalan ja Auk. Antilan neuvottelemaan tiedon johdosta. Päätimmekin ottaa jääkärit ryssiltä pois, tempaus järjestettäisiin Kauhavalla, joka katsottiin sopivimmaksi paikaksi. Mutta kiirettä oli pidettävä, että ehtisimme sinne ennen iltajunan tuloa.

Suojeluskunta hälytettiin, ja muutaman minuutin kuluttua olikin koolla lähes 70 miestä. Samalla soitettiin Kauhavalle Heiskaselle pyytäen hänen tulemaan asemalle muutamien aseistettujen miesten kanssa. Osan joukostamme määräsi Laurila lähtemään Kauhavalle resiinoilla, osan taas Ilkan ja minun hevosillani, loput jätettiin Lapuan asemalle siltä varalta, ettemme ehtisikään Kauhavalle ajoissa, jossa tapauksessa tempaus sittenkin täytyisi suorittaa Lapualla. Hevoset saivat nyt kerrankin pitää kiirettä, ja ne menivätkin niin lujaa, että tuntui kuin olisivat ne käsittäneet matkan tärkeyden. Vaahtoavina saapuivat hevosemme Kauhavan asemalle vain pari minuuttia ennen pohjoisen postijunan tuloa, ja siellä olivat meitä vastassa jo resiinoilla saapuneet lapualaiset sekä pitkä rivi Kauhavan suojeluskuntalaisia muutamien jääkärien johtamina. Heidät ilmoitti Laurilalle Heiskanen huomauttaen, että lähemmistä määräyksistä ei vielä tiedetä. Laurila selitti nyt tilanteen muutamin sanoin.

— Selvä on, vastasi Heiskanen, jääkärit otetaan pois!

Nyt porhaltaa juna asemalle. Muutamia miehiä syöksyy heti ensimäiseen 3. lk. vaunuun. Mutta siellä on ainoastaan ryssiä.

— Kädet ylös, huudan puutteellisella ryssänkielellä. — Eivät tunnu soltut ensin ymmärtävän, joten kivahdan kovemmin, ja silloin kädet nousevat. Menemme kiireesti toiseen vaunuosastoon. Sen nurkassa istuukin 2 siviilipukuista miestä, joita ryssät näyttävät pilkkailevan. Taas huudan käskyn käsien nostamisesta, mutta nämä ryssät ovatkin toista maata. He tarttuvat kivääreihinsä ja alkavat työntää panoksia makasiineihinsa. Nyt ei auta muu kuin hyökkäämme kiinni heidän kivääreihinsä. Alkoi ankara kamppailu, jota kesti muutaman minuutin. Olisi kai kestänyt kauemminkin, elleivät mukanamme olleet jääkärit Mäkinen ja Laakso olisi ryhtyneet leikkiin. He nim. tempasivat mauserpistoolit esiin ja alkoivat mäntätä niiden särmillä ryssäin pääkalloja puhki. Lyöntien johdosta räiskähteli jo verta vaunun akkunoihin ja seiniin, ryssät hellittivät kivääreistään ja luovuttivat ne meille ruveten tukkimaan haavojaan. Minua ihmetytti heti, etteivät pidätetyt jääkärit tulleet avuksemme, vaan painautuivat yhä tiiviimmin vaunun nurkkaan ja vapisivat. Kahakassa ei kuitenkaan ollut aikaa tehdä kysymyksiä. Vasta kun ryssät oli tehty aseettomiksi, tiedustin miehiltä, ovatko he jääkäreitä ollenkaan.

Suojeluskuntamiehenä.
(Kuva otettu Vapaussodan jälkeen.)

— Emme, vastasivat he yhtaikaa, olemme lahtelaisia kauppiaita.

— Helvetti! kivahti Laurila.

Ryssät komennettiin nyt pois vaunusta ja kiväärit kasattiin asemasillalle. Laurila haetti kunnanlääkärin sitomaan ryssäin pääkallot, etteivät „aivot pääsisi valumaan asemalle“.

Asemasillalla tuli luoksemme muuan mies, joka kertoi olevansa minulle tulleen sähkösanoman lähettäjä ja pyysi anteeksi, että oli valehdellut miesten olevan jääkäreitä. Valheeseen hän sanoi turvautuneensa siksi, että tällä tavoin saisi pelastetuiksi miehet ryssiltä — he olivat tavallisia jopparejta, jotka olivat joutuneet rajalla ryssäin vangiksi kuljettaessaan Ruotsin puolelle suuria määriä sähköjohtoa, jota tänä aikana juuri kipeästi olisi tarvittu kotimaassakin. Eipä siis ihme, että miehissämme nousi suuttumus heitä kohtaan, ja joku jo ehdottikin, että heille annettaisiin selkäsauna. — Sähkösanoman lähettäjä ilmoitti myös, että junassa on ryssäin kätyri, joka ilmiannon oli tehnyt. Heiskasen komennuksesta ilmiantaja tuotiinkin asemasillalle, jossa hänet aluksi pantiin käsirautoihin. Kun tämä oli tapahtunut, tuli konduktööri arasti kysymään Laurilalta:

— Joko juna saa lähteä?

— Meidän puolestamme juna on valmis, vastasi Laurila.

Ja niin juna lähti etelään mukanaan aseettomat ryssät, joille Laurila kuitenkin antoi kiväärit mukaan, he kun sitä rukoilivat huomauttaen, miten ankara rangaistus kohtaa sotilasta, joka menettää aseensa. Muut junassa olleet ryssät, joilla oli tietysti kiväärit mukanaan, jätettiin toistaiseksi Kauhavalle miestemme vartioimina. Heiskanen nim. määräsi heidät passitettaviksi takaisin pohjoiseen menevässä yöjunassa. Kun ryssät sitten yöllä saivat jatkaa matkaansa, lausuivat he uhkauksia sanoen m.m. tulevansa parin viikon päästä takaisin ja hävittävänsä Kauhavan kirkonkylän maan tasalle. Toteuttamatta tuo uhkaus sentään jäi.

Samalla matkalla teimme tuttavuutta myös erään saksalaisen kanssa. Edellämainittua kätyriä rekeen saattaessaan eräs ajomiehistä huomasi aseman makasiinin takana lymyilevän ryssänsoltun. Mies pidätettiin, mutta kun hän alkoi puhua,

huomattiin heti, että hän ei haastelekaan venäjää. Haettiin Heiskanen tulkiksi, ja silloin selvisi, että mies olikin saksalainen upseeri, joka oli joutunut ryssäin sotavangiksi, mutta päässyt pakenemaan Uralin rinteiltä vankileiristä ja ollut jo Torniossa menossa rajan yli, kunnes joutui uudelleen pidätetyksi. Ryssät olivat siis nyt kuljettamassa häntä toistamiseen vankeuteen. Kun Kauhavalla sattui tämä välikohtaus ja hän sai nähdä, miten muutamat miehet tekivät ryssistä selvää mausereilla, päätteli hän heti heidät ystävikseen ja piilottautui asemalle. Ja niin hän taas pääsikin jatkamaan kotimatkaansa, samoinkuin nuo lahtelaiset jopparitkin, jotka „jääkäreinä" olivat aiheuttaneet meille tämän ensimäisen „kenraaliharjoituksen."

Ensimäinen sk-hälytys oli siis tapahtunut tammik. 20. p:nä. Ajan ratas pyöri nyt nopeasti — toista hälytystä ei tarvinnut enää odottaa montakaan päivää. Siihen johti eräs ryssäin junain räjähdyttämisyritys, jonka alkuvaiheet olivat seuraavanlaiset.

Vuodenvaihteessa olivat Lapualla majailevat ryssät poistuneet: heidät oli määrätty, kuten sitten myöhemmin eräs heidän upseereistaan, virolaissyntyinen, suomea puhuva Alev kertoi, Venäjälle Harkowin edustalle osaaottamaan taisteluihin kenraali Galedinia vastaan, joka valkoisilla venäläisjoukoilla oli ryhtynyt sotimaan bolsheviikkien hirmuvallan hävittämiseksi niillä seuduin. Kun Lapuan venäläisjoukot tammikuun alkupäivinä sinne saapuivat, heidät riisuttiinkin aseista — jonkun käsitesekaannuksen takia bolsheviikit luulivatkin heidän pyrkivän Galedinin armeijaan. Senvuoksi heidät passitettiin takaisin Suomeen. Riihimäen ohi pohjoista kohti ajaessaan he olivat uhkailleet hävittävänsä Etelä-Pohjanmaan, jolloin riihimäkeläiset isänmaanystävät päättivät antaa tänne varoituksen. He tiedoittivat ryssäin matkasta ilmoittamalla nämä uhkaukset Vaasaan, he kun m.m. tiesivät, että kenraali von Gerich oli tullut Pohjanmaalle jo marraskuulla. Riihimäellä ei kyllä tiedetty, mitä nämä matkustavat ryssät olivat, joten ymmärtää hyvin, että syytä olikin ottaa yhteyksiä. Vaasasta taas tämä ilmoitus annettiin Kauha-

Suojeluskuntien „kenraaliharjoitus“

valle Heiskasen tiedoksi ja samalla minulle. Tämä tapahtui tammikuun 23. p:nä. Kuultuani asian lähdin heti Jussi Malkamäen ja Esa Viitalan kanssa Kauhavalle neuvottelemaan Heiskasen kanssa, jonka luona silloin oli m.m. jääkäri Komonen. Siellä teimme päätöksen, että ryssäin juna räjähdytetään ilmaan. Paikaksi valitsimme erään ratakohdan lähellä Sydänmaan asemaa. Tämän pioneerityön tekijöiksi valittiin Malkamäki ja Komonen. Räjähdyttämiseen tarvittiin tietysti voimakkaita pommeja, ja kun minulla oli kotonani vielä Equitystä saatuja ratapommeja, soitin vaimolleni, että hän panisi reppuun muutamia „saippuoita“ ja toisi ne asemalle seuraavalle pohjoisesta tulevalle junalle. Eelin tekikin työtä käskettyä, laittoi pommit reppuun ja antoi ne ukko Laurilan tuotavaksi, joka sattui juuri samaan aikaan tulemaan talooni. Laurila toi pommit asemalle, jossa Komonen ja Malkamäki ne saivat jatkaessaan matkaa etelään. Mukanani tuli samassa junassa Lapualle Heiskanen, ja yhdessä lähdimme jännittyneinä odottamaan pamausta. Tuskinpa koskaan mitkään matkalle lähtijät ovat saaneet seurakseen hartaampia toivomuksia teon onnistumiseksi kuin mitä meidän mielissämme silloin liikkui. Hankkeesta olimme jo Kauhavalta käsin tiedoittaneet Vaasaan ja saaneetkin sieltä hyväksymisen suunnitelmalle.

Olimme sopineet niin, että pioneerimme ilmoittavat meille heti, kun syytä on, soittamalla Lapuan Kunnantalolle, jonne senvuoksi Heiskasen kanssa pian lähdin.

Klo 3 yöllä soi puhelin. Heiskanen rientää kuulotorven ääreen. Torvi putoaa miehen kädestä, ja hän itse lehahtaa tulipunaiseksi huudahtaen:

— Helvetin voimat ovat tulleet ryssille avuksi, junat ovat saapuneet Seinäjoelle! Missä pommarit ovat?

Yhteinen kiroussanain tulva! Menimme talooni. Melkein heti sinne tultuamme soi puhelin. Soitettiin Vaasasta, pyydettiin jääkäri Heiskasta puhelimeen. Tämä meni. Noin puoli tuntia sitä kesti, puhelua, tai ainakin niille main. Noloiksi miehiksi nimiteltiin ja ties miksi. Heiskanen vastaili vain yksikantaan:

— Jaa! Hm! Joo!

Hänen vierellään seisten kuiskasin:

— Hälytetään suojeluskunnat ja vangitaan ryssät!

Heiskanen ilmoitti ehdotuksen heti lankaa myöten sen toisessa päässä olevalle kenr. von Gerichille sanoen:

— Aamun valjetessa tulemme vangitsemaan ryssät!

Puhelinsoiton päätyttyä menimme asemalle, kerroimme asemapäällikkö Väisäselle uuden suunnitelman, ja pyysimme saada käyttää puhelinta ja lennätintä, johon tämä heti innostui tarjoten ne käytettäväksemme. Niillä sitten aamuyöstä suoritettiinkin hälytys — olihan Heiskanen jo toiminut maakunnan keskeisimpänä jääkärinä ja yhdysmiehenä vielä toistaiseksi epävirallisen Vaasan päämajan kanssa. Kaikki maakunnan aseelliset suojeluskuntalaiset määrättiin saapumaan Lapualle aamujunissa, muut heti jälestä. Tämä tapahtui klo 5 tienoissa aamulla, ja kolmisen tuntia senjälkeen eri pitäjien suojeluskuntien pääjoukot jo olivatkin Lapualla majoittuen niille osoitettuihin rakennuksiin. Junassa tulivat mainitut pommaritkin kertoen, miten toimeksianto oli sujunut. Virhe oli ollut siinä, että pommit tulivat asetetuiksi vain toisen kiskon siernoihin toisen jäädessä vapaaksi. Eivätkä ne muutenkaan liene olleet tarpeeksi voimakkaita. Sillä kun juna saapui kohdalle, lennähti kiskosta kyllä noin puolen metrin pituinen kappale vahingoittaen pyörää, mutta veturi, junasta puhumattakaan, ei suistunut ratavallia alas, kuten oli tarkoitettu — ratavalli vietti tällä kohtaa jyrkästi alenevassa maastossa. Seinäjoelta tuli pian uusi veturi, joka hinasi junan perille, ja sen jälestä pääsi toinenkin juna — ryssät olivatkin tulleet kahdella junalla.

Saatuani Heiskaselta määräyksen kokosin kaikki miehet Kunnantaloon. Siellä Heiskanen selitti heille, että tarkoituksena on vangita ainakin kaikki etelästä tulleet ryssät ja jatkaa siitä niin, että seurauksena voi olla koko maan puhdistaminen perivihollisesta. Innostus nousi heti korkealle. Tällä välin, neuvottelun aikana, ryssät olivat tulleet junalla Seinäjoelta ja majoittuneet Lapualla kasarmeihinsa, joten päämääränä oli siis nyt niiden valtaaminen. Ryssille lähetettiin jo antautumismääräyskin, mutta se ei tepsinyt.

Edessä oli siis ensimäinen varsinainen hyökkäys. Juuri kun piti lähteä marssille, soi puhelin. Kenraali von Gerich ilmoitti, että Lapuan ryssille ei saakaan tehdä mitään. Tieto herätti yleisen tyytymättömyyden, joka kehittyi niin pitkälle, että tuumittiin kiellosta huolimatta panna päätös toimeen. Kiihtymyksestä ilmoitettiin vielä Vaasaan, mutta kun sieltä saatiin kuulla senaatin lähetin saapuneen Vaasaan tiedoin, että Suomen asiassa käydään juuri kansainvälisiä neuvotteluja, luovuttiin tuumasta, vaikkakin hammasta purren.

— Herrat ovat pelkureita — y.m.s. huudahdukset osoittivat miesten mielialaa. Kaikki olivat jo syttyneet tappelunpaloon, ja nyt raukesi koko homma! Katkeruus oli luonnollinen. Illansuussa miehet lähtivät kotimatkalle saatuaan sitä ennen ensimäisen „sotilasmuonituksen“ Ilkan ja Kosolan emäntien toimesta. Ja niin täytyi palata kotiin härmäläistenkin, jotka varsinkin olivat olleet iloissaan päästessään „kerrankin tappelemaan ilman poliisin väliintuloa“. Ensimäinen ambulanssikin oli jo kaiken varalta hälytetty, kunnanlääkäri Tiitisen valmentama saniteettiosasto. Mutta ennen kotiinlähtöä kuitenkin saatiin edes „osoittaa mieltä“ marssimalla juhlallisesti ryssäin kasarmien ohitse. Ennustihan se ainakin, että „jatkoa seuraa“, kun vaan lupa saadaan.

Eikä sitä enää kovin kauan tarvittu odottaakaan. Kuten Vapaussotamme historiasta tiedetään, oli kenraali Mannerheim monien „viisaiden ja varovaisten“ neuvoista huolimatta päättänyt iskeä yllättämällä, temmata aloitteen maasta nousevan valkoisen talonpoikaisarmeijan käsiin sopivaksi katsomallaan hetkellä. Päätöksensä hän oli tehnyt jo ennen virallista ylipäälliköksi nimittämistään, joka tapahtui 27. p:nä, siis 3 päivää tässä kerrotusta „Lapuan kenraaliharjoituksesta“.

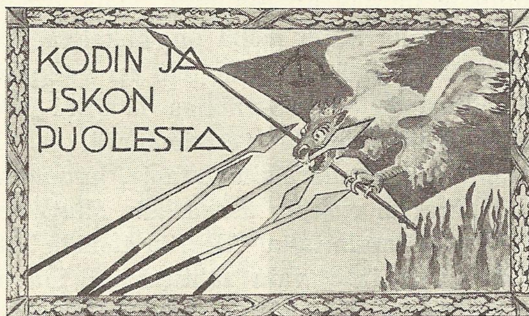
Lapuan valtaus sujuu helposti

Kenraali von Gerich oli jo tullut maakuntaan järjestämään hyökkäyksen aloittamista ja määrännyt Lapuan ryssistä puhdistamisen johtajaksi Heiskasen. Tämä oli majoittunut Yhteiskoululle ja laatinut suunnitelmansa, jonka hän sitten kirjallisina määräyksinä antoi joukoilleen. Joukkojen kokoontuminen tapahtui 27. p:nä, Tammisunnuntaina. Eri

tahoilta alkoi aamusta alkaen suunnata suojeluskuntaosastoja Lapuan syrjäkyliin. Siinä nähtiin Kuortaneen, Tiistenjoen, Haapakosken, Kauhavan ja Hellanmaan suojeluskuntalaisia, Lappajärven ratsukoululaisia, härmäläisiä, Karhunmäen kansanopiston oppilaat j.n.e. omine joukkomuodostelmineen, jotka illalla ohjattiin majapaikkoihinsa kirkonkylässä tutustumaan määräyksiin. Tarkoitus oli yllättää ryssät seuraavana yönä ja vangita ne ilman suurempia kahakoita, jotta päästäisiin mahdollisimman vähällä verenvuodatuksella. Kaikki onnistuikin suunnitelmien mukaisesti. Itse kuuluin kuularuiskukomennuskuntaan. Sen oli määrä yhdessä Lappajärven ratsukoululaisten kanssa vallata Tynjälä, jossa oli venäläistä jalkaväkeä ja kuularuiskujoukko. Päällikkönämme oli ratsumestari Ahrenberg, sanotun koulun johtaja. Klo 1 yöllä lähdimme liikkeelle ja asetuimme ketjuun Tynjälän pohjoispuolelle, tullen ruiskuni Nurmonjoen itäpuolelle Marjalundin perunakuopan sivulle, josta oli hyvä hallita pihamaata. Jos ryssät yrittäisivät vastarintaa, piti heti suitsuttaa tulta. —

Ketju etenee varovasti rakennusryhmää kohti. Ensimäiset miehet ovat jo pihalla, eikä ryssällä ilmeisesti ole vartijoita, koska ei kuulu hälytystä. Emme malta mekään enää pysyä alallamme, vaan hyökkäämme yli joen taloon, jonne ehdimme juuri samassa, kun ryssät yllätetään vuoteistaan. Kymmenet kiväärinpiiput kohoavat säikähtyneiden ryssien eteen. Ahrenberg, venäläisessä väessä olleena, komentaa ryssät pihalle riviin, jossa heitä ensin hiukan äkseerataan. Kömpelösti kuin karhulta käyvät ryssältä käännökset.

— Onko kellään pojista puukkoa? kysyy Ahrenberg.

Ei sattunut olemaan. Se on ikävä juttu, selittää hän. Hän olisi vain leikannut ryssien housuista napit, niin että nämä joutuessaan tukemaan housuja käsillään eivät voisi tehdä vasta-

rintaa, jolloin ei tarvitsisi montakaan miestä heidän saattajikseen. — Tynjälän tuvassa muuten kohtasi meitä inhoittava näky ja haju. Uhkeaa tupaa, jossa ryssät keittivät ruokansa, he näet myös käyttivät käymälänään.

Näin reippaasti tapahtui ensimäinen valtaus, jossa olin mukana. Aivan samaan tapaan kävi puhdistus muissakin ryssäin majapaikoissa, joina olivat Emäntäkoulu, rippikoulutalo, pappilan tupa, Seurahuone, Rannan ja Talvitien talot. Puolituhatta ryssää „vapautettiin palveluksestaan" kädenkäänteessä ilman suurempaa vastarintaa. Näistä kahakoista olisi paljonkin huvittavia juttuja, mutta ne eivät kuulu erikoisemmin tämän kirjan kehyksiin. Tulkoon kuitenkin mainituksi, että härmäläiset olivat vähällä päästä mielityöhönsä, tappeluun. Heille oli annettu Talvitien talon puhdistaminen. He joutuivat siellä ryssäin kanssa sanakiistaan, mutta silloin muuan härmäläinen pommipoika, vyössään saksalaisia käsikranaatteja, hyppäsi tasakäpälää keskelle tuvan lattiaa. Ryssät säikähtivät pahan kerran ja antautuivat. Ilman tuota poikaa härmäläiset olisivat saaneet ilmeisesti hiukan rytyyttääkin. Samoin kävi sen joukon, jonka osalle oli langennut Seurahuone. Sielläkin ryssät säikähtivät, kun joukon päällikön ase sattui laukeamaan — taskussa! Rannan talon valtauksesta sietänee myös kertoa pieni kuvaelma. Miehet olivat ketjussa talon ympärillä. Muuan mies siitä juoksee näppärästi kasarmiin, tempaa oven auki ja karjaisee siellä loikoileville ryssille:

— Jassoo, täälläkös te vain makaaletta, eikö te tiärä, että nyt on sota? — Sieppaa seinältä kiväärin, juoksee takaisin ketjuun ja huutaa nuoremmille, vielä kiväärittömille pojille:

— Kyllä näitä siellä on, hakekaa pois vaan. — Ja pienen kähmän jälestä tämäkin talo on vallattu. Tämä näppärä nuorukainen oli — 68-vuotias Matti Kojola. Näin kaikkialla. Paitsi suurta vankimäärää, saatiin saaliiksi kiväärejä, ammuksia, kuularuiskunauhoja, kymmeniä hevosia j. n. e. Kovin suuri ei ryssäin asevarasto ollutkaan, sillä nyt vasta saatiin edellämainitulta Alevilta tietää, että ryssät oli Venäjällä riisuttu aseista, vain lähtiessään Suomeen olivat he saaneet osan aseita piilotettua junaan. Ennen tuota matkaansahan

heillä oli ollut m. m. 10 kuularuiskua, suuri määrä käsikranaatteja y. m.

Etelä-Pohjanmaan puhdistaminen ryssistä oli alkanut. Tammisunnuntaina oli toimitettu yleinen sk-joukkojen hälytys, ja Laihian valtaus oli alkanut jo 27. p. iltana. Meidän joukkojemme matka piti nyt Seinäjoelle. Paikkakunnalle jätettiin vahtipalvelukseen vanhempaa miehistöä. Mutta vaaransahan voi piillä siinäkin. Niin kai ainakin ajatteli se heikkosydäminen, mutta reipaskäyntinen perheenisä, jolle rouvansa tämän lähtiessä vahtiin antoi hellät jäähyväiset ja sanoi:

— Jos sinun heikkoon sydämeesi sattuisi kuula, niin voisit vaikka kuolla. Pannaan liivin ja paidan väliin panssariksi kattilankansi sydämen kohdalle. — No, se laitettiinkin, ja perheenisä asteli kotoaan. Lähestyessään määräpaikkaa rupesi hän ajattelemaan:

— Jos tämä kansi huomattaisiin, niin olisipa se ruma paikka, luulisivat pian pelkuriksi. — Mies asteli takaisin kotiinsa, panssari poistettiin, ja entistä reippaampana lähti mies vartioimaan itsenäistä Lapuaa.

Eteenpäin etelää kohti

Mutta sotaa oli jatkettava kiireesti. Klo 5 Lapuan valtausaamuna lähdettiin kohti Seinäjokea, josta meitä tuli hakemaan ylimääräinen juna härkävaunuja. Noin 500 m. sen edellä kulki „partioveturi". Kaikki miehemme eivät tienneet siitä. Kun oli ajettu vasta pieni matka, pistivät muutamat päänsä vaunun ovista ja havaitsivat edellä veturin valon. Huudahtaen: „Yhteentörmäys" miehiä hyppäsi junasta radanvarteen. He jäivät siten pois junasta ja koko Seinäjoen valtauksesta, tullen sinne vasta, kun leikki oli ohi. — Tarkoitus oli Seinäjoellakin yllättää venäläiset varuskunnat. Noin 1 km. asemalta Lapualle päin juna pysäytettiin ja alettiin marssia hiljaa ja varovaisesti. Ennen lähtöä annettiin määräys varmistaa kiväärit, mutta parillekymmenelle miehelle tämä varmistus merkitsi laukaisua, ja se herätti ryssät. Ei siis voitukaan yllättää. Mutta jääkärien Heiskasen, Reino Vuolteen ja Komosen johtamina joukkomme verrattain helposti valtasivat ryssäin kasarmit. Itse olin Komosen ja Viitalan kanssa ruiskuineni valtaamassa Marttilan koulua, mutta yhtään laukausta ei mei-

dän tarvinnut lähettää. Seinäjoelta saatiin runsas saalis, m. m. parituhatta kivääriä, konekiväärejä ja miinanheittäjä.

Samana iltana me lapualaiset lähdimme valtaamaan Ilmajokea. Juna pysähtyi Tuomikylän pysäkin lähellä, jossa olivat jo tätä valtausta varten määrätyt joukot päällikkönään Tasavallan Vartioston johtaja eversti Berg. Miehillä oli kova halu hyökätä yhtäkyytiä, mutta Berg kielsi. Ukko Laurilan ja Komosen kanssa menin esikuntaan Bergin puheille. Tämä sanoi, että tarvitaan vielä lisävoimia, sillä ryssillä on tykistö. Meistä puhe tuntui ihmeelliseltä. Ukko Laurila tuohistui ja sanoi Bergille päin naama:

— Miten noin raukka mies on päässyt everstiksi?

Puhe koski everstiin niin, että hän sanánmukaisesti, vihastako vai mistä syystä — pyörtyi ja kannettiin sänkyyn. Menimme ilmoittamaan miehille saamamme määräyksen, että meidän on ajettava takaisin Seinäjoelle. Se aiheutti voimakkaan murinan miesjoukossa. Mutta lähteä piti. Ennen sitä sattui vielä huvittava kohtaus. Knuuttilan pihassa oli paljon ilmajokelaisia, joista joku yhtäkkiä huusi:

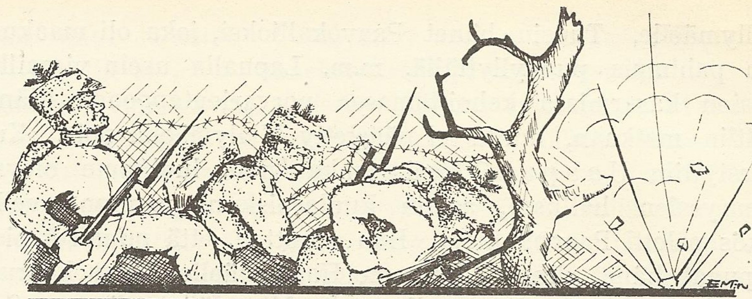
— Nyt lapualaiset hyökkäävät päällemme! — Mies ilmeisesti luuli, että me suutuksissamme hyökkäisimme vaikka heidän niskaansa. Syntyi paniikki, jossa olin ruiskuhevosineni vähällä jäädä pakenevien jalkoihin. Sellaistakin voi sattua. — Toinnuttuaan oli eversti Berg pyytänytkin ylempää lisävoimia, mutta niitä ei annettu, ja helpostihan olikin valtaus sitten käynyt noilla voimilla. Emme kuitenkaan ehtineet mukaan koko rytäkkään, sillä meidän piti olla se päivä, 29. päivä, Seinäjoella. Siellä pidin ruiskuani Yhteiskoulussa. Kun seuraavana aamuna päästiin lähtemään etelää kohti, havaitsin, että ruiskuni alusta oli viety, vain piippu lukkolaitteineen oli jälellä. Kantamalla sitä sitten Vilppulan rintamalla olikin kuljetettava.

Matkalla pysäytettiin juna Ähtärissä, sillä radan läheisessä huvilassa oli ryssäin patrulli, joka piti sivumennen vangita. Muutaman miehen kanssa sain käskyn mennä huvilaan, eikä siinä paljon tehtävää ollutkaan. Ryssät kokosivat tavaransa ja astuivat junaamme. Ennen junan lähtöä tuli mukaan eräs keski-ikäinen mies pyytäen päästä junassamme

Myllymäelle. Tunsin hänet Paavokallioksi, joka oli maakunnan pahimpia punayllyttäjiä, m.m. Lapualla usein vieraillut ryssien kasarmissa kehoittamassa porvarientappoon. Hänet otettiin matkaan, mutta ei päästetty Myllymäellä pois. Kun lähestyttiin Haapamäkeä, jonka vielä luulimme olevan punaryssien hallussa, asetin kuularuiskuni vaunun ovelle. Sekös pelotti Paavokalliota. Hän uikutteli, että punaiset pian ampuvat hänet siihen. Tulimme Haapamäelle, jonka keuruulaiset kuitenkin jo olivat vallanneet. Mies lähetettiin nyt Seinäjoelle tutkittavaksi ja hän olikin saanut siellä palkkansa, eräänä pahimmista ryssien kätyreistä.

Oikeassa ajassa tulimmekin Haapamäelle, sillä sen pieni valtausjoukko oli ensimäisen päivänsä jälkeen joutunut ympäristössä liikehtivien punaisten puristukseen. Toinen joukon johtajista, jääkäri L. Nordensvan, oli jo räjähdyttänyt Kolhon sillan, joka nyt tuli lapualaisen rak.mest. Veikkolan uudelleen kuntoonpantavaksi. Odottelimme sen valmistumista yön Haapamäellä. Seuraavana päivänä menimme Kolhoon, jossa piti viettää taas yö, mutta nukkumiseen ei paljon aikaa käytetty. Täytyi varmistaa puhdistustyötä. Paikkakuntalaiset pelkäsivät kovin punaisten kostoa, niin että meidän oli vaikea saada tietää, missä päin punaiset johtomiehet ovat. Lopulta meille ilmoitettiin erään punakaartilaiskihon nimi ja asunto. Työnnyimme tämän mökkiin ja vangitsimme miehen, joka aluksi väitti, ettei koko paikkakunnalla ole muita punaisia. Mutta aseen edessä hän viimein myönsi, jolloin pakotimme miehen oppaaksemme. Täten vedimme apajaa punaisten mörskissä.

Mutta suurin päällikkö oli vielä pidättämättä, ja siinä ilmaantuikin työtä. Opas vei meidät suureen asuntokasarmiin. Eräästä sen akkunasta hyppäsi ulos mies alusvaatteisillaan akkunan raamit kaulassa. Hän ei kuitenkaan osoittautunut etsityksi, vaan neuvoi meidät erääseen mökkiin. Siellä akat taas viittasivat meidät kolmanteen. Sinne mentyämme kuulimme porstuakamarista uikutusta, akka selitti, että hänen miniänsä siellä juuri synnyttää, joten mitään päällikköä ei mökissä senkään vuoksi voi olla. Tietysti poistuimme. Eräs toinen osasto olikin jo saanut punapäällikön pidätetyksi. Tä-

Hyökkäys on alkanut.

mä oli rohkeasti astellut miehiämme vastaan radalla ja tullut ammutuksi. Tällöin saimme kuulla, että meitä sittenkin oli petetty. Juuri tuo mies oli majaillut äsken mainitussa porstuakamarissa. Nainen oli vain pantu voivottelemaan meidän pettämiseksemme.

Punakaartilaispäällikön tarina ei kuitenkaan loppunut tähän. Kun hänet oli ammuttu, päätimme viedä ruumiin Vilppulaan. Kolhon silta ei vielä ollut valmiina, joten jäimme joen pohjoispuolelle. Mutta eteläpuolelle saapui samaan aikaan muuan ulkolaisten diplomaattien loistojuna, jossa oli Rumanian Venäjän-lähetystö matkalla pohjoiseen. Juna takavarikoitiin, ja sillä pääsimme jatkamaan etenemistämme V i l p p u l a a kohti. Vilppulassa piti olla paljon punaisia. Olimme saaneet määräyksen pysähdyttää junan äkkiä hyökätäksemme heidän kimppuunsa. Mutta kun juna ajoi asemalle, olivat punaiset jo ulottuviltamme. Osa heitä pakeni Mänttään, jonne sitten työntyi osa meidänkin joukkojamme. Päätimme nyt jatkaa loistojunallamme matkaa niin pitkälle kuin rataa riitti. Kun veturimiehet olivat peloissaan, muutettiin veturi junan jälkeen, junan alkuun pantiin pienempi vaunu, jossa oli tuo punapäällikön ruumis. Emme näet hukanneetkaan aikaa sen maahanpanemiseen Vilppulassa. Pääsimme näin lähelle L y l y n asemaa. Siinä oli rata rikottu seurauksella, että junamme „ruumisvaunu“ ja sitä seuraava matkustajavaunu suistuivat kiskoilta. Junan katkettua ja käväistyämme Lylyssä, josta punaiset myös olivat paenneet, ajoimme takaisin Vilppulaan. Vielä saimme kuulla ruumisvieraastamme. Kun myöhemmin

Länkipohjan valtauksen jälkeen nim. saimme käsiimme tamperelaisen Kansan Lehden, oli sen uutisten joukossa „kertomus“ samasta miehestä — hän nähtävästi oli ollut sangen tärkeä henkilö. Uutisen mukaan mies oli „joutunut lahtarien kidutuksen uhriksi, silmät ja korvat oli puhkottu ja poisrevitty miehen eläessä, rintaan oli lyöty 5:n tuuman naulalla paperilappu: terveisiä punakaartille“. — Pieni havainnollinen esimerkki siitä, minkälaisilla valheilla punaiset peloittivat joukkoaan „lahtareista“.

Heti kun olimme poistuneet Lylystä, ajoi sinne punaisia ja ryssiä kahdella junalla. Meidän joukkomme asettuivat puolustusasemiin Vilppulaan, ja näin sai helmikuun 1. p:nä alkunsa Vilppulan rintama. Lapuan joukko muodosti ketjunsa joen pohjoispuolelle, Viitalan ja minun kuularuiskun ollessa rautatiesillan päässä. Punaiset näyttäytyivät ensi kerran metsän reunassa n. 2 km. päässä meistä ampuen umpimähkään. Kuulat lensivät korkealle puihin. Helmik. 4 p:nä alkoivat punaiset hyökkäillä, mutta suuremmitta tuloksitta. Pohjalaisille ankara isku oli kuitenkin jääkäri Vuolteen kaatuminen. Sinä päivänä jo havaitsimme, että pitäisi olla suksia, jos mieli saada jotain aikaan. Niitä hankittiinkin. Niinpä minä samana iltana lähdin käymään Lapualla. Ehdin yöksi kotiin ja seuraavana iltana jo olin jälleen Vilppulassa, muassani useita kymmeniä pareja suksia, jäännöksiä jääkäriliikkeen aikaisesta varastostani. Seuraavana päivänä määrättiin osa lapualaisia valtaamaan Ruovettä. Minäkin jouduin kuularuiskuineni tähän joukkoon, mutta kun saavuimme Ruoveden kirkonkylään, olikin se jo vallattu Vöyrin-koululaisten, härmäläisten y. m. toimesta, jotka Vilppulan rintaman ensimäinen päällikkö Nordensvan oli saanut vahvistuksekseen. Kun rintama seuraavina päivinä sai taas uutta vahviketta, voi se levittäytyä. Lapualaiset joutuivat täten oikealle sivustalle Ruovedelle, vasemman sivustan siirtyessä Mäntän seuduille. Helmik. 5. p:nä oli Pohjois-Hämeessä toimivien valkoisten joukkojen päälliköksi määrätty eversti Wetzer. Omalle kohdalleni sattuivat siis lähiaikoina Ruoveden taistelut.

Helmikuulla risteilemme Ruovedellä

Ruoveden kirkolla meidät oli majoitettu työväentalolle, jossa odotti valmis ateria. Paikkakunnalla olivat asiat vielä niin sekaisin, että tämänkin talon vahtimestarin akka oli valmistanut ruuan ja makuusijat punakaartilaisille. Kun nim. hänen miehensä meihin viitaten sanoi, että „nämä ovat valkoisia", akka ensi hölmistyksestään päästyään tiuski:

— Mutta minähän olen keittänyt kaartilaisille. — Pian oppi akka kuitenkin pitämään pienempää suuta.

Samana iltana meidät komennettiin hyökkäämään suureen Pekkalan kartanoon, joka oli punaisten hallussa. Tie kirkolta sinne vei jäätä pitkin, ja oppaaksemme saimme erään paikkakuntalaisen. Pian havaitsimme, että matka kestää liian kauan, opas vie meitä harhaan. Rupesin „keskustelemaan" miehen kanssa, ja se tepsi. Hän muutti suuntaa. Kuuluen punaisiin hänellä olikin ollut tarkoituksena harhauttaa meidät suoraan punaisten syliin. Kun nim. tulimme Pekkalaan, olivat punaiset jo sieltä paenneet tehden mennessään tunnetut roistontyönsä, m. m. murhanneet kartanon omistajan parooni Aminoffin. Tultuamme kartanoon oli hänen ruumiinsa vielä lämmin.

Punaiset olivat vieneet talon heinätkin. Senvuoksi tilanhoitaja määräsi talon joutokarjan hävitettäväksi. Mutta talossa oli kaunis aasi, jota meidän kävi sääli. Ukko Laurila määräsi, että se on vietävä Lapualle syömään. Kun jonkun ajan päästä pääsimme lomalle, toimmekin aasin mukanamme, ja se oli sijoitettuna talooni aina kesään asti, jolloin Pekkalasta tultiin hakemaan sitä takaisin.

Seuraavana päivänä, siis 7. p:nä, oli osa lapualaisia Välikosken taistelussa. Minä en joutunut siihen. Muutamia päiviä oli rauhallisempaa, kunnes tuli tieto, että Tampereelta on tulossa 60 hevosella „kuolemanpataljoona" tappamaan lapualaisia. Syntyi ankara yhteenotto Juurakossa, vähän Pekkalasta lounaaseen. Lapualaiset pitivät puolensa, mutta punaisia kaatui paljon, jälelle jäivät miltei vain kuskit. Saattoi odottaa, että tulossa oli suurempikin vihollislauma, ja niin kävikin. Jo seuraavana päivänä punaiset ja ryssät, mielessään koko Vilppulan rintaman läpimurto, ulottivat suuren

hyökkäyksensä myöskin Ruovedelle. Sekä Pitkälässä että Pekkalassa oli tuima taistelu, lapualaisten osaaottaessa jälkimäiseen. Vähän ennen punaisten hyökkäystä olin saanut määräyksen lähteä ruiskuineni erään Pekkalan sivukartanon tienhaaraan, jota myöten odotettiin Korkeakoskelta tulevan 70-miehisen suutarikomppanian, joka meidän piti tuhota. Olimme koko päivän asemissa, mutta suutarit eivät tulleetkaan. Täten en ehtinyt mukaan Pekkalan 13. päivän taisteluun, jossa lapualaiset vasta nimitetyn komppanianpäällikkönsä ukko Laurilan johdolla löivät urheasti vihollisen takaisin. Tähän taisteluun oli ottanut osaa ryssien „musta kaarti", joka sai siitä niin tarpeekseen, että painui, kuten sotahistoria kertoo, aina Pietariin saakka.

Ennen Laurilaa oli lapualaisia johtanut eräs kapt. Hämäläinen. Hän oli arka mies, oli m.m. määrännyt meidän perääntymään Pekkalasta Ruoveden kirkolle punaisten tuloa peläten. Hän itse oli ottanut majapaikakseen pappilan ja sai meidätkin jo viedyiksi sinne, mutta tulimme takaisin Pekkalaan heti ja jätimme päällikkömme pappilaan. Hämäläinen ei sitten tullutkaan enää ainakaan meidän joukkoihimme. — 13. p:nä oli pelkoa muissakin. Kun lapualaiset taistelupäivän aamuna Pekkalassa harjoittelivat, saivat he tulta niskaansa Ylä-Pohjasta. Siellä oli kauhavalaisia ja osa Vöyrin-koululaisia. Luullen meitä punaisiksi he kohdistivat tulensa meihin, mutta onneksi ei kukaan kaatunut. Taistelun aikana samat miehet sitten pakenivat jättäen Laurilan lapualaisineen yksin vastaamaan ottelusta.

Pekkalan taistelun jälkeen oli tilanne vielä varsin sekava. Yöksi lähdimme Seitun kanavan rannalle nimismiehen taloon. Nimismies itse oli paossa. Tavallisena porvarina hän pelkäsi punaisia, mutta kun hän oli liehitellyt ryssiä, ei uskaltanut jäädä paikoilleen valkoistenkaan takia. Asunnosta löytyikin ryssältä „ansiosta" saatu kultamitali. Löimme sen kirveellä kahtia ja näimme, että se olikin — kuparia, päällä vain ohut kultaus. Ryssille tyypillistä! Kotelon kanteen kirjoitti joku pojista: „Jos olet saanut tämän ansioista suomalaisia vastaan, niin varo itseäsi. — Pohjalainen sotamies."

14. päivän aamuna palasimme Pekkalaan halki eilisen

taistelukentän. Näky oli kaamea, ruumiita joukoittain, eniten ryssiä, mutta paljon myös punaisia. Seuraavana päivänä olin minäkin hautaamassa näitä ruumiita suohon. Voin mainita, miten joukkomme silloin vielä oli raaistumaton. Kukaan ei ottanut mitään „sotasaalista". Kellot ja sormukset vain vilahtelivat suohon ruumiiden mukana. Tämähän oli yleinen piirre vapaaehtoisiin nähden ainakin sodan alkuaikoina. „Besorgauksen" opettivat vasta kutsuntojen kautta tuodut n.k. vakinaiset joukot eli „väkinäiset". Ne eivät antaneet arvoesineiden joutua maanrakoon.

16. päivän kohdalle olen päiväkirjaani merkinnyt, miten vihollinen lähestyi keskiyöllä torvea soittaen. Vartiossa olevat pojat nim. aivan selvästi kuulivat vihollisen torvien äänen. Kun se yhä lähestyi, toimittivat he herätyksen ja ilmoittivat:

— Siellä ne nyt tulevat!

Mutta eihän se ollutkaan kuin ennenmainittu aasi, joka siellä torvimaista ääntä päästeli.

Pekkalasta siirryimme Ylä-Pohjan taloon muutamaksi päiväksi. Tälla ajalla tehtiin rintamaosallamme partioretkiä. Niinpä olin eräänä päivänä Kustaa Takaluoman kanssa ottamassa selkoa punaisten rintamasta. Päädyimme näin heidän rintamantakaisiin mökkeihinsä asti. Säikähtyneiltä asukkailta otimme aseet pois ilman muuta. Samoihin aikoihin tein myöskin vasikkakaupan. Ostin nim. 2 vasikkaa, jotka sodan loputtua lähetettiin kotiin. Niistä polveutuukin paras karjakantani. 17. päivän kohdalle olen merkinnyt, että punaisia parveili lähistöllä aika runsaasti, joten odotimme hyökkäystä. Yöllä piti maata hälytyksen varalta täysissä tamineissa. Hyökkäystä ei kumminkaan tullut. 18. p:nä saimme pitkästä aikaa kahvia! Olin aamulla hakenut sitä osuuskaupasta, joka punaisten jäljiltä oli hirvittävässä kunnossa kuten monet muutkin ryöstetyt talot. Samana päivänä ja niinikään 19:nä oli osa joukkojamme „ampumaharjoituksissa" punaisten kanssa sivummalla. Mitään suurempaa kahakkaa ei tällöinkään syntynyt.

20. päivän iltana lähdimme viikon kestävälle lomalle Ylä-Pohjasta. Ajettaessa Vilppulaa kohti jäätä myöten muo-

Pikku muistoja loma-ajalta

dosti joukkomme eräässä suhteessa hassunkurisen näyn. Melkein jokainen sai tämäntästä keskeyttää ajonsa ja jäädä muista jälkeen. Kaikilla näet oli vatsa vallan juoksevassa kunnossa. Miehet olivat lähtiessään juoneet kahvia, jota oli keitetty huonosti tinatussa pannussa, ja saaneet kuparimyrkytyksen. Se ei ollutkaan leikin paikka. Minä säästyin tältäkin vaivalta, sillä olin ollut kahvinjuonnin aikana hakemassa Pekkalasta Lapualle vietävää aasia.

Vilppulassa sattui pieni „keskustelu“ Hämeenryhmän päällikön eversti Wetzerin kanssa. Hän nim. kielsi meitä lähtemästä lomalle. Ukko Laurila vastasi:

— Kyllä me nyt menemme, kun olemme koko ajan olleet eturintamalla, eikähän nyt ole hyökkäyksiäkään. — Sitä paitsi oli tilallemme tullut vereksiä joukkoja. Wetzer sanoi:

— Menkää vaan ja pysykääkin kotonanne, tuollaiset miehet.

Nyt kimpaantui Laurila, iski everstin edessä nyrkkinsä pöytään ja huusi:

— Kenelle sinä oikein puhut? Ilman meitä ei olisi sinua eikä koko sotaa!

Laurila selvitteli vielä korkealle sotaherralle rintaman alkuvaiheita ja huomautti purevasti, miten hyvin asiat tähän asti ovat lutviutuneet, kun etenemistä ei ollut johdettu ryssäläisten kaavojen mukaan. Wetzerin silmät pyöristyivät, ja hän rupesi ajattelemaan asiaa. Lopuksi hän pyysi Laurilan kutsumaan kaikki lapualaiset koolle ja piti meille kauniin puheen, jossa toivotti pikaista palaamista, sillä „juuri teitä Etelä-Suomi tarvitsee“. Laurilan ukon suorat sanat olivat saaneet ihmeitä aikaan.

Lapuan suojeluskunta tuli siis käymään kotona. Aasikin huudahteli ilosta, kun pääsi junasta

Pekkalan aasi Kosolassa.

kiinteälle maalle. Kun kylässä kuultiin asemalta päin näin juhlallista huutoa, sanoi kansa:

— Kuulkaa, kun kuularuisku huutaa.

Vielä seuraavana päivänä sanoi minulle eräs emäntä:

— Kylläpä siinä kuularuiskussa on kamala ääni.

No mistäs siviilikansa kuulakukon rätinän olisi tuntenut. Yhteiskoululla sotapojat vastaanotettiin tervetuliaiskahvilla, ja sankareina joukkoa tietysti juhlittiin, eikä syyttäkään.

Helmikuun 25. p:nä saapui maahan jääkärien pääjoukko. Siksi päiväksi minäkin menin Vaasaan muutamien muiden lapualaisten kanssa. M. m. ukko Laurila poikansa Ilmarin kanssa oli mukana. Mutta Vaskiluotoon piti olla lupaliput. Menin Laurilan kanssa asianomaisesta kansliasta niitä hakemaan. Siellä ilmoitetiiin, että liput on jo jaettu, enää niitä ei saa.

— Meidän on ne saatava, sanoi Laurila. — Mutta nuori kanslisti alkoi työnnellä meitä ovesta ulos. Laurila suuttui:

— Mikäs s—na sinä olet? — Otti nuorukaista kriveleistä kiinni ja veti eteiseen, jossa tämä kaatui.

— Liput tänne ja heti, tiuskasi Laurila, minä tulen poikaani vastaanottamaan. — Liput heltisivät heti.

Jääkärien tuloa odotellessa Vaasassa oli suunnitteilla myös pieni „kaappaus“. Me lapualaiset olimme jo sodan ensi vaiheista päässeet venäläiskoulutuksen saaneista upseereista varsin huonoon käsitykseen ja tuumineet, että ne pitää saada syrjäytetyiksi, ylipäällikköä ja joitain muita lukuunottamatta. Vaasassa nyt neuvoteltiin asiasta jälleen, mukana joku jääkärikin. Hankkeen kuitenkin torjuivat jääkärit itse huomauttaen, että ei jääkärienkään rintama ole niin yhtenäinen kuin me luulimme. Suurin valta siellä on ruotsinkielisten käsissä, ja niinollen ei tyytyväisyytemme varmaankaan lisäytyisi. Tämä seikka saikin meidät harkitsemaan asiaa.

Kun jääkärit olivat saapuneet, päätettiin lapualaisten toimesta kutsua oman pitäjän jääkärit illallisille hotelli Ernstiin. Juhlat pidettiinkin asianomaisine puheineen ja maljoineen. Illalliset maksoivat kolmattatuhatta markkaa, joka oli siihen aikaan rahaa. Ryypyt Vaasassa olivat näet korkeissa hinnoissa. Mitäpäs valittelemista siinäkään olisi ollut, mutta lysti joutui lopulta minun kustannettavakseni. Köyhä

mies kun olin, niin se vähän harmitti — sopimushan oli yhteinen.

Samalta ajalta on peräisin myöskin Lapuan suojeluskunnan lipun synty. Jääkärien paluuta odottamassa olivat Vaasassa m. m. maist. Jalmari Lahdensuo ja tait. Akseli Gallen-Kallela. Kehoitin Lahdensuota pyytämään tuntemaltaan suurelta taiteilijalta, että tämä piirtäisi mallin sk:mme lipuksi. Gallen-Kallela suostuikin heti:

— Teen mitä tahansa Lapuan suojeluskunnan hyväksi, onhan se jo niin urhoollisesti taistellut.

Hän kyseli lippuun sopivaa aihetta, ja neuvottelujen tuloksena oli, että aihe otetaan Lapuan seurakunnan 300-vuotisesta sinetistä, jossa on kuvattuna nuijamieskarhu. Täten syntyi lippumme. Sen kulmiin tulivat kirjaimet L. S. ja K.

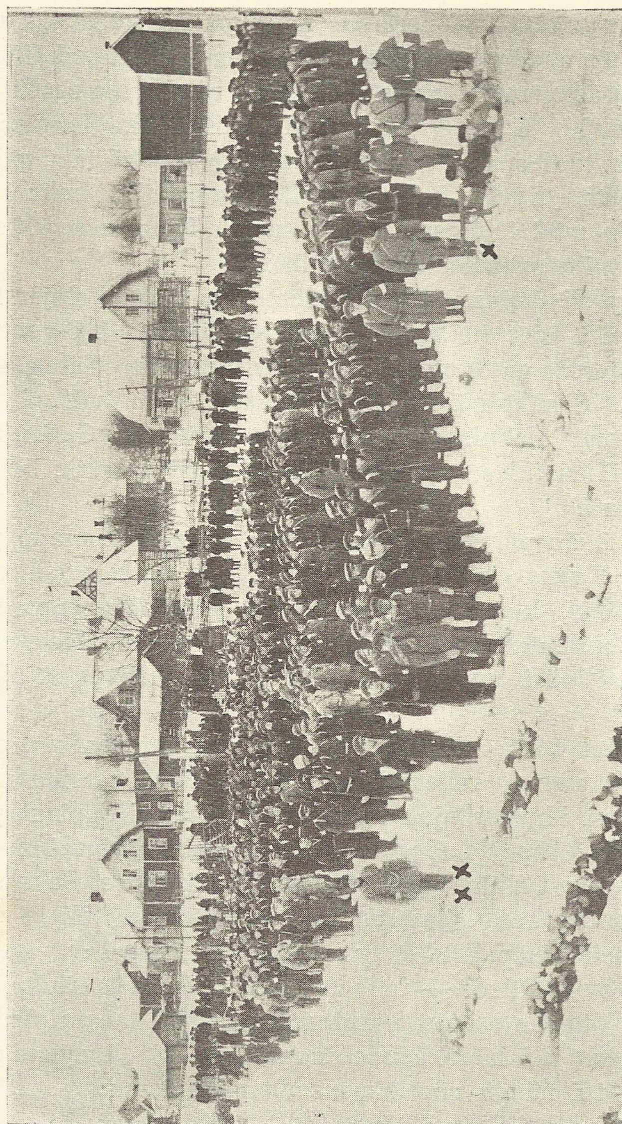
— Oikean alakulman jätän vapaaksi, sanoi Gallen-Kallela, sillä siihen tulee vapaudenristi, joka ylipäällikön on sk:lle myönnettävä.

Mutta tähän päivään mennessä ei ole tullut tuota pyyntöä tehdyksi. Kulma on vielä tyhjänä. Lippu muuten on komea: sininen pohja, keskellä musta karhu ympäröitynä pajuornamenteilla, kulmat valkeat. Ylänurkassa on sinivalkea nauhake. Ei kai olisi myöhäistä vieläkään saada lippuun ajateltu risti?

Jääkärien tuloa oli riemulla odotettu kotonanikin, olihan heidän joukossaan veljeni Villekin. Nuorin poikani, joka oli syntynyt Shpalernajassa ollessani, oli juuri oppinut puhumaan. Petäjän Maija oli häntä opettanut vastaamaan kysymykseen: „Mitä varten jääkärit ovat tulleet Saksasta?“, että „Valloittamaan maata“. Kun Ville sitten tuli käymään kotona, asetettiin pojalle kysymys. Poika vastasi:

— Ne ovat tulleet — tulleet — valloittamaan sänkyjä. — Iikka oli iltasilla saanut kehoituksen mennä maata sänkyyn. „Maata“-sana oli häneltä unohtunut, „sänky“ jäänyt mieleen, ja siitä johtui hänen vastauksensa kummallisuus.

Mutta loma oli loppunut. 1. p:nä maaliskuuta kokoontui suojeluskunta Yhteiskoulun pihalle. Joukkomme oli nyt kasvanut käsittäen 361 miestä. Haapamäelle päästyämme mei-

Lapuan pataljoona loman jälkeen rintamalle lähdössä. × Kosola. ×× Matti Laurila.

Takaisin rintamalle. Länkipohjan taistelut

dät määrättiinkin rintamaosan vasemmalle siivelle, eversti K. Wilkmanin komentamaan n. k. Jämsänryhmään. Jouduimme aluksi Jämsään, jossa parhaillaan toimitettiin asevelvollisuuskutsuntoja. Paikkakunta oli varsin punainen, ja monet jäivät kutsuntoihin saapumatta. Alkupäivinä saimme olla niiden järjestelyssä avuksi sikäli, että kutsuntaluettelojen mukaan kuljeksimme eri kulmilla ja pakotimme miehet saapumaan. Muutamat panivat ensin vastaan. Ne otettiin kiinni ja vietiin tutkittaviksi, ja kun pahimmille yllyttäjille oli annettu „leipäkortti", niin jopa rupesi miehiä kutsuntoihin saapumaan. Jämsäläiset alkoivat nyt katsoa meitä vähän paremmalla silmällä. Eräs isäntä, Vuolle-Apiala nimeltään, oli paikkakuntalaisten kertoman mukaan ottanut siellä jonkinlaisen komentovallan. Saimmekin hänet maalisk. 5. p:nä vieraaksemme meijeriin, jossa osa joukkojamme asui.

— Tarvitsen meijerisalin räätäliverstaaksi, sanoi isäntä. Teidän on täältä muutettava.

— Emme muuta, vastasi ukko Laurila.

— Mutta minä tarvitsen tämän armeijan varusneulomoksi, komenteli isäntä edelleen luvaten, että saamme sensijaan hyvän salin hänen talostaan.

— Mene helvettiin! tiuskasi Laurila. — Ja niin Vuolle-Apiala meni. Hetken kuluttua koputettiin oveen. Arvelimme, että nyt se taas tulee meitä härnäämään. Mutta ovesta astuikin jämsäläisten lähetystö tuoden meille kukkia ja ilmoittaen kiitollisuutensa siitä, että kerrankin oli pantu kampoihin „tuolle hullulle keisarille", kuten sanat kuuluivat.

Samana iltana myöhään saimme käskyn olla valmiina lähtöön. Matka piti Kuhmoisten sydänmaille. Suoritimme yöllä yli 30 km. matkan ja saavuimme aamulla Hämepohjaan ja Sirkkalaan, jossa 7. p:nä asetuimme asemiin. Pataljoonamme komentajana oli nyt ratsumestari O. Wilkman. Pari päivää kului ympäristöä partioidessa ja pikkuseikkailuissa, m. m. kävin Laurilan kanssa eräissä punaisissa torpissa, jotka olivat Länkipohjasta vain vähän kolmatta kilometriä. Näistä

rintamalinjoista oli määrä murtautua juuri Länkipohjaan, ja pian alkoi aika jo meistä tuntua pitkältä.

10. päivä oli sunnuntai. Pastori Arvi Malmivaara saarnasi meille. 12. p:nä oli kulunut tasan vuosi Shpalernajan ovien aukeamisesta, jonka vuoksi hiukan juhlittiin. Puolenpäivän aikaan alkoi 1 km. päässä olevasta Sirkkalasta kuulua ammuntaa. Punaiset olivat hyökkäämässä sinne tovereittemme kimppuun. Lähetimme apujoukkoja. Punaiset olivat asemissa kukkulalla noin 300 m. päässä, ja nyt sain minäkin panna „kukkoni“ laulamaan. Olisimme mielellämme jatkaneet heti etenemistä, mutta pataljoonanpäällikkö kielsi. Silloin eräs miehistämme, Iisakki Lammi, kysäsi Wilkmanilta:

— Mikäs mies sinä olet, kun tulet meitä komentelemaan? Kyllä me itse tiedämme, mitä teemme.

Emmehän tienneet, että saarrostavan suurhyökkäyksen ei vielä ollut määrä alkaa. Mutta kukkulalla olikin paljon ryssiä, ja päällikkö arveli, ettemme pärjää niille. Sananvaihto jatkui, ja sen aikana esiintyi taas Laurilakin, joka halusi tappelua. Päällikön olikin myönnyttävä vaatimaamme hyökkäykseen. Annoimme ryssille ja punaisille lähdön kukkulalta ja valtasimme tykin sekä kuularuiskun. Nyt Wilkman kiitteli meitä kovin. Hän raportteerasi heti ylipäällikölle voitosta ilmoittaen vallanneensa tykin sekä kuularuiskun, ja sekös taas miehiä suututti. He olivat sitä mieltä, että olisi pitänyt ilmoittaa lapualaisten ne vallanneen.

Parina seuraavana päivänä asemissa ollessamme tapahtui vahingonlaukauksia. M.m. eräs lapualainen menetti täten henkensä. Varoituksista välittämättä monet käsittelivät kiväärejään huolimattomasti.

Hämepohjassa olosta muistuu mieleeni muuan „periaatteellinen“ kysymys. Ylipäälliköllä oli, kuten tunnettu, sodan aikana n.k. neuvottelukunta. Sen puheenjohtaja Jalo Lahdensuo kirjoitti meille rintamamiehille Hämepohjassa ollessamme kysyen, mitä heidän — neuvottelukunnan jäsenten — olisi tehtävä sodan hyväksi, ja pyysi „aiheita“. Kysymys huvitti miehiämme suuresti. He tuumasivat:

— Tulkoot tänne joukkoomme kiväärin kanssa, kyllä täällä tekemistä löytyy.

Kirjeeseen emme vastanneet. Tämä miesten suhtautuminen oli ilmeisesti aivan paikallaan, sillä koko neuvottelukunnalla, joka oli alkujaan siviilimiesten itsensä hommaa, ei ollut mitään varsinaista virkaa. Sanoohan esim. J. O. Hannula tunnetussa Vapaussotahistoriassaan, että se oli asetettu vastoin ylipäällikön nimenomaista tahtoa ja toiminnallaan vaikeutti hänen työtään. Mutta tipahtihan siitä siviileille sittemmin muutama risti rintaan.

15. päivän iltana meidänkin osastomme siirrettiin Sirkkalaan, jossa saimme tietää, että varhain seuraavana aamuna aloitettaisiin tällä rintamaosalla suurhyökkäys, meidän kohdaltamme Länkipohjaan murtautuminen koillissuunnasta. Klo 2 yöllä oli hälytys ja klo $^1/_2$ 6 lähtö. Lapuan pataljoona tykkeineen aloitti iskuryhmänä kunniakkaan taistelunsa klo $^1/_2$ 8 saavuttuaan 3 km. päähän Länkipohjasta. Vastassa oli punaisten ketju ja maantien poikki konekivääripattereita. Hyökkäsimme maantien molemmin puolin ankarasti ampuen. Komppanioiden taisteluun levittäytymistä vaikeutti syvä lumi. Punaisten vahvat tulipesäkkeet harvensivat joukkojamme. Niinpä kaatui jo taistelun alussa jääkäri Peurala, jonkun ajan kuluttua 2. kompp. päällikkö Ilmari Laurila ja häntä seurasi pian isä, 1. kompp. päällikkö ukko Matti Laurila. Masennus oli jo vallata joukot, ryssäin tuli suitsusi edelleen. Avuksemme lähetettiin reservissä ollut Vaasan krenatööripataljoona, jonka riveihin myös pian ilmaantui aukkoja. Hyökätessään he lauloivat Vaasan-marssin innostavia säveleitä ja painoivat urheasti eteenpäin kuin ennen Zidénin vaasalaiset, kuulasateesta huolimatta, valaen intoa meidänkin poikiimme. Rinta rinnan pataljoonat hyökkäsivät, ja klo 2 aikaan päivällä kiivaan lähitaistelun jälkeen olimme Länkipohjan herroina punaisten paetessa etupäässä lounaaseen.

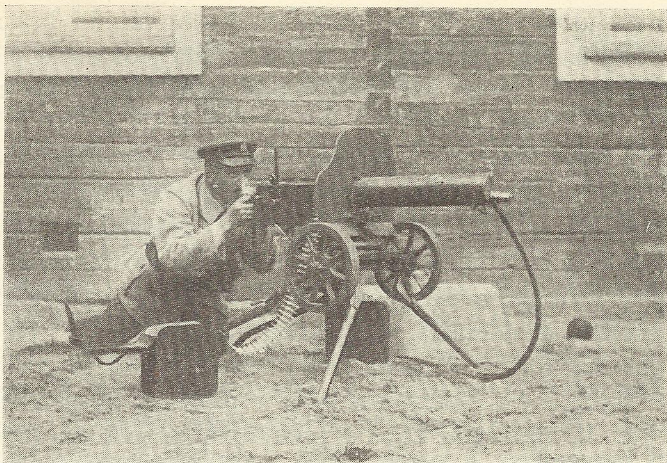
Palavat talot, savuavat rauniot, kaatuneiden suuret röykkiöt olivat tiemme viittoina. Äärimäisen väsyneinä koetimme palavien talojen seasta löytää majapaikkoja hetken lepoa varten. Noin 3 km. päässä oli suuri Vilkkilän kyläseutu, jonne joukkomme komennettiin majoittumaan, siellä kun

kuulimme olevan hyvän suojan ja ruokaakin. Mutta se oli vielä punaisten hallussa ja oli siis vallattava. Alussa mentiin aukean yli päin punaisten tulta. Niin väsyneitä oltiin, että useita tovereita piti pienen tauon aikana herätellä hangelta. Perä-Pohjolan pataljoonan saarrostettua Vilkkilän pohjoissuunnasta pääsimme lopuksi etenemään aukeita pitkin. Vilkkiläkin oli jo näin vallattu ja saatu m. m. suuri joukko vankeja. Eräs vangittu nuorukainen oli jo saada surmansa, vaikka vakuutteli syyttömyyttään. Hän näytti minusta rehelliseltä mieheltä. Uskoin hänen väitteeseensä, että hänet oli väkisin viety punaisten joukkoon. Sainkin pelastetuksi nuorukaisen hengen, ja havaitsimme sitten, että hän olikin puhunut totta. Kaipaamaamme ruokaakin saimme nyt, m. m. suuria juustotahkoja, joista riitti eväitä pitkäksi aikaa. — Sitten Länkipohjasta edettäessä nähtiin kaatuneina paljon punaisia päälliköitä, ja paikkakuntalaisilta kuulimme, että omat miehet olivat heidät ampuneet, koska he muka olivat „myyneet tykkejä lahtareille“ — kyseessä oli edellämainitsemani Sirkkalan lähikukkulalta valtaamamme tykki.

Orivedellä kranaattitulessa. — Holmin kukkulan tykkien valtaus

Lepoa ei kestänyt pitkään. Klo 4 seuraavana aamuna lähdettiin kohti Orivettä. Punaiset ottivat meidät vastaan ketjussa sekä erään suuren kivinavetan suojassa. Tulen auettua osa pataljoonaamme, keskisuomalainen komppania, piiloutui maastoon lähtemättä etenemään. Se suututti minua. Ajattelin: Menköön syteen tai saveen! Ruiskuni nostettiin hevoseen, jolla lähdin ajamaan hurjaa vauhtia läpi punaisen rintaman. Meitä oli vain 4 miestä ja kuskipoika, ja ennenkuin ketjumme ehti jälessä, pakenivat punaiset säikähtyneinä yllätyksestä. Kaatunut oli meiltä vain 1 mies, haavoittunut muutamia. Mutta ei ollut varaakaan, sillä Länkipohja oli harventanut rivejämme tuntuvasti.

Kokkolan kylässä olimme yötä ja klo 5 seuraavana aamuna jatkui hyökkäys Oriveden kirkonkylää kohti. Pari km. kirkolta oli ryssäin tykkipattereita ja sieltä alkoikin tulla shrapnelleja. Meidän tykistömme oli

Vihtori ja hänen tulikukkonsa.

jo saatu sijoitetuksi n. k. Holmin mäen alle kirkonkylän puolelle. Siitä oli suora aukea m.m. Oriveden Opistolle ja työväentalolle, joissa punaisten ja ryssäin joukot olivat pääasemissa. Heidän tulensa oli niin kiivasta, että pian tykkimiehemme, ruotsalaisia, joutuivat kauhun valtaan ja pakenivat lähes 5 km. rintaman taakse. Tilanne tuli arveluttavaksi. Jouduin tässä hetkeksi ottamaan käsiini johtajavaltuudet seuraavalla tavalla.

Laurilain kaaduttua oli lapualaisten komppanianpäälliköiksi määrätty Sarparanta ja Oksanen. (Viimemainittu, Oksanen, oli suupalttina saavuttanut asemansa, ollen muuten mies, johon lapualaiset eivät lainkaan luottaneet. Lapualla ollessaan hän oli määräillyt kuin suuri sotaherra ikään, joutunut täten yleisen nälvimisen kohteeksi ja sen ahdistamana kyllä liittynyt vapaaehtoisten joukkoon. — Vapaussodan jälkeen minulle ilmoitettiin, että lapualaisillahan on ollut komppanianpäällikkönä — punainen. Otin asiasta selvää. Puheella oli tarkoitettu juuri Oksasta. Hän oli vasta äskettäin tullut Lapualle nahkurina ja kohonnut nahkatehtaan johtajaksi. Selvisi myöhemmin, että hän oli tullut Hausjärveltä, jossa oli ollut jonkun punayhdistyksen johtomiehiä, mutta paennut Lapualle kassoineen, kuten hausjärveläiset kertoivat). Yllämaini-

tussa arveluttavassa tilanteessa johto ilman muuta luisui Oksasen käsistä, hän jäi neuvottomaksi. Pataljoonankin päällikkö oli sivussa, joten päätimme omin päin vallata tykkimme takaisin.

Hankimme jostain kaupasta köysiä kiinnittääksemme ne tykkeihin. Työ oli vaarallinen. Pitkän, korkean kukkulan yli hiipiminen ryssien tykistötulessa vaati rohkeutta. Otin mukaani muutamia ilmoittautuneita, joiden joukosta muistan m. m. Otto Stenijn (Korpijaakko) ja Juho Pajulan. Oksanen kielteli menemästä, mutta häntä ei toteltu. Yrjö Koivula otti vartiopaikan, josta huuteli meille, milloin pahimmat osumat uhkaavat. Ankarassa kranaattitulessa pääsimme kukkulan yli, kiinnitimme köydet tykkeihin, ja meidän työntäessämme vedettiin ne yksi kerrallaan yli mäen joukkojemme puolelle. Näin saatiinkin 3 tykkiä, jälellä oli vielä 1, nim. Sirkkalasta valtaamamme „lapualaisten tykki". Pyysin kompp. pääll. Sarparantaa kutsumaan miehensä koolle ja ehdotin näille, että haetaan pois omakin tykkimme, johon he suostuivatkin, vaikka se olikin vaikeimmin saatavissa, se kun oli ammuttaessa suistunut ojaan. Päätimme ottaa senkin, mutta vaikeaksi olisi työ käynyt, ellei samassa olisi apuun tullut jääkäritykistö kaukana selkämme takana. Se sai ammutuksi rikki punaisten tykin, punaiset pakenivat, ja me saimme viimeisenkin suurluikun haltuumme. — Ollessamme mäen alla tykkien kimpussa ampui vihollinen koko ajan shrapnelleja, jotka räjähtelivät ympärillämme, niin ettemme tahtoneet eteemme nähdä suun ja silmien ollessa soaistuina lentävästä mullasta. — Tästä urheasta, vastoin päällikköjen määräyksiä tehdystä teosta, miehille luvattiin kunniamerkit, mutta eipä niitä ole vieläkään tullut.

Kirkolle asti emme iltaan mennessä kuitenkaan päässeet. Majoituimme lähitaloihin, m. m. Holmin kartanoon. Olimme juuri parhaassa unessa, kun tuli hälytys. Saimme määräyksen mennä takaisin Kokkolankylään, sillä Korkeakoskelta ja Lylystä oli Juupajoentietä tulossa punaisia noin 700 miestä, ja meidän oli otettava ne vastaan. Asetuimme ketjuun kylän ja Juupajoentien välille, ja pian sieltä tulivatkin suuret punaisten joukot, jotka pakenivat Korkeakoskelta siellä tappion kärsittyään. Ketjumme lähelle ryömivät

punaiset joukot yrittäen läpimurtoa, niin että jouduttiin aivan lähitaisteluun. Ruiskuni meni nyt epäkuntoon. Lähdin korjaamaan sitä rintaman taa. Sillä aikaa pitivät pojat puoliaan kivääreillä aina vaan lähestyvää vihollista vastaan. — Täälläkin jouduimme olemaan ilman komentoa. Wilkman oli määrännyt Sarpanannan esikuntaan, ja Oksanen piileskeli taempana erään ladon varjossa, josta hänet tapasin. Oksanen selitti, että päällikköjen pitää olla suojassa, etteivät kaadu kuten Länkipohjassa. — Mutta punaiset joutuivat pian kahden tulen väliin, sillä ruotsinmaalaisten joukko tuli heidän selkänsä takaa meistä tietämättä. Punaisten pakomatka päättyi lyhyeen. Suuri joukko heitä oli kaatunut, vielä suurempi joutui vangiksi.

Osassa Oriveden kirkonkylää oli vielä punaisia. Luultiin, että punaiset suunnittelivat näille seuduin suurempaa ratkaisutaistelua seuraavaksi päiväksi. Me majoituimme sen päivän iltana eri taloihin. Päällystön avuttomuus suututti minua siihen määrään, että kutsuin sen illalla koolle pappilaan, joka punaisten jäljiltä oli hirvittävässä kunnossa, kirjasto ja arkistot hajalla lattioilla, huonekalut, m.m. piano, pirstottu j.n.e. Selitin suoraan, että entisestä järjestelystä ei tule mitään. Pitää saada päälliköiksi miehiä, joihin joukot luottavat. Ainakin Oksasen tilalle on saatava toinen mies. Mutta vaikka annoinkin koko tukevaa nuuskaa, ei siitä ollut apua. Oksanen piti asemansa, hän oli ratsumestarin suosiossa. Joku voi luulla, että olisin tyrkyttänyt itseäni tähän asemaan. Sen selvittämiseksi huomautan, että jo Länkipohjassa Laurilain kaaduttua oli minua ehdotettu komppanianpäälliköksi, mutta en ruvennut. En ole koskaan päällikköasemia havitellut. Katsoin voivani parhaiten hyödyttää yhteistä asiaa jonkinlaisena „piiskana“, jolla on vapaat kädet arvostella ketä tahansa, ja tahdoin vain saada olla kuularuiskuineni kärkijoukossa siten virittääkseni rohkeutta muissa. Tiedän, että esimerkkini monessa paikassa vaikuttikin. Itse olin varma säilymisestäni — luotin Shpalernajanäkemyksiini — ja siten olin monasti liiankin uhkarohkea. Esim. Länkipohjassa monen pojan osoittaessa masennusta, kun rivimme harvenivat, sanoin:

— Ei tämä vielä mitään, paljon suurempi taistelu on tulossa.

Se tulikin sitten pian — Tampereella. Mutta täten sain valaa miehiin uskallusta, joka merkitsi paljon jatkuvissa hyökkäyksissä.

Viimeiset punajoukot Orivedellä antautuivat seuraavana, 20. päivän aamuna, joten suurempaa taistelua siellä ei enää syttynyt. Tarkoitushan oli ollut alkujaan saada vihollinen pussiin koko Vilppulan laajalla rintamalohkolla, mutta se ei onnistunut. Ryssät ja punaiset välttivät lopuksi ratkaisevan iskun ja vetivät joukkonsa eri puolilta Tampereelle, joka siis nyt tuli valkoisten lähimmäksi suurpäämääräksi.

Oltuaan taas kotvan etulinjoilla pääsivät lapualaiset muutamiksi päiviksi reserviin. Meidät siirrettiin Tampereen itäpuolta kaakkoon, Längelmäen pitäjään, jota saimme risteillä kolmisen päivää. Mutta Tampereen eteläpuolella Lempäälässä oli vielä punaisilla vahvat voimat. 24. p:nä joutui Lempääläkin valkoisten haltuun Wilkmanin joukkojen onnistuessa puristaa sen kaksipuolisella saarroksella. Reservissä ollen saivat lapualaisetkin kuitenkin osallistua tähän hyökkäykseen. Tiemme kulki yli aukeoiden, vaikka olisimme hyvin voineet ne kaartaakin. Hyökätessämme punaiset ampuivat riivatusti. Joukoistammekin kaatui pari miestä ja useita haavoittui. Omalta kohdaltani oli matka aukean yli vaarallinen, sillä amerikkalaista Scolt-konekivääriä, jota nyt hoidin, piti kahden miehen kuljettaa kantamalla, eikä silloin voinut edes juosta. Oli vain käveltävä rauhallisesti kuulasateessa, mutta hyvin tie etenikin. Lopulta punaiset pakenivat suinpäin, ja sitä oli tavallaan huvittavakin katsella: niiden hevosjono liikkui kuin muodoton möhkäle ikään, aisojen päällä, jalaksissa, kaikkialla roikkui miestä. Sotasaaliimme oli huomattava, m.m. muutamia tykkejä. Punaisten ruumiita makasi siellä täällä pitkin kylän reunoja. Paikkakuntalaiset ottivat meidät vastaan sangen sydämellisesti. Oli suorastaan liikuttavaa katsella, miten eräässäkin talossa heti kylään saavuttuamme pisti kellarista päänsä noin 70-vuotias mummo kysyen:

— Ettehän vain lienekin valkoisia, kun ette kiroilekaan?

Kuultuaan, että olemme niitä, ja että punaiset ovat nyt tipotiessään, mummo ilosta itkien hyppäsi Esa Viitalan ja

muutaman muun kaulaan. Kertoi miltei kaikkien valkoisten asukkaiden kylästä paenneen metsiin, josta sitten ilmaantuivatkin. Melkein yksin oli mummo vain odottanut tuloamme kylmässä kellarissa.

Tampereen esikaupunki-taisteluja

Seuraavana aamuna alkoi marssi Tampereen esikaupunkeja kohti, jonne oli vain parikymmentä kilometriä. Eteläisen lohkomme kärjessä oli Jyväskylän pataljoona, joka joutuikin ankaran tulen alaiseksi. Osa punaisia jäi matkalla saarroksiin, mutta pääsi takaisin panssarijunalla, joka tuli heitä hakemaan. Yritin räjähdyttää radan sen alta poikki, mutta en ehtinyt. Pääsimme Tampereen edustalle Rantaperkiön kylään puoliyön maissa, jolloin jouduimme kiivaan kivääritulen alaisiksi. Lapualaisetkin joutuivat taas taisteluun, ja saimmekin vangiksi punaisten kärkijoukon, 17 miestä. Punaisten paettua valtasimme mökkejä, joihin yövyimme. Sitä ennen kävin jääkäri Matti Laurilan kanssa rikkomassa kappaleen rataa kaupungin ja asuntojemme välillä, ett'-eivät punaiset pääsisi enää tovereittensa avuksi Toijalaan. Jääkäri Laurila oli juuri saanut haltuunsa 2. komppanian päällikkyyden.

Klo $^1/_2$ 5 aamulla heräsimme helvetilliseen rätinään, joka kuului läheisestä metsästä. Laskin kuularuiskullani sinne umpimähkään, minkä kerkesin. Aamun valjetessa näimme, että oli tullut tavarajuna niin pitkälle kuin se rataa pääsi. Siinä oli Turun hulikaaneja, n.k. musta kaarti. Tähtäsimme nyt siihen, ja kauempaa auttoivat tykkimme. Punaiset joutuivat pian pakokauhun valtaan alkaen juosta kaupunkia kohti. Juna, jota veturi lykkäsi edellään, jäi alkupäästään Laurilan ja minun iltayöstä räjähdyttämään kiskokuoppaan, jolloin vaunurivi katkesi. Laskimme tulta kivääreistä ja konekivääreistä paikalle jääneisiin vaunuihin, joissa oli noin parisataa miestä, sillä seurauksella, että vain kymmenkunta miestä pelastui ehjin nahoin, kun veturi eri kertoja sai haetuksi lopulta vaunut pois. Meiltä vain muutama mies haavoittui.

Yhteen kyytiin valloitimme myös Hatanpään kartanoryhmän ja aloimme edetä kohti Järvensivua. Tämä matka oli sangen tukala. Tulta tuli vastaamme niin, että maas-

tossa piti olla pitkän aikaa nenä ihan maahan painettuna. Kun tämä seutu on Tampereen kaatopaikkaa, voi arvata, ettei olo siinä hauskalta tuntunut. Ensimäisten talojen kohdalle saavuttuamme jäimme pahaan pussiin: emme voineet edetä emmekä palata takaisin, sillä vastapäiselle mäelle ilmestyi tuhansia punaryssiä, ja meitä kohti alkoi kiivas ammunta, jota kesti useita tunteja. Monta hyvin jännittävää tilannetta siinä syntyi. Koulupojat juoksivat rohkeasti talojen välisissä solissa joutuen toivottomaan asemaan. Niinpä m. m. eräs Muilun pojista sai viettää solassa monta tuntia meidän pääsemättä hänelle avuksi. Erään talon seinustalla heilutti Kustaa Latvala iloisena kättään huutaen:

— Sormeni hiukan haavoittui!

Mutta samassa kuului vihlaisu, häneen oli ammuttu hyvin pahosti. Kuula oli tullut kahden hirsiseinän ja yhden lautaseinän läpi ja pysähtynyt hänen hartioihinsa.

Tähän aikaan näytti kaupungissa vallinneen suuri sekavuus, ja ilmeisesti olisi koko kaupunki voitu silloin vallata, jos joka puolelta olisi samanaikaisesti hyökätty. Mutta aikaa veivät neuvottelut. Messukylän tultua vallatuksi oli Wetzer ryhtynyt neuvotteluihin punaisten antautumisesta, vaikka tietojeni mukaan oli ollut tarkoituksena, että Messukylästä tulevat joukot yhtyisivät meihin ja sitten yhdessä vallattaisiin kaupunki. Punaisten pakokauhun vallitessa se ehkä olisi ollutkin varsin helppo tehtävä. Kun Järvensivun kohdalta tähystin kiikarilla, sain näköpiiriini miesjoukon, joka marssi kaupunkia kohti. Näin aivan selvästi, että miehillä oli punaiset käsivarsinauhat, mutta Wilkman uskoi heidän olevan meikäläisiä arvellen kai, että punaiset, joille äsken oli Messukylästä ilmoitettu antautumiskäsky sieltä resiinalla kaupunkiin lähetettyjen punavankien mukana, olisivat ehdotukseen suostuneet. Niin ei kuitenkaan ollut käynyt, neuvottelut olivat vuotaneet kuiviin, ja juuri tuo näkemäni joukko asettautui pian ketjuun ratavallin taa avaten tulen meihin. Vasta pimeän tultua voimme ajatella siirtymistä uusiin asemiin, mutta eteenpäin ei nytkään päästy. Ehdotin Oksaselle, joka yhä vielä toimi päällikkönä, että lähtisimme entisiin asemiimme Rantaperkiöön, mutta edes tätä ei Oksanen uskaltanut tehdä, väitti vain, ettei-

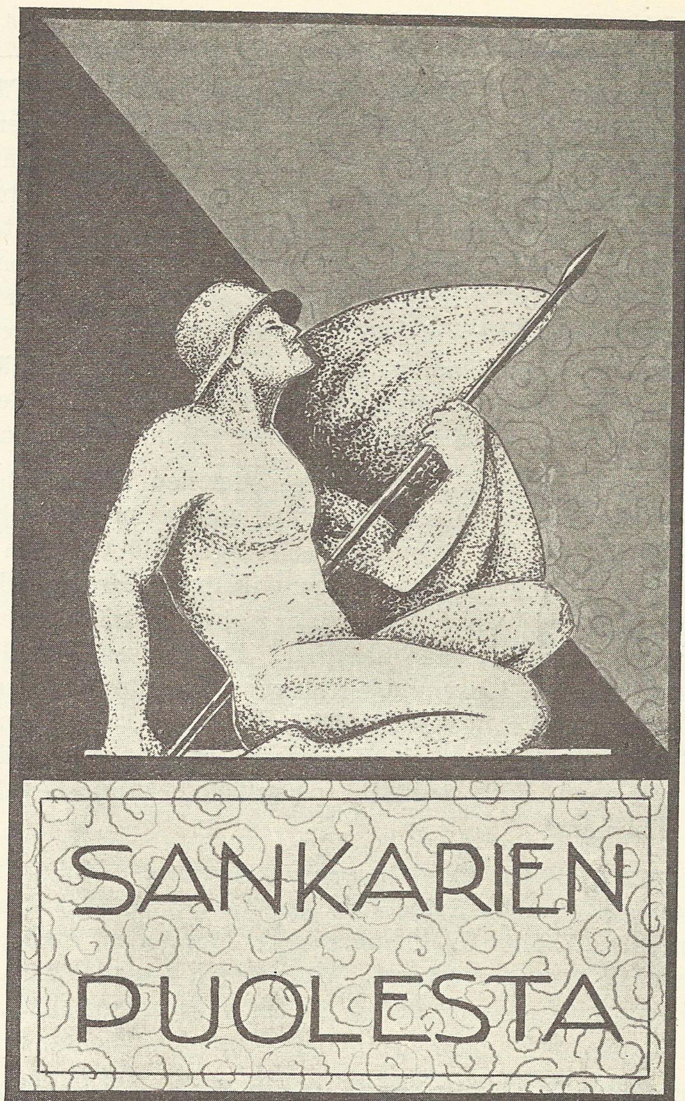
vät miehet kuitenkaan olisi häntä totelleet. Silloin otin hetkeksi johdon käsiini ja marssitin joukot Rantaperkiöön — toimenpide, joka sitten osoittautuikin hyvin harkituksi. Tällöin annoin määräyksen, että ensin viedään sinne haavoittuneemme, ja vasta senjälkeen saavat muut perääntyä. Muutamasta valtaamastamme talosta otimme lakanoita, joilla haavoittuneet kannettiin. Vain yksi lapualaisista, Kivistö, oli kaatunut. Hänen ruumiinsa veimme erään talon kellariin myöhemmin sieltä haettavaksi. Muutamat pojat olivat kuitenkin hermostuneet eivätkä noudattaneet määräystäni. Niinpä kun viimeisten joukossa lähdin matkaan, näin, että keskelle kenttää oli jätetty kelkka, jossa Kustaa Latvala pahasti haavoittuneena lepäsi. Lopulta kumminkin saimme kaikki haavoittuneet turvaan.

26. päivän olimme asemissamme odotellen jääkäripataljoonan tuloa, koska vasta sen saavuttua alkaisi lopullinen hyökkäys. Tänä päivänä taas tein esityksen, että Oksasen olisi väistyttävä syrjään ainakin kaupunkiin hyökättäessä. Hänen tilalleen ehdotin Ville Lybeckiä, joka juuri oli parantunut ennemmin saamastaan haavasta. Ehdotukseni saikin yleisen kannatuksen, jonka vuoksi menin Oksaselle ilmoittamaan asian vaatien, että hänen nyt olisi toimittava vain rivimiehenä. Mutta Oksanen lähti Wilkmanin puheille, joka määräsi hänet olemaan vaan entisellä paikallaan. Muutosta ei siis saatu vieläkään.

Seuraavat päivät kuluivat edelleen asemissa. Odottelimme lähtökäskyä, joka tämäntästä jo annettiinkin, mutta sitten taas peruutettiin. Öisin olivat komppaniat vuorotellen vartiopalveluksessa 12 tunnin vuoroissa. Punaisten tuli asemiamme kohti jatkui, mutta ei saanut aikaan mitään suuria vaurioita.

Loppurynnistys alkaa

Huhtikuun 2. päivän iltana jaettiin koko miehistölle käsipommit. Ne olivat n.k. munapommeja — siihen asti oli meillä ollut vain puuvarsipommeja. Tästä jo arvattiin, että ratkaisu olisi edessä, ja niinpä ilmoitettiinkin, että aamuyöstä vihdoin lähdettäisiin lopulliseen hyökkäykseen. Klo 2 yöllä sitten pääruljanssi alkoikin. Ratinanniemestä oli ensin laskeu-

duttava jäälle, ja sitä ennen kiinnitettiin lakkeihin kuusen-oksat suurhyökkäyksen merkiksi.

Lapuan pataljoona määrättiin radasta vasemmalle. Hyökkäykselle valmisti tykistö maaperää lähettämällä kuuliaan pitkän aikaa yhtenä ammusmerenä, jonka jälkeen vasta kivääri-

tuli alkoi. Nyt ei enää ollut aikaa voileipien syöntiin — muilla paitsi Oksasella. Hänen komppaniansa oli juuri ollut vahdissa Hatanpäässä ja sen piti tietysti tulla mukaan, mutta Oksanen veikin poikansa syömään Rantaperkiön majapaikkaan. Hän kai nyt muisti „komennukseni", että se on sopiva paikka.

Kun marssi jäätä pitkin alkoi, saimme sen tehdä ikäänkuin sähkölampun komeassa valaistuksessa. Punaiset nim. olivat kaikesta päättäen odottaneet suurrynnistystämme, sillä he suuntasivat nyt Pyynikiltä meitä kohti valonheittäjänsä. Tässä valossa pääsimmekin Hyppölän tehtaan ja Lokomon kohdalle, jossa tuli pakollinen pysähdys, sillä siinä rupesi satamaan punaisten kuulia yllemme. Pataljoonamme oli, kuten sanottu, vasemmalla sivustalla, ja sen jälkipäässä minä olin ruiskuineni veljeni Väinön kanssa sitä kantaen — ruiskun sijoituksen sinne oli määrännyt pataljoonanpäällikkö. Muut lapualaiset olivat sivustastamme oikealle päin, äärimäisinä oikealla taas jyväskyläläiset. Mutta varsinainen keskusta, jossa piti olla Oksasen komppanian, jäi aluksi avoimeksi ylläkerrotun johdosta, ja se olikin ensin aluksi ratkaisevaa laatua. Sillä punaiset suuntasivat koko tulensa nyt molempiin sivustoihimme, josta johtui mieshukkamme suuruus. Punaisten täysi tuli oli alkanut, kun olimme heistä n. parin-kolmenkymmenen metrin päässä — heillä oli hyvin suojainen asema ratavallin syvennyksessä. Kiivaan tulen vastaamme singotessa miehet syöksyivät tien ojiin. Tällöin kuului huutoja: Kuularuisku kärkeen! Yritimme kantaa ruiskua ojaa pitkin, mutta se ei käynyt päinsä, ojat kun olivat jo tyystin miehitettyinä. Siis keskelle tietä vaan, sillä eteenpäin oli hyökättävä, vihollinen oli karkoitettava hyvästä suojastaan. Onnellisesti pääsinkin ruiskuineni etenemään, niin että kun miehistö nyt aloitti varsinaisen hyökkäyksensä punaisten asemia vastaan, olin minä jo ruiskuineni töyräällä. Tässä syöksyssä ei meidän puoleltamme auttanut enää kiväärituli, vaan oli punaisten niskaan heitettävä pommeja, ja taistelu kehittyikin hyvin raivoisaksi. Töyrään taakse ei meihin enää ulottunut valonheittäjäkään, joten nyt oltiin säkkipimeässä. Ruiskustani lähtevän tulenleimahduksen valossa sentään aina

näki jotain, samoin jonkun rakennuksen sytyttyä palamaan. Tällöin havaitsimme noin 100 m. päässä edessämme, ryssänkirkon luona, punaisten rivistön. Huusimme punaisille:

— Tuolla kirkon luona on meikäläisiä, on parasta, että te antaudutte.

Joku vastustajamme erehtyikin huudon johdosta antautumaan vangiksi, mutta toiset eivät säikähtäneet, vaan huusivat vastaan, että ne ovat venäläisiä sotamiehiä. Raivoisasti taistellen saatiin punaiset kuitenkin ratasyvennyksestä vihdoin pakenemaan, ja me pääsimme sinne jatkaaksemme sieltä etenemistä läheisimpiin mökkirähjiin.

Nyt jouduin taas hetkeksi ottamaan komennuksen käsiini. Laurila nim. oli haavoittunut, ja Oksanen, joka miehineen lopulta myös oli ehtinyt mukaan, vaikka ei vielä kerrottuun syvennyshyökkäykseen, oli sitten pistettyään päänsä kuopan reunalle saanut haavan hänkin. Aloin nyt nousta 1. komppanian kanssa pellolle päämääränä n. 20 m. päässä oleva mökki. Tähän mennessä oli jo kaatunut parikymmentä lapualaista, ja mieliala näytti hetkeksi masentuneen. Pyysin miehiltä pommeja lisää ja rohkaistakseni heitä — muistin Shpalernajanäkyjäni — hyökkäsin rohkeasti seisaallani peltoa pitkin ja heitin pommeja punaisten ketjuun, joka pian pakenikin komppaniamme kohdalta. Täten pääsimme etenemään mökin pihalle asti. Mutta sen toisen päädyn takana oli vielä punaisia, joilla oli toiminnassa kuularuisku. Jouduimme siten aivan lähiasemaan, mökki kun vielä oli hyvin soukka. Ei juuri käynyt siinä ampuminen punaisten ruiskua kohti, niin tukala oli tilanne. Punaiset kyllä ampuivat ruiskullaan taempaa eteneviä joukkojamme, ja me samoin laskimme tulta kauempana sairaalan mäellä olevaa vihollista kohti. Tämä oli mahdollista siten, että olin miehineni loivan piharinteen suojassa. Siinäkin oli kuitenkin vaaran paikka. Eino Vartiota, joka syötti ruiskuani, kielsin kohottamasta päätään, mutta hän kuitenkin hiukan nousi, jolloin saikin päähänsä kuulan, mistä sitten jonkun ajan kuluttua kuoli. Hänen aivoistaan oli lentänyt kappale minun hattuuni, vaikka havaitsin sen vasta myöhemmin. —

Sissisotaa aamuyöstä. Tampere on meidän!

1. komppaniasta oli nyt tullut osa pihalle asti, mutta kaikki eivät olisi mahtuneetkaan sinne, joten suurin osa jäi n. 25 m. päähän suoja-asemaan. Kun näytti siltä, ettemme helposti voisi näin vallata koko pihaa, hiivin mökin sisälle ja sen vintistä tähystin, vieläkö punaisia olisi jollain kohtaa ratasyvennyksessä. En nähnyt enää heitä siellä, mutta sensijaan huomasin heidän siirtyneen ryssänkirkon lähelle, n. 60—70 m. päähän meistä. Mutta mökin pihalla oli vielä, kuten sanoin, punaisten ruiskumiehistö. Laskeuduin alakertaan ja varovasti lasien takaa tarkaten päätin tehdä, mitä voitavissa oli. Munapommit olivat minulta jo loppuneet, jälellä oli vain yksi puuvarsipommi. Siis yhden kortin varaan! Lähimmän akkunan takaa kuuntelin hetken punaisten juttelua. Omat miehemme etenivät nyt taas jäältä pihaa kohti siinä olevien nyt ampuessa heitä käsiasein. Kuulin, miten eräs huusi kaverilleen:

— Katso perkele, yks taas nousee sieltä, ammu se saatana!
— johon hetken kuluttua lisäsi:

— Jumalauta, kun ammuit huonosti, hiukan se vain haavoittui.

Nyt sytytin pommini, mutta olin senverran hermostunut minäkin, että luin heittolukuni liian hätäisesti, sillä kun olin pommin heittänyt, se ei vielä ehtinyt syttyä, kun punaiset jo huomasivat sen, ja eräs heistä huusi:

— Pommi perkele!

Samassa he heittäytyivät taaksepäin alas rinnettään ehtimättä vahingoittua pommin räjähdyksestä. Mutta silloin alkoi tulla kuulaa ryssänkirkolta suoraan mökkiin, jossa minunkin oli kyyristyttävä. Konttasin pihalle miesteni luo selittäen tilannetta ja lohduttaen miehiä, jotka nyt tulen yltyessä halusivat peräytyä. Sitten ryömin mökin toisen päädyn taa punaisten ruiskun luo, joka isänniltään oli siihen jäänyt, hinasin sen omalle puolellemme, jossa panin senkin laulamaan kohti entisiä omistajiaan. Se olikin tarpeen, sillä sumuisen yön kosteuden takia oman ruiskuni nauha teki kiusaa eikä toiminut kyllin nopeasti — hiukan oli syöttövikaa kyllä uudessakin ruiskussa.

Jonkun aikaa pihalla asemissa oltuamme pääsimme taas

etenemään aina ryssänkirkon seudulle asti, josta ajoimme vihollisen pakoon, ja sieltä saimme vallatuksi toisen lisäruiskun. Senjälkeen etenimme sairaalanmäelle, jossa taas toistui punaisten pako ruisku- ja kivääritulemme alta. Päivä alkoikin valjeta, mutta työkin alkoi osaltamme vähitellen olla valmis.

Nämä aamutuntien taistelut olivat muuten varsin sekavat. Kymmenittäin jo paloi näilläkin paikoin rakennuksia, pimeässä yössä, ja aseiden paukkeen säestäessä hetket tuntuivat ajoittain hyvinkin kaameilta. Eivät kaikki punaisetkaan aina olleet selvillä siitä, missä oli vihollinen, missä omia miehiä. Niinpä vielä mökin pihalla ollessamme muuan vanha mies, käsivarressaan Punaisen Ristin merkki, säntäsi luokseni kysyen:

— Ovatko lahtarit vielä kaukana?

— Tuolla ne ovat selän takana, vastasin ja aloin kuulustelustella miehen juoksun tarkoitusta. Hän kertoi olevansa teiskolainen torppari ja punaisten esikunnan käskyläisenä nyt ottamassa selkoa rintamalinjan kulusta. Linjoillepa asti hän siis oli tullutkin. Mukanaan hänellä oli kirjoitettu määräyskin, mutta ennenkuin ehdin sitä tarkastaa, räiskähti taas kuulia asemiimme, ja kun meidän oli niihin vastattava, huomasi ukko siinä erehdyksensä ja ehti livistää jonnekin.

(Samantapainen lähitutustuminen oli sattunut m. m. pari päivää ennen Hatanpäässä. Kaupungista ajoi hevosella punaisin nauhoin koristeltuja miehiä Hankkijan myllyä kohti. Karjaisin miehille: — Keitä te olette? — He kertoivat olevansa esikunnan määräyksestä viljanhakumatkalla ja kysyivät nyt vuorostaan, keitä me sitten olemme, johon vastasin: — Me olemme niitä, joita te kutsutte lahtareiksi! — Pitkäksi venyi siinä naama, mutta me saimme näin helposti muutaman vangin hevosineen.)

Pihaseudun kahakoiden aikana sattui ikävä välikohtauskin. Kuulia rupesi satamaan niskaamme selkämme takaa. Havaitsin, että ne tulevat Hyppölän tehdasrakennuksista. Juoksin sinne katsomaan. Siellä olikin omaa väkeä, vaasalaisia, jotka luullen meitä vihollisiksi olivat avanneet tulen. Kovin he siinä erehdystään anteeksi pyytelivät, ja syytä olikin, sillä

tässä oli lapualaisistakin kaatunut yksi mies, Ville Santala, ja lisäksi useita haavoittunut.

Kortteli korttelilta näin Tampere aamuyössä ja aamun valjetessa eri puolilta vallattiin. Klo oli 11 paikkeilla aamupäivällä, kun meidän joukkomme oli raivannut tiensä Emauksen kohdalle lähellä asemaa. Siinä katsoimme jo olevan sopivan ajan haukata voileipää — olihan sitä repuissamme. Istuessamme juuri syömässä vastapäätä Emausta katuvierellä juoksi valkoisia kaupunkiin aseman kohdalta hurraahuutojen kaikuessa. Päästyämme kohdallemme he hölmistyivät, m. m. heidän joukossaan ollut lapualainen Kyösti Paavola huudahti:

— Miten te olette jo tänne tulleet? Mehän luulimme olevamme ensimäisiä kaupungin valtaajia!

Nämä miehet kuuluivat jääkäripataljoonaan, joka aikomuksessaan siis oli hieman „myöhästynyt". Mutta kelpasipa voileipä heillekin, sillä kiivaissa taisteluissa hekin olivat yönsä saaneet viettää.

Huhtikuun 3. päivä. Kaupunginosa toisensa jälkeen vallattiin sitkeän vastarinnan jälkeen. Illalla tuntuikin jo väsymys painavan jäseniä runsaan päivätyön jälkeen, joten yön levähdys oli tarpeen. Jouduin viettämään yöni Koiton suuressa salissa. Makuupaikallani, lattialle heittäytyessäni, oli joku toinenkin mies peite yli kasvojen vedettynä. En siitä sen enempää välittänyt, mutta kun aamulla heräsin, huomasin peitteen valuneen pois ja vierelläni makasikin — ruumis. Hän oli joku punaisten kaatuneita, joka aikaisemmin oli siihen peitetty. Näin toverillisesti oli kulunut ensimäinen yöni Tampereella.

Ylipäällikön vierustoverina. „Sotaherrana" Viipurissa

4. p:nä sain määräyksen pitää ruiskullani huolta, että punaisia ei pääse Pyynikiltä Hämeensiltaa myöten aseman puolelle. Sijoitin kaikki kolme ruiskuani Hämeenkadun kulmaukseen apteekin kellarin luukuista, eivätkä punaiset murtoa yrittäneetkään. Niinikään oli huolehdittava siitä, että punaiset saavat niskaansa tulta meidän partioidemme kulkiessa yli padon. Siinä ruiskumme tekivätkin hyvin tehtävänsä. Kun sitten sopiva tilai-

suus tuli, menin minäkin Viitalan kanssa padon yli. Samana iltana vallattiin vihdoin punaisten viimeisin turvapaikka kaupungissa, Kaupungintalo. Punainen Manchester oli meidän.

Vähällä kuitenkin piti, että lapualaiset, joiden rivit jo olivat suuresti harvenneet, jäisivätkin kokonaan kotiinsa palaamatta. Tampereen punaiset voimat olivat lopuksi paenneet Pyynikin taakse juoksuhautoihin. Heitä oli siellä lähes kymmenentuhatta aseistettuina ja hyvissä asemissa. Antautuisivatko he vai pitäisivät puoliaan kaiken uhallakin? Siltä varalta tuli jo seuraavana aamuyönä määräys, että joidenkin joukko-osastojen on mentävä suorittamaan tämä viimeisin verinen yhteenotto. Kun määräys tuli lapualaisten tietoon, teimme päätöksen: Me lähdemme! Jokainen tiesi, että jos punaiset ottaisivat meidät sieltä hyvistä asemistaan tulisesti vastaan, niin se olisi meidän viimeinen retkemme. Mutta valmistukset pantiin kuitenkin käyntiin — ja silloin saatiin sana: punaiset ovat antautuneet. — Tampereella ei enää tarvinnut verta vuodattaa.

Valloituksen jälkeen pidettiin Kauppatorilla paraati, jossa Lapuan Suojeluskunnan lippu liehui ensimäisen kerran. Täällä myös tapahtui kunniamerkkien jako. Minullekin tuli yksi. Paraatin yhteydessä pidettiin jumalanpalvelus Johanneksen kirkossa. Jonkun tehtävän tähden jäin viimeisten tulijain joukkoon, joten vapaana oli enää vain muutama paikka. Istuin etupenkille. Vieressäni oli joku korkeahko sotilashenkilö. Minulla ei ollut virsikirjaa. Siksi pyysin saada laulaa yhdessä hänen kanssaan hänen edessään olevasta suurikokoisesta virsikirjasta.

— Olkaa hyvä vaan, sanoi upseeri.

Kun jumalanpalvelus oli loppunut, kysyi muuan toverini:

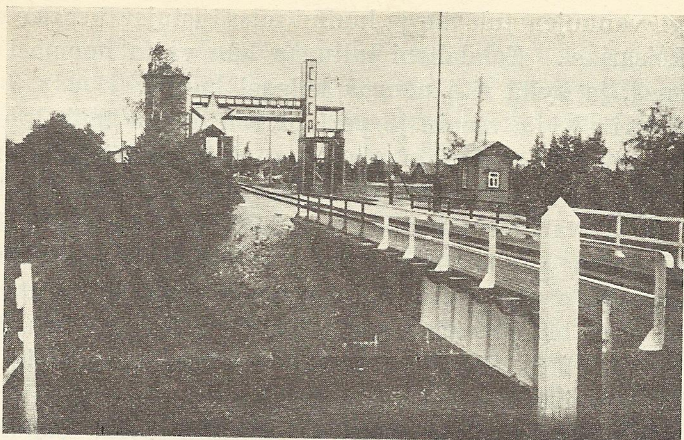
— Etkö tiennyt, kuka vierelläsi istui?

En todellakaan tiennyt sitä, ennenkuin hän vastasi:

— Sehän oli itse Mannerheim . . .

Tämä oli ensimäinen kosketukseni ylipäällikön kanssa.

Lapuan vapaaehtoiset joukot saivat nyt viikon loman. Huhtikuun puolivälissä palattiin jälleen Tampereelle, josta siirryttiin Itä-Suomeen. Viipurin valtauksessa emme kuitenkaan eh-

„Raja railona aukeaa."

tineet uudistaa verikastettamme. Ketjuun jo kyllä olimme levittäytyneet, mutta meidän kohdallemme osuneet punajoukot pakenivat ilman taistelua. Viipuriin saavuimme vasta jälkijoukkoina.

Sota oli minun osaltani loppunut. Mutta vielä kerran jouduin tilanteeseen, jossa sain pelata „suurta herraa". Olimme Tienhaaran asemalla, ja pataljoonanpäällikkö Wilkman antoi tehtäväkseni hakea Viipurista hevosia. Menin komendanttivirastoon, mutta siellä sanottiin, että hevosia ei ole liikenemiin. Poislähtiessäni juoksi jälkeeni muuan sotilas:

— Älkää kyselkö hevosia, ottakaa vaan, kyllä niitä täällä on. Kun päällikkönne kerran on määrännyt, niin onhan teillä lupa. Vartijamiehet menevät aivan heti päivällisille, ja silloin sopii tulla tuonne. — Mies näytti tallit.

Menin sinne. Vartijoita oli paikalla. Selitin heille asiani, ja höylisti he luovuttivatkin hevosia. Otin niitä 6 kpl. Eräs vartija näytti minulle komeita, aivan uusia vaunuja sanoen:

— Ottakaa nuokin!

No mitäs muuta kuin otin vaunutkin. Valjastin kolme hevosta vaunujen eteen, kolme sai juosta jälessä. Itse istuin tässä komeassa „troikassa" kuin valtias ainakin. Linnansillalla ajaessani tuli vastaani itse Wilkman ja mitä hän teki? Kunniaa hän teki, ja komeasti sittenkin! Oli kauempaa

nähnyt vaunujen tulevan ja luullut niissä istujaa kenties vähintäin keisariksi. Kohdalleni tultuaan hän vasta huomasi erehdyksensä, ja kyllä sitä naurua kelpasi kuulla.

Helsinkiin menin jo pari päivää ennen toukokuun 16. päivän paraatia valmistelupuuhiin. Sain siellä kuulla, että santarmihallituksessa on suuri määrä valokuvia, joita ryssät vangeistaan aikoinaan ottivat. Kun siellä tietysti oli minunkin kuvani, päätin mennä ottamaan ne parempaan talteen. Talon vahtimestarilta piti saada avaimet, mutta tämä ei rohjennut antaa, vaan sanoi, että venäläiset ehkä vielä tarvitsevat niitä! Eivät enää tule tarvitsemaan, sanoin minä. Lähdin Korpivaara & Hallan liikkeeseen, ostin sieltä pienen rautasahan ja menin sitten virastoon omin luvin. Sahasin lukon asianomaisesta huoneesta, löysin kuvat ja otin niitä mukaani kokonaisen kantamuksellisen. Sittemmin lähetin niitä shpalerniittitovereilleni ympäri maata, ja kiitollisia he olivatkin tästä yllätyksestä. Kukaties mihin kuvat olisivat joutuneet ilman tätä temppua. Kenties ryssille, kuten vahtimestarikin ajatteli.

Toukokuun 16. päivän uljaassa paraatissa syöpyivät syvälle mieleeni ylipäällikkömme kenraali Mannerheimin sanat, joilla hän talonpoikaisarmeijan puolesta luovutti Vapaan Suomen sen virallisille hoitajille niillä toivomuksilla, jotka tunnetaan nimellä „Mannerheimin testamentti“. Olin silloin varma siitä, että me vapaustaistelijat saisimme nyt rauhallisin mielin tarttua taas aurankurkeen. Kyllä kai ne, joille olimme maan vapaaksi lunastaneet, huolehtisivat siitä, että testamentti toteutetaan!

Lapuan sankaripatsas

Ennenkuin lopetan tämän pitkäksi venyneen luvun, jossa olen muistellut eräitä Vapaussotaretkiäni, merkitsen vielä muistiin, miten syntyi Lapuan sankaripatsas.

Kaksi ensimäistä kaatunutta lapualaista oli haudattu Lapuan hautausmaahan. Tiedon tultua siitä rintamalle rupesin neuvottelemaan muutamien aseveljien kanssa, eikö sankarivainajillemme voitaisi saada esim. samanlaista patsasta kuin Lapualla oli pystytetty Suomen-sodan muistoksi. Kun rintamalle tuli

käymään maist. Jalmari Lahdensuo, esitin asian hänelle. Ajateltiin ensin asettaa sankarihauta apteekin ja kirkon väliselle kaistalle, mutta kun se maankohta ei ollut siunattu, ehdotin, että kirkon aitaa laajennettaisiin yli entisestä 8-kulmiostaan, niin että sen sisään tulisi lisänurkkaus. Lahdensuo palattuaan Lapualle esitti ehdotuksen papistolle, ja asiasta tulikin senmukainen päätös. Laajennetulle alalle tehtiin suuri hauta, jonne kaikki kaatuneemme sitten haudattiin.

Vapaussodan jälkeen sitten tein kirkkovaltuustolle ehdotuksen sankaripatsaan pystyttämiseksi. Esitys ei kuitenkaan tullut viralliseen kokousilmoitukseen, joten se kohtasi ensin vastarintaa: sitä ei voitaisi käsitellä! Enemmistö kuitenkin piti asiaa tärkeänä ja päätti asettaa toimikunnan hanketta ajamaan. Ehdotin siihen puheenjohtajaksi Jalmari Lahdensuota, mutta kun hän ei asunut Lapualla, esitettiin toimeen minua. Erinäisistä syistä kuitenkin kieltäydyin. Puheenjohtajaksi valittiin Jalo Lahdensuo. Toimikunta panikin hankkeen heti vireille. Ensin ajateltiin suurta kivipatsasta, mutta lopulta päädyttiin taidemonumentin kannalle ja tehtävä uskottiin kuvanveistäjä Yrjö Liipolalle. Patsas tuli maksamaan 150,000 mk. Summan keräsin minä yhdessä Juho Ranta-Lassilan kanssa Lapuan taloista. Mikään pieni työ se ei ollut, sillä nousihan keräys keskimäärin 1,000 markkaan taloa kohti. Patsaan valoi tait. Liipola Unkarissa. Kun se sitten vihittiin, oli Lapualla juhlapäivä, kansaa tuhansittain. Mutta patsas olikin ensimäinen koko maakunnassa, ja ainakin alkutoimenpiteiltään ensimäinen koko maassakin.

Siellä lepäävät harmaan graniitin suojassa Lapuan urhot, aseveljemme Vilppulasta, Ruovedeltä, Länkipohjasta, Tampereelta . . . He nukkuvat rauhaisaa untaan tehtyään arvokkaimman päivätyön isänmaan tulevaisuuden puolesta. Heidän kohdaltaan se työ tulikin suoritetuksi todella viimeistä piirtoa myöten.

Unohtunut testamentti

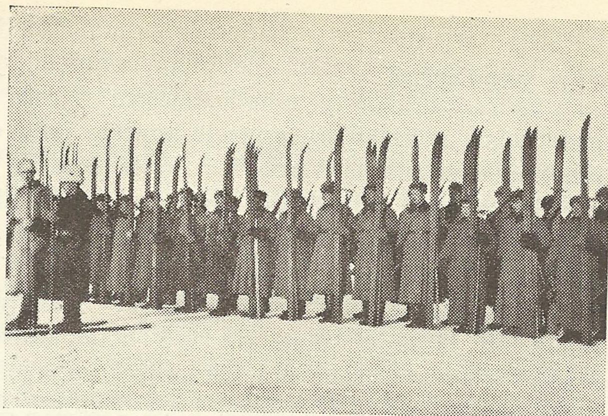
Ei viel' ois aikas ilta,
jos heimoushenkeä ois,
vaan syntyä voisi silta,
mi kansani yhteen tois.
(Arvi Jännes.)

Itsenäisyysaikojemme ensimäisestä vuosikymmenestä on paljon kirjoitettu. En katso olevan syytä asioiden kertaamiseen. Mutta kun niistä joskus laaditaan kriitillinen tutkimus, niin tunnustan kuuluvani niihin, jotka nimittävät noita aikoja „kellarisankarien vuosikymmeneksi". Me vapaussoturithan olimme uskoneet, että ylipäällikkömme julistamaa testamenttia alettaisiin kiireellä panna täytäntöön. Mitä me saimme havaita? Sen, että kiireellä alettiin tuota testamenttia — painaa unhoon. „Viimeisestä piirrosta" ei siis puhettakaan. Vapaussodan raskaina, muistorikkaina päivinä meillä oli ollut suuri, jalo, yhdistävä pyrkimys: Valkoinen Suomi! Mutta kun talonpoikaisarmeijan miehet marssivat kotiinsa arkitöihinsä toteuttamaan omalta kohdaltaan tätä päämäärää, saivat he piankin tuta, että Valkoisen Suomen asemasta oli nouseva Puolue-Suomi. Se repi ja raateli rikki ne siteet, joiden me olimme toivoneet pysyvän katkeamattomina. Luisuttiin kaltevalle pinnalle.

Puolue-Suomi!

En kiellä olleeni itsekin puoluemies. Olihan ollut muotina tunnustaa jotakin puolueväriä. Yksikamarinen eduskunta oli aloittanut työnsä juuri nuoruusikäni miehuudeksi vaihtuessa. Liityin maalaisliittoon. Santeri Alkion keskeisimpiä taistelutunnuksia oli silloin isänmaanasia, oppositioasenne ryssää vastaan. Vanhasuomalainen puolue oli liian myöntyväinen,

jopa osin venäläisystävällinenkin, nuorsuomalaiset taas liian etäällä talonpojasta. Maalaisliittoon siis tulin, mutta koskaan minusta ei kasvanut innokasta puoluemiestä, vaikkakin jo useana vuonna olin ollut puolueen paikallistoimikunnan puheenjohtajana Lapualla, piiritoimikunnassa, jopa valittuna lisättyyn keskushallitukseenkin. Näissä kokouksissa käydessäni sain vähitellen tarpeekseni puolueintriigeistä. Kunnallisistakin puuhista erosin pois heti Shpalernajasta päästyäni. Näin, että oli jo kylliksi virkoihin pyrkijöitä. Ja koko puolue-elämän jätin virallisesti jo ennen kansanliikkeen ensimäistä vaihetta. Piiritoimikunnan kokoukset „unohtuivat" minulta näet jo ennen punapaitain riisumista, ja tottahan „ystävilläni" olikin todellinen aihe saada minut „erotetuksi" tuosta toimikunnasta. Olin saanut vakaumuksen, että puolue-elämässä määräävät vain yksityiset ja ryhmäedut, kansan ja maan paras on siellä sivuseikka.

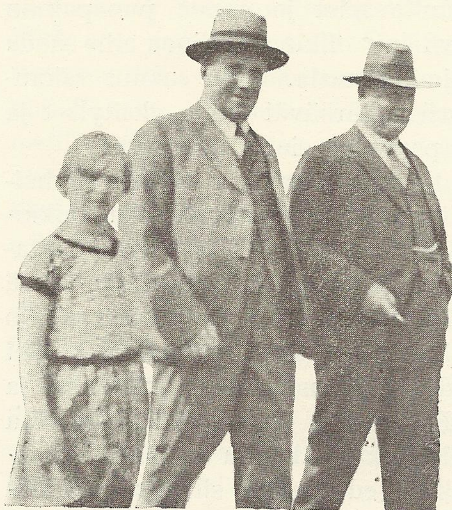
Rajantakaisen heimon puolesta nousseita miehiä.

Mutta Vapaussodan testamentti! Sehän oli hoidettava! Voitaisiinko sitä hoitaa ulkopuolella puolueiden kaikkivallan? Tulevat ajat ratkaiskoot, miten sitä on pyritty hoitamaan sitten, kun puolueiden paksuun muuriin on alettu iskeä teräviä kiiloja. Mutta näissä ajatuksissahan me palaamme jo nykypäiviin. Aktivistien, isänmaanmiesten työ jatkui, mikäli se oli mahdollista, Vapaussodan jälkeen entisissä merkeissä ja se jatkuu tänäkin päivänä. Ensimäisen luvun siitä muodostaa heimosotien sarja. Voimieni mukaan koetin minäkin heimokansojemme vapauspyrkimyksiä edesauttaa siinä vaatimattomassa asemassa, joka tavallisena talonpoikana osakseni on tullut.

Eestin vapauden värvärinä

„Kuten sanomalehdistä ja muutenkin ehkä olette huomanneet, on täällä ryhdytty muodostamaan Viron auttamiseksi vapaaehtoista sotilaallista apuretkikuntaa, joka on tarkoituksena lähettää ensi tilassa Viroon.“ Näillä sanoilla alkaa Helsingissä 23. 12. 1918 päivätty, minulle osoitettu kirje, kirjoitettuna tavalliselle konekirjoituspaperille, ilman alku- tai loppuleimoja, lopussa ainoastaan: „toimikunnan puolesta Y. O. Ruuth, E. E. Kaila, Toivo Kaukoranta.“ Näin yksinkertaisin välinein oli lähtenyt matkaan työ heimokansojemme auttamiseksi. Kirjeessä annettiin alkuohjeet vapaaehtoisten keräämiseksi, edelleen lähettämiseksi j.n.e. Tehtävä Etelä-Pohjanmaalla oli siis osoitettu minulle, mitään suurempia maakunnallisia keskuselimiä siinä ei tarvittu. Eikä niitä kai olisi ehditty ruveta järjestelemäänkään — oli kiire.

Ryhdyin työhön yhdessä Isontalon Antin kanssa. Viron Vapaaehtoisen Apuretkikunnan Etappi-Keskuskanslia antoi jo leimoilla varustettuja kirjeitä, sitten tuli sähkösanomateitse ohjeita, ja niin oli touhu täydessä käynnissä „kansliassani“, kuten virallinen nimitys papereissa kuului. Asetimme pitäjiin paikallisia värväreitä, ja miehiä alkoi matkata heimokansaa ryssän ikeen alta vapauttamaan. Osa lähteneiden luetteloja on vielä tallella papereissani. Niistä nähdään, että lähtijät ovat etupäässä nuoria miehiä, 17—20-vuotiaita. On talonpoikia, työläisiä ja varsinkin renkejä, erittäinkin Lapuaa koskevassa luettelossa. Useimpien kohdalla on sarekkeessa merkintä: „ollut sodassa.“ Nämä 18-vuotiset Vapaussota-„veteraanit“ eivät halunneet kätkeä sotakirvestään maa-

Kosola, Kosolan Kirsti ja Isontalon Antti. (Kuva v:lta 1930.)

han, kun sitä oli tilaisuus heiluttaakin. Useat heistä joutuivatkin uhraamaan nuoren elämänsä Eestin nousevan vapauden puolesta, niiden joukossa m.m. 2 lapualaista leipurinpoikaa.

Varsinainen miesten lähetys tapahtui tammikuun alkupuolella v. 1919. Halukkaita oli pian enemmän kuin tarvittiin. Niinpä pääkanslian sähkösanoma jo tammik. 2 p:ltä päättyy sanoihin: „Naisia ei oteta, saniteettiosastot täydet.“ 5. 1. pyytää Kalm kiireellisiä tietoja hänen joukkoihinsa ilmoittautuneista. 17. 1. alkaa kansliapäällikön sähkösanoma sanoilla: „Viron retkikuntaan ei voida ottaa toistaiseksi enää miehiä tänne lähetettäväksi lähipäivinä“. Halukkaat on sen mukaan merkittävä reserviluetteloihin. Sama sähkösanoma loppuu ajan sekavia oloja kuvaavalla lauseella: „Sattuneesta syystä ilmoitan, että muualta lähetetyt määräykset ovat täysin pätemättömät. Samoin peruutan kaikki yksityisille matkustaville asiamiehille annetut valtuudet.“ Miehiä kuitenkin ilmoittautui yhä vielä, koskapa 7. 2. on lähetetty seuraava sähkösanoma: „Älkää enää lähettäkö miehiä — Ruutti.“

Eesti sai vapautensa uljaitten suomalaispoikien ajaessa bolsheviikit rajan taakse. Pohjalaistenkaan veri ei ollut hukkaan vuotanut. — Sodan jälkeen riitti meille vielä työtä sen loppuselvittelyssä, kuten kaatuneiden asiain järjestelyssä y.m.

Tältä ajalta myös eräs pikku muisto höysteeksi. Olimme päättäneet, rahankeräys kun maakunnassa retkeä varten tuotti hyvän tuloksen, kustantaa eteläpohjalaisille oman tykkipatterin ja harjoittaa sen miehet Lapualla valmiiksi. Kokous, jossa päätös tehtiin, pidettiin salaa sk-piirin kokouksen yhteydessä Seinäjoella. Kun virallinen kokous oli ohitse, sanoin silloiselle sk-järjestön ylipäällikölle eversti von Essenille:

— Jos herrat nyt olisivat hyvät ja poistuisivat toiseen huoneeseen hetkeksi, meillä alkaa täällä oma kokouksemme!

Herrat tietysti ihmettelivät kovasti, mitä „salahankkeita“ meillä mahtoi olla, mutta tottelivat kiltisti, eivätkä he sillä kertaa saaneetkaan asiasta vihiä. Patterin lähettämisestä ei sitten kuitenkaan tullut mitään, vaikka kaikki jo alkoi olla valmiina, sillä sota sillä välin loppuikin.

Aunuksen nousua auttamassa

Vielä Viron Vapaussodan aikana tuli Etelä-Pohjanmaallekin tieto, että heimoveljemme Aunuksessa ja Karjalassa tahtovat päästä irti ryssästä. Avunhuuto ei kaikunutkaan kuuroille korville. Aloitteestani lähti lähetystö Helsinkiin neuvottelemaan sinne muodostetun päämajan kanssa, ja sen palattua kutsuttiin maakuntakokous Lapualle. Hanke oli salainen. Ryssää pimittääksemme liikuimme vain muka Viron retken asioilla. Ensimäisen Aunukseen lähetettävän joukon piti olla hyvin pieni. Sen tarkoituksena oli m.m. räjähdyttää mahtava, satoja metriä pitkä Syvärin rautatiesilta Syvärinjoen jäitten lähtiessä, jolloin ryssät jäisivät joen toiselle puolelle ja Aunus olisi meidän verrattain helposti. Räjähdyttäjiksi valittiin kaksi eteläpohjalaista jääkäriä, Arvo Veikkola Lapualta ja Arvo Pollari Kauhavalta. Tuumasta ei kuitenkaan lopulta tullut mitään, sillä miehet palasivat kesken matkan retkikunnassa syntyneiden riitaisuuksien takia.

Samaan aikaan aloitettiin täälläkin värväystoiminta myös suurempaa retkikuntaa varten. Työ joutui etupäässä minun hartioilleni. Nuorukaisia ilmoittautuikin tulvimalla. Eräänä aamunakin tuli luokseni kaksi 13-vuotiasta poikaa. Tiedusteltuani poikien asiaa he sanoivat:

— Olemme kuulleet värvättävän sotamiehiä ryssää vastaan.

— Uskaltaisitteko ampua ryssää, jos se tulisi päälle?

— Kyllä ryssä olisi pyllyllään heti, jos pyssynhollille tulisi.

— Mutta mitäs sanoisivat äitinne, jos pestin ottaisitte?

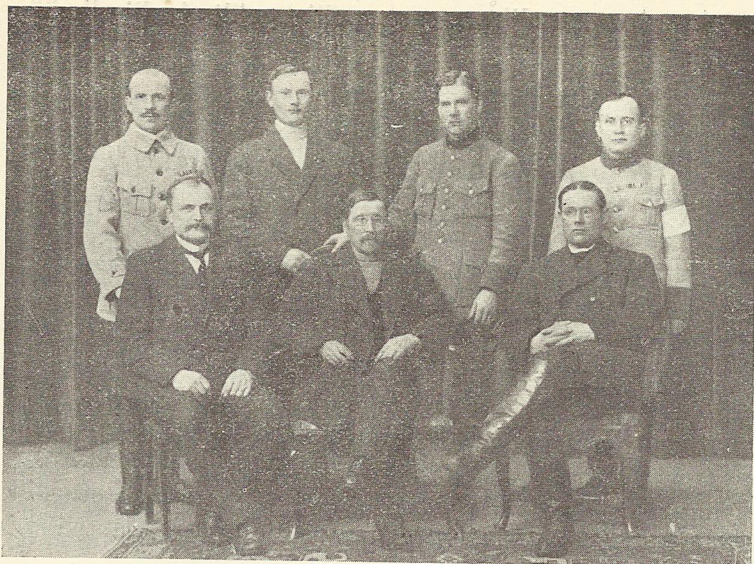
— Ei sille sanotakaan, me lähdemme salaa.

— Mutta jos äitinne kuolisivat surusta saatuaan tietää sodassaolonne?

— Ei ne niin vähästä kuole.

Tähän suuntaan jatkui keskustelu. Kun eväsin pojilta matkan, pillahtivat he itkuun. Jälkeenpäin kuulin, että pojat sittenkin olivat lähteneet. Vaununpenkin alle piiloutuneina olivat päässeet perille asti.

Joukkoja maakunnassammekin oli jo lähtövalmiina, mutta määräys viipyi. Eräänä päivänä tuli luokseni pari jääkäriupseeria, maj. von Hertzen ja yksikätinen kapt. Nordström, tuoden tullessaan sanoman:

Lähetystö hallituksen luona Aunuksen nousun tukemiseksi.

— Nyt on piru irti! Sotatarpeet on jo lastattu juniin, mutta suuret herrat Helsingissä ovat kieltäneet junain lähettämisen. Neuvottelut eivät ole auttaneet, tulimme täältä apua hakemaan. Voitko heti koota miehiä maakunnasta tuumimaan asiaa? Tässä on tulinen kiire, ettei ryssä ennätä varustautua.

Otin puhelinyhteyden maakuntaan, ja muutaman tunnin kuluttua joukko miehiä saapui. Maj. von Hertzen selvitteli tilannetta. Teimme päätöksen, että „valtaherrain" on peruutettava junain pannaanjulistaminen. Vielä samana iltana lähti entinen lähetystö pikajunalla pääkaupunkiin. Painuimme siellä taas suurten herrain puheille, ja kun asiaa oli pääkaupungissa jo muutenkin valmisteltu, saatiinkin junille viimein lähtölupa. Tällä välin olivat kuitenkin ryssänurkkijat saaneet hankkeemme tietoonsa, kiikuttivat raporttinsa Pietariin — ja ryssä ehti kaikessa hiljaisuudessa miehittää juuri ne seudut, jotka retkikunnan piti ottaa haltuunsa.

Miehiä joka tapauksessa lähetettiin Aunukseen. Käytännöllisistä syistä siirrettiin maakunnallinen toimisto sitten Seinäjoelle. Kun olin siellä kerran passittamassa miehiä mat-

kaan, kysyi muuan lihava asemapoliisi pojilta ivallisella äänensävyllä:

— Mistä te sinne saatte aseita?

Karjaisin tämän ryssäläishenkisen konstaapelin selän takaa:

— Otamme ryssiltä niinkuin ennen Seinäjokea vallattaessa! — Ja pojat saivatkin senjälkeen olla rauhassa sillä asemalla. Mutta monet sanomalehdetkin niihin aikoihin nostivat hälyn retkikunnasta ja sen aseista siten pilaten muutenkin vaaranalaista hanketta. Kaikesta huolimatta tässä maakunnassa toimittiin tarmokkaasti. Aina maansa ja heimokansojen parasta ajatteleva pohjalainen talonpoika ymmärsi uhrauksen. Pojat varustettiin kodeistaankin eväillä, aseilla ja rahoilla. Monen äidin silmännurkkaan pusertui kyynelkin pojan matkaanlähtiessä, mutta se kuivui pian ajateltaessa, miten Jumala soi kansallemme tilaisuuden miehentöihin. Äitien siunaukset muassaan ja Uusi Testamentti selkärepussa pojat painuivat kohti itää.

Vielä kolmannenkin kerran sai lähetystömme käydä Helsingissä. Jo lomallaolevilta olimme kuulleet rintamalla esiintyneistä päällikkyysintriigeistä ja kun saimme Aunuksesta maj. von Hertzeniltä sähkösanoman, jossa hän pyysi vaikutustamme niiden lopettamiseksi, matkustimme taas Helsinkiin ja vaadimme erinäisiä päällikkömuutoksia, jotka sitten tapahtuivatkin. Mutta loppukatastroofi ei ollut enää vältettävissä. Aunus jäi ryssälle syistä, jotka hyvin tunnetaan. Mutta olen vakuutettu siitä, että jos heti alkuun olisi saatu toimia ripeästi ja suunnitelmiemme mukaisesti muiden väliintulematta, olisi retkellä ollut toivottu tulos. Nyt palasivat poikamme kotiin tyhjin toimin — ne, jotka palasivat. Monelle oli langennut arpa antaa nuori elämänsä heimokansamme vapauden hyväksi, vaikka se ei vielä koittanutkaan.

Karjalan vapaussota ja sotakoulu Lapualla

Itä-Karjalan historiassa jo niin toivehikkaalta näyttänyt vuosi 1921, jolloin aloitettiin seuraavan vuoden aikana niin onnettomasti päättynyt suuri Karjalan Vapaustaistelu, vei luonnollisesti minutkin täydellä sydämellä osalliseksi karjalaisten kansannousuun. Toimin

tätä sotaa maakunnassamme avustavan toimikunnan puheenjohtajana, apulaisina Isontalon Antti ja J. S. Kivimäki, joista Antti sitten taas lähti itsekin sotaan. Hallussani on tältäkin ajalta miesten nimilistoja käsittäen ne useita kymmeniä nimiä. Ne olivat jälleen nuorukaisia, jotka hehkuvin mielin lähtivät Karjalan puolesta taistelemaan. Lähetykset tapahtuivat joulukuulla v. 1921. Joka miehelle hankimme m.m. pienen mauserin. Maakunnallinen keräys oli tällöinkin käynnissä. Suomen silloinen hallitus sulki rajan kieltäen miehiä menemästä heimoveljille avuksi, joten jo matkanteko kohtasi vaikeuksia. Rajasotilaiden avulla sentään löydettiin sopivat aukot ylimennä. Hallitushan kielsi lopuksi, kuten muistetaan, myös aseiden ja muonan lähettämisen, ja siten sota päättyi niinkuin se päättyi. Tapaus ei kai ole kaikkein mairittelevimpia silloisen valtiovaltamme tilillä. Mutta hukkaan eivät varmaankaan vertaan vuodattaneet nytkään ne sadat nuorukaiset, jotka jäivät Karjalan saloille ammuttuina ja raadeltuina. Heidän verestään on kerran versova Karjalan vapauden kukka — mutta silloin ovatkin ohjakset tässä maassa toisenlaisissa käsissä.

Tämän ajan yhteyteen kuuluu myöskin Karjalan sotakoulun historia. Sen tarkoituksena oli valmentaa karjalaisille upseeriainesta heidän omista miehistään, ja sitä varten jo kesällä 1921 perustettiin koulu Kajaanin lähelle. Siellä se kuitenkin oli vaarallisessa paikassa, joten tuli pyyntö sen siirrosta Lapualle. Kävin asiasta neuvottelemassa Matti Malkamäen kanssa Helsingissä ja Kajaanissa, ja siirto tapahtuikin syyskesällä. Koulusta, joka nautti avustusta Karjalan Vapaussodan Keskustoimikunnalta, huolehti johtokunta, johon jouduin puheenjohtajaksi. Jäseninä olivat Matti Malkamäki, Aukusti Antila ja Kustaa Tiitu. Oppilaat olivat majoitettuina seurakuntataloon ja yksityisiin taloihin. Niinpä oli minunkin talossani useita kymmeniä kurssilaisia. Koulu järjesti kaksi kurssia, joista ensimäistä johti Kurri-niminen mies, käyttäen nimeä Hallamaa. Hänet huomattiin pian sopimattomaksi, ja tuli hänen tilalleen jääkärikapt. L. Veijola. Toista kurssia johti Ale Riipinen. Oppilaat, jotka olivat osaaottaneet Karjalan taisteluihin, kasvatet-

tiin silmälläpitäen uutta nousua, mutta kun sitä ei enää tullutkaan, sijoitettiin heidät työhön eri puolelle Suomea. Osa heistä oli kyllä haluttomia työhön, ja kun ei ollut mitään rahastoakaan käytettävissä, oli heidän elättämisensä työlästä. Kun myöhemmin Karjalan pakolaisia varten perustettiin omat keskustoimikuntansa ja järjestönsä, sulautuivat nämäkin „herrainpäiviä“ unelmoineet miehet oikeiden miesten kanssa samaan joukkoon tullen heistä sitten ehkä kunnollisiakin maan kansalaisia.

Sotakoulu joutui lopettamaan työskentelynsä sentakia, että kommunistiset kansanedustajat nostivat siitä kysymyksen, vaikka se toimikin salanimen varjolla: se oli olevinaan vain kansanopisto. Hallitus kyllä tiesi asianlaidan, mutta siihen aikaan oli suunta jo niin vasemmistolainen, että määräys koulun lopettamisesta annettiin nopeasti, jopa niin nopeasti, että silloisen maaherra Sarlinin oli yöllä soitettava puhelimella minulle voidakseen antaa asiassa „virallisen selityksen“ ylemmäksi. — Näiden jännittävien, tapahtumarikkaiden vaiheiden kulusta kuten itse onnettomasti päättyneestä sodastakin on AKS:n hallussa arkisto, josta myöhemmille tutkijoille varmaan riittää tarpeeksi valaisevaa aineistoa siitä, miten muutama vuosi Vapaussotamme jälkeen suhtauduttiin heimoveljiemme vapauspyrkimyksiin. Puhukoot ne paperit kerran itse puolestaan.

Muistoja Isontalon Antin matkoista

Tältä ajalta on jäänyt mieleeni m.m. eräs Helsingin-matka. Maakunnassa oli levinnyt huhu, että Isontalon Antti, joka Karjalassa johti eteläpohjalaista komppaniaa, olisi joutunut ryssien vangiksi. Lähetystö taas matkaan: päätimme yrittää erikoisen retkikunnan lähettämistä Anttia vapauttamaan. Mutta Helsingissä Antti tuli kadulla vastaamme! Elossahan hän olikin. Oli sattunut tulemaan pääkaupunkiin retkikunnan asioissa. Mutta huonoissa pukeissa ja ränsistyneen näköinen mies oli samoiltuaan kuukausia kaukaisissa korvissa. Näissä repaleissa hän oli mukana „audienssillakin“, emme ehtineet edes hankkia hänelle shakettipukua, joka kai olisi pitänyt olla. Tyytyväisinä audienssiin me päätimme illalla mennä Kansannäyttämöön katsomaan

Alkion näytelmää Puukkojunkkarit, sillä emme ilman „herraspukuja" rohjenneet mennä ravintolaankaan arvellen tulevamme ulosheitetyiksi. Vaikka olihan meillä muilla siistit, oikein maatiaislampaan villoista kudotut puvut. Mutta Kansannäyttämönkin lipunmyyjä katseli Anttia oikein ihmeissään. Raha kuitenkin kelpasi, ja toiseen penkkiin liput ostimmekin. Siinä me juhlallisesti istuimme, minä Isontalon Antin ja Nikolai Ekolan välissä, oikealle meistä herännäiskansan johtajiin kuuluva Matti Malkamäki, Artturi Leinonen ja Antti Hilli. Edessämme istui itse Santeri Alkio, joka oli tullut seuraamaan, miten pääkaupungin taiteilijat osaavat puukkoja heiluttaa. Esitys menikin mielestämme poistiehensä, kunnes tultiin kohtauksiin, joissa kansan suuresti kunnioittamat puukkojunkkarit esiintyvät. Näitten „puntimiesten" matkiminen tuntui meistä liian keikailevalta, varsinkin retkutukset ja tasakäpälähypyt menivät liiaksi wienervalssin askelin. Tällöin jo Antti alkoi osoittaa levottomuuden merkkejä, ja kun sitten naytännön jälkeen lähdimme teatterista, otti Antti toisella kädellä Ekolan, toisella Hillin kaulaan kiinni ja hyppäsi keskellä katua tasakäpälää huudahtaen:

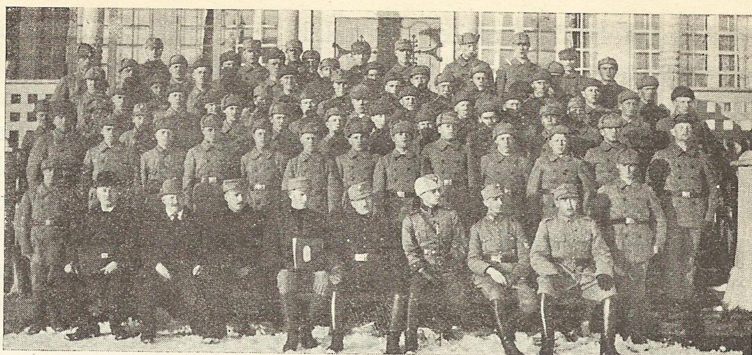
— Näin nämä retkutukset olisi pitänyt tehdä!

Taempana asteleva Leinonen huomasi, että poliisi piti meitä silmällä. Nyt poliisi tulikin kohdallemme ja alkoi vaatia meitä putkaan. Huviksemme olisimme sinne kai lähteneetkin, mutta Malkamäki oli juuri ehtinyt kääntyä kadunkulmasta, emmekä ilman häntä halunneet mennä. Selitimme poliisille, että me tässä vain harjoittelimme „pohjalaasia hyppyjä", mutta ei mies ottanut uskoakseen, vaan „haisteli hengen" jokaiselta epäillen meitä viinahöyryisiksi. Kun ei saanut nenäänsä hajua, sanoi kuitenkin Anttiin viitaten:

— Mitä te tuollaisen roikaleen kanssa kuljette?

Silloin vasta ilmoitimme konstaapelille, että sehän on itse Isoo-Antti, joka on tullut sodasta. Kyllä poliisin naama venyi pitkäksi, ja hän jatkoi matkaansa sen tien.

Tähän sopinee Antista toinenkin muisto, hiukan aikaisemmalta ajalta. Vapaussodan jälkeen olin hänen kanssaan matkalla pääkaupungista kotiin. Riihimäen asemaravintolassa

„Karjalan sotakoulun" johtokunta, opettajat ja oppilaat. Istumassa vas. 3:s Kosola, oik. 3:s kapt. Veijola.

Antti kahvia ostaessaan pani lompakkonsa takin sivutaskuun — hän oli vihreässä jääkäripuvussa. Juuri junan lähtiessä hän huomasi rahamassinsa kadonneen.

— Nyt tarkastetaan koko juna, tule takamiehekseni, sanoi Antti.

Vaunusta toiseen, yli koko junan, Antti edellä, minä jälestä, aina Tampereelle saakka, toimitimme perinpohjaisen tarkastuksen, oli sitten kyseessä nainen tai mies. Antti selitti heille henkilöllisyytensä ja asiansa, ja aika tavalla matkustajat tutajivatkin nähdessään edessään itse Isoo-Antin. Tampereelle tultua Antti ehdotti, että vaihtaisimme pukua ja hän itse lähtisi takaisin Riihimäelle, jossa hän siviilipukuisena ehkä saisi vihiä lompakostaan — niinkuin sitten saikin. Hän nim. löysi sen ravintolan pihalta, mutta tyhjänä, rahat ja tärkeät paperit olivat menneet sen tien.

Mutta minä jouduin täten matkustamaan eteenpäin „jääkärinä". M.m. Seinäjoen asemalla oli tavallisesti paljon tuttuja, jonka vuoksi minun piti pysytellä hiljaa taempana, etteivät tuntisi ja luulisi minun tahallani jääkärinä komeilevan. Lapualla taas en mennyt asemalle asti, vaan hyppäsin junasta vesitornin luona, jossa juna sattui pysähtymään, ja sieltä sitten astelin jokijäätä myöten kotiin, talonväen ihmetykseksi vihreässä sotavormussa.

Aktivistiajoista lähtien olin omalla tavallani joutunut merkityksi mieheksi, jota käytettiin silloin, kun isänmaanasioista kysymys tuli. Mutta jos ei „käyttäjiä“ ollut, oli velvollisuus ryhtyä sanoista tekoihin yksinäänkin silloin, kun joku sopiva aloite mielessä väikkyi. Saanen poimia, toimintaani lukijalle selvittääkseni, tähän muutaman muiston noilta itsenäisyytemme ensimäisen vuosikymmenen ajoilta.

Presidentin puheilla nimityksiä järjestämässä. Resvoin kappeli

Vähän Vapaussodan jälkeen oli sotaministeriksi tullut eversti Berg. Me aktivistit emme hyväksyneet nimitystä, sillä jo Vapaussodassa olimme nähneet hänen otteensa. Meitä meni Etelä-Pohjanmaalta pieni lähetystö presidentti Ståhlbergin puheille. Hän ei meihin ensin paljoakaan näyttänyt „suhtautuvan“, mutta kysäsi sitten:

— Jos nyt eversti Berg siirretään pois, kuka sitten tilalle?

— Uudenmaanläänin maaherra Jalander, sanoin minä. Olimme asiasta jo nim. neuvotelleet Jääkäriliiton toimistossa. Vaikka hän olikin ent. venäläinen upseeri, oli hän saanut yleisen kannatuksen venäläisvastaisesta toiminnastaan, joten pidimme häntä virkaan sopivana miehenä.

— Jaaha, sanoi presidentti. — Ja seuraavana päivänä tapahtui sotaministerin vaihdos esittämälläni tavalla. Kenr. Jalanderin myöhempi toiminta on asia erikseen. „Eihän sitä voi koskaan tietää . . .“

Kun presidentiksi oli valittu tri Relander, menimme mv. Vihtori Herttua, Juho Ekola ja minä Etelä-Pohjanmaan aktivistien edustajina hänen puheilleen tiedustelemaan, millä kannalla hän oli armeijan liiaksi miehittäneitten Venäjällä koulutettujen upseerien suhteen. Kuultuamme, että hän oli puhdistuksen kannalla Ekola piti liikuttavan puheen, jossa hän vetosi Raamattuun, viitaten m.m. kuningas Davidiin, ja toivoi presidentin tämän tavoin johtavan kansaansa. Puhe vaikutti niin, että kuulijain silmiin herahti kyyneleitä. Lähdimme pois iloisina ja menimme tekemään saman kysymyksen sotaministerille, jona silloin oli vuorineuvos Lampén. Häneltä saimme saman vastauksen. Kotiinpalattuamme lähetimme sotaministerille muistoksi komean härmäläisen puukon.

Tällä Helsingin-matkalla sattui oloja kuvaava välikohtauskin. Sotaministeri oli pyytänyt meitä aamiaiselle Seurahuoneelle. Syötyämme varmuuden vuoksi ensin eräässä kuppilassa menimme Seurahuoneelle ajoissa odottamaan korkeata herraa. Mutta siellä jouduimme tekemisiin vieläkin korkeamman kanssa. Herttua oli puettuna tavanmukaiseen körttitakkiinsa, Ekola oli muuten maalaistamineissa, kuten minäkin, jos lie minulla joku pehmeä kaulus ollutkin. „Tampurimajuri“ ei tahtonut laskea meitä ensin sisälle.

— Mutta eikös täällä tarjota puolipäivällistä? kysyi Ekola.

— Ei, kyllä te nyt olette erehtyneet.

— Mutta niin meille sanottiin, kun tänne käskettiin, tinkasi Ekola. — „Majuri“ alkoi vaan työnnellä meitä takaisin kadulle verrattain kovakouraisesti mumisten jotain „väärään paikkaan tulemisesta“. Samassa ilmestyi paikalle sotaministeri ja lausui iloisesti:

— Jaaha, herrat ovatkin jo täällä!

Kylläpä nyt tahti muuttui. Silmät pyöreinä autteli „majuri“ päällystakit yltämme eikä tiennyt, miten syvään olisi kumarrellut.

Mentiin aterioimaan. Sotaministeri sanoo:

— No Ekola tilaa nyt vaan, mitä haluaa. — Mutta Ekola katseli listaa:

— En minä tästä mitään ymmärrä. Onko teillä läskiä, siitä tämä poika tykkää?

Ja tulihan sitä siankyljystä. Lopuksi mitä kohteliain saatto aina kadulle asti asianmukaisine kumarruksineen.

Maan puolustusasiat hoiteli ennen puolustusneuvoston nimellisen puheenjohtajan, tasavallan presidentin, ohella puolustusministeri. Asioita tuntevissa piireissä oli jo julkisestikin valiteltu, että puolustusvalmius on meillä hataralla pohjalla. Eversti Talvela, kerran tavatessani hänet syyskesällä v. 1930, L.L:n aikana, esitti minulle, että puheenjohtajaksi tähän neuvostoon olisi saatava kenraali Mannerheim ja varapuheenjohtajaksi kenr. Waldén. Ei siinä sen kauempaa vitkasteltu, samaa mieltähän olin minäkin. Yhdessä menimme pres. Relanderin puheille, ja hän oli oitis kannallamme. Kävimme sitten asian esittämässä molemmille kenraaleille, ja sitä

myöten se oli selvä. Nimitykset seurasivat sitten Svinhufvudin tultua presidentiksi, ollen asia silloin jo pres. Relanderin valmistama.

Näihin pääkaupungin muistoihin kuuluu myös eräs mielenkiintoinen „historia“, joka nyt tulkoon muistiinmerkityksi. Kauan aikaa oli aktivistien ja kansallismielisimpien ylioppilaiden silmätikkuna ollut n.k. Resvoin kappeli, vanha ryssänajan muisto. Kun Helsingistä ei alkanut kuulua mitään oma-alotteista, lukuunottamatta sen tervaamista, kirjoitti tri Ruth (Ruutu) minulle, voisinko koota rohkeita miehiä, jotka räjähdyttäisivät rumiluksen ilmaan. Mikäs siinä! Kutsuin luokseni Isontalon Antin ja Artturi Leinosen, ja yhdessä teimme suunnitelman. Helsingissä silloin opiskelevalle Jussi Malkamäelle kirjoitin pyytäen hänen hankkimaan muutaman kilon dynamiittia. Kun Malkamäki sitten ilmoitti, että valmiina oli 16 kiloa, „ehkä se riittää“, lähdimme matkaan ja otimme pääkaupunkiin tultuamme ensin yhteyden Jääkäritoimistoon, tri Kailaan. Yritimme järjestää asian niin, että vartiokonstaapeli „kappelin“ läheltä siirrettäisiin räjähdysyöksi muualle. Menimme tarkastamaan, mihin kohtaan panos olisi paras sijoittaa, mutta sellaista kohtaa oli vaikea löytää, olisi pitänyt piirittää koko hökötys dynamiitilla. Mutta asiantuntijat neuvoivat, että kun panee panoksen päälle lunta, lyö se kyllin alas. Arvioidessamme siinä tulimme siihen tulokseen, että kyllä siinä jytäkässä menee säpäleiksi rahapajan akkunatkin, ehkä muutama presidentinlinnankin akkuna ja muutakin. Se arvelutti, kun vielä kuulimme, että presidentin makuuhuoneen pitäisi olla juuri sillä puolella. — Presidenttinä oli silloin Ståhlberg. — Mutta Leinonen oli poikaa arvellen vain:

— Kyllä se presidentti leikin ymmärtää.

Kaikki oli jo valmiiksi suunniteltu, kun lehtiin ilmestyi uutinen, että „pohjalaisten kärkijoukko on tullut hävittämään Resvoin kappelia“. Uutinen sai maaherran jalkeille. Seuraus oli, että „kappeli“ siirrettiin toiseen paikkaan. Jo seuraavana yönä oli räjähdys määrätty tapahtuvaksi. Suunnitelma meni näin myttyyn, mikä oli ikävä seikka, sillä se olisi toteutettuna

ollut omiaan herättämään asianmukaisen mielipiteiden vaihdon ryssäläisyydestä, joka vielä silloin istui sangen lujassa. — Olimme itsekin purkaustyötä katsomassa ja osoitimme viereistä ryssänkirkkoa lausuen:

— Kyllä tuokin vielä siirretään!

Mutta siinä se vieläkin paikallaan seisoo.

Härmän kympin synty

Toimiessani jääkäriliikkeen aikana Lapuan etapin hoitajana olin kiinnittänyt huomiota ylimenijäin kehnoon vaatetukseen ja rahattomuuteen. Sama oli asianlaita Saksasta maassamme komennuksella olevienkin jääkärien suhteen, joita luonani alituisesti majaili syyskesällä ja syksyllä 1917. Minuun koski kipeästi, että miesten, jotka vasta kukkaan puhjenneen nuoren elämänsä olivat päättäneet uhrata isänmaalle, oli kuljettava melkein kerjäläisten tavoin. Vapaussodan mentyä tein saman huomion. Moni eloonjääneistä jääkäreistä oli menettänyt terveytensä. Kun Saksaan lähtiessä olivat opinnotkin keskeytyneet, näytti tulevaisuus synkältä. Monet olivat vielä velkaisia. Armeijaan jääneidenkin palkkaus oli aluksi heikko. Näin minussa yhä enemmän vakautui ajatus, että Suomen kansan olisi maksettava kunniavelkansa jääkäreille edes vaatimattoman korvauksen muodossa. Puhuinkin tästä usein pohjalaisille aktivistitovereilleni. He olivat samaa mieltä.

Kesällä v. 1918 Lapualla oli päätetty pitää eräs huomattavampi maakunnallinen kokous, ja aioin esittää asian siinä. Mutta jouduinkin samaan aikaan matkalle Helsinkiin. Senvuoksi soitin Kurikkaan rak.mest. Juho Kukkulalle. Hän saapui minua vastaan Seinäjoen asemalle ja lupasi puolestani esittää asian Lapuan kokoukselle, jonne hän jatkoi matkaa. Ehdotuksen mukaisesti kokous sitten päättikin asettaa toimikunnan asiaa eteenpäin viemään, valiten siihen kokoonkutsujaksi minut, muiksi jäseniksi Juho Kukkulan, Juho Vehkaojan, J. E. Härmäsen, Matti Malkamäen ja Juho Ekolan. Tultuani matkalta kutsuin heti toimikunnan koolle, ja päätökseksi tuli, että asiaa ruvetaan pontevasti ajamaan hallitus- ja eduskuntapiireissä siihen suuntaan, että jääkärit saisivat Saksassa ja sieltä komennuksilla oloajaltaan

250 mk. kuukausikorvauksen. Kun eduskunta oli tällöin koolla, lähdimme Helsinkiin ja siellä kutsuimme koolle pohjalaiset edustajat puolueisiin katsomatta. He asettuivatkin hanketta kannattamaan ja lupasivat tehdä propagandaa sen puolesta. Niinikään päätimme kääntyä sotaministerin puoleen, jona silloin oli kenraali R. Waldén. Audienssi oli hyvin lämminhenkinen. Sotaministeri lupasi puolestaan tehdä voitavansa. Vastaanottohuoneessa olleet upseerit kehoittivat meitä tulemaan illalla Jääkäritoimistoon. Kun menimme sinne, olivat mainitut upseerit jo selittäneet sen hoitajalle maist. Kailalle matkamme tarkoituksen. Kaila ilmoitti meille ilahduttavan tiedon, että sama kysymys oli ollut heidänkin pohdittavanaan, mutta saadakseen äänensä kuuluville he tarvitsivat tukea.

Hanke oli nyt kuitenkin saatu alulle. Ehdotuksemme mukaan hallitus asettikin toimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistaa asia eduskunnan käsiteltäväksi. Hallitus valitsi toimikuntaan puolestaan Hugo Rautapään puheenjohtajana ja J. A. Heikkisen (Hallan Ukko), aktivistit taas Matti Malkamäen ja minut. Sihteeriksi kutsuttiin Kaila.

Tätä Jääkärikomiteaa ei kuitenkaan vähään aikaan kutsuttu koolle. Poliittinen suunta oli jo kallistumassa saksalaisystävällisestä englantilaismyönteiseksi. Pelosta, että sen mukana koko asiamme hautautuisi, minä kirjoitin huoleni jälleen maist. Kailalle, ja hallituksen asettama komitea saatiinkin koolle. Se piti useita istuntoja, ja marraskuun lopulla se sai valmiiksi mietintönsä, jossa ehdotettiin, että jääkäreille maksettaisiin valtion varoista kansallislahja kunkin jääkäriajan pituuden mukaan, vähintäin 3.000 mk. ja korkeintaan 10.000 mk., ja että eduskunta tätä varten myöntäisi 15 milj. mk. määrärahan.

Hallitus antoi komitean suuntaviivojen mukaan asiasta eduskunnalle esityksen, joka menikin lävitse. Jääkärit tulivat näin saamaan pienen korvauksen isänmaan pelastamiseksi tekemästään ratkaisevasta työstä. Se ei suinkaan ollut paljon, kun otamme huomioon, että juuri jääkärit olivat Vapaussodassa muodostaneet tarpeellisen kouluttaja- ja johtaja-aineksen, ja heidän sitä varten Saksassa saamansa valmennus ei ollut valtiollemme maksanut penniäkään. Summaa

„Härmän kympin“ lähetystö. Seisomassa vas. Vehkaoja ja Kukkula, istumassa Malkamäki, Härmänen ja Kosola.

täytyy pikemminkin pitää varsin pienenä. Mutta jääkäreille se kuitenkin oli pieni tunnustuksenosoitus, joka silloin myös tuli monelle kipeään tarpeeseen. — Jääkärikomitea työskenteli myöhemminkin ottaen ehdotuksineen huomattavalla tavalla osaa jääkärien eläke- y.m. asioiden järjestelyyn.

Tulkoon tässä vielä huomautetuksi, että jääkärit itse eivät suinkaan olleet kärkkymässä mitään avustusta. Eiväthän he palkkion toivossa olleet lähteneetkään sotaan vieraalle maalle. Moni päinvastoin hankkeesta kuullessaan otti sen enemmänkin yhtäkaikkisen kannalta. Niinpä kerrotaan Isontalon Antin, asian ollessa vielä alkuasteella, leikkisästi huomauttaneen:

— Kymppejä ne meille tällaiset summat ovat!

Antin sanasutkaus jäi elämään kansan suussa, ja niin tuo raha sai Etelä-Pohjanmaalla nimen „Härmän kymppi“.

Ilmailusta, Kansainliitosta ja kuningaskutsuista

V. 1927 olin ottanut urakalla suorittaakseni Kauhavan lentokentän tasoitustyöt. Ollessani sen johdosta neuvotteluissa Ilmapuolustusliiton asiamiehen maist. Kailan kanssa ehdotti hän, että Etelä-Pohjanmaalle perustettaisiin ilmapuolustusyhdistys. Pitäen asiaa tärkeänä innostuin siihen lujasti ja kutsuin koolle maakunnallisen neuvottelukokouksen Lapualle heinäkuun 15. p:ksi, kun edellisenä päivänä oli muutenkin maakunnan kansaa koolla tavanmukaisessa Lapuanpäiväjuhlassa. Kokouksessa päätimmekin perustaa yhdistyksen. Jouduin sen johto-

kunnan puheenjohtajaksi ja asiamieheksi otin J. S. Kivimäen Ylihärmästä. Kivimäki lähti heti jäsenkeruuseen onnistuenkin siinä erinomaisesti. Ennen häntä toimi oli väliaikainen ja saatiin sillä ajalla kannatusmaksuja 60—70,000 mk. Hänen aikanaan käytiin seikkaperäisemmin Kuortaneen, Ylihärmän ja Ylistaron pitäjät, muita osin, mutta jäsenmaksuja kertyi näistä niin paljon, että lisäys nousi jo yli 250,000 mk. Toiminta olisi nyt jatkunut hyvää vauhtia edelleen, niin että täältä maakunnasta käsin olisi ilmeisesti pian voitu hoidella koko maan Ilmapuolustusliittoa vapaaehtoisesti, sillä niin suuri oli täällä innostus tähän tärkeään toimintaan. Mutta niinkuin tavallista isänmaan yhteisissä asioissa, tuli väliin jotakin klikkipolitiikkaa: Kivimäki joutui toimesta pois — niinkuin myöhemmin selvisi, täysin syyttömästi — oltuaan siinä vuoden ajan. Merkillistä on muistaa, että yhdistystä perustettaessa oli eräs aktivistitoverini sanonutkin, että hanke ajautuu karille syntyvien erimielisyyksien tähden. Samasta syystä sitten minäkin jouduin pois yhdistyksen johdosta. Toiminta oli jo ollut varsin laajaa: lentopäiviä, näytöksiä, suuria maakunnallisia juhlia j.n.e. Sitten kuivuikin yhdistyksen toiminta moneksi vuodeksi kokonaan.

Palaan vielä saman vuoden Lapuanpäiviin. Pidettyämme mainitun kokouksen jatkuivat Lapuanpäivät (ne olivat niihin aikoihin yleensä 2-päiväisiä). Kansaa oli koolla paljon ja me valmistimme sille yllätyksen. Soitin nim. Kailan kehoituksesta Utin lentoaseman päällikölle ev. Snellmanille, pyytäen tätä lähettämään lentokoneita harjoituslennolle tänne. Niitä tulikin pari kolme nostattaen juhlain tunnelmaa. On näet huomattava, että moni vasta nyt näki ensi kerran lentokoneen niin läheltä, eiväthän maakunnassa vielä silloin nämä ilmojenlinnut olleet jokapäiväisiä näkyjä niinkuin nykyisin, kun Kauhavalla on lentokoulu. Eräästä koneesta heitettiin alas minulle osoitettu lentosähkösanoma, joka oli laatuaan ensimäinen koko maassa.

Lapualla ei tätä ennen ollut käynyt kuin yksi lentokone, jota ohjasi lentomestari Kopra. Laskeutuessaan sen kuitenkin kävi ohraisesti. Se törmäsi sähköjohtoihin ja särkyi osittain. Niinpä toinen suksi meni poikki ja propelli murskaan-

tui. Nämä romut piti lähettää kolleina Santahaminaan, vaikka minä pyytelin, että propelli saisi jäädä tänne muistoksi ensimäisestä Lapualla käyneestä lentokoneesta. Kun oli kulunut noin vuosi ja asia oli jo unohtunut, tulikin minulle yllättävä lähetys: tuo lentokoneen murskattu propelli. Joku oli kai tullut „katumapäälle“ ja palauttanut sen. Tänäkin päivänä se juhlistaa taloani muiden muistomerkkien joukossa. — Kun sitten sama lentomestari Kopra toisen kerran lensi maakuntaan, oli hän tuomassa ensimäisiä lentokoneita Kauhavan kouluun. Tälläkin kertaa hän muisti minua heittäen juuri tienristini kohdalla terveiset savukelaatikon kannessa.

Kun olemme tässä joutuneet tekemisiin i l m o j e n kanssa, niin hyppäänpä muistossani vaihteeksi erääseen diplomaattiseen keskusteluun, johon kerran myöhemmin jouduin. Olivat jo kansannousun ajat, ja L.L:n mielipidettä kuulosteltiin hallituksen muodostamisasiassa. Kysymys oli ulkomin. P r o c o p é n tulosta edelleenkin hallitukseen, ja sitä varten jouduin hänen juttusilleen. Siinä tuli tietysti puhe myös Kansainliitosta, jonka kuuluisan herrainlaitoksen neuvoston korkeassa puheenjohtajanvirassa meidän Procopémme, kuten muistetaan, silloin oli. Asetin hänelle suoran kysymyksen:

— Miten kävisi, jos Suomi rupeaisi sotimaan, estäisikö Kansainliitto sen?

— Aivan varmasti, vastasi Procopé.

— Entäpä, jos Englanti tai Ranska aloittaisi jonkun sodan?

— Jaa, se on toinen juttu. Eipä kai liitto sille mitään voisi.

— No, koko laitoshan onkin siis olemassa pienten kansain hirttämiseksi ja suurten suurentamiseksi?

— No, jaa, kyllä kai se on niin.

Mitäpä muutakaan osasi hän vastata. Ja kuitenkin hän oli silloin sen korkein herra. Mutta diplomatia! Se on jotain se!

Suurista herroista puheen tullen: kerran tuli käytyä R u o t s i n k u n i n g a s t a k i n tervehtimässä. V. 1928 oli Örebrossa maanviljelysnäyttely, johon Suomestakin oli saanut kutsun 14 henkilöä. Näistä oli puolet Etelä-Pohjanmaalta maanv. neuvos Edv. Björkenheimin johdolla, puolet Etelä-Suomesta. Viime-

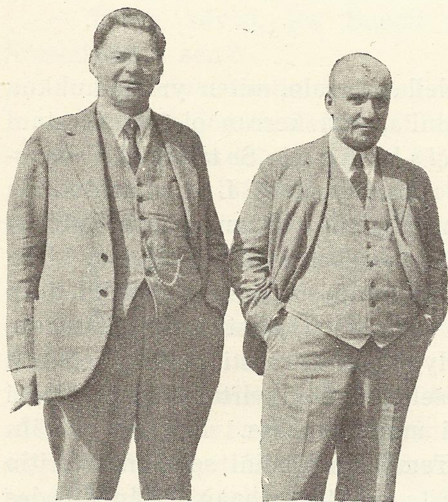
mainitut olivat hienoja herroja, parooneja, kreivejä, mitä lienevät olleetkaan, me pohjalaiset taas olimme tavallisia talonpoikia, minä isännistä nuorin. Eteläsuomalaiset me tapasimme vasta juhlan teekutsuissa Örebron juuri restauroidun linnan suuressa salissa ensimäisen juhlapäivän aamuna. He olivat kuitenkin niin ylpeitä, etteivät edes tulleet meille, maanmiehilleen, esittäytymään, asettuivatpa vain jäykästi pöydän „juhlallisemmalle“ puolelle. Kun kuningas ilmestyi kynnykselle, kysyi hän alkumuodollisuuksien jälkeen heti suomalaisia retkeilijöitä ja tuli kättelemään meitä pohjalaisia. Etelä-Suomen herrat hiukan nolostuivat, kun kuningas ei ollut heitä huomaavinaankaan. Mutta illalla heissä pantiin kurssi muuttumaan. Björkenheim oli nim. määrännyt, että kellä oli kunniamerkkejä, ne piti olla rinnassa jo teekutsuissa. Vapaussotaan osaaottaneita ei joukossamme kai ollut muita kuin minä, koska miesten rintamukset olivat tyhjät. Mutta minäkin olin jättänyt merkkini vaunuun. Pyynnöstä panin nämä koristukset sitten rintaani päivällisille. Ja arvaattekos, että niillä oli vaikutus! Kyllä vaan, eteläsuomalaiset kreivillisyydet olivat pelkkää kohteliaisuutta ja riensivät kiireesti esittäytymään meille maanjusseille. — Mutta saivatpa mitalinsa hekin, sillä näyttelyn kunniaksi oli lyötetty suurikokoinen plaketti, joka annettiin kaikille suomalaisillekin.

Kun minä kirjan alkupuolella kerroin, miten yritin hukkua 5 eri kertaa, saanen nyt mainita, että kerran olen vuorostani minäkin pelastanut ihmishengen. Se tapahtui Vapaussodan jälkeen, syystalvesta. Muuan Matti Luoma niminen talonisäntä, joka lukeutui marxilaisiin, oli mukana eräänä iltana, kun istuttiin jutustamassa eräässä naapuritalossa. Hän lähti ennen minua pois, ja kun minä sitten iltamyöhällä tulin kotiin ja olin jo paneutunut vuoteeseen, juostiin ilmoittamaan, että joessa on joku mies. Hyppäsin kiireesti rantaan. Siellä oli kansaa paljon koolla katsellen, miten virta kuljetti miestä alemmaksi, missä joki jo oli umpikannessa. Kukaan ei nähnyt mitään pelastuskeinoja. Tempasin käsiini seipään ja yritin sen avulla saada miestä joesta, mutta turhaan. Hän ei edes käsittänyt, mistä oli kysymys. Silloin hyppäsin alusvaatteisil-

lani jääkylmään veteen ja sainkin viimein kiskotuksi miehen kuiville juuri, kun hän oli jo vierimässä jään alle. Olin itse tässä rytäkässä paleltua kuoliaaksi. Pelastamani mies oli mainittu Matti. Hän säikähti niin pahasti, että kirosi myös marxilaisuutensa. Muutaman päivän päästä mies tuli luokseni. Oli myönyt kaurakuorman ja tarjosi nyt siitä saamaansa hintaa pelastuspalkkioksi. En tietenkään ottanut rahaa. Silloin Matti sanoi:

— Pian tulee uusi kapina, jossa kaikki porvarit tapetaan, mutta minä pidän huolen siitä, että sinä saat jäädä eloon, koska pelastit henkeni.

Joo, olihan „lohdullista“ tietää, että jäisi ainoaksi „porvarimalliksi“, kun muut tapetaan. Kiitin tarjouksesta, mutta tulemattapa tuo hetki vielä on. — Sama mies muuten tuli jälleen marxilaiseksi ja joutui samalla helluntailaisuuden lumoihin, niin että meni pappisvihassaan vähäksi aikaa sekaisin. Hänen „kielilläpuhumisensa“ nim. ilmeni piirroksissa, joita hän naulaili kirkon ja pappilan oville, tienristeihin j.n.e. Niissä oli merkillisiä kuvia, kuten pappi ristillä pää alaspäin y.m. Aatetoverit järjestivät hänet sairaalasta vapaaksi, ja senjälkeen hän kai rauhoittui.

Martti Pihkala ja Kosola.

Mutta riittänee jo näitä jutunpätkiä. Palaan tehtävään, jolle Vapaussodan jälkeisinä aikoina on annettava mitä suurin merkitys isänmaanasioiden eteenpäin viemisessä. Se on n. k. lakonmurtajatoiminta.

Jo itsenäisyytemme ensimäisinä vuosina alkoi hallitsevien piirien politiikka kallistua yhä enemmän liberalistiseksi: suunta, jota sittemmin on syystäkin kutsuttu m.m.

Moskovan määräämiä lakkoja murtamassa

ståhlbergilaisuudeksi. Kotikommunistimme lähtivät voimakkaaseen rynnäkköön Moskovasta tulleiden ohjeiden mukaisesti. Sieltä tulivat myös lakkomääräykset. Niiden tarkoituksena oli yksinomaan yhteiskuntaelämämme saattaminen häiriötilaan — jonka hyvin ymmärtää, kun ajattelee sitä katkeruutta, minkä punaisille tietysti oli tuottanut Vapaussotamme onnistuminen. Lakkolevottomuudet uhkasivat ensikädessä vientiä ja elintarpeiden tuontia, ja siksipä oli ryhdyttävä heti perinpohjaisiin vastatoimenpiteisiin. V. 1919 alussa tuli luokseni tunnettu itsenäisyysmies Martti Pihkala näissä asioissa ehdottaen, että koska maan itsenäisyys kommunistilakkojen onnistuessa joutuisi suureen vaaraan, olisi nämä lakot murrettava. Havaitsin heti, että tässä olisi eräs keino, jolla jo alusta alkaen unohtumaan joutunutta Vapaussodan testamenttia voitaisiin painavalta kohdalta ruveta toteuttamaan. Venäjältä tänne lähetetyiltä puna-agitaattoreilta saatiinkin siepatuksi papereita, joista selvästi ilmeni, että Moskova oli perustanut erikoisen järjestön, jonka tehtävänä oli lakkojen avulla luoda maaperää suunnitellulle Neuvosto-Suomelle. Tultuani tästä vakuutetuksi hyppäsin pyörän selkään maakuntaa kiertämään. Asetin pitäjiin yhdysmiehet, joista monen valinta onnistuikin. Mutta kun lakkoliikkeet laajenivat ja murtajia tarvittiin laajassa mitassa ja nopeasti, täytyi verkostoa tiivistää. Jaoin maakunnan alueisiin, ja sitten vasta työ lähti luistamaan. Tämän järjestelyn avulla saatiinkin kaikki pääasiallisimmat poliittiset lakot murretuiksi.

Miten tämä toiminta kävi, siitä joku esimerkki. — Chrichton-Vulkan saa tehtäväkseen valmistaa maahamme ensimäisen sukellusveneen. Ryssä antaa salaisen määräyksen: sitä ei tehdä, työmaa on julistettava lakkotilaan. Niin tapahtuukin. Lakko on siis murrettava. Pihkala sähköttää minulle:

— Heti 70 seppää Turkuun!

Sähkötän vastaukseksi, ettei maakunnassa ole niin paljon seppiä, vaikka kaikki sepät koottaisiin, mutta kyllä täällä tavallaan on seppä jokainen kätevä mies. Kyllä ne pian kone-

pajaan pystyvät. Panin värväyksen käyntiin ja sain täältä ylikin vaaditun miesmäärän. Ja ensimäinen vedenalaisemme tuli valmiiksi. Ryssän määräys meni hukkaan, mutta samalla oli monesta pohjalaisesta tullut kätevä ammattimies, joka jäikin etelään, useat kohoten työnjohtajiksikin. Samojen miesten kädestä on siellä lähtenyt rautatievaunujakin sekä puimakoneita y.m. maanviljelyksessä tarvittavaa. Peukalo kun ei ole alkujaankaan ollut keskellä kämmentä.

Kerran sain määräyksen lähettää Äetsään 10 sukeltajaa. Siellä oli tekeillä suuri voimalaitos, mutta ryssän määräys oli keskeyttänyt työt. No, eihän tälläpäin ollut edes nähtykään sukeltajaa. Ryhdyin kumminkin toimeen. Kun miehet olivat koossa, sanoin heille, että kyllä teistä jokaisesta sukeltaja tulee. Niinkuin tulikin.

Suuren satamalakon aikana käskettiin miehiä eri puolilta maata yhteiseen neuvotteluun Helsinkiin. Tarvittiin kokonaista 12,000 miestä. Kysymys oli siitä, voidaanko noin laajat Moskovan pyyteet tukahduttaa. Paljonko miehiä voitaisiin hankkia? Lupasin hankkia puolet, siis 6000, jos muu Suomi vastaa toisesta puolesta, Etelä-Pohjanmaalta. Saatiin tällöin kuitenkin vähän joka puolelta, niin ettei minun tarvinnut lähettää kuin noin 4500 miestä tähän suurimpaan lakkoon.

Etupäässähän murrettiinkin puutavara-alalla syntyneitä lakkoja. Aina Englantiin asti lähetettiin miehiä. Voinvientiämme kohdannut selkkaus nim. aiheutti — kommunistien järjestelmä kun on kansainvälinen — sen, että Englannissa ei ollut purkajia, täytyi viedä täältä. Jo matkalla olivat miehet saaneet kuulla kommunistien uhkauksia, mutta kun pohjalaiset hiukan käärivät hihojansa, niin siihen uhkailut jäivät. Niinikään kun kerran oli satamalakko Tanskassa, haettiin täältä asti miehiä murtamaan sitä. Tapaus olikin hyvin kuvaava. Murtajiemme mukana oli m.m. vapaan painin maailmanmestari, Amsterdamin kultamitalimies Pihlajamäki. Kun laiva saapui satamaan, oli siellä joukko sikäläisiä kommunisteja tarkoituksella estää meikäläiset ryhtymästä töihin. Kommunisteja johti suurikokoinen miehenroikale. Meidän poikamme ehdottivat heille, että ratkaistaan se asia voimankoetuksella. Tuumittuaan asiaa tanskalainen

goljatti suostui arvellen, että kyllähän tuollaiset maalaisjussit pian matossa olisivat. Hän itse tarjoutui näyttämään voimiansa ja pyysi vastustajaa. Joukostamme valittiin verrattain pieni mies — Pihlajamäki. Kommunistit jo päästivät etukäteen röhönaurun, mutta ei se monta sekunttia ehtinyt kaikua, kun mies Pihlajamäen alla matossa katseli tähtiä. Satama tyhjeni äkkiä kommunisteista, ja työt päästiin aloittamaan.

Yleensä tapahtui hälytys nopeasti. Kun pyyntö minulle tuli, piti miesten lähteä matkaan jo samana päivänä. Se ei ollut niinkään helppoa, yhdysmiehiltä siinä myös vaadittiin ripeyttä. Se oli mahdollista vain siten, että koko maakunnan tähän sopivista, halukkaista miehistä pidettiin kortistoa. Kortteihin oli merkitty asianomaisesta tarvittavat henkilötiedot, kuten onko ennen käyttäytynyt kunnollisesti j.n.e. Alkuaikanahan lähetetyissä miehissä oli joukossa tietysti kehnoakin ainesta, mutta kortistoon tuli piankin näistä „mustia nastoja“, ja niin saatiinkin pian kunnollinen miesaines, joka kaikin puolin vastasi tarkoitustaan. Etupäässä tähän joukkoon kuului pikku talojen poikia, jotka töittensä puolesta helpommin pääsivät lähtemään, mutta myöskin muunlaista väkeä. Tarjokkaita oli yllinkyllin.

Kerran sattui miehiä värvätessä vitsikäs tapaus. Oli ollut tapana ottaa myöskin nuoria pariskuntia. Vaimothan työmailla voivat olla hyvänä apuna ruuanvalmistamisen takia, niin että koko miesjoukon elantokustannukset alenevat. Myöskin he voivat jonkunverran huolehtia „kurin“ pitämisestä irtonaisimpiin miehiin nähden. Kerran Lohjalle miehiä hankittaessa tuli Kauhavalle tarjolle pariskunta Lappajärveltä. Kortista havaitsin miehen kuuluvan jo „mustalla merkittyihin“, mutta kun eukko oli keralla, otettiin mies mukaan. Kun sitten miehet jo olivat matkalla, sain kuulla, ettei tuo nainen ollutkaan miehen oma eukko. Oli tietysti ollut vain v.t. eukkona niin kauan, että miehen onnistui saada pesti.

Joskus pääsi mukaan joku renkikin, vaikka olin yleensä kieltänyt värväämästä heitä, sillä eihän talosta niin vaan jouda joka mies. Sellaisissa tapauksissa sain päälleni isännän vihat. Mutta vihastuipa moni muustakin syystä. Kerran tuli puheilleni eräs isäntä hyvin kiukuissaan siitä, että olin

lähettänyt matkaan hänen poikansa. Hän haukkui minut pahanpäiväisesti. Poika oli isän kertoman mukaan suuttunut siitä, kun hän ei tälle antanut rahaa polkupyörän ostoon. Arveli kai, että poika jo jää iäksi sille tielleen. Mutta kuinkas ollakaan: kun lakko loppui, niin poika tuli takaisin. Matkan varrella hän jo oli ostanut uuden pyörän, uudet vaatteet ja löi vielä isälleen puhdasta rahaa lähes 7000 mk. Nyt tuli isäntä taas luokseni. Kiitteli kovin hyvästä asiasta tuumaten, että jos vaan koska tarvitaan, niin kyllä hänen poikansa kerkiää! Näin monessa tapauksessa vihat muuttuivat kiitokseksi. Nykyisin, kun lakkoja ei ole ollut, on näitä ansiotöitä monin paikoin kaivattukin. Kuten jo mainitsin, on moni pohjalainen ammatin opittuaan jäänytkin etelään. Niinpä on muutamia teollisuuslaitoksia, joihin näin on tullut täysin valkoinen eteläpohjalainen työväestö kommunistien tilalle.

Pidän itse tätä toimintaani sangen tuloksellisena, mitä tulee käytännöllisiin saavutuksiin isänmaan työsaroilla. Huomautan nimenomaan vielä, ettei lakonmurtamistyöllä ole ollut mitään tekemistä työväestön oikeutettujen vaatimusten suhteen, eikä sillä suinkaan ole ollut tarkoituksena polkea työläisten palkkoja, vaan se on koskenut pelkästään selvästi poliittisia, Moskovasta johdettuja lakkoja, joiden tarkoituksena on ollut kommunismin valtaanpääsy täälläkin. Ja se työ jatkuu edelleenkin silloin, jos vaan tarvitaan. Että Etelä-Pohjanmaa tässäkin on näyttänyt merkkiä, osoittavat pelkät numerot. 10 vuoden ajalla lähetin näitä miehiä maakunnasta matkaan n. 22,000. Seuraavana on Kuopion seutu 1600 miehellä. Mutta niinpä sitten voinkin sanoa, että tässäkin on koetettu kaivertaa maaperää pois kommunismin alta todellakin viimeistä piirtoa myöten.

L. L.

Ken on syntynyt lakeilla Pohjanmaan,
hän kantaa tuomion tunnossaan:
hän ei leppyä voi, hän ei väistyä saa —
vaviskaa, vaviskaa!

(V. A. Koskenniemi)

Lapsena ollessani ei mailla vielä ollut liikoja valaistuslaitteita. Niinpä isäni eläessä, vielä Huhtalassa asuessamme, käytettiin öljylamppua vain sunnuntaiaamuin ja -illoin. Arki-iltojen puhdetyöt tehtiin takkavalkean valossa, ja kun se hiipui, sytytettiin päre. Miehet korjailivat rekiä ovipielessä, ja akat kehräsivät uuninloukossa, ja silloin täytyi pärevalkean näkyä yli koko huoneen. Sen oikein näyttämiseen vaadittiinkin tottumusta. Työ oli minun toimenani monet vuodet. Päre kiinnitettiin pieneen rautapihtiin, jonka paikka oli päivisin takan kulmassa, ja tätä pihtiä sitten oli poikasen pideltävä alhaalla reen ketaran lähettyvillä siten, että pärevalo olisi ulottunut sieltä myöskin yli huoneen. Pian siinä tahtoi väsymyskin yllättää, ja silloin isä tokaisi:

— Mitäs poika nuokut, hoida tehtäväsi.

Osaisikohan tuotakaan konstia enää nykyajan poikanen? Mutta eipä opi enää moni reentekoakaan — sen taas näki juurtajaksain tässä apupojan hommassa, samaten kuin sai nähdä, miten päreetkin tehtiin: suurisyisestä tervasmännystä väännettiin polven päällä syyaines halki — työ, joka myös vaati oman taitavuutensa . . .

Johtuivat nämä pärenäyttöpuuhat mieleen ajatellessani Lapuan Liikkeen syntymisaikoja: niinkuin pikku poikana jouduin valkean näyttäjäksi, jouduin kansanliikkeenkin alettua

eräänlaiseen „valkean näyttäjän“ virkaan. Eikä tässäkään puuhassa ole nuokkua saanut. On kuin ääni menneiltä ajoilta vielä nytkin tavantakaa kaikuisi korviini:

— Älä poika nuoku, tee tehtäväsi . . .

En minä Lapuan Liikkeessäkään miksikään kärkimieheksi itse pyrkinyt. Että siihen jouduin, se johtui ikäänkuin „asiain luonnosta“: en voinut sivuunkaan jäädä, koska isänmaanpursi oli minua siihenkin asti kiidättänyt suorasti kohti aallokoita. Välttämättömyys jatkui.

Kuten jo kirjan alkusanoissa huomautin, ei nyt vielä ole aika minunkaan kohdaltani antautua L.L.:n „historioita“ kertoilemaan. Mutta etteivät nämä muistelmani kuitenkaan jäisi aivan vaillinaisiksi, on syytä palauttaa mieleen muutamia ikäänkuin kohokohtia, tapahtumaetappeja, siltä muistorikkaalta ajalta, joka kulkee kansanliikkeen nimellä. Seikkaperäinen selonteko on kyllä jo muistiin merkitty tuonnempana julkaistavaksi.

Kommunistien harjoittama yhteiskuntavastainen kiihoitus oli vähitellen saavuttanut huippunsa. Kaiken pyhän pilkkaaminen, rienaus, oli jo astunut yli rajojensa. Oli selvää, että vastavaikutuksen täytyi ennemmin tai myöhemmin tulla. Lapua oli se paikkakunta, joka Etelä-Pohjanmaalla oli tullut kommunistien silmätikuksi. „Lapuan punaaminen“ oli heidän lähin taistelutavoitteensa, ja aina Amerikkaa myöten sitä varten oli käynnissä rahankeräys, joka tuottikin, mikäli saatiin tietää, n. 400.000 markkaa. Tämä tapahtui vuoden 1929 alkupuolella. Ja niinpä jo kevättalvella oli kommunisteilla koko maata käsittävä salainen kokous Lapuan työväentalossa. Päätin tällöin saada selville, minkälaisia suunnitelmia siellä haudottiin. Siinä tarkoituksessa otin puheilleni muutamia taloni töissä olleita miehiä, kehoitin heitä menemään Seinäjoen asemalle samassa junassa kuin kokouksen sihteerikin, kehittämään siellä tunnelissa tungoksen, jonka aikana sihteeriltä sopivasti temmattaisiin kokoussalkku . . . Itse en tahtonut lähteä mukaan, sillä arvelin kommunistien siinä tapauksessa tulevan epäluuloisiksi. Mutta tuuma ei sittenkään onnistunut. Kommunistit olivat jotain „haistaneet“, koskapa heidän sih-

teerinsä ei matkustanutkaan yksinään, vaan erikoisten saattomiesten kanssa, jotka varjostivat miestä niin, että hänen onnistui välttää virittämämme ansa.

„Omakuvanurkkaus" Kosolan salista.
(Lahjoitettuja muistoja.)

Mutta pian samana keväänä yritti eräitä kommunistinuorukaisia tulla vierailemaan Lapualle punapaidoissa. Yhteiskoululaiset kuitenkin pyöryttivät heidät asemalta takaisin junaan. Se oli jo oma-alotteisuutta, josta piankin levisi tieto paikkakunnalle. Samoihin aikoihin, pääsiäisenä, oli täällä Saaren talossa muistojuhlat punaisten Vapaussodan aikana Tampereella murhaaman lapualaisen Ernst Saaren muistoksi, ja siellä rovasti Kares puheessaan huomautti tuosta asemalla sattuneesta tapauksesta. Hänen puheensa oli omiaan antamaan jo hyvän sysäyksen niille tapahtumille, jotka sitten syystalvella puhkesivat.

Näitä aikoja käsittelevää kirjallisuutta on jo ilmestynyt. Ja siinä kuvaillaan sitä mielialaa, joka Pohjanmaalla kesällä

ja syksyllä 1929 vallitsi. Ei silloin puhuttu paljoa, mutta erinäisissä piireissä itsestään vähitellen alkoi kyteä: kommunistien hommailu oli käynyt päivä päivältä yhä uhmailevammaksi, eikä se saattanut ajanoloon tietää hyvää. Ilmaan kerääntyi sähköä. Vain purkaushetki puuttui.

Kuinka punaisten paitain riisuminen Lapualla tapahtui

Myöhäsyksyllä maakunnan kommunistiset nuorisoliittolaiset kuuluttivat Lapualle oikein maakunnalliset „haastejuhlat". Päiviksi oli määrätty marraskuun 23. ja 24. päivä, joiksi odotettiin muun „juhlayleisön" lisäksi saapuvan useita satoja punapaitoja — Moskovanpaitoihin pukeutuneet, sirppi- ja vasarakokardein somistautuneet nuorukaisethan eivät näinä aikoina enää olleet harvinaisia nähtävyyksiä. Tällöin me Lapualla rupesimme neuvonpitoon. Keskustelin asiasta etupäässä yhteiskoululaisten kanssa, jolloin sovimme, että koululaiset menevät ensimäisen „juhlapäivän", lauantain, aamuna Lapualle johtavien maanteiden risteyksiin, pysäyttävät kommunistien maakunnasta saapuvat autot ja, elleivät nämä moskovalaiset suostu hyvällä kääntymään takaisin, kaadetaan autot. Niinikään junilla tulevat kommunistit pyörrytetään asemalla takaisin.

Itse jouduin juuri siksi päiväksi matkustamaan Isoonkyröön rak.mest. Heimon luo kiireellisissä asioissa, joten en päässyt paikanpäällä seuraamaan sen päivän tapausten kulkua. Mutta illemmalla minulle soitettiin sinne, että punaiset on sittenkin päästetty Lapualle. Minun olisi pitänyt jäädä Kyröön vielä sunnuntaiksikin, mutta kuultuani tuon tiedon astuin junaan palatakseni kotiin. Seinäjoella junaa muutettuani havaitsin, että samassa pohjoiseen lähtevässä junassa oli myös joukko punapaitoja, jotka esiintyivät melko röyhkeästi. Junan saavuttua Lapuan asemalle klo 11 maissa illalla oli asemalla käynnissä kova kohina, kansaa mustanaan, joukossa myös kommunisteja, ja tilanne ennusti varsin uhkaavaa välienselvittelyä. Sain nyt kuulla, että koululaiset olivat päästäneet kommunistien autot tulemaan ja päättäneet sensijaan antaa vieraille sopivan „varoituksen" itse kirkonkylässä, kun punaisia sinne olisi kokoontunut enemmän. Pohjoisesta

päin oli klo 9 junassa illalla tullut joukko punapaitoja, mutta niitä ei ollut päästetty asemalla junasta lainkaan ulos, joten niiden oli täytynyt jatkaa matkaa Seinäjoelle asti — ne olivat siis juuri niitä, jotka olivat tulleet uudestaan samassa junassa kuin minäkin. Asemalla oli syntynyt tappelu, kommunisteilta oli m.m. hihoista löydetty rautasauvoja. Heti pohjoisen junan tultua olivat autoilla saapuneet kommunistit kuitenkin aloittaneet iltaman marxilaistalolla, mutta Lapuan pojat olivat menneet lopettamaan sen hajupommeilla. Oli siinä rytäkässä tullut lyötyä rikki talon lasejakin muutaman sadan markan arvosta (muistan summankin tarkkaan, koska se tuli minun kustannettavakseni). Uhkaillen punanuorukaiset ja -neitoset sitten olivat painuneet majapaikkoihinsa yöksi, saatuaan hetkisen talolla tanssiskella — itse päähilut olikin määrätty seuraavalle päivälle, sunnuntaiksi.

Sunnuntaina päivällä ei tapahtunut erikoisempia. Kommunistit lienevät pitäneet talollaan jonkinlaisen sisäisen kokouksen, mutta illalla klo 9 alkaisi sitten varsinainen ohjelma. Kun edellisen illan varoittavat tapaukset eivät olleet heihin suuria vaikuttaneet, tein mielessäni päätöksen, että tuota iltajuhlaa ei enää ole sallittava, sillä mieliala oli nyt jo siksi kiihkeä, että tässä voisi sattua vakavampaakin, jos me antaisimme otteemme hellitä. Olin sunnuntai-iltana perhekutsuissa Santeri Lahdensuon luona ja lähdin sieltä asemalle ensimäisen iltajunan tuloa katsomaan. Asemalle oli nyt kerääntynyt valtava väkijoukko, pari-kolmetuhatta henkeä, jotka kuljeksivat läheistä marxilaistaloa kohti maantiellä ja siitä taas aseman tienoille. Asemalla jouduin kansanjoukon keskelle, jolloin junan mentyä huusin:

— Nyt mennään marxilaistalolle, tulkoon mukaan, ken haluaa!

Samassa alkoi marssi taloa kohti, minun kulkiessa joukon edellä. Työnnyimme taloon ovensuuhun, mikäli meitä siihen mahtui. Yrjö Lehtinen kehoitti minua lausumaan joukon puolesta muutaman sanan. Astuinkin vähän etualalle ja sanoin jyrkästi:

— Täällä on jo tarpeeksi pilkattu Jumalaa, harjoitettu maanpetoksellista toimintaa ja halvennettu isänmaata, nyt se leikki

loppuu tähän kerta kaikkiaan. Iltama on heti lopetettava. Ennenkuin lähdette, riisukaa yltänne punaiset paidat tai ne otetaan väkisin.

Ilmeisesti olivat kommunistit, aavistaen, mitä tuleman piti, äkkiä suorittaneet ohjelmansa, koska nyt näytti olevan jo tanssi käynnissä. Heti sanojeni jälkeen huudahtikin eräs Lapuan kommunisteista, Ansseliksi kutsuttu mies:

— Tanssikaa vaan!

Jatkoin siihen:

— Kyllä se nyt loppuu! Viekää tuo mies putkaan!

Paikalla olivat myös ylikonst. Matti Nikula ja konst. Jaakko Ojanen, jotka järjestysvallan edustajina vaativat, kuten jo edellisenä iltana, iltamaa lopetettavaksi. Ansseli vietiinkin pois aseman halkopinojen taitse putkaan. Välittömästi aukeni näyttämön verho ja sieltä eräs paikallinen suutari, Korhonen, Lapuan marxilaispainijain valvoja, huusi iltamayleisölle:

— Talon ulkopuolella on 300 aseistettua miestä, antautukaamme ylivoiman edessä.

Osa iltamoitsijoista noudattikin kehoitusta riisuen myös punaiset paidat yltään, mutta niiltä, jotka eivät alistuneet, repeilivät nuo punaiset rääsyt päältä kädenkäänteessä. Kaikki sujui nopeasti ja hyvässä järjestyksessä. Ulkona odottava suuri kansanjoukko oli hiirenhiljaa ryhtymättä erikoisempiin toimenpiteisiin. Monet kommunistinuorukaisista yrittivät vastustella oikein tosissaankin, mutta ne saatettiin pian putkaan. Loput hajaantuivat pihalle alkaen yritellä kotimatkaa. Kaikki revityt paidat muuten hävitettiin saman tien, niin oli edeltäkäsin sovittu, ja siten ei yhtään riekaletta jäänyt meille edes muistoksi.

Talossa oli ollut puhumassa m.m. kommunistinen kansanedustaja Tabell, mutta meidän sisääntullessamme hän kiireesti puikki luukun kautta kokkiin (vinttiin), jonne muutamia nuorukaisiamme seurasi häntä „haastattelemaan“. Kun tämä „Taapeli“ vastaili pojille istualtaan, sanoi muuan:

— Meidän edessämme pitää seisoa!

Tabell nousi, nostipa vielä kätensäkin, johon taas sanottiin:

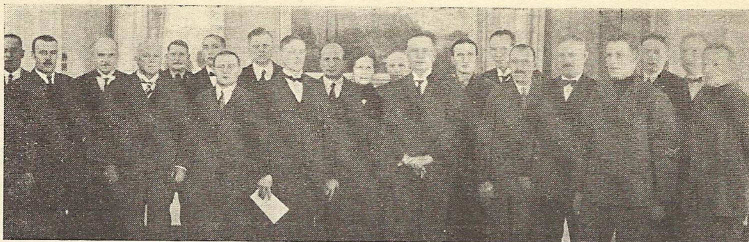
— Ei sentään vapista tarvitse. — Mies sai sitten käskyn haihtua Lapualta heti ensimäisellä junalla, ja sen hän tekikin. Vaasalaiset kommunistit halusivat nyt nopeasti lähteä autollaan kotimatkalle. Auto oli jo lastattuna täyteen punaisia flikkalapsia, mutta käyntiin se ei lähtenyt, vaikka ohjaaja kuinka olisi veivannut. Bensiini oli näet iltama-aikana muuttunut voimattomaksi.

— Käykö se vieterillä, kun sitä noin veivata pitää? ihmettelivät katselijat. — Lopulta ohjaaja pyysi, että auto lykättäisiin läheisen korjaamon pihalle. Minä komensinkin poikasia apuun, ja nämä lykkäsivät sitä hetken matkaa, mutta keskeyttivät sitten tuumien: — Emme me enää viitsi, pitää saada ensin rupla. — Ja siihen se auto jäi seuraavaan aamuun asti. Peloissaan olleet kommunistiflikat ja -nuorukaiset häipyivät hakemaan jostain yöpuuta, mutta osan heistä kuskasi Vaasaan vielä samana yönä eräs heidän paikkakuntalainen aateystävänsä autolla. — Suuri osa kommunisteja lähti pois vasta maanantaina. Satuin olemaan juuri ulkona, kun he ajoivat yli kirkkosillan. Minut nähdessään he huusivat:

— Hyvästi nyt, Kosola! Kerran me vielä tulemme!

Tähän suuntaan punapaitain riisuminen kävi. Itse tapahtuma ei ollut merkittävän suuri, mutta käänteentekevä se silti oli asiainkulussa. Välittömästi nim. seurasi ajatus kansalaiskokouksen koollekutsumisesta neuvottelemaan kommunistien toiminnan johdosta. Minä puolestani ensin vastustin kokousta, koska arvelin, että tapahtuneen paitainriisunnan mahdollisesti paisuessa suuremmaksi kysymykseksi, kuin mitä se itse asiassa sillä kertaa ansaitsi, koululaiset ja koko Yhteiskoulu voisivat joutua pahaan välikäteen, sillä itse teon suorittajat olivat suurimmalta osalta juuri koulun oppilaita, muun osan ollessa nuorta körttiläispolvea. Mutta kokous kuitenkin kutsuttiin — mieliala oli vähitellen niin sähköistynyt, että tapahtuman täytyi sittenkin herättää laajempaa huomiota.

Punapaitain repimisestä voi katsoa kansanliikkeen alkaneen. Jouluk. 1. p:nä Lapualla pidetty kansalaiskokous, jossa oli n. 3000 kansalaista maan kaukaisia kolkkia myöten, oli jo mahtava isänmaallisen kansan joukkotahdon ilmaus. Kun näistä asioista kerran kirjoitetaan historia, tullaan luonnollisesti se-

Eteläpohjalaisten lähetystö pres. Relanderin puheilla.

lostamaan myös se pohja, johon kansannousu perustui, ja silloin myös saa valaistuksensa se rikollinen toiminta, joka meillä lain turvin oli päässyt syvälle pesiytymään, kommunistinen kiihoitus, joka yhä oli yltynyt, vaikka Korkein Oikeus jo kerran oli tuon puolueen lakkauttanutkin. En tahdo tässä käydä kuvailemaan isänmaallisen kansan vastatoimenpiteitä, jotka antoivat leiman seuranneille kuukausille. Summa summarum niistä kuitenkin oli, että meidän lainkuuliaisuudesta tunnettu kansamme mahdollisimman kauan luotti hallitusmiehiinsä. Heiltä se toivoi tulevan sulun kommunismia vastaan. Jo ensimäisestä kansalaiskokouksesta lähetettiin lähetystö hallituksen puheille.

— Vartijat kansanvallan valleilla valvovat — oli vastaus. Mutta apua ei tullut. Eduskunnassa, jossa ensi tapahtumain jälkeen jo näytti syntyneen yhteinen rintama kommunismia vastaan, pääsivät piankin puoluetuulet taas etualalle. Lakeja sellaisia, joilla kommunismi olisi voitu tyrehdyttää, ei lopuksikaan saatu. Lapuan 2. suurkokouksessa maaliskuun 15. p:nä perustettiin Suomen Lukko niminen kansalaisjärjestö isänmaallisten kansalaisten yhdyssiteeksi, mutta lähiajat jo näyttivät, ettei tällä toisellakaan „Lapuan parlamentilla“, niin valtava kuin sen sisäinen voima olikin, ollut sittenkään käytännössä suurta merkitystä.

Minä olin jo 1. suurkokouksessa alustanut kysymyksen painovapauslain koventamisesta, jotta edes kommunistien julkisen sanan rienaava toiminta saataisiin lailla estetyksi, mutta silloinen Kallion hallitus ei voinut antaa edes mitään varmaa vastausta tähän isänmaallisen kansan tinkimät-

tömään vaatimukseen. Meille eteläpohjalaisille talonpojille selvisi yhä varmemmaksi mielipiteeksi, että täytyi ryhtyä omaaloitteisuuteen: kun ei kerran valtaherroilla ole keinoja, niin kansalla itsellään kyllä on. Kevättalvella v. 1930 meillä rajoitetussa piirissä kehkeytyi vakaumus: kommunistiset kirjapainot on särjettävä isänmaallisen kansan omin neuvoin, alkusysäys annetaan Vaasasta, jossa Työn Äänen kirjapaino edelleenkin levitti myrkkykylvöään.

Vaasan kommunistien kirjapaino moukaroidaan

Useita kertoja kokoonnuttiin Lapualla pienehkössä piirissä suunnittelemaan, kuinka tällainen, ilmeisesti laiton toimenpide parhaimmalla tavalla ja tuloksellisimmin voitaisiin suorittaa. Matti Nikula otti yhteyden komisario Lundqvist'iin Vaasassa. Kun nämä suhteet oli järjestetty, kokoontui miehiä maakunnasta Lapualle tekemään lopullista päätöstä. Valittiin miehet, jotka teon aktiivisesti suorittaisivat. Suunnitelma oli yksinkertainen: tervatuilla säkeillä painetaan kirjapainon akkunat kuulumatta rikki, miehet menevät sisään moukareineen ja toimittavat eräiden koneosien rikkomisen. Sormenjälkien varalta käytettäisiin kintaita. Mutta hälytyksen estämiseksi pitäisi puhelinjohdot saada suljetuiksi. Sitä varten olivat pojat jo suunnitelleet puhelinkaapelin katkaisemista, mutta minä kielsin sen jyrkästi, koska olisi ollut turhaa matkaansaattaa suuria taloudellisia tappioita. Sensijaan olisi teknikon helppo johtaa langat maahan, niin että linjalla ei minkäänlaisia puheluja kuultaisi. Tällainen teknikko saatiinkin, ja vaasalaisten kanssa sovittiin niin, että tapahtumayönä ammutaan Hietalahden rannasta muutamia laukauksia, jolloin kirjapainon lähellä olevat konstaapelit tietysti juoksevat sinne ja vartiopaikka jää tyhjäksi.

Suunnitelma oli kuitenkin mennä myttyyn. Särkemisyöksi oli lopullisesti päätetty maaliskuun 28. päivän vastainen yö. 27. päiväksi minulle tuli matka Vaasaan, koska oli sovittu, että siellä silloin laaditaan Suomen Lukon sääntöjä, johon „Lapuan 2. parlamentti" oli valtuuttanut varat. Lauri Halmeen, kirjailija Artturi Leinosen ja minut. Olin särkijöiden kanssa sopinut, että yhdyn heihin iltayöstä Ylistarossa,

käytyäni päivällä m.m. katsomassa kirjapainon paikkojen „kuntoisuutta“.

Työn piti ennakolta pysyä salassa, mutta oli siitä sentään jo puhuttu jonkunverran, m.m. op. Kustaa Latvala oli verrattain avomielisesti siitä jutellut eräille henkilöille, joten minäkin katsoin voivani selittää asian luottamuksellisesti molemmille edellämainituille. Menin aluksi tapaamaan tuom. Halmetta Maakuntain Pankkiin ja selitin asian hänelle lyhyesti. Sovimme, että klo 3 aletaan tehdä sääntöjä. Käytyäni kirjapainoa „tutkimassa“ olin klo 3 taas Halmeen luona. Siellä istui jo Leinonenkin, päällysvaatteet yllään, lakkikin päässä. Halme oli hänelle jo ilmoittanut, mitä seuraavana yönä olisi tulossa. Kun ehdotin, että nyt ruvetaan valmistamaan sääntöjä, sanoi Leinonen:

— Ei tarvita nyt mitään sääntöjä. Kuulin särkemisaikomuksesta, mutta mitään sellaista toimenpidettä en hyväksy. Tulkaa samalla särkemään Ilkankin kirjapaino. — Vastasin:

— Joka tapauksessa ne sen nyt särkevät, ei päätökselle enää kukaan mitään voi.

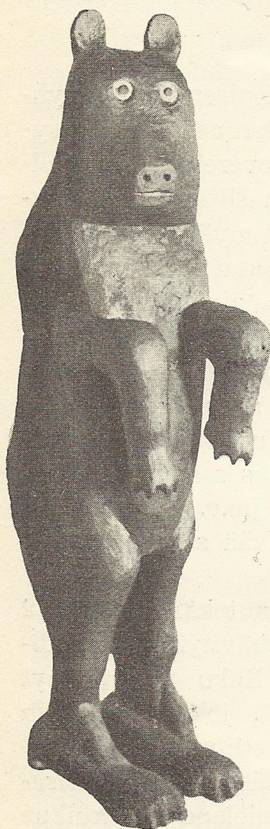
— Kyllä minä voin, sanoi Leinonen, nostatan armeijan ja suojeluskunnat tulijoita vastaan, kyllä voimakeinot auttavat.

Näin mielipiteiden risteillessä ajattelin jo, että ehkäpä Leinosella onkin valtaa tuohon „nostatukseen“, joten voi olla sopivaa lykätä homma hiukan tuonnemmaksi, että päästään yksimielisyyteen. Neuvoteltuamme hetken Leinonen soitti Seinäjoelle piiripäällikkö Laurilalle pyytäen häntä vaikuttamaan, että yritys tulisi ehkäistyksi, joka taasen kävisi päinsä siten, että siitä sivuun määrättäisiin Latvala, joka silloin toimi sk-piirin valistusohjaajana. Sen Laurila lupasikin järjestää, ja asia näyttikin siis siltä, että se ainakin tällä kerralla lykkääntyy. Senvuoksi lähdin illalla takaisin suoraan Lapualle. Asemalla kuitenkin ihmettelin, ettei kansaa ollut siellä sen enempää. Latvalan näin ja häneltä kysyin, missä pojat olivat.

— Ne ovat jo lähteneet Vaasaan särkemään painoa, vastasi Latvala. — Latvala puolestaan olikin määräyksen saatuaan kieltänyt poikia lähtemästä, mutta se ei ollut auttanut. Ratkaisu siitä, että päätöksessä sittenkin pysyttiin, lankeaa pankinj.

Yrjö Nikulalle, joka oli kutsunut pojat luokseen ja vaatinut, että kaikesta huolimatta teko nyt tehdään.

Ja tehdyksi se tulikin „taiteen“ kaikkien sääntöjen mukaan, vaikka minäkin vielä illalla luulin, että mynkään hanke menee siitä huolimatta, että pojat matkalla ovat. Ja näin itsekin olin jäänyt joukosta pois. Seuraavana päivänä soitti minulle Vaasasta Vihtori Herttua tapahtumasta. Leinonen ei ollutkaan ryhtynyt armeijaa nostamaan luullen tietenkin, että hänen puhelinsoittonsa jo oli ratkaissut asian. Samalla sain kuulla, että kaikki oli käynyt tarkoitetun salaperäisesti, Kullervo Leskisen puukko vain oli rikotusta painosta löydetty, ei muuta, ja — „maaherra tutkii asiaa“.

Kansa herää:
„Tiistenjoen karhu.“

Silloin, ja myöhemminkin vielä, on pidetty paljon huutoa siitä, että Etelä-Pohjanmaan miehet „raukkamaisesti suorittivat teon yön pimeydessä“ eivätkä sitten hetkeen julkisesti astuneet esiin. Mutta, kuten jo sanoin, se oli ennakolta niin laskettu, että vain äkkinäinen, salainen isku saisi kansan hereille. Jännitys kypsyttäisi yleistä mielialaa kaikkialla kommunisminvastaiselle toiminnalle, jonka jälkeen vasta sopivana hetkenä astuttaisiin esiin. Niin sitten tapahtuikin. Pääasiahan oli saada kansa ajattelemaan, miksi särkeminen tapahtui ja mihin sillä pyrittiin.

Kirjapainotärskäys oli ilmaus siitä kommunisminvastaisesta kuohunnasta, joka näinä aikoina oli kehittynyt huippuunsa. Hallituksella ei enää „ollut keinoja“ panna sulkua kommunistiselle kiihoitukselle. Tätä taustaa vastaan hyvin ymmärtää senkin, että eräät yksityiset „valtiomiehet“ tarjoutuivat hallitukselle avkusi sen arvovallan nostamiseksi. Kerrottiin, että että olisi luvattu 10.000 mk. henkilölle, joka saisi selville syylliset moukarimiehet.

Olipa miten tahansa, ainakin herrat Halme ja Leinonen liehtoivat kovasti omatekoisina „salapoliiseina". Helsingistä he eräästä kokouksesta kiireesti matkustivat Lapualle pannakseen pojat puhumaan. Kun sitten tulin kotiin, olivat mainitut herrat parhaillaan Honkimäessä ja hakivat sinne autolla minutkin. Kovin he houkuttelivat minua ryhtymään toimenpiteisiin „syyllisten ilmoittautumiseksi hallituksen arvovallan takia". Vastasin, että ensiksi täytyy saada tarpeeksi kova painovapauslaki, jos aiotaan estää muitten kommunistipainojen särkeminen vastaisuudessa. Hyvin ystävällisesti he koettivat minua puolelleen taivutella, mutta tuloksetta. Halme puhutteli paikkakunnalla nuoria miehiäkin, mutta ei saanut sen enempiä irti.

Kansanliike kehittyy voimatekijäksi

Heti kirjapainon särkemisen jälkeen ryhtyivät kommunistit eduskunnassa välikysymyksen tekoon saaden tovereikseen sosialidemokraatit, ja tuloksena sitten oli hallituksen vastaus huhtik. 3. p:nä, jolloin samalla myös saapui yllätyksellisesti Lapualta lähes 900-henkisen Lapuan 3. edustajakokouksen sähkösanoma, jossa ilmoitettiin painohävitys maakunnasta järjestetyksi ja luvattiin hallitukselle tukea sen mahdollisissa toimenpiteissä kommunismin vastustamiseksi. Eduskunta siirtyi päiväjärjestykseen hyväksyen ruotsalaisten edustajain esittämän julkilausuman, jonka mukaan „eduskunta mitä päättävämmin paheksuu välikysymyksessä kosketeltua („taantumuksellisten piirien") kiihoitusta" j.n.e. — ja koko lysti loppui siihen, että eduskunta pari päivää senjälkeen lopetti kevätistuntokautensa.

Huhtik. 9. p:nä sitten saapui Vaasaan autokaravaani. 72 miestä ilmoittautui maaherralle kirjapainohävitykseen syyllisiksi joko tekijöinä tai tuen antaneina. Koko maa jäi nyt jännittyneenä odottamaan oikeudenkäyntiä, joka määrättiin aloitettavaksi kesäk. 4. p:nä. Silloin järjestettiin Vaasaan toinen autokaravaani, nyt entistä suurempi, käsittäen se parisataa autoa ja noin 1500 miestä, juhlallinen mielenosoituskulkue sankarihaudoilla käynteineen. Tunnettu on, että oikeuspaikalla sattui erinäisiä „kohtauksia", kuten punaupseeri Nie-

misen lento raatihuoneen kiertoportaissa ja tapaus Asser Salo. Tämä kuuluisaksi tullut kommunistinen auskultantti ja kansanedustaja sai vapaan automatkan, joka johti hänet „oikeaan isänmaahansa“ — muilutukset alkoivat tulla muotiin. Kommunistien raivo yltyi tietysti äärimmilleen, ja ristiriita kärjistyi. Työn Ääni oli ruvennut ilmestymään uudelleen — Oulussa. Etelä-Pohjanmaan miehet antoivat kesäk. 5. p:nä julistuksen „Suomen Kansalle“, jossa edellisen päivän tapahtumia muutamin sanoin selitettiin ja ilmoitettiin, ettei maakunnassa enää tulla sallimaan kommunististen sanomalehtien julkaisemista. Mutta hallituksen miehiä oli tällöin osa kesämatkoillaan. Saman kuun 15. p:nä piti Työn Äänen kuitenkin päästä jälleen ilmestymään entisessä painossaan. Mieltenkuohu kohosi jatkuvasti, päivä päivältä, yli maan, kommunistikihoja alettiin muiluttaa itärajan taa, Vaasan läänin maaherra Sarlin, joka oli esiintynyt omalla tavallaan Asser Salo-kohtauksessa, saaden päällystakkinsa „historialliseksi“, oli pakotettu jättämään paikkansa. Helsinkiin kokoontui isänmaallisten kansalaisten edustajisto yli maan pohtimaan tilannetta, tasavallan presidentille toi sen valitsema lähetystö kesäk. 5. päivän lausumamme sekä samalla uhkavaatimuksen kaikkien kommunististen painojen ja lehtien lakkauttamisesta, heidän järjestöjensä lopettamisesta ja toimihenkilöidensä pidättämisestä sekä uuden eduskunnan koolle kutsumisesta laatimaan uusia, kansan oikeustajuntaa vastaavia lakeja.

Kesäk. 15. päivä lähestyi. Nopeasti isänmaallinen kansa teki kaikkialla päätöksen, että kaupunkeihin, missä kommunistien lehtiä ilmestyy, marssitaan 15. p:nä suurin joukoin ja painot hävitetään. Kaikki oli jo valmiiksi suunniteltu, Helsinki, Viipuri, Kuopio, Oulu ja Vaasa olivat kohteina ja marsseja jo aloitettiinkin, mutta ryskettä ei tullutkaan, sillä hallitus oli tällä välin saatuaan suunnitelman tietoonsa valtuuttanut 14. p:nä kaikki maaherrat ryhtymään hätäkeinoon, johon kuului kaikkien kommunistilehtien lakkauttaminen hallinnollista tietä kerta kaikkiaan. Nyt siis jo löytyikin keinoja, kun tosi oli edessä. Me eteläpohjalaiset olimme jo marssineet Vaasaan, jossa aikomuksemme siten muuttui mielenosoitukseksi. Kävimme m.m. lääninhallituksen

edustalla, jossa minä miesten puolesta puhuin v.t. maaherralle, ev. Heinrichsille. — Tilanteen näin muuttuessa täytyi hallituksen perääntymisessään ryhtyä miettimään, miten tästä selviäisi, ja se päättikin kutsua eduskunnan koolle heinäk. 1. päiväksi valmistaen sille erinäisiä lakimuutoksia, joita kevätistuntokaudella ei ollut aikaansaatu. Kansanliike, jota nyt alettiin yhä enemmän nimittää Lapuan Liikkeeksi ja joka vielä kesäkuulla järjestäytyikin nimettyine johtoineen, oli nopeasti noussut voimaksi, jonka sana täytyi koko maassa ottaa huomioon. „Tämän kansallisen voimannäytteen edessä kommunistinen röyhkeys romahti kuin korttitalo“, lausuu muuan silloisia oloja kuvannut kirjoittaja huomauttaen muuttuneesta kaupunkikuvasta Helsingissä m.m. seuraavin sanoin: „Apaashityypit punaisine nauharuusuineen ja rintataskusta pitkälle riippuvine nenäliinoineen katosivat kuin taikaiskulla kaduilta ja toreilta . . . levottomat epäpoliittisetkin ainekset tunsivat näkymättömän rautaisen käden tarttuneen jokapäiväiseen elämään yli hitaan ja raskaan hallintokoneiston.“ Näin pääkaupungissa, mitä sitten kansanliikkeen kehdossa, Etelä-Pohjanmaalla!

Lyhyesti tulkoon tässä vielä mainituksi, miten Lapuan Liike itse asiassa syntyi. Suomen Lukko oli jo alkukeväällä perustettu, kuten edellä selvisi. Sen valtuuskunta tapasi usein kokoontua Helsingissä. Aina ennen näiden kokoontumisten alkamista sen puheenjohtaja Leinonen ja sihteeri Halme kävivät puolueiden johtomiesten puheilla neuvottelemassa, mihin suuntaan Lukon työtä olisi kehitettävä. Tästä heille usein huomautettiin, koska näytti ilmeiseltä, että he aikoivat alistaa Lukon puolueiden holhoukseen, mutta tapa ei muuttunut. Kerran matkustaessani heidän kanssaan yöjunassa Helsinkiin otin makuuvaunussa asian taas puheeksi ja tiukkasin, että tuollainen puoluepeli on lopetettava ja kansanliikkeen saatava jatkaa omassa uomassaan. Tähän Leinonen ylimielisesti vastasi:

— Eiköhän mennä maata.

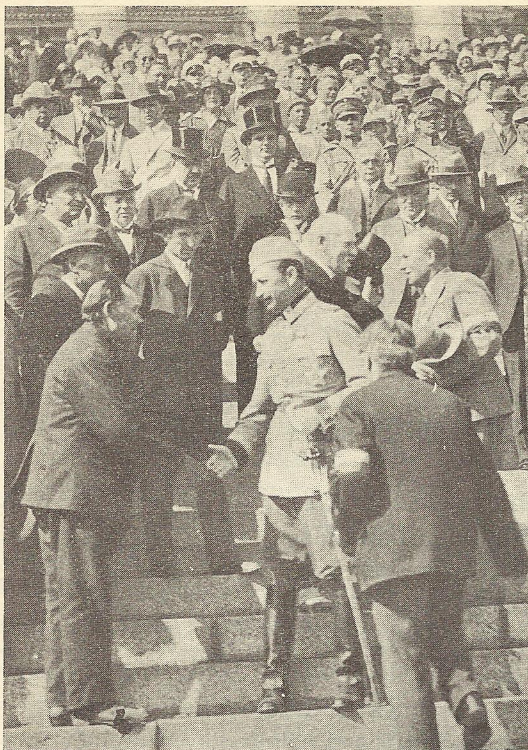
Senjälkeen katkesi yhteistyö, kansanliike alkoi kulkea omaa suoraa tietään näistä herroista välittämättä ja pian se

sai vastustajilta haukkumanimeksi tarkoitetun nimityksen Lapuan Liike, jonka se sitten omaksuikin.

Painovapauslain koventamisesta puheenollen tulkoon mainituksi, että 1. „Lapuan parlamentissa“ olin alustanut kysymyksen paitsi painovapauslakiasiasta, myös kysymyksen tasavallan suojelemiseksi erikoisella poikkeuslailla samoinkuin kysymyksen kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanemisesta valtionpettäjiin nähden. Näitä pyrkimyksiä sitten ajoinkin voimieni mukaan sillä seurauksella, että itse jouduin ensimäisenä näitä tarkoittavien uusien lakien uhriksi. Onneksi en sentään kuolemanrangaistuskysymystä tullut ajaneeksi päähän asti — kukapa tietää, ettenkö siinäkin olisi joutunut koekaniiniksi, jos laki olisi silloin saatu voimaan.

Miten Talonpoikaismarssi sai alkunsa ja miten se järjestettiin

Jo kevättalvella, kokoonnuttaessa taas kerran yhteiseen neuvonpitoon Lapualla, sillä kertaa pienemmässä piirissä rov. Kareksen luona, lausuttiin ilmi ajatus, joka sittemmin kypsyi tärkeäksi tapahtumaksi. Keskusteltaessa huolestuneina siitä, miten maan asiat eivät näytä luistavan tarkoitetulle tielle, rov. Kares sanoi, että ennenvanhaan Ruotsissa talonpojat tuhansin miehin tapasivat marssia Tukholmaan esittämään kuninkaalle huolensa yhteisissä asioissa, jolloin apu tavallisesti tulikin. Mitähän jos täälläkin talonpojat kerran marssisivat pääkaupunkiin tuomaan julki mielipiteensä tasavallan presidentille? Noin yhtäkkiä viskattu ajatus sai heti osakseen mielenkiintoa ja vaikka se silloin jäikin siihen, tuli se kuitenkin pian yleisemmän keskustelun kohteeksi. Rov. Kares joutui heti senjälkeen matkustamann Amerikkaan. Vasta syntyneen kansanliikkeen vaatimukset alkoivat yhä enemmän kilpistyä poliittisten piirien muuriin, ja kun asiat näyttivät menevän umpikujaan, kiteytyi rov. Kareksen lausuma ajatus mielessäni pian varmaksi vaatimukseksi: marssi on suoritettava! Ennenkuin puhuin Lapualla asiasta enempää, matkustin Helsinkiin ja esitin ehdotuksen eräille meikäläisille. Mutta se kohtasi kovaa vastustusta. Turhaksi ilmaanampumiseksi y.m. sitä nimitettiin. Mutta pidin asiastani kiinni sanoen, että joka ta-

Suurkirkon portailla: Herttua, Svinhufvud, Kosola, Malkamäki, Mannerheim, Kares.

pauksessa me marssimme 30—40.000 miehen voimalla pääkaupunkiin, sanokaa mitä haluatte. Siihen huomautettiin, ettei ainakaan niin suurta joukkoa voida mitenkään majoittaa eikä muonittaa.

— Emme me majoitusta emmekä muonitusta tarvitsekaan, vastasin. Me otamme 3—4 päivän kuivan muonan konttiimme, mukaan päällystakit ja majapaikaksemme tulee metsä, mätäs tyynynä, päällystakki peitteenä siellä lepäämme ja syömme eväämme kontista, kuten talonpojan sopiikin.

Mutta sitten selvisi, ettei ole edes niin laajaa kenttää, että noin suuri miesjoukko mahtuisi, joka kyllä laskemieni mukaan helposti olisi ollut kokoonpuhallettavissa. Senvuoksi täytyi lukumäärästä tinkiä, alentaa se 10.000:een. Palasin nyt Lapualle, esitin asian täällä ja kumma kyllä, samanlaista vastustusta sain täälläkin kokea. Monenkin mielestä ei olisi ollut mitään syytä marssin tekoon. Vastustuksesta huolimatta ryhdyin kuitenkin järjestelypuuhiin. Ilmoitin L.L.:n piirijohtajille, montako miestä kustakin piiristä saisi marssiin osallistua, jotta mainitsemaani määrää ei ylitettäisi. Asia alkoi nyt saada kantavuutta. Eräänä päivänä tuli pari hallituksen edustajaa lentokoneella Pohjanmaalle saadakseen marssi-

tuuman vielä estetyksi. Lentokone laskeutui Lappajärvelle, ja minut kutsuttiin Kauhavalle näiden herrojen puheille. Kun he olivat sanoneet sanottavansa, vastasin jyrkästi, että kysymys ei enää ole suinkaan siitä, marssitaanko vai ei, vaan siitä, millä tavoin marssi parhaiten järjestetään, sillä joka tapauksessa pääkaupunkiin nyt tullaan. Niine hyvineen herrat lähtivät paluumatkalleen luvaten kuitenkin puolestaan tehdä hekin voitavansa, jotta marssi tulisi onnistumaan.

Sanomalehdistö saatuaan hankkeen tietoonsa oli alunperin asettunut sitä vastustamaan. Ymmärtäähän sen — tässähän oli kysymys iskusta, jota puoluepamput eivät olleet osanneet sentään ottaa laskuihinsa, ja siitähän koko puoluehuushollin arvovalta kärsisi pahasti. — Siitä huolimatta vielä viime vaalien aikana muutamat maalaisliiton edustajaehdokkaat sanoivat, että Talonpoikaismarssi oli maalaisliiton järjestämä! Pitiköhän maalaisliitto silloin vielä minua omana miehenään!

Mutta päivät vierivät nopeasti, eduskunta kokoontui ja kun myöskin tuli hallituksen vaihdos, uudeksi pääministeriksi itse Svinhufvud — jotka toimenpiteet osaltaan olivat varmasti Talonpoikaismarssiajatuksen esiinpainostamia — niin senjälkeen lehdistö ja yleinen puoluemielipide erikoisesti vastustivat marssisuunnitelmaa selittäen sen vallan turhaksi, sillä tottakai kaikkien isänmaallisten kansalaisten ihailema Svinhufvud järjestäisi maan asiat kaikkia tyydyttävästi. Mutta tämä vastustus ei enää auttanut. Marssi päätettiin suorittaa — olivathan kommunistit edelleen esim. eduskunnassa, lakia niiden sieltä poistamiseksi ei löytynyt. Läheni myöskin heinäntekoaika, joka sinä vuonna meni hiukan myöhäiseksi, ja sentakia päätimme toimeenpanna marssin nopeasti. Suunnitelman mukaan piti marssijain olla pääkaupungissa heinäkuun 7. päivän aamuna. Alunperin oli aiottu, että miehet viipyvät siellä 2 päivää, mutta kun asiaa lähemmin harkittaessa jouduttiin epäilemään, että maakuntien miehet kommunismivihassaan mahdollisesti panisivat päivien välisenä aikana töpinäksi oma-alotteisestikin — olihan joukko sentään erittäin suuri — ja kun siten kukaties syntyisi ehkä verisiäkin yhteentörmäyksiä kommunistien

kanssa, päätettiin suorittaa koko ohjelma yhtenä päivänä ja marssittaa miehet pois heti illalla.

L.L:n piireille annoin vielä varmistetun määräyksen, että mieslukua ei saa ylittää, mutta halukkaita oli ilmaantunut kuitenkin vaikka miten paljon, ja loppujen lopuksi kielloista huolimatta miehiä pääsikin matkaan 12.600. Kuten tunnettu on, onnistui marssi järjestelyltään ja kuriltaan vallan erinomaisesti. Näytteenä siitä, miten tuo järjestely ja kuri yhdessä itse marssin valtaavan sisällön kanssa vaikutti nopeassa tahdissa, muistan erään sittemmin kuulemani, vastustajan antaman arvostelun. Hän on kansanedustaja ja erään maalaisliittolaisen lehden toimittaja. Heinäk. 6. p:n iltana hän soitti lehdelleen, että ei näy tulevan koko marssista mitään, joitakin irrallisia joukkoja vain Helsingin kaduilla jo pasteerailee ja humalikkaita on liikkeellä, joten mutinaksi menee koko peli. Heinäk. 7. p:n aamupäivällä hän soitti lehdelleen, että Helsingissä alkaa herättää tavatonta huomiota maakuntien miesten marssi, koska saapuneet joukot sittenkin näyttävät olevan kurin alaisina, mutta eri asia on, voivatko ne mitään täällä aikaansaada puolestaan, kyllähän kansan valitut valvovat, että maan asiat ilman tätäkin hoidetaan. Vähän myöhemmin samana päivänä hän soitti, että pääkaupunki ei koskaan ole nähnyt näin valtaavaa, yhteistä isänmaallista innostusta, joka on temmannut kaikki oikeinajattelevat piirit mukaansa. Talonpoikaismarssijain esiintyminen ja vakavuus ylittää kaikki tähänastiset mitat ja koko päivä on jo tähän mennessä ollut yhtämittaista isänmaallista juhlatunnelmaa. — Mitä hän lie sitten illalla soittanut, sitä en tiedä, mutta luultavasti hän jo silloin oli itsekin niin juhlatunnelman lumoissa, ettei muistanut enää maakuntaansa mitään tiedoittaakaan.

Todellakin järjestys ja kuri löikin korvalle kaikki epäilyt. Siitä lankeaa ansio marssin pääkaupunkilaisille järjestäjille suurelta osalta. Everstit Talvela ja Hägglund hoitivat sen käytännöllisen johdon ammattimiehinä. Muonituksen oli ottanut huolekseen rva Eva Tigerstedt, synt. Donner, joka paikallisen lotta-armeijan avulla onnistui erinomaisesti, ja siten me marssijat emme saaneetkaan itse järjestää reppu-

muonitustamme. Samaten majoitus, minkä sen päivän tarvitsimme, oli kerrassaan mainiosti järjestetty. Helsingin lotat ansaisevat vielä näin jälkeenpäinkin näistä puuhistaan erikoiskiitoksen.

Ennen marssia oli herätetty tärkeä kysymys yhteisestä tunnuksesta, millä voitaisiin kaupungissa tuntea omat miehet muusta kansasta. Saattoihan näet odottaa, että kommunistit y.m. häiriöntekijät haluaisivat tehdä kolttosiaan meikäläisten tiliin. Ajateltiin ensin laittaa joka miehelle rintaan ruusuke, mutta sitten katsoin minä sopivammaksi varustaa jokaisen marssijan käsivarsinauhalla. Samalla suunnittelin sen väreiksi sinisen ja mustan, koska sininen on isänmaan väri ja musta taas „fascistinen", kommuniminvastainen väri. Ja juuri tätä väriyhdistelmäähän oli vuosikymmeniä kunniallа kantanut Etelä-Pohjanmaan herännyt kansa, körttiläiset. Mutta kun tuollaisenkin nauhan voi itselleen hankkia kuka tahansa, päätettiin, että se on leimattava erikoisella merkillä. Jo keväällä olimme Lapualla ottaneet käytäntöön oman merkkimme suurkokousten pääsylipuissa y.m. Sen symboolina oli Lapuan seurakunnan 300 vuotta vanha sinetti, karhu, jonka selässä on nuijamies iskuun valmistautuneena. Senmukaisen kuvion oli suunnitellut täkäl. taiteilija, jääkäri Kaarlo Lamminheimo yhdessä kirjapainonjohtaja T. Rantasen kanssa. Siitä otettiin leima marssilaisten nauhoihinkin, ja samalla siitä yleistyi L.L:n ja sittemmin, kirjaimien poistetuiksi tultua, myös I.K.L:n vaakuna, uljas karhumerkki. Mutta tämä nauha- niinkuin leimakysymyskin heräsi niin myöhään, että oli enää vain muutama päivä marssiin, ja nauhoja oli valmistettava sentään n. 15.000 kpl. kaiken varalta. Mutta sellaisina aikoina ei mikään ollut mahdotonta. Yötä päivää surrasivat ompelukoneet Lapualla ja samalla Helsingissä, ja seurauksena oli, että marssille lähdettäessä jokaisen rykmentin komentajalla oli täydellinen nauhavarasto joukoilleen valmiina.

Marssijain vieminen Helsinkiin ei sekään ollut niin yksinkertainen asia. Heti kun lopullinen päätös marssista oli syntynyt, menin rautatiehallitukseen tariffiosaston päällikön tri Vilho Annalan puheille keskustelemaan mahdollisuuksis-

ta saada ylimääräisiä junia, jotka Tampereen pohjoispuolelta toisivat miehet Helsinkiin. Tampereen eteläpuolelta määräsin tulemaan autoilla. Tri Annala otti asian heti omakseen ehdottaen, että yhdessä kääntyisimme rautateiden pääjohtajan Jalmar Castrenin puoleen. Kun menimme esittämään asian hänelle, hän suhtautuikin siihen hyvin lämpimästi kutsuen heti puheilleen jonkun virkailijan, jolle hän antoi tehtäväksi ylimääräisen aikataulun laatimisen näitä junia varten. Kun samalla pyysin, että matkalaiset saisivat 50 % alennuksen lippujen hinnasta, pääjohtaja Castren huomautti, että hänen vallassaan on kyllä 25 % alennuksen myöntäminen, mutta 50 % varten pitäisi olla lupa asianomaiselta ministeriöltä. Menimme kulkulaitosministeri Jalo Lahdensuon puheille, joka asiamme kuultuaan sanoi:

— Jassoo, te tulette joukolla ajamaan meitä pois hallituksesta?

— Emme, vaan tarkoituksemme on ajaa kommunistiedustajat pois valtiopäiviltä, vastasin.

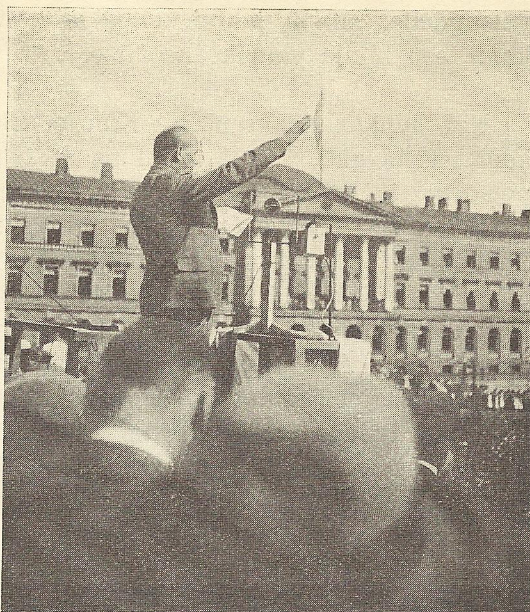
— En voi päättää asiaa yksinäni, sanoi Lahdensuo, tehkää kirjallinen anomus, niin minä esitän sen hallituksen istunnossa.

Lähdimme nyt tuomari Pentin luo ja pyysimme hänen laatimaan asianomaisen anomuksen, mutta hän huomautti sen olevan turhaa, sillä varmasti saisimme yhtä kylmän vastauksen kuin kulkulaitosministeriltäkin. Mutta sensijaan hän lupasi koettaa järjestää käyntiin rahankeräyksen, jolla tulisi ainakin niin paljon kokoon, että Etelä-Pohjanmaan miehet saisivat tuon 50 % alennuksen hankituksi. Ja niinkuin sitten kuulin, olikin keräys tuottanut sensuuruisen summan.

Kuten jo sanoin, Kallion hallitus kukistui kuitenkin jo ennen Talonpoikaismarssia ja silloin tuomari Pentti kehoitti meitä tekemään uudelle kulkulaitosministerille Rolf Wittingille anomuksen kyseellisestä 50 % alennuksesta. Menimme siis hänen puheilleen, ja hän lupasi ilman muuta huolehtia siitä, että anomus hyväksytään, niinkuin sitten kävikin. Kaikki marssijat saivat pyydetyn alennuksen.

7. päivän aamuna sitten ylimääräiset kaukojunat ajoivat Töölön ratapihalle, ja ikimuistoisen päivän ohjelma alkoi. En koskettele sitä tässä, se on yleisesti tunnettu. Vain sen

haluan muistuttaa mieliin, että kun valtioneuvoston torilla juhlain huippukohtana esitin, että m e t u l e m m e h ä v i t t ä m ä ä n k o m m u n i s m i n t ä s t ä m a a s t a v i i m e i s t ä p i i r t o a m y ö t e n, niin valtaavin hurraahuudoin ja kättä nostaen tämä toistakymmentuhantinen joukko vannoi sen tekevänsä. Mitään muita vaatimuksia ei marssijoilla ollutkaan. Vasta sitten, kun saatiin havaita, että kommunismi piiloutui sos. dem. marxilaisuuden helmoihin, otettiin esille vaatimus k o k o m a r x i l a i s u u d e n hävittämisestä. Ja se tullaankin kerran toteuttamaan, myös viimeistä piirtoa myöten.

„Viimeistä piirtoa myöten".

Kuulee edelleenkin puhuttavan, että Talonpoikaismarssi olisi mennyt hukkaan. Marssilaisia ja etenkin heidän johtajiaan on syytetty siitä, että pääkaupungista lähdettiin pois kesken. Mutta viittaan tässä vielä yllä mainitsemaani marssin tarkoitukseen. Sitä paitsi yleisessä tietoisuudessa tuntui ainakin silloin suurelta saavutukselta jo se, että marssin avulla — tosin jo sitä ennen marssin painostamana — olimme saaneet hallituksen päämieheksi henkilön, jota koko isänmaallinen kansa silloin yksimielisesti jumaloi. Ja saavutushan oli sekin, että silloinen tasavallan presidentti R e l a n d e r antoi täyden kannatuksensa marssille ja sen vaatimukselle ja on samaa mieltä edelleenkin, kuten vielä äskettäin on saatu todeta eräästä hänen lausumastaan. Silloisissa oloissa nuo saavutukset todellakin tuntuivat lupaavan hyvää maan tule-

vaisuudelle. Mistä johtui, ettei toivottua tulosta saavutettukaan, sen lukija ymmärtänee itse.

Nyt hiukan taaksepäin. Kun eduskunnan oli määrä kokoontua heinäk. 1 p:nä, niinkuin se tekikin, oli maakunnissa pohdittu jo etukäteen hanketta, miten saataisiin estetyksi kommunistiedustajain saapuminen valtiopäiville. Toimenpide katsottiin välttämättömäksi siitäkin syystä, että oli pelättävissä, että Talonpoikaismarssipäivänä sittenkin voisi sattua kahahointia, jos nämä Moskovanmiehet silloin olisivat paikoillaan. Ajateltiin, että kullakin paikkakunnalla, missä näitä edustajia asuu, voisi sopivasti „kotiarestilla" tai muuten viivyttää heidän pääsemistään Helsinkiin. Mutta kun taas juuri Helsingissä oli huomattava määrä kommunistiedustajia siellä asuenkin, ja näytti, mikäli selville saatiin, että siellä ei niiden arestoiminen ehkä niinkään onnistuisi, menin minä heti heinäk. 4. p:nä, jolloin Svinhufvud oli astunut pääministeriksi, tämän puheille kysyen, eikö ollut mitään mahdollisuutta vangita kommunistiedustajia, johon Svinhufvud vastasi, ettei sellaista lakipykälää ollut. Kun kommunistiedustajat täten tulivat taas ottamaan osaa valtiopäivätyöhön, niin tapahtui sitten heti seuraavana päivänä, siis heinäkuun 5:nä, tunnettu Rötkön ja Pekkalan poistaminen perustuslakivaliokunnan istunnosta, joka merkillinen tapaus tietysti oli omiaan herättämään maassa suurta mielenkiintoa näiden jännittävien päivien tapahtumiin yleensäkin. Siitähän sitten varsinainen muilutuskausi sai yhä kiihkenevän vauhdin — ajat, joista myöhemmässä teoksessa tarkemmin. Vuorimaa ja Eerolainen muutamien kumppaniensa avulla tekivät tuon valiokunnasta riiston joutuenkin teostaan sittemmin kärsimään ankaran kuritushuonerangaistuksen, istuen he edelleenkin vielä tätä kirjoittaessani linnassa. Mutta merkillistä on todeta, että jo samana päivänä löytyi valtiovallankin taholla keinoja kommunistien eduskunnasta poistamiseksi. Sisäministeri Kuokkanenhan antoi vielä samana päivänä, Rötkön ja Pekkalan viennin jälkeen, kaikkien kommunistiedustajain vangitsemismääräyksen, tosin verrattain vähäisellä tuloksella, sillä nämä Moskovanmiehet olivat varuillaan ja livistivät ryssänmaalle

kaikki. Vain Rötkö ja Pekkala täten kansan itsensä toimesta kiinni pantuina joutuivat oikeuteen ja saivatkin sitten tuomion tullen ryhmänsä puolesta linnanasukeiksi.

„Se Mäntsälän sota oli kauhia"

Talonpoikaismarssin synnyttämän valtiollisesti muuttuneen tilanteen huomattavin seuraus oli se, että määrättiin uudet eduskuntavaalit, ja uusi eduskunta maalle tulikin. Saman vuoden aikana vielä suoritettiin tasavallan presidentin valitsijamiesvaalit, joihin aikoihin sattui m.m. ent. pres. Ståhlbergin kyyditys y.m. tapauksia, jotka pian taas kiristivät ristiriitoja äärimmilleen. Uusi eduskunta tosin hyväksyi erinäisiä uusia kovennettuja lakeja, kuten m.m. tasavallan suojelulain, johon edellä jo olen viitannut. Svinhufvud astui valtion päämiehen virkaan maaliskuussa v. 1931, uusi hallitus Sunilan johdolla muodostettiin, ja tuli siihen sisäministeriksi parooni von Born. Lapuan Liikkeen miehet joutuivat sitten, jo syksyllä järjestettyään tunnetun kyydityssyyllisyysilmoittautumisretken Helsinkiin Ostrobotnialle, piankin varsin ankariin seuraamuksiin — mainittakoon esim. Aktivisti nimisen aikakauslehden lakkautus vuodeksi. Olosuhteet kehittyivät taas tuotapikaa merkillisiin uomiin. Sosialistit astuivat yhä enemmän näyttämön etualalle, ja lehmäkaupat puoluepelissä alkoivat kukoistaa. Kesällä v. 1931 kehittyivät kansan ja min. von Bornin väliset erimielisyydet niin pitkälle, että tapahtui suuri marxilaistalon naulaustalkoo Lapualla, noin 3000 maakunnanmiehen ottaessa siihen osaa.

Mainittu talo oli, kuten moni muukin marxilaispesä, oikeustietä määrätty suljettavaksi, mutta min. von Born oli antanut luvan sen avaamiseen sanoen samalla Vaasa-lehdelle antamassaan haastattelussa:

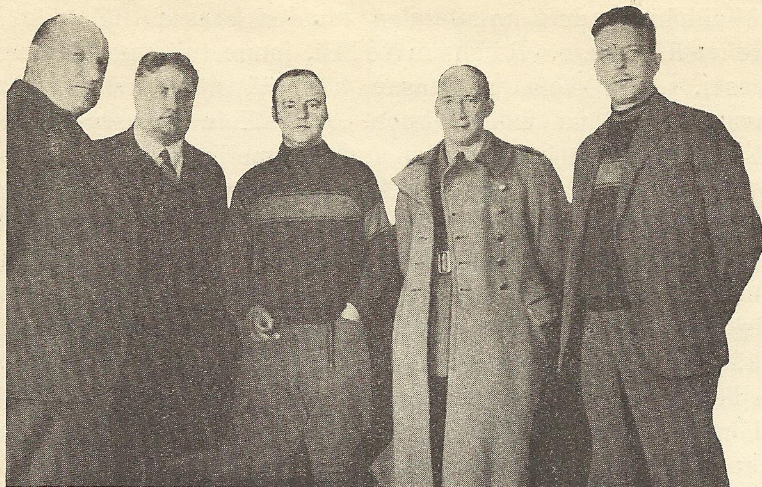
— Nyt katsotaan, kumpi tässä maassa hallitsee, Kosola vaiko hallitus!

Etelä-Pohjanmaalla tällainen sana herätti tietysti paheksumista, sillä selväähän oli, ettei ollut kysymyskään mistään „Kosolan hallitsemisesta". Täkäläistä oikeustajuntaa ei nim. von Bornin antama avaamislupa suinkaan tyydyttänyt, ja se seikka loppujen lopuksi vei sitten sanottuun naulaamiseen, josta syyl-

lisyyden päälleen saanut I i v a r i K o i v i s t o juuri tätä kirjoittaessani on joutunut tiilenpäitä lukemaan.

Siellä täällä muuallakin tapahtui oma-alotteisuuksia, ja kuohunta vähitellen taas nousi, kun havaittiin, että uudet valtiotuulet eivät vastanneetkaan niitä pyrkimyksiä, joiden ympärille kansa oli noussut Talonpoikaismarssin päivinä. Niin kyti tyytymättömyys päivä päivältä isänmaallisesti valveutuneen väestön keskuudessa, ja vaikka verrattain pitkät ajat kuluivatkin ilman uusia näkyvämpiä mielenilmaisuja, kerääntyi vähitellen sähköä poliittiseen ilmapiiriin siinä määrin, että vastavaikutuksen täytyi ennenpitkää tulla. Mistä ja missä muodossa se ilmestyisi, sitä ei kukaan liene osannut arvioida, kunnes sitten yhtäkkiä tuli M ä n t s ä l ä kuin salama. Siitä lopuksi kehittyi rajapyykki, joka monien vaiheiden jälkeen johti siihen, missä nyt ollaan, uusiin järjestäytymismuotoihin, uuteen suuntaukseen.

Mäntsälän tapaushan oli kieltämättä paikallinen, irrallinen ilmiö, ainakin lähdökohdaltaan. Pieni aihe saattaa monasti aikaansaada suuria, laajakantoisia seurauksia. Tässähän oli kysymys siitä ristiriidasta, joka syntyi ennenkaikkea sisäministeri von Bornin ja Mäntsälän välillä siksi, että tunnettu punapuhuja M i k k o E r i c h oli sonnustettu punaoppien levittäjäksi Mäntsälään, seutukuntaan, joka Vapaussodan päivinä oli mitä raskaimmin joutunut kokemaan kommunismin harjoittamia julmuuksia — ja kiihoittajana päälle päätteeksi oli tohtorismies, joka vielä joku aika sitten oli toiminut barrikaadin tällä puolella, paljastamassa patsaita valkoisille sankarivainajille. Siitä leimahti Ohkolassa liekki, joka hetkessä roihahti korkealle ja sai kansan jalkeille. L a p u a n L i i k k e e l l ä sinänsä ei ollut minkäänlaista aavistusta tapahtuman tulosta — mutta kun se syntyi, kerääntyi ihan itsestään eri maakunnissa miehiä mäntsäläläisten perimmäisen vaatimuksen taakse, painostamaan eräiden silloisen hallituksen jäsenten paikaltaan poistumista. Ja myöskin liikkeemme edustavia henkilöitä joutui matkustamaan paikkakunnalle tilanteesta selkoa ottamaan ja mikäli mahdollista järjestämään asioita niin, että selkkaus saataisiin onnellisimmalla tavalla selvitetyksi. Sittemminhän Mäntsälän tapaus on kyllä ollut syynä siihen,

Ev. Rihtniemi käymässä Mäntsälässä. Kosola, Sario, Wallenius, Koivisto.

että Lapuan Liike jo kahdessa oikeusasteessa on tullut lakkautetuksi.

Mäntsälän päiviltä tietysti olisi minulla paljon omakohtaisia muistelmia — mutta sopivinta lienee jättää niidenkin kertominen tuonnemmaksi. Mutta sen voin omakohtaisenakin kokemuksenani jo tässä alleviivata, että niin vakava kuin asia pohjimmiltaan olikin — siinähän oli kysymys eräästä ilmauksesta valtiollisen suuntauksen muuttamiseksi niille linjoille, jotka yhteinen isänmaallinen herätys sitä edeltäneinä aikoina oli muovaillut — niin sittenkin itse käytännöllinen „sota" oli juuri sitä, mitä edustaja Hilja Riipinen siitä eduskunnassa mainitsi: miesjoukko kokoontui eväitään syömään. Ja siinä sitten samalla tuli annetuksi „uhkavaatimuksia", joiden lainkirjaimen yli astumisen osaa arvioida jokainen hyvää tahtoa omaava kansalainen ajatellessaan tilannetta vähänkin objektiivisesti. Siellä oleskelu oli suunnilleen samantapaista kuin sen entisen alajärveläisen pojan kotiinsa Lapualta Vapaussodan alussa lähettämässä kirjeessä ollut kuvaus silloisista päivistä: „Lapuvalla sitä ollaan sojassa, päivät täällä syyvvään, yöt täällä juuvvaan eikä ole yön eikä päivän vaihetusta." (Tarkoittaa teenjuontia.)

Minähän jouduin muutamien muiden kanssa sillä viikolla retkeilemään m.m. Riihimäellä, jonne tulimme Hämeenlinnasta. Ajan oloja ja kansan herkkää mielikuvitusta kuvaavana muistona mainittakoon, että silloin maassa kierteli yleisenä ankkana juttu, jonka mukaan meille Hämeenlinnasta poistuessamme olisi tullut niin kiire lähtö, että ukko Malkamäkikin olisi pinkaissut hotellista ulos kaupungin kaduille alushousuisillaan kengät kainalossa. Kun tällaisen tarinan ottaa vertauskohdaksi silloisiin tapahtumiin, saa jonkinlaisen yleiskuvan siitä, miten nämä tapahtumat lehdistön ja uutisnälkäisten kansalaisten mielikuvituksessa muuttuivat mitä ihmeellisimmiksi seikkailuiksi, joskin on tietysti myönnettävä, että hetkittäin ei päiviltä suinkaan muuten jännitystä puuttunutkaan. Mutta sehän on asia erikseen. Myöhemmissä seikkaperäisissä selvityksissä annan näille päiville oikean valaistuksen.

Mutta vielä sentään yksi „värssy" siitä Mäntsälän „sotalaulusta":

Ja sehän oli Sihvolla meininki,
hei vaan, hei vaan, hei vaan,
että ampua Mäntsälä mäskäksi
ja Kosola ja Wallenius vangiksi,
sumfaraa, sumfaraa, sumfaraa rallallaa,
hei vaan, hei vaan, hei vaan!

Toisen kerran Katajanokalle ja sieltä Turkuun

Mäntsälä meni sitten niinkuin se meni. Me „johtajiksi" katsotut menimme sitten pääkaupunkiin vastaamaan tapahtuneesta. Kenr. Malmbergin johdolla matkasin autossa Helsinkiin Walleniuksen, Koiviston, Veijolan, Sarion ja Somersalon kanssa. Aluksi olin etsivässä osastossa pari viikkoa. Siellä jo aloitettiin kuulustelut, ja minä olin tietysti mahdollisimman vähäsanainen — olihan Krohin ennen santarmihallituksessa minulle sen hyvän neuvon antanut. Kohtelu oli erinomaisen hyvää, tietysti kaikki ohjesäännön puitteissa. Täältä piti matka Katajanokalle, vanhaan tuttuun taloon, jossa kuulustelut jatkuivat. Pöytäkirjat niistä syntyivätkin lopulta todenmukaiset,

vaikkakin niukkasanaiset. Eräät kuulustelijat yrittivät kyllä värittää niitä oman poliittisen suuntansa mukaisiksi. Tässä vankilassa meidät erotettiin mahdollisimman etäälle toisistamme — se oli hallituksen määräys. Kohtelu oli kuten vangeilla yleensä, kuitenkin tiukempi kuin kommunistivangeilla, mutta sekin oli erikoismääräyksen mukainen. Sanomalehtiä sai seurata, mutta niistä oli leikattu pois kaikki Mäntsälää koskevat uutiset ja kaikki muukin päivänpolitiikan aineisto.

Lähtö Katajanokalta Turun lääninvankilaan tapahtui yöllä, salaa, ihan kuin ennen ryssänvallan aikana poliittisten vankien kuljetus. Kommunistithan viedään tavallisesti vankilaan rautateitse — saihan Sulo Vuolijoki aikoinaan matkustaa oikein 1. luokassa — mutta meidät vietiin autoilla huomaamatta, edellä 2 autollista poliiseja, sitten me syytetyt 2 autolla ja lopuksi taas 2 poliisiautoa. Aamuvarhain, klo 5, saavuimme Turkuun. Vankilanjohtaja oli meitä jo vastassa ja sijoitti meidät varsin miellyttäviin selleihin ilmoittaen samalla, että meidän pitää olla yksityiskopeissa niin kauan, kunnes asiamme tulee ensimäisen kerran oikeudessa esille — sääntö, jota sitten tarkasti noudatettiinkin.

Kohtelu täällä oli inhimillinen, sellaista emme olleet saa-

Aterialla Turun vankilassa.

neet Katajanokalla kokea. Ruoka oli hyvä, ja poliittisina vankeina oli meillä oikeus saada vastaanottaa ruokaa ulkopuoleltakin. Sitä saimmekin pian. Ensin toi rva Haarla perunankaivuuaikana meille lähetyksen, sitten maanv. Rautala suuren lihavaraston j.n.e. Etelä-Pohjanmaalta asti saimme ruokatarpeita, jotka sitten vankilassa valmistettiin. Kun vihdoin hovioikeuden istunnot olivat alkaneet ja pääsimme yhteen selliin, valitsivat vangitut Mäntsälänmiehet minut „vanhimmaksi" pitämään yllä järjestystä ja kuria mahdollisissa säännösten rikkomisissa y.m.s., ja ankaralla kädellä tästä huolehdinkin. Vankilan ohjesääntöä noudatettiin prikulleen.

Selliimme saimme päivittäin vieraiksi vankilan viranomaisia, johtajat, lääkäri tai pappi kävivät meitä lohduttelemassa. — Lopulta, kuten tunnettu, hovioikeus antaen jutussa päätöksensä päästi meidät tutkintovankeudesta vapaiksi, mutta tätä vapautta emme päässeet nauttimaan, sillä hallitus määräsi meidät edelleenkin pidettäviksi vangittuina. Olimme siis hallituksen „panttivankeina". Teimme silloin yhteistuumin päätöksen syömälakon aloittamiseksi. Jos meille yritettäisiin pakkosyöttöä esim. nenän kautta, niinkuin tällaisissa tapauksissa käytetään, vetäisimme ruuan keuhkoihimme. Siitä tietysti seuraisi itsemurha, mutta siihen alistuisimme vastalauseeksi tällaiselle toimenpiteelle. Päätöksen tehtyämme ja syötyämme viimeisen aterian kumppanini kehoittivat minua ilmoittamaan asiasta vankilan johtajalle. Kutsutin hänet selliin, jossa ilmoitin, että ateria, jonka rippeet ovat pöydällä, on tässä vankilassa viimeinen, ja että me tulemme näin kärsimään nälkäkuoleman käsittämämme oikeustajunnan puolesta. Johtaja lausui valittelunsa siitä, että hänen hoidossaan olevassa vankilassa näin voisi käydä, mutta kun kerran niin olimme vakain tuumin päättäneet, ei hän voisi asialle mitään.

Syömälakon aikana eräs vankitovereistani, kapt. Terä, piirsi minusta muotokuvan — joka ei kyllä paljoakaan minua muistuta. Mutta tärkein olikin siihen liitetty omistuslause, herännäisjohtaja Paavo Ruotsalaisen sanat: „Pää pystyyn, vaikka jalat helvetin tulessa palaisivat". Se sopi hyvin silloiseen päätökseemme.

Lopulta hallitus perääntyikin, kun yleinen mielipide

heräsi vaatimaan hovioikeuden päätöksen voimaansaattamista. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että alkuaikoina yleinen mielipide, mikäli se ilmeni puolueiden sanomalehdissä, poikkeuksetta tuomitsi L.L.:n johtajat tapahtuneesta. Se ilmeni myös keskusteluissa niiden lehtimiesten kanssa, jotka kävivät meitä hovioikeuden istuntojen aikana tapaamassa. Kerrankin kävi siellä Vaasan Jaakkoo. Sanoin hänelle, että Vaasa-lehden puhe „kapinoitsijoista" olisi jo vähitellen syytä jättää pois.

— Mutta puhuuhan hallituskin vain kapinasta, vastasi Jaakkoo, — johon minä huomautin:

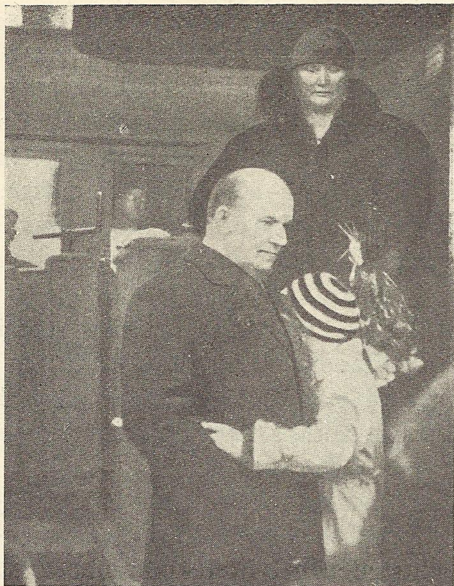
— En ole tähän asti tiennytkään, että Vaasa on ruvennut Sunilan äänenkannattajaksi. — Mitäpä Jaakkoo olisi siihen osannut vastata, ei mitään.

Ensimäinen valonpilkahdus julkisessa sanassa oli rikosoikeudenprofessori Bruno A. Sundströmin kirjoitus Uudessa Suomessa, jossa hän puolustellen selvitteli toimintaamme, ja senjälkeen muukin kokoomuslehdistö vähitellen alkoi „kapinan" asemesta käyttää sanaa „liikehtiminen".

Jälleen vapaana

Niin, lopuksi hallitus rupesi jakamaan meille oikeutta, tosin vain annoksittain kuin kuppiloissa ruokaa, mutta vähitellen meidät sitten vapautettiin. 6 päivää ehdin minä olla syömälakossa. — Vankilan johtajalle, lääkärille ja papille heidän inhimillisestä kohtelustaan siellä oloaikanamme osoitimme vapaaksi päästyämme kiitollisuuttamme hankkimalla heille muistoksi pienet tinaesineet sopivine kaiverruksineen — tapaus, joka vankilaelämässä kai on harvinainen, sillä tavallisestihan vangit vapauduttuaan lähettävät hoitajilleen vain kirouksia ja uhkauksia.

Syksyllä siis vapaus koitti minullekin. Vaimoni oli ollut syömälakon aikoina Turussa seuraamassa tapausten kehitystä, kuten muidenkin syömälakkolaisten lähimmät omaiset — eihän hengenmeno monelta meistä enää ollut kaukana. Kun saavuin vaimoni asuntoon Turussa, oli siellä myös rovasti Kilpeläinen, ja tuli sinne pari poliisia. Poliiseilla oli kirjallinen määräys, joka minun oli kuitattava. Sen mukaan minun piti heti matkustaa Lapualle enkä saisi sieltä poistua minnekään, en esiintyä julkisesti puhujana y.m. Rov. Kilpe-

Kirsti isää vastassa Seinäjoella.

läisen läsnäollessa vastasin poliiseille, jotka tietysti toimivat hallituksen määräyksestä:

— Pyydän tiedoittamaan toimeksiantajillenne, että tottelen määräystä niin kauan, kunnes isänmaa taas kutsuu minua matkaan, mutta senjälkeen en enää piittaa määräyksestänne.

Ilmoitin heille samalla, että kuitenkin minun ehkä kotimatkalla pitäisi jossain hetkisen levätä, koska olin vielä syömälakosta varsin heikkona. — Täysin vapaasti en päässyt vielä Turussakaan liikkumaan, sillä kintereilläni seurasi koko ajan 4 hämäräperäistä miestä, „Sarvilahden“ agentteja. Olinhan yhä „vaarallinen seikkailija“.

Kotiintulo muodostui sitten liikuttavaksi juhlakuluksi. Pienimmilläkin pysäkeillä oli kansaa kukkineen, ja hurraahuudot kajahtelivat. Seinäjoen asemalla oli vastassa valtaavat kansanjoukot omasta maakunnasta. Pikku Kirsti tyttöni painautui rintaani vasten ilosta itkien — aivan samanlaisen tervehdyksen olin saanut pojiltani tullessani Lapuan asemalle pitkän ryssänvankeusaikani jälkeen. —

Kantamalla minut vietiin autoon, joka kiiti juhlataloon. Siellä oli valmistettu suuremmoinen, liikuttava ohjelma. Sen päätyttyä saatteli minut Lapualle autokaravaani pitkin liputettuja maanteitä. Innostus näytti tarttuneen jokaiseen. Niinpä Nurmossa muuan emäntä, oli kai myöhästynyt lipun salkoon vedosta, heilutteli siniristilippua molemmissa käsissään.

Lapua liehui yhtenä lippumerenä, vain Honkimäen ja Kustaa Tiidun taloilla ei liehunut. Tuhansissa ovat luettavissa

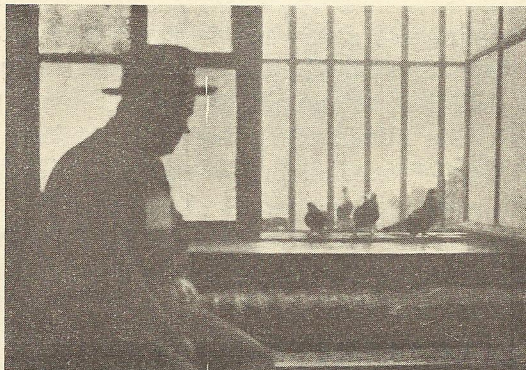
ne kansalaiset, jotka olivat kokoontuneet sankaripatsaalle vastaanottotilaisuuteen. Laulun lomassa pidettiin useita puheita. Seurakunnan puolesta toivotti ent. vangin tervetulleeksi kotiin past. Vehmanen, kunnan puolesta maanvilj. Sipilä ja lapualaisten puolesta reht. Hilja Riipinen. Kun minut sitten oli „kultatuolissa“ kannettu kotiin, jäi kansa vielä pihamaalle, ja täytyi minun — vastoin määräystä — kuitenkin nyt esiintyä puhujana. Muutamin sanoin kiitin vastaanotosta huomauttaen, että se yhdessä Shpalernajasta kotiutumiseni kanssa on oleva elämäni kauneimpia hetkiä, ja lisäsin, että ryssänvangiksi joutumiseni kyllä ymmärsin, sillä olin taistellut maan itsenäistymisen puolesta, mutta tätä viimeistä vankeuttani en käsitä, sillä olinhan joutunut vangiksi samojen henkilöiden toimesta, jotka yhdessä olivat saman päämäärän puolesta ryssää vastaan taistelleet, vieläpä saaneet käydä Siperiassakin asti. — Kotonani olivat paikkakuntalaiset vielä varanneet yllätyksekseni jatkojuhlan, jossa muisteltiin kuluneita aikoja ja luotiin silmäyksiä tulevaisuuteen.

En malta olla vielä sanomatta, että tältä Mäntsälänvankeusmatkaltani on jäänyt hampaankolooni jotain persoonallista. Mäntsälässä ollessamme oli kenr. Sihvo antanut määräyksen vangita Walleniuksen, Koiviston, Sarion ja minut, ja oli paikallinen nimismies määräyksen saatuaan kutsunut kenr. Walleniuksen luokseen ilmoittaen asian. Kun Wallenius tuli sanomaan sen minulle kysyen, mitä teemme, pyysin häntä vastaamaan, että antaudumme kyllä ilman vangitsemistakin, kun vaan saamme joukot onnellisesti lähtemään kotiseuduilleen. Tällaista toimenpidettä kenr. Sihvon puolelta en anna anteeksi, sillä olihan hän ryssänvallan aikana hyvä ystäväni ja shpalerniittitoverini, ja hänen olisi pitänyt käsittää, mikä tarkoitukseni nytkin oli. — Toinen, jolle en anna anteeksi, on maist. Jalo Lahdensuo, Mäntsälänaikainen puolustusministeri. Hän, pitkäaikainen tuttavani ja läheinen sukulaiseni, hallituksen jäsenenä osaltaan esti hovioikeuden jo määräämän vapaaksipääsyni. Se ei ollut oikean miehen työtä.

Ennenkuin lopetan luvun, selvitän vielä erään periaatteellisen asian. On väitetty, että IKL:n nykyinen musta pu-

s e r o samoinkuin meidän t e r v e h d y s t a p a m m e kättä nostaen olisivat ulkolaista lainatavaraa. Se ei ole totta. Tuon tervehdystavan olimme ottaneet käytäntöön jo Katajanokalla vankilankäytävillä tai ulkona toisemme tavatessa, ja se jäi siitä ilman muuta traditioksi. Turun linnaan taas meille syytetyille hovioikeuden istuntoa varten lähetettiin Etelä-Pohjanmaalta lahjaksi musta silkkinen paita joka miehelle samoinkuin uusi sininen solmio. Siellä ne otimme käytäntöön, ja ne jäivätkin sitten „muotiin“, nuo vanhat heränneen kansan värit. Mitään ulkolaisia malleja tai esikuvia kukaan ei edes ollut ajatellutkaan. Ne ulkolaiset „esikuvat“ ovat monissakin tavoissa löydettävissä juuri päinvastaisista piireistä — niinkuin hyvin tunnetaan.

Meidän kätemme kohoaa edelleenkin sopivina juhlahetkinä suomalaisten esi-isien tavoin juhlatervehdykseen, ja meille tämä tervehdystapa merkitsee: marxilaisuus on tästä maasta hävitettävä viimeistä piirtoa myöten!

Kalteritunnelmaa Turussa: Vihtori ja kyyhkyset.

Nouseva päivä

Pää pystyyn! Lippus sinivalkean
sa ostit kalleimmasta, totisesti!
Näit Kainin sadonniiton kamalan
ja kuitenkin sun sisus, kuntos kesti.
On yhä sama kansas ryhti ylväs.
Ei horju pystytetty merkkipylväs,
ei livertele kieli Lapuan!

(Heikki Asunta).

Niin on nyt tultu nykypäiviin. — Edellisessä luvussa koskettelemani aika, Lapuan Liike niminen viittaväli isänmaantiellä, on kansamme vaiheissa, minun vakaumukseni mukaan, oleva merkillinen. Merkillinen siinä suhteessa, että se itse asiassa on niin luonnollinen: se osoitti, että kansassamme edelleenkin elää terve vaisto, joka oikean hetken tullen murtaa esiin vapauttavia voimia. Tällä hetkellähän nuo ajat jo alkavat olla jossain määrin „historiaa", mutta kuitenkin niin läheistä, etten minäkään ole tahtonut kuvailla niitä seikkaperäisemmin, vain muutamalta kohokohdaltaan, kuten jo huomautin. Mutta että se ajanjakso on omaa luokkaansa, näkyy jo siitäkin, että yhä nytkin L.L.-nimitys on jonkinlainen „peikko", joka vedetään esiin heti, kun tahdotaan osoittaa jotain kauheata. Kas asianlaita on niin, että nykyinen ajatuskanta on vieläkin niin paljon puoluemyrkyn syövyttämä, etteivät ihmiset jaksa ottaa asioita punnittavikseen selkeästi. Ei nähdä metsää puilta. Ja siksipä yhä nytkin käy arvostelu ja haukku nimenomaan siitä, mitä virheitä L.L.:n aikana tehtiin.

Hiukan vielä rajankäyntiä

Lapuan Liikkeen satu on mennyt poikki, sanotaan. Miksei niinkin. Paljonhan tässä elämässä menee

poikki. Maailmansodan alkuvuosina olin kerran Nurmossa katsomassa painikisoja ja, innostuvainen kun olen, halusin näyttää eräälle katsojatoverilleni, Hopiavuoren Eetulle, miten niskanväännöt oikein olisi tehtävä. Kilpailujen päätyttyä, kun jo olimme majapaikassa, panin Eetun „partteriin" ja aloin vääntää — sillä seurauksella, että nilkkani meni poikki! Ei se ole näet painikaan mitään leikintekoa. Mutta jalkani kyllä ajanoloon parani. — Nyt taas, juuri kun tämän kirjan teko vielä oli kesken, liukahdin Seinäjoen asemalla liukkaassa jäänpinnassa, ja taas meni nilkkani rikki, juuri samasta kohtaa. Jouduin vuoteenomaksi pitkäksi aikaa. Mutta hiljalleen jalka siitäkin on myöten antanut. — Tällä tavalla myöskin ihmisten harrasteluissa voi tulla joku vikavääntö tai harha-astunta, kaikki näyttää menevän poikki, mutta jos kerran alkuperäinen koitos on oikea, niin kyllä poikkeamat taas uudelleen lujittuvat. Tämä vain sanottuna niille, jotka arvelevat, että isänmaantaistelutie joltain kohdalta lopullisesti poikki menisi. Ei se mene eikä saa mennä! Vaisto elää, ja se kehkeyttää ajallaan oikeat iskut.

Tietysti jokainen ihminen on erehtyväinen, miksei sitten suuri yhteisökin, kun se kansanliikkeenä, vieläpä järjestymättömänä, toimii. Ja se on myöskin itsepäinen. Se ei hevin

Vastaanotto Lapuan sankaripatsaalla.

väisty ottamaltaan tieltä, ennenkuin se varmasti näkee, että toinen tie on paremmin päämäärään vievä. Sellaisia olemme ainakin me eteläpohjalaiset. Meissä jurnuttaa sisikunnassa kauan. Me olemme kuin Paavolan Köpi Tiistenjoelta. Hänelle kävi kerran näinkin. Olin Paavolan kanssa, joka toimi maatalousneuvojana, esitelmämatkalla. Mukana oli E.P. Maanviljelysseuran puolesta agr. Ojanperä. Kun Köpin ääni hänen puhuessaan tuntui käheältä, sanoi Ojanperä:

— Sinussa on keuhkotauti.

Vähemmästäkin ihminen hermostuu. Jonkun ajan jälkeen Paavola läksi Vaasaan lääkäri Lindströmin luo tutkituttamaan keuhkojaan.

— Ei ole keuhkoissa mitään vikaa, toteaa lääkäri.

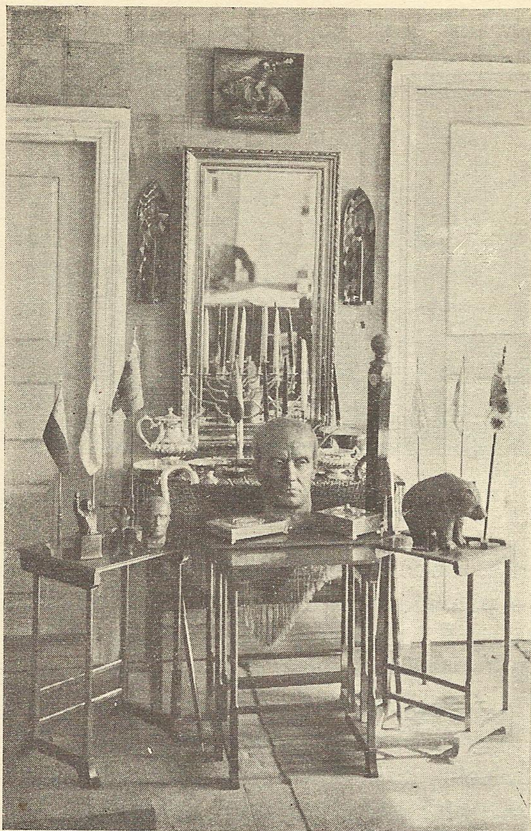
— Kyllä pitäisi olla, vakuuttaa Paavola, Ojanperä sanoi niin.

— Kukas se Ojanperä on? kysyy Lindström.

— Se on akranoomi.

Eikä uskonut Köpi tohtorin puheita, vaan luotti „akranoomiinsa“ ja painui Helsinkiin etevämpien luokse, ja vasta senjälkeen „akranoomin“ puhe jäi tappiolle.

Tapaus osoittaa meikäläistä sisua.

Pieniä muistoja kotona.

Eräs minun toimintaani L.L.:n aikana koskevia yleisimpiä arvosteluja on ollut sen lauseen esillevetäminen, joka, muutamasta puheestani otettuna, kuuluu:

— Ei kysy tämän maan pellot, mitä kieltä kyntäjä puhuu.

Merkillistä, miten väärin tässä maailmassa ihminen käsitetään — kun on hyvä halu käsittää väärin. Tuo lausehan on juuri suomalaisuus-ohjelman mukainen. Sen ohjelman perusteellahan nimenomaan on aina alleviivattu, että ruotsinkielisillämme tulee olla omat oikeutensa suhteellisuusperiaatteen mukaisesti samoinkuin heidän tulee tinkimättä täyttää yhteiset isänmaanvelvollisuudet. Tietty on, että Vapaussodassa he ne täyttivätkin. Silloin ei todellakaan maa eikä pelto kysynyt, mitä kieltä valkoinen mies puhui, kun vaan hänen kiväärinsä puhui yhteistä isänmaankieltä. He tekivät velvollisuutensa, ja valkoinen kansanaines oli silloin yhtenä miehenä. Mutta silloin ei osattu aavistaakaan, että ruotsinkieliset tästä työstään tulisivat vaatimaan erikoispalkkiota, erikoisia etuoikeuksia, yli suhteellisuus-prosentin — prosentin, johon kyllä vieläkään ei ole tultu, suomalaiset kun ovat tunnetusti ai-

na olleet hyvänahkaisia. Lapuan Liikkeen aikana taas näytti siltä, että yhteinen vihollinen olisi yhdistävä erikieliset kansanosat toisiinsa. Silloin ei myöskään maa kysynyt, mitä kieltä sen kyntäjä puhui — kunnes sitten senkin mentyä olosuhteet ovat muuttuneet. Mutta yhteinen isänmaanaate on niin voimakas, että sen täytyy kyetä karistamaan sivuun yksityispyyteet. Ja kerran on varmasti tuleva aika, jolloin kaikki rehellisesti maan parasta katsovat kansalaiset tuntevat velvoittavan pakotuksen yhteistoimintaan, aika, jolloin „pellot eivät kysy". Tätä minä olen tarkoittanut lauseessani, ja sen pitäisi olla selviö jokaiselle, jolla ymmärrystä, puoluepyyteistä vapaata ymmärrystä, vielä on.

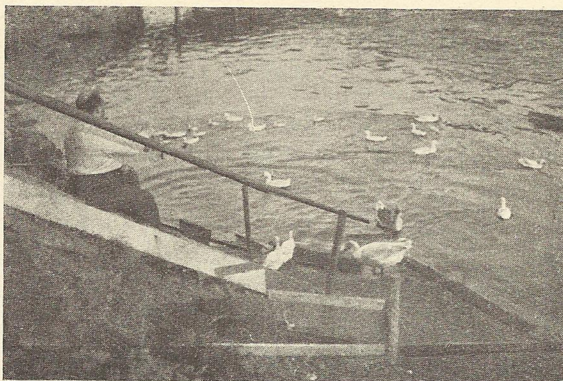
Siinä on minun „ruotsalaisuusharrastukseni", josta niin paljon on suuta soitettu. — Joutuuhan sitä ihminen joskus kyllä käytännössäkin esiintymään „ruotsalaisena". Kerran minullekin sattui sellainen tapaus. Tulkoon se tässä muutamin sanoin kerrotuksi. Sain näet silloin esiintyä „pankinjohtajana". Olin käymässä Pietarsaaressa tapaamassa entistä aktivistitoveriani Eino Kontsasta, joka silloin toimi K.O.P:n sikäl. konttorin johtajana. Juttelimme pankissa hetken, kunnes Kontsaan täytyi pistäytyä kaupungille jollekin asialle, ja hän jätti minut hetkeksi „sijaisekseen". Pietarsaaressa puhutaan yleensä ruotsia, ja siinä oli minulle tiukka paikka, jos tulisi puhelinsoittoja. Ja niitä tulikin. Mitäs minä, olin kuullut, kuinka Eino puhelinluurin käteen otettuaan aina vastaili: tjänare, tjänare! Kun nyt pankkiin soitettiin, niin minä torveen hokemaan:

— Tjänare, tjänare . . .

Ja kun sitä muutaman kerran toistelin, niin korvaan ne soittivat.

Muulloinpa en tuolla „fiinimmällä kielellä" juuri ole joutunutkaan „keskustelemaan".

Ne muut „erehdykset", muilutukset y.m.s., joista suurin vastuu on työnnetty minun hartioilleni, ne kai selviävät aikanaan, jolloin nähdään, kuka mihinkin on ollut vikapää ja mitä niissä yleensä voi katsoa niin raskaiksi „rikoksiksi". Viime vuodethan ovat monissa valtakunnissa olleet kuohunnan ja

Kotioloissa: Vihtori ruokkii ankkojaan.

melskeiden aikoja. Kansanliikkeet niissäkin ovat jyllänneet, ja sopinee vielä tässäkin alleviivata, että hyttysten kurnimista ne sentään ovat olleet L.L.:n aikaiset oma-aloitteisuudet, paljon parjattujen „lievemiestenkin“ otteet verrattuina niihin tärskäyksiin, mitä suuressa maailmassa vastaavissa tapauksissa on sattunut. Suomen kansa on sentään, nuoresta nykysivistyksestään huolimatta, erikoinen kansa: vakavissa tulevaisuudenrynnistyksissäkin se osaa kääntää asiat menemään osin myös hauskaan tyyliin. Juhlallisessa taistelussaankaan se ei unohda tapauksille sopivia höysteitä. „Huumorintaju on henkevyyden puntari“ — mutta puoluesilmälasien takaa katsellen kaikki asiat nähdään vain irvikuvavärityksessä.

Ystäväni Artturi Leinonen, joka sopivissa tilaisuuksissa tapaa astua runopegasoksen selkään, on kerran minusta laulanut:

Verens' ei vähistä vapise
eikä vaalene posken pinta.
Siksipä onkin rahoin ja ristein
peitetty miehen rinta.

Niin, onhan niitä „rahoja“ rintaan tullut minullekin. Täytynee siis panna tähän prenikkaluettelo — „ei miehen näytteeks', vaan palstan täytteeks'“:

4 lk. vapaudenristi.
2 lk. urhoollisuusmitali.

Suojeluskuntajärjestön rautainen ansioristi.

Vapaussodan muistomitali 6 soljen kera (Pohjanmaan vapautus. Vilppula. Lempäälä—Lahti. Tampere. Viipuri. Karjalan rintama.)

Tampereen valloituksen muistomitali.

Talonpoikaismarssin muistomitali.

Aktivistimitali.

Aunuksen retken muistomitali.

Karjalan retken muistomitali.

Viron vapaudenristi 3. lk.

Viron Vapaussodan muistomitali.

Asevelvollisuuslakkolaisten muistomitali.

Vöyrinkoulun merkki.

Suojeluskuntajärjestön tunnustusmerkki.

Saksan sota-ansiomitali. (Kreivi von der Goltzin allekirjoittama diploomi alkaa sanoilla: „Eräänä viimeisimmistä hallitustoimenpiteistään on Hänen Majesteettinsa Keisari Wilhelm II suonut Teille Sota-ansiomitalin erinomaisesta avustuksestanne saksalaisten ja suomalaisten yhteisessä taistelussa...“)

Latvian Vapaussodan pronssimitali. (Tämä mitali annetaan vain erinomaisesta urhoollisuudesta. Suomessa niitä on 3 kpl. Latvia katsoi toimintani ryssää vastaan välillisesti auttaneen omia pyrkimyksiään sen kriitillisenä aikana. Itse mielestäni en tätä mitalia ole ansainnut.)

Vaimollani Eelinillä on seuraavat:

2 lk. urhoollisuusmitali.

Vapaussodan muistomitali.

Aktivistimitali.

Aunuksen retken muistomitali.

Karjalan retken muistomitali.

Talonpoikaismarssin muistomitali.

*

Sitten minulla on vielä eräs merkillinen „mitali“. Se tuli v. 1930 postissa ryssäläisessä kirjekuoressa ja on sin-

kistä tehty viisikulmio, jossa punainen rättinauha on kiinnitetty mitalireikään villalanganpalasella. „Mitalissa“ luetaan:

Olet
Wuoden
1930
Narri.

Samanlaisen „mitalin“ sai myös rov. Kares. Lienevätkö saaneet jotkut muut? — — —

Uusi päivä nousemassa

Isänmaantaistelutien nykyinen etappi on Isänmaallinen Kansanliike. Se on syntynyt L.L:n kansannousun pohjalla, sen juuret vievät suureen kommunisminvastaiseen heräämiseen. Tätä ei tule koskaan unohtaa.

IKL:n syntymisestä muuten sietänee tässä yhteydessä tulla vain lyhyesti mainituksi, että kun Hämeenlinnassa oli kesällä v. 1932 pidetty neuvottelukokous, joka sitten varsinaisesti johti IKL:n perustamiseen, niin siellä oltiin vielä verrattain avuttomia siihen nähden, miten alkuun päästäisiin. Kun minä olin vapautunut, käännyttiin puoleeni siellä valitun toimikunnan puolesta kysyen, miten uusi järjestö parhaiten saataisiin aikaan. Vastasin, että se kyllä syntyy, kun vaan toimitaan Lapuan Liikkeen viitoittamalla pohjalla ja lähdetään sen omaksumista päätunnuksista. Niin sitten kävikin, että minä sain tehtäväkseni IKL:n johdon nimeämisen, ja siitä kansanliike uudessa muodossaan lähti matkaan.

Mutta unohtaa ei tule myöskään, että kaikki on kehityksen alaista. Nykyinen aika vaatii toisia toimintamuotoja kuin entiset ajat riippuen siitä, että nykyinen toiminta, niin pohjaltaan kuin sen täytyykin pysyä samassa tinkimättömässä kommunismi- ja ryssävihassa — koska muuten ei kansamme tulevaisuus ole taattu — on kuitenkin laadultaan monipuolisempaa. Se on avartunut valtiolliseksi suurliikkeeksi, joka tahtoo muovata kehykset tulevaisuuden onnelliselle Suomelle. Ja tässä työssään sen on täytynyt lähteä ei yksityiskohtaisiin tarkkuusrakennelmiin, vaan laajoihin, periaatteellisiin piirroksiin. Siten ovat muodostuneet ohjelmasuuntaviivat, jotka tätä-

nykyä käsittävät 4 tärkeintä kohdetta: maatalouskysymys, työväenkysymys, suomalaisuuskysymys, puolustuskysymys. Niiden muodostaman rungon ympärille rakentuu IKL:n valtiollinen suuntaus, ja niiden yhdessä hahmoittelemaa tulevaisuuden Suomea silmälläpitäen työskentelee IKL:n järjestö — taistelujärjestö, jonka tarkoituksena on pienimpiä yksikköjä myöten valmentaa kansalaiset tietoisiksi yhteisestä päämäärästämme ja lujaksi rivistöksi loppurynnistystä kestämään.

„Oldermanni" sauvoineen.

Onko tämä muoto päämäärään vievä, ja onko tämänhetken sanelema yleisohjelmamme ainoa mahdollinen — siinä kysymys, johon vastaan: Tällä hetkellä se ainakin on paras mahdollinen, tämä suuntauksemme on joka tapauksessa parempi, inhimillisempi, kansaa kokoavampi ja yhteisin voimin taatuimmaksi havaittu kuin mikään muu tässä ajassa havaittava ryhmittely ja ohjelma. Sen vuoksi me työskentelemme näissä puitteissa. Kun me näemme, että on syntyvä vielä parempi, niin me omaksumme sen, mutta niin kauan kuin sellaista ei ilmesty, me emme missään tapauksessa väisty vartiopaikaltamme, vaan me seisomme vankkana rintamana. Meitä sopii arvostella, meidän puutteitamme

ja vikojamme esillevetää, se on yhdentekevää, ihminen on erehtyväinen, mutta niille, jotka huutavat anateemaansa, me vastaamme: Näyttäkää, todistakaa parempi menetelmä! Me olemme taisteluntielle lähteneet, tämä tie kuljetaan loppuun, ellemme me näe sen päätä, näkevät ne, jotka työtämme jatkavat.

Yksilö ei suuria merkitse. Mutta kuitenkin niin paljon, että hänellä on tarkoin määritelty tehtävänsä. Hän ei saa väistyä. Isänmaa kutsuu, ja sen kutsua on kuultava. Ken ei kuule, hän on raukka. Ja ken kuulee, mutta turvaa kellariin, hän on vielä suurempi raukka. Ken täyttää tässä taistelussa velvollisuutensa, vaikka se kuinkakin vaatimaton olisi, hän on kansalainen, joka ansaitsee isänmaallisen kansalaisen nimen ja aseman.

Uskoni on, että kerran on tässäkin maassa yksimielinen kansallinen rintama.

Minä olen joutunut lukuisiin koettelemuksiin. Saatan joutua vieläkin. Rukoilen ylhäältä voimia kestääkseni niissä edelleenkin, sillä ne koettelemukset on annettu kestettäviksi isänmaan puolesta.

Kun täytin 50 vuotta, minä sain kylänmiehiltä Oldermannin-sauvan. Olenko minä sitä ansainnut, on kysymys erikseen, eikä siitä kannata keskustella. Mutta minä koetan täyttää ne velvollisuudet omalta kohdaltani, jotka tuon sauvan merkitykseen sisältyvät. Itseäni varten minä jäljennän tähän kohdan siitä puheesta, jonka rov. Kares sauvan minulle luovuttaessaan piti:

Sen sisään on suljettu seuraava viesti, jota me ja meidän henkisemme lupaamme lujasti noudattaa. Siellä on mainitsemani lain § 21: „Päälysmiehen ja kaikkien kyläläisten tulee tarkasti perään katsoa, että kaikki sarat, niin pelto kuin niitty, niin haka kuin metsä, rajankäynnin ja pantuin rajamerkkein jälkeen oikein pidetään, ja pitää rajamerkkein välttämättömästi olla kivestä, sillä puu-paalut sekä mätänevät ja saattavat huolettomalta ja pahanilkiseltä väeltä pian siirrettää.“ Niinpä

niin! Kivestä pitää pyykkien olla, muuten pahanilkiset ne siirtävät. Sitten on viestissä sanat: „Pyykki on pantu ja pysyy“ sekä „Näillä lakeuksilla ei saa enää pilkata Jumalaa.“

Ottaos vastaan täma sauva, mutta älä pane siihen kukon sulkaa, kapulan kiireen merkkiä, ennenkuin on tosihätä. Kun se sulka nähdään, silloin isänmaallinen kansa tietää todella olevan kovan ja tulisen kiireen, jonka edessä ei enää saa hetkeäkään vitkastella.

Ja omasta puolestani lisään tähän vaatimattoman isänmaantaisteluni tunnuslauseen:

VIIMEISTÄ PIIRTOA MYÖTEN!

Talon Isäntä Gustaf Gabrielin Poika Kosoola omista Tämän Kirian

Yli Härmäs se 22 Päivä Kesä Kuus 1849

Perintiänä annettu

Vihtori Kosolalle

50 w. täytettyään

se 10 päiwä heinäkuuta
1934

Joka Pahan Tekonsa Kieltä ei Hän menesty
Hän joka sen Tunnusta ja Hylkä
Hänelle Tapahtu Laupiius.

Apost. Tek. IX. v. 16.

Totisten Kristittyin
Wälttämätöin
ja
Jokapäiwänen

Risti ja Kärsiminen,

Joka heillä tässä maailmassa on Jesuksen seuraamisessa, kannettawana, siihen asti kuin he Hänen kanssansa korotetaan kunniaan.

Yksinkertaisesti eteenasetettu sen ahkeruudella, joka, lähes Jumalata, on samassa ristissä ja kärsimisessä löynnyt suurimman lewon.

Ruotsista suomennettu
Edvardi Swanilta.

Waasasa, 1841.
Präntätty C. G. Wolffin Kirjanpräntisä.

Gillas till tryckning.

Åbo. Dom-Capitel, den 10 Mars 1841.

På befallning,
A. G. Dahl.

Job. 7 : 1.

Eikö ihmisen pidä aina oleman sodasa maan päällä: ja hänen päiwänsä owat niinkuin orjan päiwät?

Psalt. 34 : 20.

Wanhurskaalle tapahtuu paljo pahaa.

Luc. 9 : 23.

Niin hän sanoi kaikille: jos joku tahtoo minun peräsäni tulla hän kieltäkään itsensä, ja ottakaan ristinsä jokapäiwä ja seuratkaan minua.

Apost. T. 14 : 22.

Meidän pitää monen vaiwan kautta Jumalan waltakuntaan tuleman sisälle.

1 Thess. 3 : 3, 4.

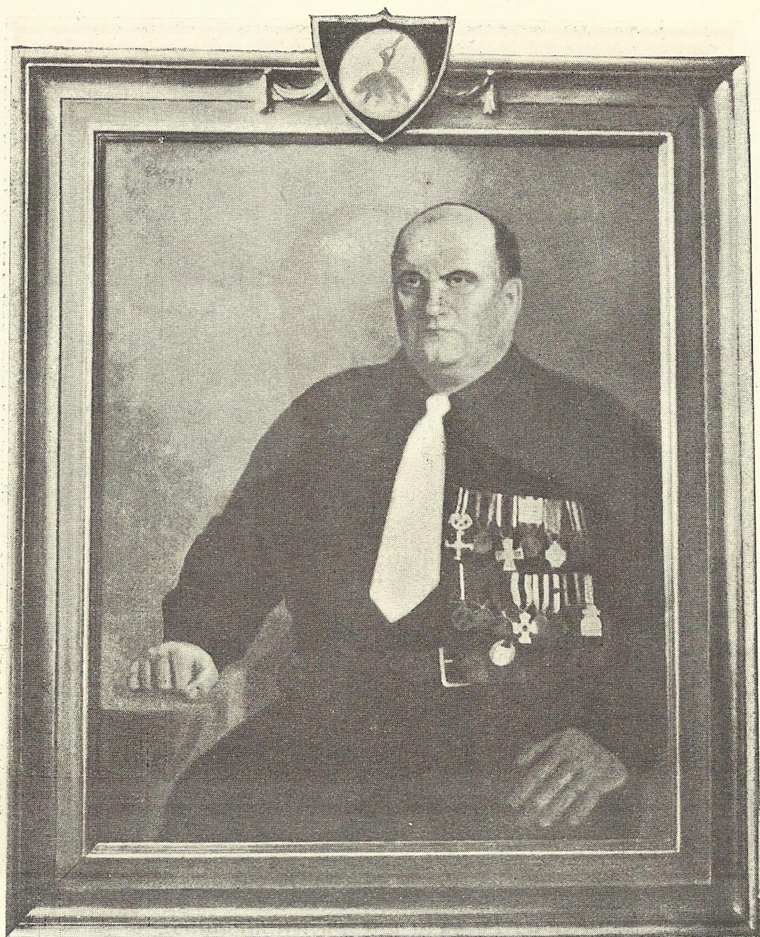
Te tiedätte että me olemma sitäwarten pannut. Ja tosin kuin me olimma teidän tykönänne, niin me sen teille edellä sanoimma, että meidän piti waiwaa kärsimän; niinkuin te tapahtuneenkin tiedätte.

2 Tim. 3 : 12.

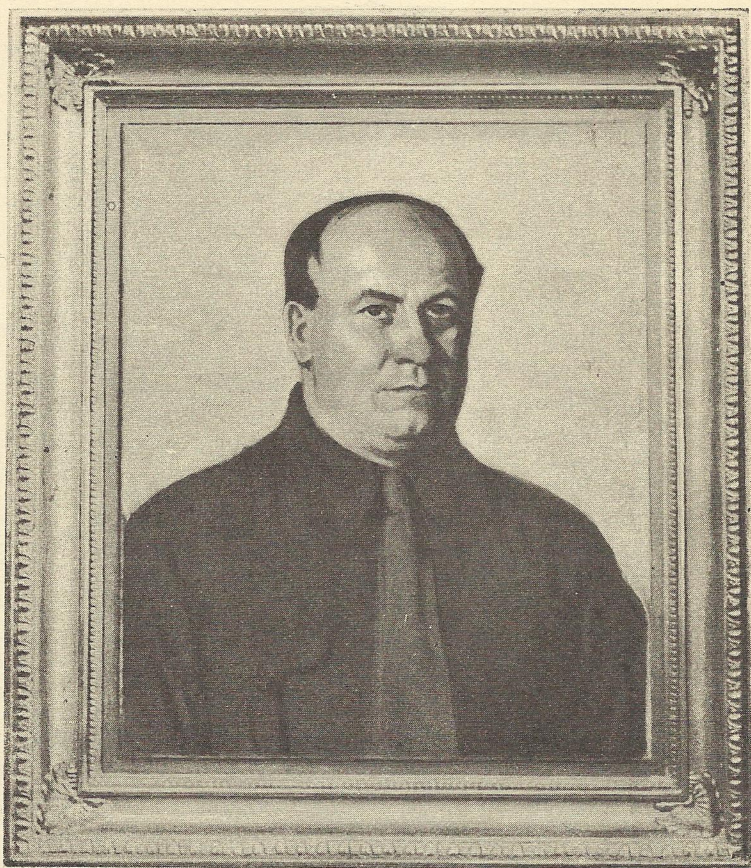
Kaikkein jotka jumalisesti Jesuksesa Christuksesa elää tahtowat, pitää wainoa kärsimän.

Joh. Ilm. 7 : 14.

Nämä owat ne, jotka suuresta waiwasta tulit, ja he owat heidän waatteensa pesneet, ja owat heidän waatteensa Karitsan weresä walaisneet.

U u n o E s k o l a n maalaama muotokuva.

K a a r l o A t r a n pastellimaalaus.

Kansilehden piirtänyt
Heikki Asunta

263